Coperta de
George Paul Mihail

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

9096

VICTOR EFTIMIU

Opere

10

NUVELE
SCHIȚE
POVESTIRI

EDITURA MINERVA
București, 1982

SECȚIA
LITERATURA

Ediție îngrijită de CONSTANTIN MOHANU

ARGUMENT EDITORIAL

Cu prezentul volum și următorul (*Opere*, 10, 11) se încheie editarea prozei scurte a lui Victor Eftimiu. În volumul 10 se includ nuvelele, schițele și povestirile publicate de autor în volumele:

O nuntă aristocratică. Nuvele, [București], Editura de stat pentru literatură și artă, [1952];

Poveste haiducească, [București], Editura de stat pentru literatură și artă, [1953], colecția „Albina";

Negustătorul de idei. Nuvele și povestiri, [București], Editura Cartea românească, [1971].

În marea lor majoritate, aceste scrieri sînt elaborate în ultimii douăzeci de ani de viață ai scriitorului. În volumul *O nuntă aristocratică* autorul reia ca atare doar o singură scriere, *Cavalerii Sfîntului Nepomuk*, tipărită inițial în volumul *Vulturul de argint. Nuvele* (București, Editura Ig. Hertz, 1931), scriere păstrată în ediția de față la sumarul volumului în care a apărut prima dată. În volumul *Neguțătorul de idei. Nuvele și povestiri* (1971) autorul reeditează, fără modificări, *Grădina cu smochini* și *Vasile, vardist* din volumul *Un asasinat patriotic. Nuvele și schițe* (București, Editura Cugetarea S. Ciornei & P. C. Georgescu, 1927), ultima scriere cu titlul modificat în *Un vardist de odinioară*. Din același volum se retipărește în *Neguțătorul de idei* scrierea științifico-fantastică *Un asasinat patriotic*, însă cu titlul schimbat în *Omul zburător*, așa cum fusese publicată scrierea și în colecția „Povestiri științifico-fantastice", editată de revista *Știința și tehnica* (anul X, nr. 236 din 15 septembrie 1964), cînd autorul adaogă o introducere (circa 6 pagini) — nemotivată esteticește, cerută însă de profilul colecției în care s-a reeditat scrierea. La retipărirea scrierii în volumul *Neguțătorul de idei* (1971) se ia textul din colecția susamintită, nu din volumul din 1927, cum ar fi fost firesc. În ediția de față, cîteșitrele scrierile (*Grădina cu smochini*, *Vasile, vardist* și *Un asasinat patriotic*) au fost păstrate la sumarul volumului din 1927 (*Un asasinat patriotic. Nuvele și povestiri*).

Tot la cuprinsul primului volum în care a apărut întîia oară (*Dar de nuntă şi alte schiţe*, Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, [1911] — din care am reeditat scrieri în *Opere*, 9) am păstrat şi *Un „Millet“ original...*, cu toate că autorul o reia — cu modificări neînsemnate, sub titlul *O amintire pariziană* — în volumul *Neguţătorul de idei* (1971). La fel am procedat şi în cazul scrierii *Cămaşa de frac*, păstrată la sumarul volumului *O nuntă aristocratică* (1952), unde a fost tipărită prima dată, şi nu în cuprinsul volumului *Neguţătorul de idei* (1971), în care a fost reeditată de autor — cu un text mult prescurtat — sub titlul *Violoncelistul*.

Din sumarul volumului *Neguţătorul de idei* (1971) două scrieri prezintă o situaţie aparte: *Gorganul lui Dobrotici*, care reeditează, în partea introductivă, *Ferestrele albastre*, scriere apărută în *Focuri pe Bărăgan* (Bucureşti, Cugetarea Georgescu-Delafras, [1940]) şi *Unchiul din America*, ce reia, în prima parte, într-o formă întrucîtva modificată, pagini din *Feeriile copilăriei*, scriere autobiografică, apărută în volumul din 1940, menţionat mai sus (*Focuri pe Bărăgan*). În primul caz am optat — cum era şi firesc — pentru scrierea mult amplificată şi restructurată: *Gorganul lui Dobrotici*. În ceea ce priveşte *Feeriile copilăriei* şi *Unchiul din America*, fiind în esenţă două scrieri diferite, le-am reprodus la sumarul volumelor respective.

Volumul 11 din seria *Opere* include basme, poveşti şi povestiri.

Vasta şi atît de variata operă literară a lui Victor Eftimiu nu putea să nu cuprindă — în proză, versuri, teatru — şi scrieri pentru copii şi tineret. De la *Corabia cu pitici* (1919) la *Păunaşul-Codrilor* (1952), *Omul de piatră* (1966) sau *Din vremuri voievodale* (1968), scriitorul a fost prezent — timp de cinci decenii — cu numeroase cărţi pentru cei mici. Numărul lor — inclusiv al reeditărilor — se ridică la 56 de volume. În anii 1922—1928, la Editura Ancora, scriitorul a susţinut singur, cu numeroase scrieri originale, o colecţie întreagă dedicată copiilor: „Povestea minunată“ (16 numere). Multe din basmele şi poveştile publicate sau reeditate în această colecţie (*Şarpele fermecat*, *Făt-Frumos din lacrimă...*, *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte*, *Alina-Linda*, *Un bob de grîu*, *Voievodul dreptăţii*, *Ionică Prostul*) s-au impus ca modele ale genului. Numărul acestora este îmbogăţit cu basmele şi poveştile publicate în anii noştri: *Păunaşul-Codrilor*, *Fluierul fermecat*, *Fluierul-ciobănaşului*, *Cerbul fermecat*, *Omul de piatră*, *Vreau să trăiesc printre stele* etc.

Potrivit principiilor adoptate pentru ediţia de faţă (v. şi *Argument* asupra prozei scurte în volumul precedent — *Opere*, 9, p. 5—8), şi la editarea scrierilor pentru copii am respectat criteriul cronologic — după prima apariţie în volum — şi am menţinut unitatea volumelor de la prima apariţie chiar şi în cazul în care autorul şi-a reeditat scrierile în volume cu o configuraţie diferită. Am luat însă ca text de bază ultimele ediţii apărute în timpul vieţii autorului, confruntate şi cu celelalte ediţii antume sau periodicele. În cazul a două dintre cele mai realizate basme pentru copii ale lui Victor Eftimiu — *Un bob de grîu* şi *Voievodul dreptăţii* — reproducem textul după volumul *Un bob de grîu*, Bucureşti, Editura Ancora S. Benvenisti & Co. [1925] („Povestea minunată“), exemplar cu modificările autorului (Biblioteca Academiei R.S.R., cota II 634789). Pe lîngă intervenţiile în text, autorul propune pentru cele două scrieri şi titluri noi pe care le transcriem în ediţia de faţă în paranteză: *Un bob de grîu (Povestea şahului)* şi *Voievodul dreptăţii (Voinicul-Voinicilor)*.

Mai mult ca în oricare alt sector al operei sale literare, autorul şi-a reluat şi refăcut multe din basmele, poveştile şi povestirile pentru copii. Astfel unul din cele mai realizate basme, *Şarpele fermecat* (1922), reia, în prima parte, povestea *Floriana lui Florin* din volumul *Pe vremea haiducilor. Povestiri* (Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co., Societate anonimă, 1920), ca apoi acelaşi basm să fie retipărit, cu mici modificări, în volumul *Corabia cu pitici* (ediţia a IV-a completată, Bucureşti, Editura Librăriei Universala Alcalay & Co., 1926) în două basme separate: *Florin şi Florina* (prima parte din basmul *Şarpele fermecat*) şi *Florin-împărat* (partea a doua a basmului). Iar trei decenii mai tîrziu, basmul *Şarpele fermecat* este rescris şi restructurat într-o formă mai amplă şi publicat sub titlul *Păunaşul-Codrilor* în volumul cu acelaşi titlu (*Păunaşul-Codrilor*, [Bucureşti], Editura tineretului, 1952).

Un fragment din *Făt-frumos din lacrimă...*, apărut în volumul *Corabia cu pitici* ([Bucureşti], Alcalay & Co., 1919) a fost tipărit ca basm separat, sub titlul *Zmeul-Zmeilor* în amplul volum *Povestea minunată* (Bucureşti, Editura Ancora Alcalay & Calafeteanu, [1922]).

Motive din *Voievodul dreptăţii*, apărut pentru prima dată în volumul *Un bob de grîu* (Bucureşti, Editura Ancora S. Benvenisti & Co., [1925]) sînt reluate peste timp în basmul *Cei şapte voinici*, publicat în volumul *Păunaşul-Codrilor* ([Bucureşti], Editura tineretului, 1952).

Reluări, întregiri, rescrieri şi contopiri — de la o ediţie la alta — întîlnim şi în basmele, poveştile şi povestirile noi, elaborate şi publicate de către scriitor după 1950. Astfel povestirea *Pui-de-Om*, apărută pentru prima dată în volumul *Păunașul-Codrilor* (1952) a fost înglobată — cu unele modificări — în prima parte a poveștii *Fluierul ciobănașului,* publicată în volumul *Basme* ([București], Editura tineretului, [1955]). *Povestea pomului de iarnă* ([București], Editura tineretului [1964]) a fost reluată, cu unele adăogiri și cu titlu schimbat — *Vreau să trăiesc printre stele,* în volumul *Omul de piatră. Basme* ([București], Editura tineretului, 1966).

Alteori, autorul a modificat doar titlul poveștii sau povestirii: *Povestea Katalinei* din volumul *Corabia cu pitici* ([București], Alcalay & Co., 1919), apare și sub titlul *Katalina,* în volumul cu același titlu *(Katalina,* ([București], Editura Ancora Alcalay & Calafeteanu, [1922]) și în *Basme de Crăciun* (aceeași editură, în același an); *Judecata lui Ion-vodă* (Editura tineretului, 1952) se reeditează ulterior sub titlul *Dreptatea lui Ion-vodă* (Editura tineretului [1966] și în edițiile următoare).

Toate aceste *identificări* de scrieri — atît din proza scurtă propriu-zisă (schițe, nuvele și povestiri), cît și din basme și povești —, care au la bază altele mai vechi sau care reprezintă reeditări ușor modificate ori sub alt titlu, au fost posibile prin confruntarea integrală a tuturor edițiilor de proză scurtă și a volumelor în care au apărut cele 68 de basme, povești și povestiri ce ne-a lăsat scriitorul, dintre care 37 sînt incluse în volumul de față. Modificările de structură ale unor scrieri, reeditările cu modificări sau sub alt titlu făcute de autor sînt menționate — atunci cînd a fost cazul — la fiecare scriere în parte, și în *Bibliografia* de la sfîrșitul volumului 11, bibliografie care consemnează și conținutul fiecărui volum.

Bibliografia volumelor de proză scurtă ale scriitorului — prima bibliografie analitică, alcătuită la vreunul din sectoarele activității scriitoricești a lui Victor Eftimiu — consemnează, în prima parte, volumele de nuvele, schițe, povestiri, publicate între 1911—1971, iar în cea de a doua secțiune, volumele pentru copii și tineret. În marea lor majoritate, acestea din urmă cuprind proză (basme, povești și povestioare), volumele de versuri fiind reduse ca număr. Nu de puține ori, scriitorul și-a reluat în cărțile destinate copiilor și scrieri din volumele trecute în prima parte a *Bibliografiei,* nuvele și schițe, care, în cea mai mare parte, își au locul acolo unde au apărut prima dată, numai un număr redus din aceste scrieri reprezentînd literatură pentru copii propriu-zisă. În felul acesta cele două secțiuni ale *Bibliografiei* se completează reciproc.

Autorul a publicat însă în unele volume și proză și versuri, ceea ce a impus, bineînțeles, menționarea în prezenta bibliografie și a volumelor mixte. Cum prin aceasta se contura în cea mai mare parte bibliografia volumelor de literatură pentru copii publicate de Victor Eftimiu, am considerat necesar să întregim, sub aspect bibliografic, acest domeniu, menționînd în cea de a doua secțiune a *Bibliografiei* și basmele versificate, poeziile pentru copii, precum și dramatizările — în proză sau în versuri — ale unor basme, povești și povestiri.

CONSTANTIN MOHANU

O NUNTĂ ARISTOCRATICĂ

NUVELE

[1952]

O NUNTĂ ARISTOCRATICĂ

Pe treptele catedralei, la margine de tot, stăvilită de cordoane polițienești, ca să lase loc liber alaiului mirilor și să nu întineze preșurile roșii pe care vor trece nuntașii, se înșira mulțimea curioșilor, iar în față și pe laturile bazilicei, așteptau echipajele, limuzinele luxoase ale invitaților la această aristocratică împerechere.

Era cununat vicontele Henri von Hohenstock du Persyl cu domnișoara contesă Yolanda del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, fericiții moștenitori ai unor străvechi și ai unor imense averi ancestrale.

Oficia însuși arhiepiscopul metropolei, participau toate familiile nobile din cetate, ambasadele și reprezentanții oficialităților. Reporterii ziarelor și ai studiourilor cinematografice pîndeau cu miraculoasele lor cutii negre, întinse spre ușa deschisă a catedralei, de unde năvăleau în piață acorduri maiestuoase de orgă, invocațiile latine ale corului și lungile sonerii de argint, dominînd textele sacre, mormăite de sacerdoți.

Iată și momentul solemn : ieșirea cortegiului. Rudele și prietenii în haine negre și toalete colorate, mireasa în alb, ginerele în jachetă, cu plastron, cu pantalonii vărgați și cu jobenul în mînă.

Un freamăt de admirație trecu prin plebea care se îmbulzise din zori, ca să nu piardă un singur moment din această fastuoasă demonstrație socială și religioasă, împreunarea a două nobile familii care își vor uni averile și gloria, la leagănul viitorului moștenitor, falnic ca strămoșii săi, plecați cu opt secole înainte să dezrobească mormîntul Mîntuitorului.

Totul era făcut să suscite admirația și respectul poporului, obîrșiile medievale ale tinerilor căsătoriți, domeniile și uzinele nenumărate ale părinților, moștenirea fabuloasă ce-i aștepta, răsunetul trezit în toată nobilimea cosmopolită, de această alianță a unor familii pînă atunci indiferente una față de alta, dacă nu rivale.

Fericit epitalam. Ce să admirăm mai întîi ?

Despre splendoarea fizică a tinerilor căsătoriți vulgul n-a putut să-și dea bine seama, întrucît ieșirea din catedrală și coborîrea pe trepte a fost vertiginoasă, iar păzitorii ordinei publice implacabili. Nu puteau fi cei doi miri decît două superbe exemplare umane, rezultat al celor mai alese încrucișări.

Alaiul se scurse. Mulțimea se risipi.

Printre ultimii invitați care părăseau templul, ne vom opri asupra a doi domni trecuți, unul înalt și uscățiv, cu ochelarii prinși pe nasul lung și osos, celălalt mărunțel, gras, jovial, cu părul și favoritele cărunt-roșcate.

Îmbrăcați în redingote învechite, ei se despărțeau acum, pe ultima treaptă a bazilicei, strîngîndu-și, ceremonios, mîna dreaptă și ținîndu-și jobenul cu stînga, la spate.

— La revedere, scumpe coleg ! Și, încă o dată, felicitările mele ! vorbi unul.

— Scumpe maestre, la revedere ! îi răspunse celălalt.

— Totul a mers de minune. Vă felicit încă o dată și urez tinerilor căsătoriți toate bucuriile de care sînt vrednici !

Acești doi domni erau doi oameni de legi, doi avocați, așa numiți „notari“, împuterniciții celor două familii proaspăt înrudite. Ei trataseră partea financiară a nobilei încuscriri, într-o agitată, aproape penibilă ședință, care a ținut cîteva ore. Ambasadori fideli ai familiilor von Hohenstock du Persyl și del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, cei doi maeștri se luptaseră ca doi lei ca să scoată cît mai multe avantaje pentru mirele respectiv. Totul se învîrtise în jurul venitului ce urma să primească în zestre, fiecare tînăr căsătorit.

În lumea nobilă, aceste meschine chestiuni bănești nu le tratează șefii dinastiei între ei... Omul de încredere al familiei, în speță notarul, adică avocatul însărcinat cu administrarea juridică a averii seculare, este cel care se tocmește, se luptă cu celălalt notar, punînd la punct cele mai mici obligații financiare, în vreme ce logodnicii schimbă grațiozități rămase din vremea menuetelor, iar marii seniori paterneli discută înrudiri depărtate, chestiuni de vînătoare și numismatică, gobelinuri și pendule, dacă nu episoade din vremea cruciadelor și vitejiile depărtaților strămoși.

Totul se petrecea cu o distincție supremă, într-o dezinteresare totală ; nu-i priveau rentele atribuite tinerilor sau reglementarea moștenirilor, în ordinea probabilă a decesului membrilor familiei... Aceste nimicuri erau lăsate în sarcina altora, avocații, juriștii...

Maestrul François Joubert era domnul înalt, uscățiv, cu fața rasă, cu ochelarii strîngîndu-i nasul osos, pe care-l văzurăm adineaori, pe treptele bisericii, despărțindu-se atît de cordial de eminentul său rival, maestrul Fernando Bills, roșcovanul mărunt, jovial, care-i strîngea mîna, cu jobenul la spate.

Pe cît de afectuoasă era această despărțire, pe atît fusese de furtunoasă lunga lor întrevedere, cîteva săptămîni înainte de nuntă.

Se întîlniseră în cabinetul unui confrate, ca să nu beneficieze nici unul nici celălalt de avantajul de a fi gazdă sau oaspe. În acest cabinet neutru, forțele și susceptibilitățile erau egale.

Amîndoi notarii veniseră cu ghiozdanele doldora de dosare, pe care le scoteau și le vînturau la momentul oportun, cu dexteritatea unui scamator. Erau documente privitoare nu numai la proprietățile și titlurile de noblețe ale familiilor respective, dar și acte contemporane, cu informații indiscrete, culese cu mijloace polițiste și frizînd oarecum indelicatețea.

Șefii celor două nobile familii fixaseră, printr-o stranie intuiție, aceeași rentă, socotită în dolari : zece mii, fiecărui tînăr căsătorit.

Cu douăzeci de mii de dolari anual, cei doi copii puteau duce o viață destul de largă, demnă de originile lor ilustre.

Cînd vor fi stăpînii totalitari ai imenselor averi, lucrurile se vor schimba, desigur. Deocamdată, trebuiau să se mulțumească cu acest venit socotit în monedă transoceanică, valuta europeană fiind, asemenea aristocrației, întrucîtva atinsă, dacă nu iremediabil compromisă.

Fiecare notar avea mandatul imperios de a spori acea rentă, pe seama familiei celeilalte, adică de a extirpa mai mult decît zece mii de dolari, unul vicontelui și celălalt contesei.

Din motive cuprinse în dosarele care îi umpleau geamantanul, maestrul Fernando Bills pretindea că părinții seniorului Enric von Hohenstock du Persyl să pună în coșul de zestre încă un plus, peste cele zece mii de dolari anual, iar maestrul François Joubert era însărcinat nu numai să nu dea un dolar mai mult peste numita sumă, dar să pretindă, tot pe bază de dosare, ca posesorii de azi ai averilor acumulate de conții și marchizii del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, să sporească în mod apreciabil renta destinată domnișoarei contese Yolanda. Motivele erau numeroase.

E inutil să spunem că, pentru a stimula zelul celor doi mandatari, fiecăruia i se făgăduise atît la sută din ceea ce vor obține peste zece mii de dolari atribuiți părții contractante.

Lupta se anunța aprigă. Încrezători în puterea artileriei grele pe care o reprezentau documentele din valiză, cei doi notari se pîndeau, se pregăteau ca doi generali față-n față. Pentru debut, vocabularul lor era de o mare distincție.

— Scumpe maestre, — începu François Joubert — precum știți, ilustra casă pe care o reprezint a socotit că zece mii de dolari anual sînt iar insuficienți ca dotă fermecătoarei lor odrasle.

9096

— Zece mii de dolari, scumpe maestre, reprezintă exact suma ce-a hotărît pentru adorabilul lor copil, nobila familie pe care am onoarea s-o reprezint.

— Dați-mi voie, scumpe maestre, să vă atrag atenția în modul cel mai respectuos și colegial, că, dată fiind averea mult mai considerabilă a casei pe care o reprezentați, această sumă trebue sporită, din partea domniei-voastre.

— Permiteți-mi, scumpe maestre, să vă atrag, cu toată onoarea, atenția, asupra faptului că familia pe care o reprezint mai are doi moștenitori, așa că nu poate spori cu nici un cent alocațiunea anuală hotărîtă unuia din cei trei moștenitori.

— Cunoaștem acest amănunt, stimate coleg, dar nu trebuie să se uite că eu reprezint o casă a cărei vechime are două secole mai mult decît onorabila familie pe care cu atîta devotament și talent o reprezentați. Unul din strămoșii domniei-voastre a fost făcut duce destul de tîrziu, de către Bonaparte. Deci, este, iertați-mi expresia, un intrus în marea linie medievală a casei pe care cu atîta talent o reprezentați ! Alt strămoș al domniei-voastre a fost înnobilat de către Louis-Philippe, așa că acest amestec recent de sînge trebuie compensat prin cel puțin cinci mii de dolari în plus, la zestrea pe care a-ți hotărît-o copilului domniei-voastre.

„Cinci sute pentru tine, canalie !“ își zise notarul advers, gîndindu-se la propriu-i comision.

Apoi tare :

— E inutil, scumpe maestre, să scoateți din valiza dumneavoastră aceste documente care dovedesc că unii strămoși ai noștri nu se trag direct din cavalerii cruciați. Dar fiindcă ați alunecat pe inatacabilul domeniu ancestral, țin la dispoziția domniei-voastre o cronică a vremii, din care se dovedește că linia strămoșilor dumneavoastră se întrerupe la un moment dat prin intruziunea unui bastard care nu mai descinde din linia vechilor feudali, ci este copilul ilegitim al șefului grajdurilor lui Frederic cel Mare al Prusiei, făcut cu nobila soție a unui marchiz din neamul dumneavoastră, marchiz autentic, desigur, dar tot atît de steril. Urmașii acestui bastard nu mai pot revendica originile feudale cu care

Biblioteca [illegible]

vă făliţi atîta, fiindcă trăgîndu-se din grăjdarul lui Frederic al Prusiei, au întrerupt contactul cu seniorii din trecut !

Această lovitură de teatru demontă, întrucîtva, pe notarul advers. Dar intimidarea nu-l ţinu mult. Desfăcu şi el valiza şi scoase o altă cronică a vremii.

— Fiindcă aţi transpus discuţia noastră pe un teren atît de delicat, fiindcă în discuţiile noastre aţi introdus elementul adulterin, mă simt în penibila obligaţie de a vă pune la dispoziţie acest act autentificat, prin care se arată că bunicul domniei-voastre a moştenit cea mai mare parte a averii sale de la un bancher israelit care a avut legături nemărturisite cu străbunica dumneavoastră. Aceste documente, adăugate testamentului cu pricina, sînt scrise de însăşi mîna respectabilei doamne, care comunică numitului bancher noutăţi despre scumpul lor copil. Ceea ce înseamnă că toată linia strămoşilor dumneavoastră rămîne o simplă ficţiune. Cruciaţii, Bourbonii, principii Borghese, marii duci austriaci şi granzii de Spania cu care v-aţi încrucişat în vremurile trecute sînt total desfiinţaţi în secolul al XIX-lea prin paternitatea supremă a financiarului de cetăţenie olandeză şi de rit mozaic, Van Golden, tatăl natural. Cred că acest incident valorează cel puţin un plus de cinci mii dolari anual la zestrea pe care o acordaţi.

„Cinci sute pentru tine, tîlharule !" se gîndi partenerul, care continuă cu voce tare :

— Sînt profund contrariat, scumpe maestre, că în discuţiile noastre au intervenit secrete de culise care aruncă o lumină defavorabilă asupra trecutului ilustrelor familii pe care cu atît devotament le reprezentăm fiecare. Dar fiindcă am pornit pe terenul mărturisirilor, fiindcă văd că valiza dumneavoastră e plină de hîrtoage revelatorii, ţin să vă comunic că eu însumi posed în valiză, aci de faţă, acte destul de compromiţătoare pentru familia pe care cu atîta pasiune şi dezinteresare o reprezentaţi.

Cred că e mai înţelept să închidem discuţia şi să admiteţi fără alte explicaţii complimentare, a adăuga cinci mii de dolari la renta consimţită de şeful familiei pe care o apăraţi cu atîta competenţă şi fidelitate.

„Cinci sute pentru tine, spînzuratule !" îşi spuse notarul advers. Apoi tare :

— Pentru ce aş ceda eu şi nu dumneata ?

Dialogul juriştilor ajunsese la un moment de mare tensiune. Se simţeau intimidaţi, obosiţi, neliniştiţi amîndoi. Vedeau cum se topesc cei zece la sută din plusul pe care sperau să-l extragă fiecare de la celălalt. Dar nu dezarmară nici unul.

Fiecare mai avea în cărţile de joc pe care le ţinea în mînă, acel *atout* favorabil, cartea puternică ce va învinge pe-a inamicului. Dar amîndoi se temeau de sperietoarea pe care o putea scoate celălalt, în orice moment, din cutia-i de surprize.

Cei doi *cher maître* îşi şterseră broboanele de sudoare ce li se prelingeau pe frunte şi pe tîmple. Cîteva minute nu scoaseră un cuvînt, nici unul, nici celălalt.

Identificaţi cu interesele aristocraţilor pe care îi reprezentau, gîndindu-se la propriul lor interes, ei îşi pregăteau ofensiva supremă. Fiecare aştepta să înceapă inamicul. Socoteau că e inutil să continue capitolul genealogiilor, să se mai afunde în negura tulburătoare a vremurilor.

Era inutil să se mai aducă aminte cîţi episcopi numărase în trecutul ei familia del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, cîţi cavaleri de Malta onorau ramura du Persyl a spiţei von Hohenstock.

Victoria cutărui Northumberland pe cîmpiile Flandrei, eroismul ducilor de Laruine în lupta cu normanzii, decoraţiile şi titlurile pe care aceşti cavaleri *sans peur et sans reproche* le primiseră de la regii respectivi, erau anulate de mezalianţele şi adulterele comise mai tîrziu. Să nu mai vorbim de trecut ! Am aflat prea multe lucruri neplăcute.

În fiecare valiză se afla un document autentic care atesta, unul dezonoarea unui fermier-general din vremea lui Ludovic al XIV-lea, scos din funcţie şi condamnat pentru abuzuri grave, altul despre un du Persyl care fusese spionul dovedit al unei puteri inamice. L-au exilat ca să nu-l împuşte. Un Northumberland-Laruine fugise din ţară cu aurul şi bijuteriile tinerei sale soţii, ca să urmeze, în noul continent, pe o dansatoare spaniolă.

Cutare marchiz din ramura femeiască a uneia dintre cele două familii se ocupase cu brigandajul, în vreme ce, în familia cealaltă, altul făcuse piraterie, sub un nume fictiv, Abd-el-Kara-Omer — Căpitanul-Negru.

Un Laruine murise de lepră pe-o insulă din ocean, unde se ascunsese de urmărirea autorităţilor care îl căutau pentru fals în acte publice.

Un Hohenstock îşi ucisese fratele mai mare ca să-l moştenească. Un del Monte-Ginevra se făcuse turc, ca s-ajungă paşă după ce trădase flota veneţiană, în luptă cu Assan-Capidan, comandantul vaselor sultanului.

E firesc ca în decursul secolelor, asemenea accidente să se producă în cele mai ilustre familii. Urmaşii trebuiau să tragă consecinţele. În speţă, să adauge cinci mii de dolari la renta hărăzită vicontelui sau a contesei. Bravii notari, care stîrniseră aceste documente şi le agitau acum ca pe nişte stindarde tăvălite în noroi aveau şi ei dreptul la cinci sute de dolari pe an. Nu puteau renunţa nici ei atît de uşor. Dacă n-ar fi fost atît de oneşti, ar fi căzut poate la învoială, să sporească ambele dote, să profite amîndoi, colegial şi just. Dar combinaţia poate c-ar fi fost demascată. Dealtfel, cei doi şefi ai nobilelor familii n-ar fi dat un cent în plus, deşi fiecare avea multe greşeli ancestrale de reparat.

Infinit era capitolul dezertaţiunilor la legile onoarei, comise de zece la sută din ascendenţii celor două neamuri în cauză. E drept că nouăzeci la sută fuseseră ireproşabili — nici un document nu dovedea contrariul — dar acum era vorba de excepţii. Şi aceste excepţii umpleau de puncte negre dosarele din cele două valize care se înfruntau, ca două tancuri pline de explozibile.

Nu. Să nu mai vorbim de trecut. Doarmă-şi în pace somnul, în mormintele lor împodobite cu idoli sculptaţi, sub bolţile catedralelor, strămoşii celor două familii, care se uneau acum în semnul dragostei şi al onoarei!

Erau mai elocvente şi mai dureroase realităţile contemporane...

Sinistru ca don Basilio din *Bărbierul din Sevilla*, avocatul dinastiei von Hohenstock du Persyl, François Joubert, îşi ştergea ochelarii privind, ca prin ceaţă, figura rubicondă a lui Fernando Bills, care, congestionat, bătea cu degetele în pielea valizei dolofane, ca într-o tamburină.

Amîndoi erau grăbiţi şi în acelaş timp ezitau să atace deficienţele prezentului.

În sfîrşit, François Joubert deschise focul:

— Trebuie să admiţi, scumpe maestre, că nasul domnişoarei Yolanda n-are perfecţiunea unei statui clasice. Privirea îi este piezişă. În plus, contesa are şase ani mai mult decît vicontele, viitorul dumisale soţ. Această regretabilă diferenţă de vîrstă şi numeroasele dezavantaje fizice nu sînt prea mult compensate prin adausul a cinci mii de dolari anual, la dota domniei-sale.

— Pardon, pardon! răspunse cu vocea lui de flaut, Fernando Bills. Se vede că n-aţi remarcat umărul strîmb şi mîinile rahitice ale vicontelui! Această bătrîneţe precoce compensează cei doi-trei ani în plus ai adorabilei noastre contese.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie! Adorabila dumitale contesă nu este la prima ei adoraţiune.

— Nu înţeleg insinuarea!

— Nu numai că o înţelegeţi, dar ştiţi prea bine de aventura acestei nobile persoane, cu dansatorul argentinian, care nu s-a mulţumit să descifreze genealogia capricioasei contese, dar... Dacă nici în faţa acestui argument părinţii clientei dumneavoastră nu înţeleg să mărească dota, însemnează că nu vă daţi seama de întinderea sacrificiului pe care-l consimţim, luînd-o de soţie!

— Sacrificiu?! sări, ca muşcat de şarpe, celălalt scump maestru. Îndrăzniţi să rostiţi acest cuvînt, cînd e de notorietate publică faptul că vicontele dumneavoastră este un incorigibil morfinoman, un cartofor de ultima speţă, iar fiziceşte un degenerat?! Îţi închipuiai dumneata, domnul meu, că un specimen ca acesta va duce mai departe numele unor strămoşi iluştri? Haida-de! Mă faci să rîd, domnul meu! Ha! Ha! Ha!

— Cine-ţi dă dumitale dreptul să afirmi lucrul acesta? tună, ca o formidabilă descărcare de electricitate, vocea de bas a lui don Basilio, în speţă a maestrului François Joubert.

— Cine ? replică, tot cu voce de tunet, dar un tunet mai subțire, de tenor liric, de flaut idilic, Fernando Bills : Știți mai bine decît mine, domnul meu !

— Precizați, vă rog ! Insinuările n-au ce căuta între noi.

— Sluga dumitale ! replică cu oarecare ironie Fernando Bills, apărătorul tinerei contese Yolanda del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine, viitoare vicontesă von Hohenstock du Persyl.

— Recunoști că domnul viconte a avut o legătură de cîțiva ani cu numita Lilianne de Fursy, pe care a scos-o din baletul de la „Folies-Londonaises“ ?

— Recunosc.

— Ei bine, recunosc și eu că, la rîndul nostru, i-am oferit aceeași sumă, ca să redea libertatea tînărului viconte, ba încă să-l sfătuiască a se căsători cu contesa Yolanda del Monte-Ginevra of Northumberland-Laruine. Fii leal ca și mine, scumpe maestre, și mărturisește un lucru pe care Lilianne de Fursy ți l-a spus și dumitale.

— Anume ?

— Anume că scumpul nostru viconte, ca bărbat, nu face cît o ceapă degerată și că e slabă nădejde să dea moștenitori ilustrei familii pe care cu atîta demnitate și entuziasm o reprezentați în fața devotatului dumneavoastră admirator !

Și notarul care rostise aceste vorbe se înclină adînc, nu fără oarecare ironie.

Odată aruncate cele două bombe atomice, efectul lor fu mai mult calmant decît catastrofal.

Vocabularul redeveni de-o mare distincție.

Maestrul Fernando Bills se înclină în fața maestrului François Joubert, întinzîndu-i o mînă prietenească.

— *All right !* răspunse celălalt, ridicîndu-se de pe fotoliul biroului și înclinîndu-se tot atît de adînc.

— În aceste condiții — continuă basul — cred și eu că este inutil să mai pretindem un spor de zestre. Ajung tinerilor căsătoriți douăzeci de mii de dolari, cu atît mai mult cu cît una din părțile contractante va dărui locuința, iar cealaltă automobilul. Nu-i așa, scumpe maestre, că ceea ce am discutat între noi va rămîne secretul nostru ? întrebă contrabasul.

— Bineînțeles, ilustre coleg și maestre ! răspunse flautul, sau mai bine zis tenorul liric. Sîntem doar oameni de legi, iar un om de legi, ca și medicul ca și duhovnicul, trebuie să practice adagiul latin : *nec visa, nec audita, nec intelecta.*

— Exact. N-am văzut, n-am auzit, n-am înțeles confirmă celălalt.

Cei doi notari își mai strînseră o dată mîna și nunta se făcu în curînd, cu fastul sacerdotal, elanul unanim și distincția aristocratică, pe care am avut onoarea să vi le expunem la începutul acestei povestiri.

O DATORIE DE ONOARE

Sunau ceasurile două după miezul nopții, la „Automobil-Club“ din București.

Pe masa verde se adunaseră opt sute de napoleoni. Cel care dădea banca, un mare industriaș, îmbogățit vertiginos în ultimii ani cu negoțul de piei, cîștigase de opt ori în șir. Lăsase toți banii pe masă și se uita în jurul său, triumfător, așteptîndu-și adversarii. „Ponții“, adică cei ce luptaseră pînă acum împotriva fericitului bancher, își consultau buzunarele secătuite, se uitau unii la alții, căutau, din ochi, un eventual împrumut, ca să-și mai încerce o dată norocul.

— Sînt opt sute de napoleoni în bancă ! anunță crupierul, solemn, impresionat el însuși de importanța sumei.

— *Banque haut !* adică „joc pe amîndouă tablourile“ răsună din fundul încăperii. Toți noctambulii din sala de bacara întoarseră capul, să vadă cine era îndrăznețul care putea să riște atît. Iată-l : înalt, subțire, elegant, cu tîmplele cărunte, cu monoclu, Ion Lascaris-Pașcanu, înainta spre masa de joc, în atenția, în emoția generală. Toți ar fi vrut ca prințul să cîștige împotriva lui Ilie Dumitrescu, supranumit Jiletcă, bogătașul dolofan, congestionat și surîzător care-i jupuise pîn-atunci. Ar fi fost o satisfacție generală.

În această așteptare favorabilă lui Lascaris, mai intra și oarecare îngrijorare. Dar dacă prințul pierde ? Știau toți că Ion Lascaris-Pașcanu își ține rangul cu multă demnitate, dar fără o prea mare avere. Cum se încumeta la asemenea luptă ? Să-i fi picat de curînd vreo moștenire de care nu știa nimeni ?

Lascaris ridică primele două cărți, se uită la ele cu un aer distrat, apoi anunță, fără să-și poată ascunde un tremur ușor al mîinilor :

— *Reste :* adică „nu mai cer altă carte“.

Consultă și a doua pereche de cartonașe.

— Carte : strigă el.

Crupierul îi dădu pe față un nouă.

Ilie Dumitrescu-Jiletcă își consultă cărțile și spuse :

— *Reste !*

Bancherul avea un șapte și un nouă, adică șase puncte.

Prințul se oprise la cinci și ceruse carte cînd s-a văzut a doua oară tot cu un cinci în mînă. Îi pică nouă. Avea, acum, numai patru puncte. Pierdea pe amîndouă tablourile. Bancherul cîștigase a noua oară. Partida se închise fiindcă nu mai avea cine să joace. O rumoare aproape zgomotoasă trecu prin sală. Lascaris-Pașcanu pierdea, dintr-o dată, opt sute de napoleoni. Palid, morfolind cu nervozitate vîrful țigării, el vîrî mîna dreaptă în buzunarul interior, din stînga, al hainei, scoase portvizitul, îl cercetă și surîse galben. Toată averea, cîteva bancnote de o sută lei. Abia un sfert de napoleon. Cam puțin față de cei opt sute pierduți. De unde va plăti ? În casa clubului nu erau atîția bani care să-i stea la dispoziție. Nici el nu se gîndea să se împrumute acolo. Ar fi trebuit să-i plătească în cursul zilei de mîine, și n-avea de unde să-i scoată. Amînînd pe Dumitrescu-Jiletcă, mai cîștiga cîteva ore, pînă la două noaptea. Ultimii jucători se uitau la ei nedumeriți. Alții se grăbeau să plece. Momentul era penibil. Nu voiau să fie martori deznodămîntului. Prințul anunță că va achita suma în termenul reglementar, adică în douăzeci și patru de ore. Dumitrescu-Jiletcă se înclină, jumătate respectuos, jumătate ironic, după o clipă de instinctivă revoltă greu disimulată, în răstimpul căreia, pălise și se roșise de cîteva ori. Cum voia să pară un „om de lume“, un adevărat „clubman“, el își înăbuși neplăcuta surpriză, își luă un aer degajat, surîse tuturor cu un aer jenat că-i jupuise, își umplu buzunarele cu fisele și bancnotele cîștigate, dădu bacșișuri în dreapta și în stînga și porni spre ieșire, important și grăbit.

Prinţul rămase în cercul unor prieteni cărora le făcu un semn asigurător cu mîna. Adică, să n-aibă grijă, că va plăti. Dar cum va plăti? se întrebau ceilalţi. Ion Lascaris-Paşcanu era cunoscut ca un perfect „gentleman". Se bucura de stima, de respectul şi de afecţiunea generală.

Era personajul cel mai important din cercul de pe Ştirbey-Vodă. Refuzase preşedinţia ca să nu facă opoziţie unui unchi al său, dinspre mamă, care ţinea mult la această onoare. Dar tot el rămăsese cel mai de vază membru al clubului. Era arbitrul tuturor neînţelegerilor. Nu admitea să se treacă un minut peste cele douăzeci şi patru de ore, pentru plata unei datorii contractate la masa de joc. Atît în Ştirbey-Vodă cît şi în societatea aleasă a Bucureştilor era numit „Cel din urmă cavaler", omul ireproşabil, intransigent în tot ce priveşte bunele maniere şi morala aristocratică. Avusese cîteva dueluri, intervenind ca să apere bunul renume al unei femei sau al unui prieten. Era un privilegiu să-l ai martor într-un duel pe prinţul Lascaris-Paşcanu. Trăise mult, ca diplomat, la Roma şi la Madrid, şi cunoştea în cele mai mici amănunte codul, toate codurile duelului. La club, în preziua alegerilor, examina cu mare atenţie lista candidaţilor, veghea să nu se strecoare vreun individ cu moralitatea dubioasă, parveniţi de ultimă oră. „Automobil-Club" trebuia să rămînă o instituţie tot atît de selectă ca „Jockey".

Această prezenţă boierească la cercul din Ştirbey-Vodă era menită să mai pună frîu invaziei de oameni noi, ajunşi acolo numai fiindcă aveau bani.

E drept că finanţele clubului nu puteau fi gospodărite numai din jocul de bridge şi de pocher cu cinci lei deschiderea, al oamenilor de familie, ofiţeri superiori şi magistraţi la pensie, moşieri săraciţi prin risipele de odinioară. Nu se putea plăti chiria localului, dările, personalul, deficitul restaurantului şi tablourile de Pallady, fără caniota de la bacara şi *chemin-de fer* pe care o subvenţionau proaspeţii milionari, ieşiţi din rîndul traficanţilor de după primul război mondial. Unul făcea afaceri cu americanii, englezii şi belgienii, vînzîndu-le aurul negru din măruntaiele Prahovei şi ale Dîmboviţei şi preschimbîndu-şi banii în valută străină, trimisă peste hotare pentru orice eventualitate.

Alţii, bancherii de ocazie, care plăteau douăzeci şi cinci la sută dobîndă pentru banii depuşi de particularii naivi, îmbogăţiţi şi ei de pe urma unor afaceri ilicite, aşteptau să crească depozitele, ca să le ridice, într-o bună zi, şi să fugă în Portugalia sau peste Ocean. Alţii, speculanţi crînceni a mii şi mii de lucrători palizi şi zdrenţeroşi, aveau fabrici de sticlărie, de vagoane, de parfum, de marmeladă, de conserve, de hîrtie, trecînd de la industria cimentului şi a fierului, la exploatarea de tipografii unde se imprimau, de-a valma, reviste pornografice şi cărţi religioase, nuduri artistice şi minunile sfîntului Elefterie. În consiliile lor de administraţie intrau avocaţi cu trecere, oameni politici din toate partidele, care se înfruptau fiecare din cîte douăzeci şi treizeci de asemenea consilii, directori de ziar care deschichideau violente campanii împotriva unui trust sau monopol, ca să sfîrşească prin a beneficia şi el din veniturile industriilor atacate; nepoţi, gineri şi socri cu legături în camarila regală, specializaţi în furniturile de postav şi bocanci pentru armată, administratori ai timbrului de un leu pentru aviaţie, concesionari ai stîlpilor de biserică în umbra cărora slujbaşi ai domnului încasau cîte douăzeci de lei pentru un acatist... Era o coadă lungă de drept-credincioşi, la fiecare stîlp. Acatistul şi polul.

Toată această lume îşi avea reprezentanţii în clubul select, tripou deghizat, ca toate celelalte nobile tripouri, prin care boierimea scăpătată întîrzia cu mult dezgust şi cu mici profituri.

În prinţul Ion Lascaris-Paşcanu, această aristocraţie pe drojdie vedea un fel de sfîntul Gheorghe care ucide balaurul, sau, dacă nu-l ucide, îl mai ţinea puţin în pragul templului, să vadă cît îi sînt de aurite balele.

*

Iată, pe acest tăbăcar numit Ilie Dumitrescu-Jiletcă, omul care-i cîştigase într-un singur minut aproape trei milioane de lei, el îl combătuse cu cîteva luni înainte.

Jiletcă ieșise la limită. Îl votaseră afaceriștii proaspeți intrați în club, plus cîțiva generali și magistrați ieșiți la pensie, cărora marele fabricant de cizme și de ghete le oferea, cu discreție, pentru pantofii doamnelor, bonuri gratuite, bucăți de piele de crocodil și de căprioară, mostre, daruri, care se vor repeta din lună în lună, plus fîșii de box pentru propriile dumnealor ciubote. Acești onorabili membri ai selectului club, deși ei nu posedau nici motocicletă, au fost de perfect acord cu replica pielarului, în ajunul votului, cînd acesta aflase de ostilitatea pe care i-o arăta arbitrul suprem :

— Adică dece-i zice „Automobil-Club“, dacă mi se fac greutăți mie, care am trei automobile personale ? Alții, cît ar fi ei de prinți, n-au nici măcar motocicletă ? Cum vine asta ?

Jiletcă fu ales. Burghezia triumfase, dădea o nouă lovitură ciocoimii.

În această noapte, înfruntat de acel temerar *„banque haut !“* al prințului, bogatul pielar își luase o promptă și strălucită revanșă.

Cel din urmă cavaler va trebui să plătească. Altminteri s-a isprăvit cu povestea arbitrului ireproșabil, a perfectului gentilom. Era în joc obrazul însuși al nobleței moldo-valahe.

De aceeași părere era și prințul. Va trebui să plătească. Dar cum ? De unde ? Cele cîteva sute de lei din portvizitul cu monogramă și coroană de aur, n-ajungeau. Lascaris trecea prin mari greutăți financiare, de cîteva luni n-avea cum s-o scoată la capăt. Gestul de astă-seară fusese o ieșire nebunească. Dar era suprema încercare. Fără riscuri nu poți obține un lucru important. Cunoștea cîteva cazuri de noroc care surîsese celor îndrăzneți : de două ori la Roma și o dată la Madrid, văzuse, cu proprii săi ochi, cum oameni care nu posedau nici a zecea parte din banii de pe masa verde, dar se bucurau de o excelentă reputație, strigaseră *„banque-haut !“* și cîștigaseră. De ce nu i-ar surîde norocul și lui ?

Cîștigînd, dintr-o dată, opt sute de napoleoni, ar fi scăpat de grijile existenței. Ar fi putut trăi destul de larg, cel puțin doi-trei ani. Ar fi continuat să joace modest, cu prudență, așa cum juca de multă vreme, ciupind regulat cîte un napoleon, doi pe noapte și păstrîndu-și bunul renume, seninătatea olimpiană cu care rezolva micile incidente, marile conflicte.

De ani întregi trăia din venitul unei mici ferme de lîngă București, fermă pe care o numea „domeniul“ sau „castelul“, fiindcă în mijlocul ei se afla un vechi conac boieresc, cu turn, un palat aproape năruit, în care o singură cameră mai putea fi locuită. Era casa bunicilor și străbunicilor săi, rămasă ca o sperietoare de vrăbii în centrul unor mari moșii, de multă vreme intrate pe mîna altora prin ipoteci urmate de vînzări. Cum această fermă era la șapte kilometri distanță de șoseaua București—Ploiești, nu se ducea nimeni s-o vadă și să afle că averea Lascaris-Pașcanu se topise de multă vreme și-i rămăseseră numai vestigiile feudale, comedia aparențelor, acel conac cu turn și cîteva pogoane în jurul lui.

Dacă cineva, un indiscret, s-ar fi rătăcit pe-acolo și ar fi stat de vorbă cu țăranii, ar fi aflat că, de multă vreme, proprietarii domeniului scăpătaseră și că moștenitorul suprem era foarte sărac... Sărac, dar tot cu nasul pe sus. Cît era de „mare senior“ prin saloanele și cluburile Bucureștilor, pe atît era de cărpănos și de aspru cu puținii muncitori ai fermei din jurul turnului. Oamenii rămăseseră din vechime cu teama stăpînului și nu crîcneau. Prințul se lăcomea la plata pe-o săptămînă a unui grădinar și lua la palme argații pe care îi prindea răsucind o țigară în timpul lucrului.

După ce-i bătea, dădea ordin vechilului să nu le plătească. Lua banii el, spunea că vrea să-i învețe minte, să nu se obrăzniceacă și altă dată. De fapt, se ducea să-i joace în strada Știrbei-Vodă, fiindcă alți bani n-avea.

De cîștiga, venea și le plătea țăranilor în fața altora, în silă, ca și cum le-ar fi dat de pomană. Vechilul era o lepră din sat, unul Argăseală ; nu era plătit nici el cu lunile, dar făcea pe licheaua, prinsese slăbiciunea boierului, îi spunea măria-ta și-i săruta mîna. Știa să stoarcă din sărăcia pămîntului și să trăiască furînd pe boier și pe săteni, cărora le cerea munci suplimentare, pe seama lui, ca să-i mai ție pe la „curte“. Sîmbăta îi aduceau ouă și caș, din sărăcia lor, spre a-l îmbuna. Numai așa putea pune mîna pe tainul cuvenit pe șapte zile. Trebuiau să înghită și să tacă. În altă parte n-aveau unde se duce, atît era de mare sărăcia. La fel era impilarea și pe moșiile vecine.

De plîns, nu le trecea prin cap.

Cui să se plîngă ? Primarul și jandarmul erau de partea lui conu Jeannot, care avea trecere mare la București și putea să-i dea oricînd afară din slujbă. Schimbase vreo trei popi ai satului și doi subprefecți.

De atunci, nu-i mai ardea nimănui să ridice glasul.

Intrase frica-n ei, se temeau să nu fie arestați și se mulțumeau să-și ducă greul zilelor pe brazdele unde asudaseră părinții și bunicii lor.

Boier de viță la București și mic satrap pe „domeniile“ lui, Lascaris-Pașcanu ducea această îndoită viață așteptînd să-și facă o altă stare, să nu mai aibă nevoie de ridicolele venituri ale fermei, s-o închirieze, poate s-o vîndă lui Argăseală cu turn cu tot.

Vechiul atît aștepta... Îl pîndea de ani întregi.

*

În noaptea cînd încercase să-și schimbe destinul, cînd jucase marea carte și pierduse o sumă uriașă, prințul Lascaris-Pașcanu împlinea cincizeci și doi de ani. Părea mult mai tînăr : silueta sveltă, mersul sprinten, ținuta mîndră compensau oboseala feței, păienjenișul care-i încercuia ochii, paloarea obrazului, argintul tîmplelor.

Înrudit cu cele mai aristocratice familii din țară, doctor în Drept de la Bruxelles, nu-i fusese greu să ajungă în diplomație, unde a urcat pînă la gradul de consilier. La un moment dat, a fost însărcinat să conducă legația noastră de la Roma. Ministrul era în concediu. Lascaris îi ținea locul. De atuncea spunea el și repetau, pînă la saturație, prietenii și familia, i se trage ghinionul. Și iată cum. Ministrul de Externe Niculescu-Pantazoglu trecînd pe la Roma, însărcinatul de afaceri îi oferise o masă la care participau membri de-ai corpului diplomatic străin și cîțiva aristocrați români. Cei paisprezece convivi, plus gazda, erau instalați la masă la ora precisă. Pantazoglu a sosit, ca de obicei, cu mare întîrziere, spre nemulțumirea subalternului său, care-i atrase atenția că protocolul italian e foarte strict în această privință. Pantazoglu, oarecum jignit că n-a fost așteptat de toată lumea, furios că i se mai fac și observații, a înghițit în sec, și-a pierdut verva obișnuită, a tăcut toată seara. Îndată ce-a ajuns în țară, primul gînd i-a fost să recheme în minister pe scorțosul consilier. Demn, Ion Lascaris-Pașcanu și-a dat demisia. Aversiunea ministrului neglijent față de un subaltern formalist. Aceasta era versiunea curentă, explicația ieșirii din diplomație a prințului Ion Lascaris-Pașcanu. Încă o victimă a lui Pantazoglu !

Cei ce l-au cunoscut pe fostul ministru de Externe știu că avea deplorabilul obicei de-a întîrzia la mesele oficiale. Sosea zgomotos, fără să se scuze, își lua locul și începea să vorbească necontenit și tare, acaparînd tot interesul, strigînd ca s-audă cei mai depărtați comeseni, dominînd toate zgomotele cu glasul său de diacon de la Mitropolie, nelăsînd pe nimeni să plaseze un cuvînt.

Prima parte a versiunii Lascaris — incidentul cu întîrzierea la dineu, la Roma — putea fi perfect adevărată. Dar mai știu cei ce l-au cunoscut că Niculescu-Pantazoglu era un om de inimă, ceea ce se cheamă, în mod familiar, „un băiat bun“ și n-ar fi fost capabil de asemenea meschine răzbunări.

Adevărul era cu totul altul.

Lascaris fusese rechemat în urma unui raport secret, al treilea în genul acesta. Primele două, emanate de la Madrid, îl acuzau de indelicateți bănești și sentimentale. În acest al treilea raport confidențial, se povesteau lucruri foarte grave. O poveste foarte complicată, subiect pentru un romancier de analiză, expert în descrierea de moravuri din înalta societate cosmopolită.

Iată pe scurt, acest capitol autentic din viața prințului nostru.

La Roma, el intrase în stînse legături cu fiica unică a unui foarte bogat bancher din Amsterdam. Doamna avea șase ani mai mult decît soțul și opt ani mai mult decît Ion Lascaris-Pașcanu, care, grație tinereții, distincției, farmecului său specific românesc, intră foarte repede în favorurile numitei doamne. Era nelipsit din societatea perechii sud-americane, și ducea, de cînd cunoscuse pe generoasa fiică a bancherului olandez, o viață mai presus de posibilitățile financiare ale unui diplomat de carieră.

Colegul său latin nu căuta să intre în amănuntele prieteniei dintre soție și amicul casei. El însuși era îndrăgostit de o tînără și frumoasă balerină, pe care o întreținea fastuos din zestrea de fiorini. Se însurase acest diplomat sud-american nu dintr-o înclinațiune a inimii, ci din nevoia de fast. Doamna, de asemenea, nu făcuse o căsătorie din dragoste : îl luase ca să iasă din obscuritatea burgheză, să aibă titluri oficiale, să călătorească oficial, să intre în lumea aleasă a ambasadelor, deci a aristocrației.

Nici un nor nu întuneca dubla idilă neerlandeză, din Cetatea Eternă. Iată însă că, într-o bună zi, consilierul de peste Ocean pălmui în public pe consilierul de la gurile Dunării. Acesta îi trimise martori. Insulta era prea gravă, ca să nu fie spălată în sînge. Unul dintre cei doi diplomați trebuia să plătească acele palme cu viața. Era un scandal foarte șic. Doamna de origină bancară, din cale afară de orgolioasă, a fost încîntată, în primul moment, a fost profund măgulită de această dramă jucată în gloria ei. Un duel pentru ea îi ridica enorm acțiunile, în lumea cosmopolită din cetatea papală. Un duel, pentru ea ! Dar bogata și matura moștenitoare a nababului din Amsterdam se înșela. Nu din pricina ei izbucnise conflictul. Cele două palme fuseseră trase în onoarea domnișoarei de la operă. Dansatoarea cunoscuse prin protectorul ei sud-american, pe bunul prieten din sud-estul Europei. Și de rîndul acesta prințul român își pusese în valoare calitățile de distincție, de farmec specific românesc. Donjuanul de la gurile Dunării cîștigase o nouă victimă. Dar nu s-a putut bucura prea mult de roadele ei. Ceea ce putea tolera soției sale, consilierul refuza protejatei. O explicație violentă, două palme, o provocare la duel. Dar nu trebuia să se știe, mai ales doamna nu trebuia să știe pentru cine izbucnise scandalul. Ceea ce credea că i se poate permite ei însăși, în virtutea milioanelor de fiorini paterni, geloasa-infidelă nu admitea din partea soțului sărac, căruia îi înlesnise o viață de feerie, în schimbul unui devotament total. Cei doi consilieri rivali, care se vor tăia sau se vor împușca mîine-n zori, lîngă mormîntul Ceciliei Mottela, pe Via Appia, căzură de acord, în virtutea unei milenare francmasonerii masculine, să ascundă motivul real și să pună acest duel pe seama luptei pentru dulcineea comună, respectiva doamnă cu fiorini. Nu le va scăpa un singur cuvînt despre tînăra dansatoare. Așa s-au înțeles, peste neînțelegerea fundamentală.

Amîndoi gentilomii erau interesați să nu se știe adevărul adevărat, amîndoi trebuiau să menajeze susceptibilitatea olandezei care era atît de generoasă cu amîndoi.

Soția milionară, celebră prin toaletele, bijuteriile și fardurile cu care își întreținea eterna tinerețe, nu văzuse în proiectatul duel decît un nou omagiu adus grațiilor și orgoliului ei. Cînd, însă, află din gura martorilor, prieteni comuni, cît erau de grele condițiile în care se vor bate cei doi gentilomi, că măcar unul dintre ei va rămînea culcat pe veci, lîngă celebrul mormînt al Ceciliei, se cutremură. Nu voia să piardă pe nici unul.

Îi trebuiau amîndoi. Soțul pentru avantajele rangului, celălalt pentru farmecul personal. Acest caz de conștiință ar fi un moment epic în cartea pe care ar compune-o romancierul de analiză, despre care am vorbit mai sus. Fantezia și puterea lui de pătrundere psihologică ar putea crea capitole senzaționale. Iată scenele patetice, intervenția doamnei pe lîngă fiecare beligerant, implorîndu-i, în numele cerului, să nu se bată. Iat-o agitată, frîngîndu-și mîinile, amenințînd cu sinuciderea. Iat-o rugîndu-se madonelor colorate din bisericile și catedralele romane, într-o proaspătă conversiune, plîngînd, leșinînd. Dar nimic nu-i îndupleca pe cei doi cavaleri ai spadei și ai pistolului. Erau neînduraţi amîndoi.

Unul nu voia să-și ceară scuze, celălalt nu admitea nici o scuză.

Ieşirea pe teren şi continuarea duelului pînă la o concluzie funestă erau inevitabile.

După o serie întreagă de pasionate intervenţii, biata femeie ajunsese la argumentul suprem cu care ar fi trebuit să înceapă. (Aici romancierul se ruşinează şi e gata să depună condeiul.) Anume, tragica doamnă semnă două cecuri copioase şi duelul nu mai avu loc. Un proces-verbal care spăla onoarea fiecărui cavaler fu redactat de martorii complezenţi, amici ai casei. Deznodămîntul fu mai mult idilic decît sîngeros. Diplomatul sud-american oferi un splendid colier de perle domnişoarei din balet, iar compatriotul nostru rămase cu palmele încasate şi cu cecul idem. Luă primul tren spre Veneţia, ca să nu fie arătat cu degetul la Roma.

Nu trecu mult şi-i veni vestea rechemării. Părăsi leagănul strămoşilor săi daco-romani ca să se reîntoarcă la leagănul părinţilor heleno-valahi. Matroana olandeză şi dansatoarea italiană rămaseră, pînă la noi ordine, în grija unică a eroului transatlantic, a cărui onoare, cam mototolită în ultima vreme, căpătă o călcătură şi un lustru nou prin gestul său cavaleresc, unanim admirat : e vorba de palme, nu de cec.

*

Ministrul de Externe Niculescu-Pantazoglu n-a comunicat nimănui motivele rechemării consilierului din Italia, dar prinţul a umplut tîrgul, povestind lecţia protocolară pe care o dăduse şefului său la un dineu, la Roma.

Reîntors la Bucureşti, Lascaris, căruia ministrul, rechemîndu-l în administraţia centrală, îi întinsese un colac de salvare, publică o demisie zgomotoasă. Din cecul încasat la Roma îşi aranjă cîţiva ani de *dolce far niente*. Ţinta lui supremă era, acum, procurarea unei cuirase de gentilom, armura cavalerului *„sans peur et sans reproche“* adică neprihănit.

Ruşinea pe care o păţise pe malurile Tibrului voia s-o spele în apa Dîmboviţei. Începu să frecventeze saloanele, cafenelele, cursele, redacţiile ziarelor, intră membru la „Automobil-Club“. Nu lipsea de la nici un concert, de la nici o expoziţie de artă, de la nici o premieră teatrală. De la înălţime, dădea opinii favorabile, ca să-şi cîştige gratitudinea expozanţilor. Avea o ţinută hieratică. Amabil, dar distant. Vorbea numai de manierele elegante, de bunele moravuri care se pierd, de oamenii importanţi pe care îi cunoscuse în străinătate, de lipsa de etică a noilor intruşi în viaţa publică a ţării şi de ce i-a spus într-o zi cutare monarh sau preşedinte de republică. Se decretase singur, un fel de Curte de casaţie a supremei distincţii. Avea o ţinută de senior, în care se întrunea prestigiul osului domnesc şi marea tradiţie a diplomaţiei de odinioară.

Era intransigent pe chestiunile de demnitate şi de onoare. Provoca la duel pentru nimica toată. Avea un întreg dosar în care i se cereau scuze. Reputaţia de spadasin care culcase la pămînt cîţiva granzi de Spania şi vreo patru-cinci conţi italieni îi precedase reîntoarcerea în ţară şi-i crease o reputaţie de temut. În doi timpi şi trei mişcări punea la locul lui pe orice guraliv care vorbea de rău pe cutare doamnă din aristocraţia bucureşteană, pe cutare vechi boier. Uneori prinţul nici măcar nu cunoştea persoanele pentru care intervenea cavalereşte. Gestul era cu atît mai sublim. Arăta unei nobilimi decadente ce însemnează solidaritate de castă.

Ultimii bani ai cecului îi investise în cele cîteva hectare care îi mai înconjurau conacul cu turn. Bine administrat, venitul modest al acelei gospodării de la Paşcanii-Ilfovului îi vor asigura o viaţă independentă şi demnă pînă la o eventuală căsătorie. Erau destul de numeroase familiile cărora le-ar fi surîs să se alieze cu un personaj atît de distins.

Dar logodnicele ce i-ar fi convenit din punctul de vedere al genealogiei erau întrucîtva paupere, iar fetele cu zestre aveau taţi cu degete groase şi ceafa lată, tîrgoveţi proaspăt înstăriţi prin negustorie, petrol, politică şi alte traficuri. Se mai găseau şi unele moşierese cu dotă ispititoare, dar nu ştiu cum se făcea că unele erau rahitice, iar altele aveau nasul trist şi pretenţii exagerate.

Dealtfel, nici nu prea i se iveau ocazii să le întîlnească. Locuiau la ţară, în provincie. Cînd veneau la

Bucureşti, nu se duceau nici la curse, nici la teatru. Iar el n-avea ce să caute pe la modiste şi la croitorese, unde le-ar fi putut găsi.

Colegii săi de club, oameni aşezaţi, cu nume şi avere, nu-l invitau la ei acasă, unde pretendenţi mult mai tineri decît acest flăcău tomnatic le curtau odraslele.

Şi apoi prinţul se apropia de cincizeci de ani, o vîrstă cînd nu mai rişti să-ţi iei soţie de douăzeci sau chiar de treizeci de ani : e foarte imprudent pentru liniştea şi onoarea de mai tîrziu a menajului.

An după an, anii treceau...

Viaţa se scumpea, veniturile fermei scădeau, iar nopţile pierdute la „Automobil-Club" nu-i sporeau recolta de cartofi şi de tomate, din umbra turnului ancestral. Viitorul se anunţa sumbru.

Mediocritatea cotidiană îl apăsa, îl exaspera. Cunoscuse zile de splendoare în cariera lui şi nu putea renunţa definitiv la visul unei vieţi de fast şi de strălucire.

Îşi făcea aspre mustrări că n-a profitat de tinereţea, numele şi situaţia lui, ca să se însoare cu vreo străină bogată, dornică să-şi înnobileze numele. În locul aventurei cu neerlandeza de la Roma, ar fi trebuit să urmărească o căsătorie fabuloasă. Era prea tîrziu, acum.

Nu putea ieşi din platitudine decît printr-o lovitură. Dar ce fel de lovitură ? Nu s-ar fi putut apuca de orice.

Tot jucîndu-se cu distincţia, cu perfecta corectitudine, ajunsese să-şi facă din ele a doua natură. Avea rude puternice, în guvern, magistratură, prin băncile de credit, dar nu intervenise pe lîngă ele pentru anumite numiri în funcţie, pentru participări la consiliile de administraţie, permise, monopoluri, cîştiguri de procese, tranzacţii şi atîtea alte izvoare de venituri la care se adăpau pe vremuri oamenii fără meserie ai României Mari. Prezenţa permanentă a lui Niculescu-Pantazoglu la Afacerile Străine, interzicea prinţului reintrarea în diplomaţie. Pretutindeni, porţi închise. Trebuia să lovească o dată cu piciorul într-una din aceste porţi. Prudent cumpănit în cel mai mic gest, sever, surîzînd rar, purtîndu-se extrem de politicos cu ultimul uşier, el îşi cucerise, la club şi aiurea, o excelentă reputaţie. Pînă cînd iată marea încercare, gestul temerar, ale cărei consecinţe trebuia să le suporte acum.

— *Banque haut !*

Iată nefericita inspiraţie momentană, care putea să-l salveze, dar, cum s-a şi întîmplat, putea să-l dea peste cap. Acel „*banque haut !*" strigat din fundul sălii de joc, venise poate fără voia lui, dintr-un fond de prea mult echilibru forţat şi care se cerea clătinat. Venise din subconştientul aventurierului refulat, care îşi cerea dreptul la o manifestare senzaţională, dreptul la marea, la mîntuitoarea aventură. Omul cu cele trei rapoarte confidenţiale înviase, se declarase.

Zarurile erau aruncate. Nu mai era nimic de făcut.

Acuma iată-l, tîrziu după miezul nopţii, iată-l urcînd pe strada Ştirbey-Vodă spre Cişmigiu, apoi coborînd pe Schitu Măgureanu, ca s-ajungă în strada Sfîntul Constantin, unde locuia.

Mai avea douăzeci şi trei de ore, ca să găsească cele aproape trei milioane de lei necesari. Trebuia să plătească lui Dumitrescu-Jiletcă — sau să-şi zboare creierii. Nu ! Nu-şi va zbura creierii. Din piatră seacă va trebui să scoată acei bani, în decursul zilei de mîine. Era o datorie de onoare. Îi va scoate. Cum ? Nu ştie nici el bine. În cap i se rostogoleau tot felul de planuri, de combinaţii, una mai ingenioasă decît alta. Spiritul i se mobilizase total, i se ascuţise, nimerea ca săgeata. Se gîndea la toţi cei care puteau să-l ajute. Să încerce unele împrumuturi. Prea puţin : suma datorată era colosală. Ca să scoată o parte numai, trebuia să facă o serie întreagă de platitudini, de acţiuni dezonorante. Nu e nimic ! Le va face ! Din moment ce nu erau publice, aceste acţiuni dezonorante, le va face. Cu creierul transformat într-un mare şantier, el eşafoda cele mai abracadabrante construcţii. Ajunse acasă, în odaia din strada Sfîntul Constantin şi se întinse în pat, îmbrăcat cu ochii în tavan, fumînd ţigaretă după ţigaretă. Nu-i ardea de somn. Calcula folosirea fiecărui minut. Niciodată nu fusese timpul mai preţios decît în aceste douăzeci şi două de ore care îi mai rămîneau pînă la ora două noaptea.

Imaginația îi lucra vertiginos. Primul gînd i-a fost o tranzacție onestă. Va ipoteca sau va vinde ferma. Dar ferma nu valora atît. Și apoi, o asemenea vînzare nu se face cît ai bate din palme. Și apoi, vînzînd-o, oare nu-și tăia toate legăturile cu trecutul, nu-și suprima realitatea materială de castelan, titlul său de glorie? Nu. Conacul și cele cîteva hectare de pămînt care-l înconjurau trebuiau păstrate ca o relicvă, ca un simbol, ca o mărturie prezentă și permanentă a legăturilor sale cu pămîntul, cu veacurile acestei țări, pe care atîți înaintași de-ai lui o stăpîniseră.

Va găsi bani pe altă cale. Va folosi dobînzile unui capital moral cîștigat prin ani întregi de corectitudine. Era momentul să-și pună la încercare prestigiul de om care nu și-a călcat niciodată un legămînt, care nu este capabil de o indelicatețe. Perfectul gentilom, cel din urmă cavaler.

Urmări, în același timp, trei, patru, cinci cărări.

Le împletea, le descurca, le orînduia. Calcula distanțele dintre locuințele celor pe care îi va vizita, timpul material ca s-ajungă de la unul la altul, posibilitatea de a-i găsi acasă, absența unora, refuzul sau imposibilitatea de a-i servi, ale celorlalți. Telefonul îi va fi un auxiliar prețios. Cînd va putea face toate aceste curse? Cîte zeci de minute va pierde cu fiecare vizită, pentru fiecare pledoarie? Pledoarie! Cuvîntul acesta îi aduse aminte că aseară, unchiul său, Lazăr Argeșanu, președintele „Automobil-Clubului“, consilier la Curtea de Apel, s-a reîntors devreme, pe la ora nouă, ca să se ducă acasă. Avea de studiat un proces important, o moștenire de sute de milioane. Trebuia să-și dea verdictul chiar în ziua următoare, adică astăzi, după ora unu.

Lascaris, care îi cedase locul la președinție, credea că are dreptul la o recompensă din partea unchiului. Se va duce la el peste cîteva ore, la ora opt dimineața, să-l găsească în pat. Îi va cere să dea o sentință favorabilă cutăruia din cele două părți adverse. Îi va spune, cinstit, că a pierdut cît a pierdut și că trebuie neapărat să-și onoreze cuvîntul, ca să rămînă cu obrazul curat.

Apoi se va duce și va vinde, anticipat, rezultatul grupului privilegiat de hotărîrea Curții. Planul i se păru genial. Apoi îi cîntări absurditatea. Trebuia să înceapă prin a sonda pe înșiși împricinații, să se tîrguiască cu ei, și abia după aceea să ceară unchiului, marele serviciu de care avea absolută nevoie. Se va tocmi cu fiecare candidat la moștenirea sutelor de milioane. Așa va face. I se părea că hazardul însuși e de partea lui, că acest proces, venit tocmai a doua zi după imensa lui pierdere, era destinat să-l salveze. Socoti suma ce i s-ar putea da ca avans. N-acoperea datoria. Va căuta și-n altă parte. Avea o zi întreagă în fața lui.

Își aduse aminte că fata unui fabricant de bombonerie, o domnișoară de vreo treizeci de ani, blondă și grasă, se îndrăgostise de el vara trecută la Sinaia și ținea morțiș să-l ia de bărbat. Această fată era copilul unic al cofetarului, care o adora. Îi făcea toate voile.

Ar fi fost cel mai fericit părinte dacă prințul ar fi consimțit să-i fie ginere. Dar prințului numai de această mezalianță nu-i arsese pînă atunci.

Se și vedea la braț cu Bombonica! Iată-l intrînd cu ea la recepții, la cazinou, la premiere, în saloane. Iată-l apoi moștenitor și patron al fabricii de șocolată, al hotelurilor „Unirea“ și „Caraiman“ din București, al numeroaselor cofetării din țară cu firma unică „La Porumbelul-de-Aur“. Mereu, mereu la braț cu Bombonica: el înalt, zvelt, cu monoclu, cu tîmplele cărunte, cu mustața încă neagră, tunsă, în mijlocul feței pale, sub nasul fin, împreunat în linie dreaptă cu fruntea, ca al statuilor eline, iar tînăra consoartă, bondoacă, roză, aproape congestionată și transpirînd la cea mai mică emoție.

Era sensibilă ca o mimoză, domnișoara Bombonica; blondă, caldă și revărsată ca un cozonac proaspăt. De ce-i spuneau „Bombonica“ și nu-i spuneau „Cozonăcel“? Prințul își punea această întrebare în momentele atît de grele, pe care, în dimineața lividă, le petrecea întins pe pat, îmbrăcat, cu ochii în tavan, fumînd ca un șarpe.

De ce s-o fi spunînd „fumează ca un șarpe“? se întreba el.

Șerpii nu fumează! O va cere de nevastă pe domnișoara Cozonăcel.

Bombonica împreună cu tatăl ei, hotelierul-cofetar, vor fi în al nouălea cer, aflînd că Lenuţa Paraschivescu se va numi Eleonora Lascaris-Paşcanu.

Prinţul făcuse mare haz acum cîteva luni, gîndindu-se la hazul pe care l-ar face colegii dela „Automobil-Club“, alăturînd cele două exemplare de umanitate, atît de nepotrivite... Astăzi, însă, în aceste zori ale începutului de martie, domnişoara Lenuţa Paraschivescu apărea prinţului într-un nimb nou, salvator. Va folosi patetica ei înclinaţiune. Cerul se însenina. La orizont, porumbelul tutelar al numeroaselor cofetării „Paraschivescu“ bătea din aripele-i de aur.

Se mai gîndea prinţul şi la altă femeie pe care o va cere în căsătorie tot în aceeaşi dimineaţă. Era o moşiereasă bogată de vreo cincizeci de ani, văduva unui coleg de la Externe, Madeleine Ulmeanu (frumoasa Mado, de odinioară) care se măritase cu un diplomat fiindcă alt diplomat — în speţă el însuşi, Ion Lascaris-Paşcanu — o abandonase după ce-i sucise capul. Mado rămăsese statornică iubirii ei din tinereţe.

Spre deosebire de alte femei, ea nu-şi vopsea părul. Ondulaţiunile argintii îi dădeau o mare distincţie. O mai înnobilase şi faptul că fusese măritată cu un consilier de legaţie şi că mama ei era născută Mavrojani.

Tatăl ei, Stoian Cunev, venise de mic în ţară, la nişte rude care ţineau bostănărie în Chiajna, un sat bulgăresc din apropierea Bucureştilor. Băiat dezgheţat, neica Stoian făcea dese drumuri peste Dunăre, de unde începu s-aducă echipe de zarzavagii.

Aduse primul grup de doisprezece, pe socoteala lui. I-a angajat, pe fiecare, pe şase luni, pentru o anumită sumă, la o grădinărie de lîngă Bucureşti. I-a vîrît pe toţi doisprezece într-o şură, lîngă pompa de irigaţii. Dormeau în paturi de scînduri suprapuse, toţi la un loc, îmbrăcaţi. Îi hrănea cu un fel de terci fiert într-o copaie, un amestec de făină, mălai, lapte, cartofi şi morcovi tocaţi, care nu-l costa mai nimica.

După ce se săturau, bostangii puneau copaia pe-o laviţă şi seara iar mîncau din ea, cu linguri de lemn. O oală cu apă din care sorbeau pe rînd, ajungea acestor oameni sobri, cinstiţi, muncitori, care n-aveau nevoie

de supraveghetori, ca să-şi vadă de treabă. Se culcau cum înnopta, se sculau înainte de cîntatul cocoşilor şi munceau spornic, pînă seara. Boierul, logofeţii de pe moşie, erau mulţumiţi de ei...

Dar anul următor n-au mai vrut să vie în arenda lui Stoian. Aflaseră că vătaful lua de două ori mai mult decît le dădea lor. Stoian a surîs, i-a bătut pe umeri, ca un suveran mărinimos, luîndu-le de azi încolo numai zece la sută din cîştig, fiecăruia. Era mai uşor şi pentru el. Putea să-şi vadă de alte treburi. În loc să lucreze cu o echipă restrînsă, a început s-aducă din Bulgaria zeci şi zeci, sute şi sute de grădinari, pe care îi angaja la fermele din jurul capitalei. Mii de compatrioţi a adus Stoian Cunev să lucreze pentru alţii. Pe urmă s-a gîndit să-i importe pe seama lui.

A cumpărat pămînt, a încropit ferme, grădini de zarzavat, de la gropile lui Ouatu pînă la Cotroceni, de la Filaret pînă-n jurul cimitirelor Sfînta Vineri şi Pătrunjel. În fiecare an, îşi sporea avuţiile.

Creştea pepeni pe Ialomiţa, porci la Arad şi peşte în heleşteiele de pe parcursul Ciorogîrlei.

S-a îmbogăţit foarte repede şi a intrat în înalta societate bucureşteană. Purta lanţ gros la ceasornicul de aur, inele grele în degetele dolofane şi albe.

Era alb şi roz şi grăsun, neica Stoian. Îşi scotea mereu în evidenţă mîinile albe, ca să se vadă că n-a muncit în viaţa lui. Îşi ferea obrazul de vînt şi de soare, ca să rămîie alb, ca adevăraţii boieri. Stoian Cunev făcea tot ce putea, ca să nu se simtă că e băiat de ţărani cu mîinile pîrjolite şi aspre.

Alb, roz şi colosal de bogat, s-a însurat cu o boieroaică săracă, ai cărei străbuni veniseră din Fanar. La braţ cu nobila doamnă cu nume grecesc, iată-l acum pe *bai*-Stoian înfipt în cea mai autentică aristocraţie valahă. Au adus pe lume o fată, care la douăzeci de ani uimise Bucureştiul cu frumuseţea şi distincţia ei. Dar Stoian n-a avut parte s-o vadă măritată cum visa el : a murit, bietul Cunev, iar după cîteva zile i-a murit şi văduva, porfirogeneta.

Ani şi ani trecură. Trecură decenii.

Acum la cincizeci de ani, Madeleine Ulmeanu, născută Cunev, îl iubea încă pe Lascaris. S-ar fi căsătorit cu el îndată ce ar fi cerut-o. Dar Jeannot o neglija. Se întreba el însuși, acum, de ce nu s-a însurat cu această femeie atît de frumoasă și de bogată? Se întîlniseră cu zece zile înainte pe Calea Victoriei, în fața cofetăriei „Capșa". Cotiseră amîndoi pe strada Edgar Quinet. Vorbeau ca vechi și buni prieteni. El, galant, ceremonios și cuceritor ca de obicei, ea oarecum melancolică, într-un surîs. Trecuse atîta vreme de cînd prințul era la București și n-o ceruse. Cu toată mîndria ei, Mado se gîndi să ia inițiativa ea însăși. I-a spus că se simte singură, că viața îi pare searbădă, că anii trec foarte repede, că a îmbătrînit. Își arăta cu cochetărie părul argintiu. El o complimenta, spunîndu-i că niciodată n-a fost mai frumoasă.

Întîlnirea de acum zece zile îi păru, în noaptea aceasta, lui Lascaris providențială. Se va duce chiar în cursul dimineții la Madeleine, îi va cere mîna. La plecare, îl va spune în ce impas se află, o va ruga să-l împrumute. Îi trebuia neapărat această sumă, ca să plătească o datorie de onoare. E un moment greu. Va trece. Se vor căsători.

Își va vinde sau își va ipoteca Pașcanii-Ilfovului și îi va înapoia banii împrumutați. Vor pleca amîndoi pe Coasta-de-Azur să înceapă o viață nouă, o viață de iubire și de vis, reluînd frumoasa idilă de odinioară. Toate vor fi uitate, toate vor fi părăsite pe aceste pustiuri de bărăgan în care două persoane atît de distinse n-aveau ce căuta. Ah, cerul mediteranean!

Ieșind de la Mado, prințul va cere mîna domnișoarei Paraschivescu. Copila va transpira, va rîura de emoție, iar Porumbelul-de-Aur, tatăl ei, va fi fericit să-i consimtă pe loc, un important avans de zestre, pentru lichidarea unui trecut de celibatar neglijent. Acest împrumut, bineînțeles, dacă e nevoie, cel din urmă cavaler i-l va restitui prin hipotecarea sau chiar vînzarea unora din moșiile care făceau cercuri imense pînă la orizont, în jurul turnului voievodal din Pașcanii-Ilfovului.

Domnul Guță Paraschivescu (Porumbelul-de-Aur) va trebui să plătească bine noua lui achiziție: un nume boieresc costă mai mult decît un vagon de cacao.

Indivizii scunzi, chiar cei de statură potrivită, nu pot înțelege prestigiul, succesul pe care-l au în viață oamenii înalți. A-ți domina semenii cu un cap, înseamnează a avea asupra lor un ascendent de care ei nu-și dau seama, dar pe care îl consimt. Politețea omului înalt e mai vizibilă decît a celorlalți, fiindcă unghiul pe care-l fac înclinîndu-se în fața unui domn mai în vîrstă, a unui personaj important sau a unei doamne căreia îi sărută mîna, e mai accentuat.

E greu să refuzi un serviciu pe care ți-l cere un om mai înalt ca dumneata. Acest serviciu e mai mult o favoare ce ți se face: un ordin care ți se dă.

Mai ales femeile sînt impresionate de această superioritate. A ajunge la umărul unui bărbat, a-ți lăsa copilărește fruntea pe acest umăr, înseamnează a simți un protector puternic, mîndru. Pe pitic nu-l prind aerele de protector, oricît de mare suflet ar avea, oricît ar fi de generos. Aristocrat și înalt. Iată avantajul de care oamenii de statură mediocră nu beneficiază. Le trebuiesc mari calități de inteligență, de farmec, de talent, de avere, de glorie, ca să concureze pe primul imbecil înalt.

Adăugați morga aristocratică, reputația de senior, experiența și atracția personală a lui Ion Lascaris-Pașcanu, gentilom și donjuan, și veți înțelege temeritatea, aplombul și siguranța cu care a pornit și a reușit, în parte, să-și îngenuncheze victimele, acest om cu monoclu.

La ora opt dimineața își avea planul gata. Începu să telefoneze, să fixeze întîlnirile. Cum n-avea decît cîteva sute de lei în buzunar, primul gînd i-a fost să caute cîteva mii, ca să-și poată plăti un taximetru cu ora. Nu putea să-și piardă vremea umblînd pe jos, sau cu tramvaiul, sau așteptînd un vehicul. Își făcu o toaletă îngrijită, îmbrăcă cel mai elegant costum, și peste el, raglanul din lînă de cămilă. Pe o dimineață de burniță — veniseră babele lui martie — el porni spre „Automobil-Club", unde personalul de serviciu făcea curățenie. Acestor oameni matinali, apariția surprinzătoare a prințului, le păru o viziune fantomatică. Umbrele nopții se perpetuau prin prezența lui.

Ca un uliu, prințul căzu pe intendent.

— Vezi cîți bani ai în casă. Adumi-i pe toți !

Intendentul, fascinat, se trase pas cu pas înapoi, fără să întoarcă spatele conului Jeannot și se reîntoarse cu patru mii opt sute de lei.

— Diseară îți dau zece mii !... zise Ion Lascaris înșfăcînd și vîrînd cu neglijență bancnotele în buzunar, fără să le mai numere. Ieși, cu fruntea sus, într-o atitudine imperială.

Cel dintîi popas îl făcu la unchiul său, magistratul, președintele clubului, conu Lăzărică.

Îl găsi în halat, studiind marele proces.

Conversația se încinse, ca de obicei, pe franțuzește.

— Ia te uită : exclamă consilierul surprins și oarecum îngrijorat, văzîndu-și nepotul la o oră atît de matinală.

— Unchiule dragă, mi se întîmplă ceva foarte neplăcut !

Și-i povesti pățania de astă noapte, acel fatidic „*Banque-haut !*“ care-l dăduse peste cap.

— *Voyons*, Jeannot, ai înnebunit ? Cum ai putut să te hazardezi așa ? exclamă conu Lăzărică, scos din atmosfera sutelor de milioane pe care trebuia să le atribuie peste cîteva ore, uneia din cele două părți în proces.

— Nu mi-aș fi închipuit că sînt opt sute de napoleoni în bancă ! răspunse prințul cu candoare feciorelnică.

— Doar ai auzit cînd a strigat crupierul !

— Mi s-a părut că a strigat optzeci. Dumneata știi că rareori se trece peste o sută de napoleoni, oricît de mari ar fi jocurile.

— Așa e, dar, totuși... Trebuia „să faci“ atenție...

După ce-i povesti în amănunt — lovitura — de la masa verde, Lascaris tăcu, așteptînd cu unchiul său, care nu era bogat nici el, să-i dea soluția, posibilitatea de a-și achita această datorie de onoare.

Dar magistratul tăcea, prins din nou de paragrafele afacerii pe care o studia și al cărei rezultat depindea în mare parte de hotărîrea lui. I se părea că refugiindu-se în acest proces, scăpa de grija soluției care trebuia

dată acum scumpului său nepot și, întrucîtva, moștenitor universal.

Prințul, atît de impetuos de obicei, nu îndrăznea să mărturisească unchiului său motivul pentru care venise. Își dădea seama că l-ar fi jignit profund. Nu. Nu putea să-i ceară așa ceva ! Consilierul îl știa pe Jeannot ce poamă e, de cînd era copil. Cunoștea și motivele reale ale rechemării lui de la Roma. Dar nu și-ar fi închipuit că bărbatul ponderat, corect, care devenise Ion Lascaris în anii din urmă, a putut să-și piardă cumpătul în așa hal. Se ridică de la masa de lucru și începu să se preumble prin casă, preocupat, cu mîinile în buzunarele halatului, fîlfîindu-i poalele.

— Desigur, această datorie trebuie plătită chiar astă-seară. Opt sute de napoleoni ! Aproape trei milioane... De unde ai să-i scoți ?...

— Mă gîndeam...

Conu Lăzărică îl întrerupse :

— Poți să te gîndești mult și bine... N-avem cunoștințe care să ne poată împrumuta cu atîta... Să vedem. Să vorbesc cu Zoe... să vedem ce spune Zoe...

Zoe era soția consilierului Argeșanu, o femeie de vreo cincizeci și cinci de ani, care, în virtutea zestrei ce adusese tînărului procuror, confiscase și dirija acum gospodăria vîrstnicului consilier.

Lazăr Argeșanu ieși, puțin curbat. Lascaris privi pe urma lui, îngîndurat, apoi, prins de-o inspirație subită, se așeză la marginea biroului, indiferent, ca omul care-și caută o distracție, ca să nu se plictisească, și începu să răsfoiască foile dosarului... Își notă numele grupurilor de moștenitori... Apoi, tot alene, ridică receptorul și telefonă uneia din părțile în litigiu.

— Aici casa domnului consilier Argeșanu, la aparat prințul Lascaris-Pașcanu. Aș dori să vă vorbesc urgent, într-o chestiune care vă interesează... Înainte de amiază, desigur.

Apoi, misterios, după ce se uită spre ușă, să nu intre cineva :

— E în legătură cu procesul...

Cel de la capătul firului pe care-l simțea emoționat, se consultă cu altcineva și răspunse, cu glas alterat :

— Puteți veni la ora zece ?

— Nu, la unsprezece.

— Vă așteptăm...

Prințul închise și, tot indiferent, cu mișcări lente, așezat neglijent pe marginea biroului, citind de la distanță în dosar, ceru alt număr, casa celeilalte părți.

Același ton, același vocabular. Și moștenitorii aceștia prezumtivi se grăbiră să-l poftească.

— A, nu, nu pot așa devreme !... La unsprezece și jumătate !

Lascaris trecu la fereastră, se uită în stradă, distrat... Telefonul sună. Cineva întrebă dacă e casa domnului consilier Argeșanu și dacă domnul prinț Lascaris-Pașcanu se află acolo.

— La aparat ! răspunse acesta, intrigat. Celălalt închise. Jeannot bănui că erau cei cărora li se adresase cu cîteva minute înainte și care controlau să nu li se fi făcut vreo farsă. După alte două minute, alt telefon, cu aceeași întrebare, probabil de la al doilea grup de moștenitori.

— Acolo e casa domnului consilier Argeșanu ? Am putea vorbi cu prințul Lascaris ?

— La aparat ! informă Jeannot.

— Voiam să știm dacă e pentru ora unsprezece sau unsprezece și jumătate ?

— Și jumătate ! confirmă cel interpelat și lăsă receptorul... „Mă controlează și ăștia ? Semn bun !“

Unchiul se reîntorcea din apartamentul doamnei Argeșanu.

— Pe mine te rog să mă ierți, îi spuse conu Lăzărică, nu știu unde mi-e capul... Am un proces foarte important astăzi, foarte delicat...

— Cine crezi că o să cîștige ? întrebă Jeannot cu simulată indiferență.

— Să vedem ! Să vedem ! răspunse consilierul de Curte, mult mai preocupat de afacerea Lascaris-Jiletcă decît însuși nepotul său, împricinatul.

— Cui i se cuvine moștenirea ? Dumneata ce impresie ai, unchiule ?

— Nu sînt numai eu. Mai sînt și ceilalți consilieri. Mai sînt și avocații... răspundea Argeșanu, cu gîndul în altă parte.

El evita să dea un răspuns precis întrebărilor nepotului. De cum simțea curiozitatea sau indiscreția, consilierul se închidea în armura țepoasă a ariciului, se retracta, se retrăgea în spirala de var, în coaja protectoare a melcului. Jeannot simți cu intensitate această izolare în defensivă. Nu, nu era nimic de făcut cu conu Lăzărică.

Nu trebuia nici măcar să bănuiască scopul real al acestei vizite matinale. Dar nici Jeannot nu era dispus să renunțe la excelenta combinație cu moștenitorii. Se va duce la fiecare grup în parte și va trata cu fiecare, în numele unchiului său. Bineînțeles, va cere o mare discreție. Va spune că integrul judecător nu e în cauză, că nu știe nimic. Surîzînd, însă, cu inteligență, va da să se înțeleagă că vorbește din partea lui Lazăr Argeșanu însuși, dar că trebuiesc salvate aparențele, că trebuiesc menajate susceptibilitățile.

Toate acestea treceau fulgerător prin mintea lui Ion Lascaris, în vreme ce unchiul său își bătea capul cum să-l scoată din încurcătură.

— Vezi ce vrea să-ți spună, Zoe ! Te așteaptă ! încheie conul Lăzărică, cu o vagă promisiune în glas și în priviri.

Tanti Zoe, abia sculată, proaspăt pudrată și care avea o afecțiune specială pentru nepotul prin alianță (consilierul era frate cu mama lui Ion Lascaris) îl primi cu brațele întinse.

— Bietul meu Jeannot ! exclamă dînsa, tot în franțuzește.

Ochii de vultur ai omului cu monoclu căzură, glonț, pe o casetă de bijuterii, așezată pe masă. Se vedea că e proaspăt pusă acolo.

— Datoria asta trebuie neapărat plătită ! spunea Zoe într-un freamăt. Noi n-avem mulți bani în casă. Dar iată bijuteriile... Ține inelul ăsta... Amanetează-l... ai să-l scoți cînd vei putea !

Tanti Zoe îi întinse un frumos diamant, înfipt într-un cerc de platină. Era tulburată. Era tulburată nu numai de întîmplarea neplăcută prin care trecea Jeannot, dar de însăși prezența lui fizică. Lascaris își adunase în ochi, în atitudine, în surîsul provocător, toată magia de donjuan pe care o mobilizase în acea zi pentru Mado Ulmeanu, și din care găsi necesar să împărtășească și pe binevoitoarea lui mătușă prin alianță.

Se apropie de Zoe care nu renunțase încă la cochetărie, și a cărei feminitate era acum brusc răscolită, o prinse în brațe pătimaș, într-un echivoc, ca un nepot, desigur, dar, totuși, ca un bărbat. Ea nu-și dădea seama ce se-ntîmplă, nu știa dacă trebuie să protesteze, nu înțelegea sensul acestei îmbrățișări — putea să fie numai elanul gratitudinii, dar era tulburată, fascinată. Vraja scăpărase în însuși momentul intrării lui Lascaris, înalt, frumos, dominator, după ieșirea magistratului bondoc și încovoiat...

Ce voia Jeannot ?

— Toate !... Dă-mi-le pe toate și sînt salvat !

Și fără să mai aștepte răspuns, ținînd cu dreapta talia Zoei, cu stînga aduna în pumn și vîra în buzunar întregul conținut al casetei.

— Bine... dar... încercă să protesteze doamna Argeșanu. Te rog... Jeannot... Poate să intre cineva... Ce înseamnează asta, Jeannot ? Te rog... Ia mîna !... și încerca să-i desprindă brațele din jurul taliei...

— În cîteva zile le ai înapoi !

Și ca să-și întrețină avantajul, succesul ofensivei, el o sărută lung pe ceafa pufoasă.

Ieși ca un vîrtej, lăsînd pe Zoe buimăcită, tulburată, măgulită și neliniștită. Ieși fără să-și mai ia bun rămas de la unchiul Lăzărică, sări în automobil și se duse direct la un bijutier, membru al clubului, de la care luă cu împrumut o treime din banii datorați lui Dumitrescu-Jiletcă.

— Bijuterii de familie ! oftă prințul, cînd ușa grea a casei de bani se închise pe giuvaericalele smulse Zoei Argeșanu.

Bijutierul surîse.

— Știu... înțeleg... O datorie de onoare ! N-avem încotro !

Afaceristul spusese „n-avem încotro“ la plural, oarecum ca să se strecoare și el în tagma gentilomilor, a oamenilor de onoare, ceea ce displăcu profund lui Lascaris : această egalitate, această familiaritate ar fi tolerat-o, poate, înaintea încheierii tîrgului, dar acum, după ce luase banii, i se părea o impertinență.

De la bijutier, în taximetrul care-l purta pe ulițele umede, sub ninsoarea măruntă amestecată cu ploaie a babelor lui martie, prințul nimeri la un alt coleg de club, bancher, un tip care conducea Banca Micilor Deponenți. Pe acesta, Lascaris, cu toată aversiunea împotriva parveniților, îl votase, la alegeri. Individul asistase la lovitura de azi-noapte, cu totul de partea prințului.

— Îmi mai trebuie un milion ! atacă Lascaris, arătînd cu neglijență pachetele de bancnote care îi umflau buzunarele.

De fapt îi mai trebuiau două milioane, dar el mințea ca să fie mai sigur.

— Te rog să mi-i împrumuți. Îți semnez polițe. Sau, cum îți convine, îți ipotechez domeniul meu de la Pașcanii-Ilfovului. Face de o sută de ori pe-atîta și n-are nici o ipotecă... Cît ai în casă ?

— Vreo șapte-opt sute mii de lei...

— Numai atît ?

— Nu e bancă mare... Depuneri mici, de nevoiași. Cîteva sute de lei un pensionar... cîteva, o spălătoreasă... o văduvă... un meseriaș...

Lascaris strîmbă din nas cu dispreț. Pînă la urmă însă, el se îndură. Binevoi să se mulțumească și cu banii gloatei.

— Dă-mi-i ! Completează-mi un milion din altă parte...

— Mi-e foarte greu, cucoane... Deponenții pot veni în orice moment să scoată cîte ceva... Nu pot rămîne descoperit.

— Ori cu o mie de lei, ori nimic, tot una... Nu mai umblați cu fleacuri !

— Au nevoi... nevoi mici, firește...

— S-aștepte... Ce ? Dacă nu le dai, or să te reclame ? Dă-i afară ! Auzi ! mai fac și depuneri la bancă !

Partenerul era uluit. Prințul îl luase repede, îl intimida. Nu vedea cum ar putea refuza pe arbitrul din strada Știrbey-Vodă.

I se părea omului că așa e regula între aristocrați, că nu merge să refuze, că ar fi exclus din club, stigmatizat, că se va compromite el însuși dacă pînă la ora două noaptea Jiletcă nu va fi achitat. Dar nici ușor nu-i venea să scoată un milion. Lascaris continua să-l mitralieze :

— Îți semnez două polițe de cîte cinci sute de mii. Una o achit peste trei luni, alta peste șase. Facem și o convenție provizorie de ipotecă...

— Bineînțeles — continuă el — *les affaires sont les affaires*, dobînda nu va fi cea legală, ci dobînda curentă... douăzeci la sută pe an... Pas de te împotrivește !

— N-am atîta, coane Jeannot... Calicii mei nu depun astfel de sume... Îmi pare foarte rău... bîiguia „bancherul sărăcimii", meduzat de privirea încărcată de electricitate a impetuosului solicitator.

Apoi deschise casa de bani.

— Am vreo cinci-șase sute de mii lichizi... Îți pot oferi cinci sute de mii. Cît despre dobîndă, mă supăr...

— Fie și atîta ! răspunse prințul condescendent. Trimite să cumpere polițele. În vremea asta, dictează-mi actul de ipotecă !

Zis și făcut ! Făcut și plecat... Plecat la hotel „Unirea" unde-l aștepta la ora zece precis, Guță Paraschivescu, tatăl Bombonicăi și patronul numeroaselor cofetării din țară cu insigna „Porumbelul-de-Aur".

Lucrase dinamic prințul nostru. Nu voia să piardă avantajul celor trei succese de pîn-acum : captarea bijuteriilor, împrumutul făcut prin gajarea acestor bijuterii și polițele-ipotecă, ce-i aduseseră cinci sute de mii de lei. Realizase mai mult decît jumătatea sumei necesare. Pînă la prînz, Porumbelul-de-Aur și cele două grupe de moștenitori prezumtivi îi vor aduce restul. Dacă nu se va completa suma pînă la prînz, avea pe Mado. Se înțelesese prin telefon s-o viziteze între cinci și șapte. Timpul penumbrelor favorabile, a becului ce luminează discret sub abajurul roz, a lămpii din alcov. Va urma cererea în căsătorie, o retrăire pătimașă a clipelor de odinioară, proiectele de viitor, apoi, în concluzie, în momentul plecării, în treacăt, un cuvînt aruncat din prag, ca un lucru fără importanță, pentru doi oameni care se vor iubi o eternitate — avansul asupra zestrei, pentru lichidarea datoriei de onoare. Acesta era programul cu care-și va încheia ziua, cel din urmă cavaler. Seara o va invita pe Mado la masă, la „Automobil-Club" și vor ciocni primele cupe de șampanie ale lunii de miere. Deocamdată să vedem cum va bate din aripi Porumbelul-de-Aur.

L-a găsit pe domnul Guță Paraschivescu la biroul hotelului „Unirea". Era surîzător, puțin emoționat.

Prințul intră umflat de bancnote. Din buzunarele raglanului, ale vestonului, ale pantalonilor, scoase pachetele de cîte o sută de hîrtii a o mie și le puse, grămadă, pe masa cofetarului impresionat de atîta bănet.

— N-ai cumva o servietă ? spuse prințul surîzător, ca un om jenat că trebuie să manipuleze bani. Am fost pe la mai mulți arendași ai mei și am luat unele avansuri. Îmi trebuie diseară la club... O să avem o recoltă excelentă. Dacă n-ai o servietă, prefer să las maculatura asta să mi-o păstrezi pînă la noapte. Poți să-mi faci serviciul ăsta ? Nu-mi place să umblu cu atîtea hîrțoage prin buzunare.

— I-ați numărat ? întrebă domnul Guță impresionat de atîta dezinvoltură și de favoarea pe care i-o arăta prințul, încredințîndu-i atîția bani fără să-i numere, fără să-i ceară vreo adeverință.

— Sînt cincisprezece pachete de cîte o sută de mii... Un milion și jumătate... Mîine mai am de luat încă pe atîta... Tot aici am să-i aduc. N-am unde să țin atîția bani...

Hotelierul-cofetar deschise mare casa de fier, așeză teancurile unul peste altul, la vedere. Oare numai pentru atîta venise prințul la el ? se întrebă onorabilul comerciant.

— Și acum să vorbim serios ! zise Ion Lascaris-Pașcanu, așezîndu-se picior peste picior pe un scaun, în fața biroului, și invitînd pe Guță Paraschivescu să stea și el.

Sînt la o răscruce a vieţii mele. Trebuie să iau o hotărîre importantă. Vreau să-nchei cu viaţa de holtei. Stau prea mult la Bucureşti şi prea puţin la castel. Arendaşii, administratorii, logofeţii mă fură. Aş vrea să mă ocup singur de gospodăria moşiilor. Cred că aş scoate dublu, vreo cincisprezece milioane pe an. Am venit la dumneata ca la un vechi prieten. Ştiu că domnişoara Bombonica îmi arăta, pe vremuri, un oarecare interes. Ce crezi, o fi avînd inima tot liberă ? Frumoasă, distinsă, cultă cum e, cred că nu-i lipsesc adoratorii ? ! Aş mai putea spera să-i fiu pe plac ? Nu mai sînt tînăr, am trecut de cincizeci de ani... Dar cred că şi pentru dînsa e mai nimerit un bărbat serios, bogat, cu trecere în societate... Cu tinerii de astăzi nu se ştie în ce aventură s-ar putea hazarda !

Şi prinţul continuă un lung discurs, absolut inutil, fiindcă fericitul părinte începuse să bea lapte şi miere de la primele cuvinte. Dar îşi lăsa viitorul ginere să vorbească... Porumbelul-de-Aur se simţea legănat de o muzică divină. L-ar fi tot ascultat.

— Cred — răspunse ceremonios şi el, Guţă Paraschivescu, la sfîrşitul discursului — cred că fiica mea nutreşte aceleaşi sentimente... După cîte ştiu, nu s-a oprit asupra niciunuia dintre pretendenţi.

— În cazul acesta, replică prinţul ridicîndu-se cu solemnitate, am onoarea şi plăcerea să cer mîna fiicei dumneavoastră.

Celălalt se ridică, tot atît de solemn, şi-i răspunse că-i acordă, cu aceeaşi plăcere şi onoare, mîna domnişoarei Lenuţa Paraschivescu.

— Vă mulţumesc şi vă salut ? încheie marele boier. Vă rog să transmiteţi această cerere în căsătorie scumpei mele Bombonica... La ce oră pot să vin să iau răspunsul.

Domnul Guţă era emoţionat, încurcat, beat de fericire şi neliniştit totuşi de această neaşteptată vizită şi de măgulitoare propunere.

Prinţul nu-i dete răgaz să răspundă... Vorbi tot el :

— Am să trec pe la opt seara. E bine ? Am o mulţime de curse toată ziua — îţi explic diseară. La ora opt viu să-mi iau banii şi răspunsul. Mîine vom discuta formalităţile... Mîine la dejun, la scumpul meu socru, vom ciocni prima cupă de şampanie a lunii noastre de miere !

Prinţul ieşi în viteză, lăsîndu-şi partenerul uluit şi transpirat, cu toată răcoarea din birou, unde în luna martie nu se mai făcea foc, cu toată prezenţa babelor zburlite.

Dinamismul cu care lucrase pîn-atunci Lascaris îl făcu să fie prezent la ora fixată, în casa fiecărui grup de moştenitori. Pertractările au fost mai delicate. Eventualii beneficiari ai averii marelui bancher erau burghezi bogaţi, instalaţi în case somptuoase, mobilate cu mare lux şi fără gust. Se înrudeau, deci se detestau.

Membrii celor două familii în luptă, vorbiră cam la fel. Aceleaşi amabilităţi şi reticenţe, aceleaşi precauţii, aceleaşi avansuri, aceleaşi retractări... Afacerea le surîdea, desigur... Dar fiecare se obliga să plătească numai după rezultatul favorabil al procesului, nu înainte. Prinţului însă puţin îi păsa de acest rezultat. Lui îi trebuiau banii acum.

Măcar cîteva sute de mii de lei, dintr-o parte şi din alta. Cele două milioane pe care i le propunea fiecare — văitîndu-se ce mult îi costau avocaţii — erau să se verse prinţului pentru el şi pentru unchiul său, consilierul, chiar a doua zi după pronunţare. Dar nepotul consilierului nu putea aştepta pîn-a doua zi. Le povesti, confidenţial, păţania de la club, acel imprudent *„banque haut !“* Le vorbi de onoarea unchiului său a cărui integritate era proverbială şi care nu făcea acest lucru decît *in extremis,* ca să salveze obrazul rudei sale, prinţul. O făcea de asemeni şi pentru ei, grupul de moştenitori, oameni onorabili, care aveau dreptatea de partea lor. Dar această dreptate putea fi călcată în picioare, în ultimul moment de ceilalţi judecători. E adevărat că unchiul Lăzărică avea un mare ascendent asupra colegilor săi consilieri, dar trebuia să aibă şi un alt suport, nu numai pe cel moral, ca să susţină această cauză justă, dar destul de delicată. S-ar fi prea putut ca juzii ceilalţi, colegii săi de şedinţă, să fie cumpăraţi de partea adversă. Lupta devenea şi mai grea. Te poţi aştepta la orice, date fiind moravurile corupte ale lumii postbelice, ale afa-

Apoi tare :

— Văd că te codeşti... nu mi-ai răspuns nimic...

— Nu ţi-am răspuns fiindcă mă gîndeam... Socoteam cum aş putea scoate banii. Băncile sînt închise după-amiază. Mîine dimineaţă te-aş fi servit cu cea mai mare plăcere !

— Mîine nu mai am nevoie !

— Ţi-aş putea aduna pînă diseară vreo patru-cinci sute de mii...

Prinţul redeveni surîzător.

— Ah de-ai şti cît detest istoriile astea de bani ! Fie şi cinci sute de mii ! Mă duc să mai caut restul... Îţi spun drept, mi-e penibil să bat la uşile oamenilor, să le fiu obligat... De cînd mă ştiu, nu mi s-a întîmplat aşa ceva ! De azi încolo — adio clubul. Am pus cruce cărţilor, vieţii de celibatar ! La revedere ; la ora opt aici.

Îşi strînseră mîna. Prinţul ieşi în viteză. Se ducea la Mado. Mai avea douăzeci de minute pînă la ora cinci. Timpul era preţios. Se repezi acasă, îşi schimbă hainele, se făcu frumos, ca să fie irezistibil. Se reînnoia şi sufleteşte. Voia să pună oarecare distanţă de timp între contactul cu oamenii de afaceri şi cu frumoasa şi romantica Mado.

O schimbare de vocabular, de atitudini, de atmosferă, se impunea. Se uită în oglindă, se plăcu, aşa cum era, pudrat şi parfumat. Coborî în stradă.

Achită cursele de pîn-atunci ale şoferului, care începuse să dea semne de nelinişte. I se mai întîmplase bietului taximetrist să poarte, tot aşa, un boier, ziulica întreagă, boierul să-l ducă la un imobil cu două ieşiri şi pe aici ţi-e drumul !

De rîndul acesta, boierul plătise ! Liniştea şi încrederea se restabiliră. Porniră spre locuinţa Madeleinei Ulmeanu. O stradă liniştită prin Popa Rusu. O casă cu un singur etaj, spaţioasă, cu grădină, frumos întreţinută. Un apartament elegant, o bonă în negru, cu şorţ alb, dantelat, cu fundă în păr, ca subretele de teatru, îi deschise. Mado îl primi surîzătoare, dar întrucîtva rezervată, îngrijorată. Buduarul era un decor de piesă

modernă cu perne multe, colorate, pe sofale, cu lămpi discrete pe la colţuri şi cu foc proaspăt aprins în cămin. Îmbrăcată într-o rochie lungă, de interior, aproape drapată în acele falduri de mătase vişinie, cu mîneci largi, palidă, cu părul argintiu, frumos ondulat. Mado era plină de distincţie. Cadrul era poetic, propice efuziunilor sentimentale, năvalei amintirilor şi finalului triumfător, optimist, pe care-l proiectau amîndoi.

Dar acest final era altul, pentru fiecare. Pregătindu-l, îşi recapitulau amintirile.

Pe Magdalena Cunev, Jeannot o cunoscuse în tinereţe, abia întors de la studii, din Belgia. O cunoscuse la o serbare de binefacere, la Cercul Militar, unde amîndoi, dansînd, străluceau ca perechea cea mai frumoasă din bal.

Splendoarea fizică, bunele maniere ale prinţului, cuceriră intr-o singură oră pe unica moştenitoare a milionarului. Zile întregi, nopţi şi luni întregi, nu s-a gîndit decît la tînărul ataşat de legaţie, din Ministerul de Externe, viitor diplomat, soţul ideal pentru o domnişoară din bughezie, dornică să se ridice din mediocritatea familiei şi a vieţii bucureştene, ca să se căsătorească, să se rafineze, să poarte trei sute şaizeci şi cinci de rochii pe an, să se arate la cele mai elegante serate din capitalele Apusului. Acolo, în străinătate, n-o vor cunoaşte, decît ca pe prinţesa Lascaris. De Stoian Cunev, bostangiul de odinioară, tatăl ei, nu va mai fi vorba. O viaţă de feerie o aştepta la braţul aristocraticului ei mire.

Nu tot aşa gîndea Jeannot.

Pentru el, cucerirea domnişoarei Cunev era o nouă şi ispititoare aventură. Trecătoare ca orice aventură.

Avea şi el un ideal de viaţă cosmopolită, visa şi el cariera strălucită ce-i va deschide porţile ambasadelor şi ale palatelor din metropole, dar voia să fie liber, ca să guste din plin farmecele acestei vieţi. De la prieteni mai vîrstnici, de la membri de-ai familiei sale, care se credeau rataţi din pricina vieţii conjugale, auzise teoria că un diplomat trebuie să fie singur în viaţă. Numai aşa se poate ajunge. Toate porţile sînt deschise unui celibatar. Însurat, nu mai poate interesa pe cei cu fiice, nepoate sau protejate de plasat. Celibatarul e o veșnică ispită, o veșnică promisiune. Se poate ocupa de doamnele din societate, poate face servicii, poate fi deranjat oricînd, invitat în orice moment, fără multe formalități. Cu soția la braț, toate devin mai complicate.

O soție, oricît ar fi de discretă, stîrnește invidia altor femei care vor profita de prima ei gafă ca s-o lovească, lovind, prin intrigi, în cariera soțului. Miniștrii de Externe, înainte de a numi un reprezentant al țării în străinătate, se interesau mai mult de persoana, de calitățile și defectele soției, decît ale diplomatului însuși.

A te însura la douăzeci și patru de ani, înseamnă a-ți limita perspectivele viitorului, a rata o căsătorie fabuloasă de mai tîrziu. Ion Lascaris voia să profite din plin de darurile lui de cuceritor, să trăiască intens viața donjuanului internațional, să treacă din alcovul unei femei într-al alteia, să frîngă inimi, să lase numai amintiri și suspine-n urma lui. Acesta îi era destinul, idealul... N-avea tăria sufletească să le schimbe, nu-l frămîntau alte aspirații. După patruzeci de ani va avea toată vremea să se însoare cu o americană sau o scandinavă bogată, fascinată de prestigiul prințului-diplomat. Și-apoi, Magda Cunev era, cu toată aparența ei hieratică, fiica unui om care se ridicase prea de jos. Frumusețea, distincția și averea nu compesau originile ei mai mult decît modeste. Dac-ar fi fost o străină, dac-ar fi cunoscut-o aiurea, poate Ion Lascaris s-ar fi împăcat cu gîndul că socrul său nu era născut în purpură.

Aceste rezerve, însă, nu-l împiedicau să se joace cu inima bietei Mado, care era serios îndrăgostită de el, care-și făcuse din el idealul unic, absolut.

Idila a ținut cîteva luni, cu abandonul total al fetei, încredințată că va deveni soția fermecătorului ei cavaler.

Dar n-a fost așa. Numit într-un post în străinătate, Lascaris a plecat hoțește, fără știrea ei. I-a trimis o scrisoare plină de scuze, de vagi promisiuni, o încredința de amorul său etern. Madeleine s-a gîndit, un moment, să plece după el, fie ce-o fi, să se sinucidă. N-a făcut nici una, nici alta. S-a resemnat. A rămas îndrăgostită de seducătorul ei, fără să renunțe, așteptîndu-l. Așteptîndu-l, s-a măritat. S-a măritat cu un băiat bun : Sandi Ulmeanu, ziarist și funcționar la Ministerul de Externe, excelent funcționar, apreciat de superiori. A fost avansat secretar, apoi consilier de legație.

Era căsătorită legal, dar mirele inimii ei se afla departe. Suflet visător, spirit imaginativ, ea trăia cu nostalgia celui plecat, așteptîndu-l, fericită să știe că nu și-a legat viața de alta, că poate într-o zi, totuși...

N-a dorit niciodată moartea bunului Sandi, atît de afectuos, atît de delicat, și care niciodată nu s-a folosit, personal, de marea ei zestre. Mado își cheltuia veniturile pe toalete și bijuterii. Își împodobea interiorul, călătorea. Nu și-a schimbat felul de viață nici cînd Stoian Cunev a închis ochii, lăsîndu-i o avere uriașă... Sandi n-a mai trăit mult nici el. Mado, văduvă, a dus o viață simplă, resemnată, tot elegantă, tot mondenă, desigur, dar fără exagerări, fără să dea de vorbit bîrfitorilor.

Au curtat-o mulți, au cerut-o mulți, dar nu s-a putut nimeni apropia de ea. Trăia în puritatea visului de odinioară... Unul cîte unul apăreau firele albe, în părul ei, dar obrazul îi rămînea tot atît de tînăr, silueta tot atît de zveltă... Numai ochii se încărcau de gînduri și de melancolie, ceea ce-i sporea farmecul ciudat, îndepărtat, zaimful de poezie.

Tineri aventurieri, fără meserie, donjuani și cartofori de profesie, atrași de averea ei, îi adresau madrigaluri, îi trimiteau flori... Omagiul lor o jignea. Își dădea seama că nu-i rîvneau decît milioanele. Gîndul acesta o umplea de teamă, de dezgust. Nu e mai mare tristețe pentru o femeie care nu mai are treizeci de ani, decît impresia că e solicitată pentru banii ei. Insultă supremă... Poate că Mado exagera.

Toți oamenii bogați exagerează, apărîndu-și punga, îngropînd în această pungă orice alte merite, începînd cu demnitatea. Ei nu pot avea prieteni. Afecțiunile ce-i înconjoară nu pot fi decît interesate. Mado evita orice cunoștințe, orice relații noi.

Nu. Acești tineri încercau în zadar. Îi disprețuia. Cel căruia îi era hărăzită va veni odată și odată. L-a așteptat mult. În sfîrșit, iată-l. Iată-l reîntors, obosit de viață, dar tot frumos, tot atît de atrăgător ca-n tinerețe... Se va fi schimbat, oare ? Experiența l-a făcut oare mai potolit, mai statornic ? ! Sau a rămas aceeași făptură schimbătoare, undă neliniștită, nisip arzător, dus de boarea vîntului, de fluxul și refluxul mării ?

Vom vedea. Întîlnirea de azi va fi hotărîtoare.

Partenerul ei nu mergea atît de departe cu procesele sufletești. Îl preocupa numai completarea sumei de care avea nevoie.

Impresia că se afla la teatru continua să-l urmărească pe Jeannot. Cînd se va sfîrși comedia ? După atîtea birouri de oameni de afaceri, acel interior plin de feminitate îl scotea, desigur, din realitatea mediocră, îl înnobila. Poezia intensă te copleșește chiar atunci cînd nu ești pregătit s-o primești. Nu poți ține sufletul confiscat la infinit. Are și el dreptul la evaziune, la transfigurări. Fostul diplomat avea o ciudată senzație de ceva trăit odinioară... Poate amintirile femeilor cunoscute în tinerețe, saloanele și alcovurile din Madrid și Roma, procesiunea de idile pe veci apuse cutreiera fantomatic locuința femeii de ieri, de mîine. Erau față în față, acum, amîndoi, două splendide făpturi cu atîtea amestecuri de sînge și de aspirații, ale căror stări de spirit erau cu totul diferite.

Jeannot, grăbit să expedieze cît mai curînd momentele erotice-sufletești, ca să-și expună cererea pentru care venise, se gîndea că Mado va fi extrem de fericită să-i facă acest serviciu prietenesc. De-aceea, o asculta cu vădit interes, ca un ecou favorabil. Căuta să fie cît mai calm, să nu-i dea o clipă impresia că e grăbit, preocupat de alte gînduri. La momentul oportun, după ce magia va fi operat, după ce Mado îi va fi căzut pradă asemeni ciocîrliei vrăjită de focurile unei oglinzi, va vorbi. Își va lua jumătate de milion și va pleca răsuflînd, în sfîrșit. Madeleine, dimpotrivă, avea un întreg program de împlinit, un program cu totul diferit de-al lui. Îi trebuiau ore întregi, ca să-l ducă pînă la capăt. Avea prea multe de spus. Așteptase prea mult. Un trecut întreg trebuia înviat acum, apoi îngropat pentru totdeauna. Un program plin de lirism, efuziuni și melancolice reproșuri, desfășurat în aburii ceaiului aromatic. Voia să treacă în revistă tot ce i se întîmplase de la

părăsirea ei de către ușuraticul logodnic. Îi va spune cum îl dorise, cum îl așteptase — cum se măritase cu altul, numai ca să rămînă în lumea diplomatică, unde l-ar mai fi putut întîlni. Lunga așteptare i-a fost răsplătită, iată... Dar nu-și va mai pierde capul... Un sfert de veac, de atunci, îi încărunțise acest cap frumos echilibrat. Voia să-i ceară asigurări, jurăminte că pe viitor se va purta altfel, că va fi al ei și numai al ei, în eternitate. În pregătirea acestei spovedanii, fantezia Madeleinei Cunev construia o serie întreagă de scene poetice și literare, trăia capitole de roman, înfășura într-un văl de poezie și distincție (puțin cam exagerate — i se părea lui Lascaris) întîlnirea supremă. Tot ce purta în adîncurile inimii ei, în străfundurile sufletului ei trebuia exprimat cu elocvență energică, dar catifelată, în fața acestui fermecător, dar superficial exemplar de umanitate heleno-română, pentru care vuietele profunde, din adîncul conștiinței și al sufletului, rămîneau literă moartă.

Aceste două stări de spirit nu erau făcute să se contopească într-o armonie totală. Prințul își debită, cu tristețe și remușcări de circumstanță, paragrafele menite să impresioneze pe viitoarea lui tovarășă de viață. Se făcu mic, vinovat, judecîndu-și trecutul ; apoi se întraripă ca un arhanghel la perspectivele viitorului. Își jucă rolul cu măreție. Dar gîndul lui era la cererea finală, împrumutul. La rîndul ei, Mado foarte sinceră, fără urmă de cabotinism, îi perindă întregul cortegiu al iluziilor ei înșelate, îi vorbi de viața lui ușoară, fără ideal.

— Ești făcut pentru lucruri mai înalte, Jeannot !... Eu te văd sus, sus de tot !

Îi smulse promisiunea că se va schimba total. Lascaris lăsase ochii în pămînt, ca un copil certat, apoi îi ridică spre tavan într-un elan mistic. La evocarea iubirii lor de odinioară, a renunțătorii de mai tîrziu, Madeleine găsise accente impresionante. Vorbea frumos, liniștit și patetic, se asculta vorbind, se înduioșa de propriile ei cuvinte, lăsa să i se scurgă cîte o lacrimă. Dacă Jeannot n-ar fi fost atît de preocupat de banii datorați, de cei cu care voia să se îndatoreze acum, dacă ar fi avut o cît de mică înclinare sentimentală, această oră i-ar fi umplut sufletul de poezie. Dar el nu încercase niciodată această ieşire din el însuşi, această cufundare şi întraripare care înnobilează sufletul şi-l dezrobeşte. Veşnic lucid, chiar în abandonul dragostei, el trecea prin viaţă într-o veşnică poză, într-un permanent joc al aparenţelor.

Amintiri, evocări, remuşcări, planuri de viitor, toate au mers de minune, pînă-n momentul cînd, bruscînd lucrurile, prinţul îi spuse de ce venise.

Mado holbă ochii. Cădea din al nouălea cer. Se trase cu un pas înapoi. Nu înţelegea.

— Să-ţi dau o jumătate de milion ? Îmi spui asta mie ? Îmi ceri bani mie ? Acum ? Nu-mi vine să cred... n-am auzit bine !

La rîndul lui prinţul căzu şi el din cer. Nici prin minte nu i-ar fi trecut că o cerere atît de firească va fi întîmpinată astfel.

— Jeannot, ce trebuie să cred despre tine ?

— Nimic decît ceea ce ţi-am spus... Ţi-am vorbit simplu, cu lealitatea omului care-ţi va fi mîine soţ ! răspunse el, ferm, fără să părăsească poziţia.

— Dar nici prin gînd nu-mi trece ! replică Mado, umblînd de colo pînă colo, palidă, agitată, aproape indignată, cu nările fremătătoare. Bine, dar asta e nemaipomenit ! Ce femeie are în casă cinci sute de mii de lei disponibili ? Şi chiar dac-aş avea, nu ţi i-aş da Jeannot ! Nici prin gînd nu-mi trece ! De ce să-ţi dau aceşti bani ? Tocmai eu !

— E un serviciu care se face între doi vechi prieteni, la nevoie.

Lascaris spuse cuvintele acestea cu timiditate, dezarmat, dezumflat. Toată morga îi căzuse, nu se aştepta de la femeia care-l iubise, care-l iubea încă, pe care o credea o jucărie în mîinile lui, nu se aştepta la această îndîrjită rezistenţă. Olandeza de la Roma fusese mult mai „şic“, mult mai „culantă“, şi iată că tocmai Madeleine, pe care o crezuse cea mai slabă dintre victimile înfruntate în cursul zilei, ridica fruntea şi-l refuza fără nici o posibilitate de revenire !

Dacă sinceră în exprimarea afecţiunii şi tristeţilor ei, sinceră în elanul cu care se dăruise iarăşi logodnicului de odinioară, crezînd cu patimă în dragostea ei şi a lui, îşi dăduse pe faţă sufletul afectuos, visător şi profund, iată că Mado vorbea acum ca fiica lucidă a lui Stoian Cunev, a prudenţei, a spiritului său practic.

Această tranziţie bruscă, saltul de la femeia îndrăgostită la milionara care-şi apăra cu ferocitate patrimoniul, smulseră o singură biată exclamaţie în cugetul lui Jeannot, în vreme ce Mado, cu faţa-n palme, cufundată, aproape îngropată într-un fotoliu, după ce îşi jucase marea carte a vieţii, exclama cu sughiţuri de plîns :

— Doamne, Doamne, ce prăbuşire !

„Se cunoaşte bulgăroaica !“ îşi spunea Lascaris, cu o subită pornire de ură. Un val de ură creştea în el, acum, dar în acelaşi timp o undă de admiraţie, de respect, poate chiar de iubire. Un potop de sentimente îi inspira această femeie duioasă şi gravă în acelaşi timp, afectuoasă şi demnă, leală, care trăise şi trăia cu capul în nouri, dar cu picioarele pe pămînt. Simţea în Mado o superioritate de care nu-i dăduse dovadă nici o altă femeie, pîn-atunci. Începînd cu soţia consilierului sud-american şi sfîrşind cu Zoe Argeşanu, care se lăsase cu atîta uşurinţă zăpăcită şi jefuită, femeile pe care le cunoscuse îi păreau acum nişte păpuşi de cîrpă. Iată că altă femeie îl înfrunta acum, o femeie care ştia să despartă dragostea de interes, întraripările sufletului de proza înjositoare a banilor.

— Dar bine — mai încercă să bîiguie Jeannot — credeam că între soţ şi soţie nu mai e loc pentru susceptibilităţi de acestea... Doar va trebui să discutăm şi chestiunile băneşti, contractul de căsătorie...

— Desigur, desigur, dar nu acum ! Nu după o revedere atît de tîrzie... în preajma unor hotărîri grave... Doamne, Doamne, ce prăbuşire !

— Mado, ţi-am vorbit ca unei surori. Astă-seară e în joc onoarea mea...

— Şi a mea, Jeannot ! replică scurt Mado, arătîndu-şi părul argintiu, sărmanul păr alb, care nu mai îngăduie inimii să vorbească decît în schimbul arginţilor.

Era ceva solemn, definitiv și irevocabil, în vorbele și în gestul Madeleinei Ulmeanu. O simțea jignită profund.

Prințul ieși de acolo umilit, deprimat, biciuit. Avea totuși o curioasă senzație de îndreptare, de lealitate, de sănătate, așa cum simți cînd te biciuie viscolul sau gerul.

Trecuse de ora șase. Lascaris nu mai vedea cum o să-și procure atît de tîrziu, jumătatea de milion care-i mai trebuia pînă la noapte. Altul, în locul lui, abătut, înfrînt, ar fi depus armele. Dar el, încă mobilizat, inainta, în virtutea vitezei cu care pornise din zori. Nu voia să se dea învins. Ședea lîngă taximetru, la poarta locuinței Madeleinei, fără să știe ce să-i spună șoferului, încotro să pornească. În această incertitudine, în mintea lui, scăpără deodată fulgerul unei idei ingenioase. I se păru lui însuși paradoxal pînă la absurd, îi venea să rîdă chiar lui, dar își opri această pornire, se încruntă, își ordonă lui însuși s-o pună cît mai curînd în aplicare. Da,da ! Era soluția cea mai bună, unica soluție in aceste clipe. Va cere banii, lui Dumitrescu-Jiletcă însuși. Negustorul de piele va trebui să-l ajute ca să-și plătească datoria !

Intră in primul magazin cu telefon public și sună la unul din numerele întreprinderilor tăbăcarului. Din număr în număr avu norocul să dea peste cel bun.

— Aș dori să vă văd cît mai curînd... în chestia datoriei...

— Poftiți chiar acum.

— Nu acum. La ora opt și jumătate.

— Fie și la opt și jumătate, îi răspunse marele tăbăcar, cu un ton condescendent. Aceste aere de intimitate, de familiaritate, din partea unor oameni pe care abia îi cunoștea, de la niște parveniți, îl ofensau în permanență pe prințul Ion Lascaris.

Dar n-avea încotro. Trebuia să primească toate aceste umiliri, pînă-n momentul cînd, dezrobit de povara datoriei, va putea să-i evite din nou, să se uite la ei printr-o ceață, să treacă dincolo de ei, să-i străbată cu privirea, ca și cum acești oameni ar fi fost de sticlă.

La ora opt precis, Ion Lascaris era la socrul său prezumptiv, domnul Guță Paraschivescu, din mîinile căruia ridică cele două milioane, plus cei cinci sute de mii de lei cuveniți. Împrumut ? Avans din zestre ? Nu preciza nici unul, nici altul. Comerciant prudent, patronul hotelului și al altor mănoase întreprinderi pregătise și o chitanță prin care prințul să confirme primirea sumei. Dar, în ultimul moment, în fața siluetei înalte a celui din urmă cavaler, în fața monoclului înfipt cu atîta solemnitate în orbita seniorului, cofetarul nu mai avu curajul să-i supună spre semnare adeverința. Oare prințul îi ceruse chitanță cînd îi încredințase o sumă de cinci ori mai mare ?

Jeannot grămădi pachetele cu bancnote într-o servietă adusă special de domnul Guță, se urcă în taximetrul care-l purtase o zi întreagă în burnița lui martie, și ajunse la locuința lui Dumitrescu-Jiletcă, o vilă modernă, în stilul arabo-florentino-andaluz, cum era moda prin 1930.

Amfitrionul îi aștepta în biroul mobilat greoi, cu tablouri languroase de Teișanu și Florian, printre care copia unui car cu boi, de Grigorescu. Ca să fie și un Grigorescu. Pe birou, pe etajere, pe placa de marmoră a caloriferului, statuete și călimări de alabastru, împodobite cu Napoleon, cele nouă muze și cai de curse în bronz.

Pielarul nu vedea ce caută prințul la el. Poate o cerere de amînare a datoriei.

„A nu !... Dacă pierdeam eu, mă amîna cineva ?", se întrebă el luînd o poziție plină de condescendență, dar și de severitate, de intransigență.

Lascaris intră superb, cu o privire imperială. În mînă ținea un ghiozdan de piele galbenă.

— La ordinele dumneavoastră ! îl întîmpină Jiletcă.

Marele industriaș voia să fie politicos, dar în acelaș timp ironic. Nu prea mergea ironia cu politețea. Se neutralizau una pe alta. Celălalt nu remarcă nici politețea nici ironia. Se uită prin sticlă.

— Domnul meu — spuse Lascaris — astă-seară, pînă la ora două dimineața, trebuia să vă achit opt sute de napoleoni, ceea ce pe cursul obișnuit înseamnă două milioane nouă sute mii lei.

— Exact ! confirmă Jiletcă, pe care acel „trebuia" îl cam puse pe gînduri. „Trebuia" nu înseamnă „trebuie", înseamnă mai mult o ducere cu vorba.

— Doriți o amînare ?... întrebă el cu severitate.

Mai sever, străfulgerîndu-l cu privirea, prințul îi replică :

— Nicidecum. O datorie de onoare se plătește în douăzeci și patru de ore. În lumea noastră cuvîntul e cuvînt. Am venit să vă comunic că pînă în momentul acesta, n-am realizat decît două milioane, patru sute de mii (o sută de mii prințul o păstra pentru el). Iată banii !

Și-i arătă servieta.

Dumitrescu-Jiletcă se însenină. Inima îi veni la loc. Prestigiul lui Lascaris crescu din nou în ochii săi. Așa dar va avea banii. Va putea cumpăra o sumă neașteptată de franci elvețieni, care se vor duce să sporească depozitele în străinătate.

Era încîntat să aibă cinci șesimi din sumă.

S-ar fi mulțumit și cu jumătate, și uite, îi avea aproape pe toți, bani nemunciți, căzuți din senin ! Ah ! cît e de frumoasă viața, cum urmărește norocul pe oamenii binecuvîntați de pronia cerească !

Jiletcă se felicita, se admira, se iubea. Ar fi fost complet fericit dacă, după o noapte în care cîștigase peste cinci milioane, la cărți, nu s-ar fi trezit în zori cu o grevă a lucrătorilor de la fabrica de pielărie ! Sute de oameni încrucișaseră brațele, cerînd sporire de salarii, ore mai puține de muncă și condiții de lucru mai omenești. În ateliere era frig, întuneric, igrasie. Vara, oamenii se coceau în duhoarea de stîrv a pieilor tăbăcite.

Dumitrescu-Jiletcă își începuse cariera de patron în condiții modeste, în niște dărîmături de pe cheiul Dîmboviței. Pe măsură ce prospera, închiria sau cumpăra șandramale din vecini și-și întindea birourile și atelierele. Cîrpeală. Nu se îndura, din milioanele pe care le cîștiga vertiginos, să ridice ziduri noi, cu ferestre luminoase și instalații moderne. Treaba mergea și așa. La ce ar fi urcat salariile, la ce ar fi redus orele de lucru,

cînd nu-l obliga nimeni ? Maghernițele erau și ele destul de bune. Nu era nevoie de altele. Aspectul de mizerie al fabricii mascase, o vreme, fabuloasele cîștiguri ale tăbăcarului negustor de ghete. Contabilii erau discreți.

Nu cunoștea nimeni totalul afacerilor.

Acum însă i se înfundase. Cîțiva tineri lucrători începură să vadă realitățile, să agite. Se aflase și de viața luxoasă, pe care o ducea directorul, cu o nerușinare împinsă pînă la inconștiență. Apele tulburi ale Dîmboviței nu mai erau șanțul medieval ce desparte pe castelani de robii lor și le ascunde viața de huzur și de fast. Știau toți, în birouri și ateliere, în ce saloane și în ce cluburi își petrecea nopțile patronul, cît cheltuiește pe metrese, banchete și partide de cărți, în vreme ce roboții lui putrezeau de oftică și de reumatism cu picioarele-n băltoace, cu plămînii otrăviți de aburii de hoit ai pielor moarte.

Un freamăt surd trecea prin ateliere, o bubuire depărtată, de furtună.

Cu fruntea încruntată, cu ochii în pămînt, lucrătorii scrîșneau din dinți. De cîteva zile se pregătea ceva. Dimineața, norii se descărcară. Grevă.

Sub presiunea amenințărilor, Dumitrescu-Jiletcă tratase în cursul întregii dimineți cu conducătorii greviștilor, făgăduindu-le oarecare avantaje mărunte, un spor ușor al lefilor și cîteva zeci de minute mai puțin de muncă, pe zi.

Oamenii deschiseseră ochii. Conducătorii grevei cereau să se înceapă imediat lucrările și să se dea gata în cel mai scurt timp posibil clădirea nouă și higienică, să se aducă mașini moderne, să se schimbe condițiile de muncă.

Investițiile ce se cereau marelui industriaș însemnau zeci, dacă nu sute de milioane. Nici prin gînd nu-i trecea lui Dumitrescu-Jiletcă să imobilizeze atîtea fonduri. Banii îi trebuiau : îi trimitea peste hotare. Nu se știe ce se poate întîmpla mîine.

Întreaga zi se gîndise cum să tergiverseze, să-i ducă pe toți cu vorba. Primul gînd i-a fost, bineînțeles, să pună-n practică sistemul clasic al corupției, mituirea personajelor influente, ca să zădărnicească greva şi să amîne construirea noilor uzine.

Trecu în revistă pe toţi politicianii, samsarii, damele voalate şi membrii camarilei regale, susceptibili de a fi cumpăraţi. Providenţa îl favoriza şi de rîndul acesta, trimiţîndu-i pe prinţul Lascaris-Paşcanu, om din protipendadă, înrudit cu atîtea, prieten cu atîţia. Se vor înţelege de minune. Dar nu va trebui să-i arate că are nevoie de el. Va face pe generosul, pe dezinteresatul, pe gentilomul. În definitiv aristocraţia şi marea burghezie trebue să meargă mînă-n mînă. Au interese comune.

Industria care se ridică va lua rangul şi importanţa moşiilor.

Nobilii scăpătaţi îşi vor putea reface averea prin căsătoria cu odraslele marilor fabricanţi, cu moştenitorii negustorilor cu vază, ai exportatorilor de cereale, ai marilor afacerişti. Să fim cît mai serviabili cu prinţul. Joacă-n fiecare seară bridge cu prefectul poliţiei, un general care vrea să fie linişte în capitală. E prieten bun cu ministrul Muncii şi văr prin alianţă cu ministrul Sănătăţii. Nu se poate ca prinţul să nu pună o vorbă bună pentru potolirea lucrurilor. Generalul-prefect va avea grijă de grevişti, cei doi miniştri vor avea grijă să amîne lucrările iar Dumitrescu-Jiletcă va avea grijă de toţi.

Deocamdată să satisfacem pe conu Jeannot. Să-l cîştigăm chiar acum fără să avem aerul că mîine îi vom cere şi noi un serviciu, oferindu-i avantaje ispititoare.

Omul care plăteşte astăzi trei milioane, are nevoie mîine de alţi bani. Îi vom vorbi mîine, cînd se va trezi cu buzunarele goale. Va fi mai uşor de convins. Deocamdată să ne asigurăm de banii aflaţi pe masă. Prinţul pare jenat că n-a adus toată suma.

— Nu face nimic, coane Jeannot. Pe ceilalţi ai să mi-i achiţi mai tîrziu. În lumea noastră cuvîntul e cuvînt!

Şi întinse mîna spre servietă.

— Pardon, pardon! îl întrerupse prinţul, ofensat de acel „în lumea noastră" al tăbăcarului. Aceşti bani îi voi plăti la club, în faţa martorilor cum se obişnueşte. Toată lumea aşteaptă acest gest. Acolo trebuie să-l fac.

— Desigur... desigur! răspunse cu un dublu „desigur" Dumitrescu-Jiletcă, impresionat de acel dublu „pardon" al supremului arbitru.

— V-am adus o poliţă de cinci sute de mii de lei, plătibilă în termen de o lună! continuă Lascaris.

— O poliţă? se miră industriaşul.

— O poliţă, desigur. Vă rog să mă împrumutaţi cu cinci sute de mii de lei, ca să vă pot plăti datoria integral. Această sumă va completa pe aceea din prezenta servietă. Veţi duce chiar dumneavoastră această servietă şi o veţi depune la casieria clubului, pe numele meu. Sau o voi depune eu însumi, cum credeţi de cuviinţă...

Jiletcă se afla în grea dilemă. Nu prea înţelegea scamatoria. A-i încredinţa prinţului alte cinci sute de mii de lei — deşi va primi o poliţă — i se părea destul de riscant. Dacă nu-i mai vede nici pe ăştia, nici pe ceilalţi?

A spune prinţului că va duce el însuşi banii la club înseamnă a-şi trăda neîncrederea în omul atît de corect, care adunase într-un timp atît de scurt o sumă atît de importantă şi venea să lichideze.

— Nu vreţi să-mi faceţi plăcerea să mergem împreună, să luăm masa la club? îl invită Jiletcă, găsind astfel soluţia cea mai abilă: în felul acesta, nu s-ar fi despărţit unul de altul, s-ar fi păzit reciproc, n-ar mai fi avut să se teamă unul de dispariţia celuilalt.

— Regret... sînt invitat în altă parte... Dar putem merge pînă acolo, să depunem banii! îi răspunse Lascaris.

La atîta corectitudine, Dumitrescu-Jiletcă, oricît era el de tăbăcar, trebuia să răspundă cu un gest princiar.

— Mă rog, mă rog! Faceţi cum credeţi! Iată banii care vă lipsesc. Îi puteţi duce chiar dumneavoastră, dac-aveţi drum pe-acolo.

— *Merci*! răspunse Lascaris. Semnă poliţa, i-o întinse.

Îndesă cele cinci pachete de cîte o sută de mii în ghiozdan, întinse o mînă protectoare negustorului de pielărie și ieși, dînd ordin șoferului să-l ducă în Știrbey-Vodă, la „Automobil-Club“. Ajuns în fața grilajului de fier, el achită cursele, întinse taximetristului, uluit, un bacșiș de o mie de lei ; apoi căută pe intendentul care-l împrumutase dimineața cu patru mii opt sute de lei, și-i dădu zece cum îi făgăduise.

Trecu la casă, deschise servieta, numără și dete în primire conținutul. Apoi, cu neglijență, ca și cum ar fi fost vorba de cîteva sute de lei, spuse casierului :

— Două milioane nouă sute de mii... Datoria mea de aseară. Cum îl cheamă pe individ ? A, da, Dumitrescu-Jiletcă ! ai să-i plătești la primirea unui bon din partea mea.

Omul de la casă se înclină adînc. Lascaris ieși, o luă spre Calea Victoriei, ușurat, parcă, de o grea povară. Se duse la restaurantul „Athené Palace“, unde se întremă după atîtea curse. Mîncînd, își pregătea ritualul cu care va achita peste cîteva ore. Voia să dea gestului său toată amploarea, tot fastul cuvenit. Dar acest fapt va fi de o simplitate extremă.

Jeannot va face teatru. Teatru de unul singur.

Va petrece cîteva ore de teatru, în care toate atențiile trebuiau încordate, răsuflările oprite, în așteptarea deznodămîntului.

De la „Athené Palace“ se duse acasă, unde își puse smochingul, după ce își răcorise obrazul cu apă rece și se pudrase, privindu-se lung în oglindă, luînd atitudini de nobilă indiferență.

La ora unsprezece se afla la club. Sălile erau mai populate ca deobicei. Evenimentul atrăsese vizitatori neobișnuiți. Fiecare venise de cu vreme, ca la alegerile de noi membri. Veniseră curioși, agitați. Cel mai puțin nerăbdător, era eroul însuși. Un calm de statuie. Ca și cum nimic nu i se întîmplase în noaptea trecută. Mîndru ca un păun, trecea din om în om, de la masă la masă, arunca priviri la pocherul unora și la bridge-ul altora. Spunea un cuvînt amabil, strîngea cîte o mînă, cu aceeași seninătate olimpiană, cu aceeași degajare pe care i-o cunoșteau toți și cu care își domina contemporanii. Pontă de cîteva ori la jocul de bacara, cîștigă peste o sută de mii de lei. Dar despre plata datoriei, nici un

cuvînt. Trecuse de miezul nopții și nici un semn. Dumitrescu-Jiletcă aștepta în zadar. Era firește, cel mai nerăbdător. Nici o veste de la datornicul care se instalase la o masă de bridge și mînuia cărțile imperturbabil. Un freamăt bizar trecea din jucător în jucător. La ora unu și jumătate, prințul juca încă ; la două fără cinci minute continua să joace. La ora două fără un minut, ridicînd privirea de la cărțile pe care le ținea în mînă, el zări pe Dumitrescu-Jiletcă plantat în fața lui, cu ochii căscați și gura întredeschisă a celui ce așteaptă.

De cîteva ore bietul Jiletcă trecea prin grele fierbințeli.

Firește, acei opt sute de napoleoni îi căzură din senin. Mai cîștigase cam tot atîta de la ceilalți ponți. Cinci milioane. Nu muncise pentru ele nici el, nici sutele de lucrători reumatici care tăbăceau pieile în igrasie și miros greu, dincolo de cheiul Dîmboviței.

Bani picați din cer, firește. Dar erau ai lui, se învățase cu gîndul că sînt ai lui, de cînd lumea. Îl dureau ca și cum i-ar fi strîns ban cu ban, opintindu-se, luîndu-și de la gură. Nu se poate să nu-i plătească ! Oare s-ar putea să nu-l plătească ?! Cine știe ce tertipuri o să găsească, să-l amîne la infinit. Gentilomii ăștia cu tot felul de coduri de onoare și de maniere, cu ajutorul cărora puteau să-l trimită la plimbare în doi timpi și trei mișcări.

Tăbăcarul era prins de toate panicile. Cu ceilalți datornici ai lui, cu oameni de afaceri, știa cum să-și ia măsurile ca să nu fie păcălit. De cîte ori nu le pusese mîna-n gît ! Cu cîte poliți și portărei nu-i urmărise pe datornicii săraci de le vînduse și cenușa din vatră ! Cu prințul era mai greu. Nu știa cum să-l ia, cum să-l urmărească, unde să se plîngă ! Ținea morțiș să rămînă membru la „Automobil-Club“. Dacă făcea gălăgie, îl expulzau.

Simțea vîrfuri de ace care îi alergau pe ceafă și pe șira spinării. Pe urmă prindea curaj...

„Nu se poate să-mi facă una ca asta ! Doar e tipul cel mai important din club. Dacă era o pușlama îl dădeau afară pîn-acum. Pe unii îi dăduseră afară pentru datorii de zece mii de lei. A văzut toată lumea cum a pierdut. Am și polița de o jumătate de milion. Treaba e limpede. Fac scandal. Iată, credeam că n-o să mai dea pe aici, c-o să fugă în America, o să se sinucidă. Dar n-a fugit. Uite-l. Și încă în smoching. Joacă. Îi mai arde să joace. O să-mi plătească ! Nu se poate să nu-mi plătească ! Nu au trecut încă cele douăzeci și patru de ore ! Pot să mai aștept. Dar ar putea să nu mă mai fiarbă atît, pușlamaua dracului !“

Se fixase lîngă masa lui Lascaris și aștepta cu ochii și gura căscată.

— A, da ! zise prințul, dînd cu ochii de el, ca și cum și-ar fi amintit de o bagatelă.

Scoase portofelul din buzunar, căută o carte de vizită, făcu semn unui ușier și în vreme ce acesta se apropia, scrise pe cartonașul alb, cu coroana în relief :

„*Bun pentru 2 900 000 lei. I. Lascaris !*“

Apoi alene, consultîndu-și cărțile de joc pe care le ținea în mîna stîngă, întinse ușierului cartonașul.

— Să se plătească domnului de colo !

Îl arătă neglijent pe Jiletcă și luă cărțile cu amîndouă mîinile, continuîndu-și jocul, cu indiferența omului care s-a întrerupt ca să-și aprindă o țigaretă.

Urmînd exemplul de extremă neglijență a perfectului gentilom, nici pielarul, nici ceilalți martori ai acestui gest atît de simplu, atît de firesc, nu găsiră de cuviință să-l comenteze într-un fel sau altul. Își văzură de treabă fiecare.

Se despărțiră ca de obicei. Clubul se golea, Lascaris își jucase jocul la perfecție. Nu mai avea ce căuta acolo.

Plecînd pe jos, singur, spre strada Sfîntul Constantin, sub cerul înseninat și plin de stele, el străbătu Cișmigiul care mirosea violent a primăvară.

Abia acum îl răzbeau eforturile supraomenești din ultimele douăzeci și patru de ore. Simți în el un resort care plesnește. Căzu pe o bancă, frînt. Încordării de peste zi, încordării și mai mari de la club, unde jucase cu atîta veridicitate, rolul indiferentului, îi urma acum o sleire, o deprimare totală. Cel din urmă cavaler era o cîrpă. O cîrpă care cugetă, găurită de întrebări și de mustrări :

„Ce am făcut ? se întreba el, cu tîmplele în palme.

Ce am făcut ? Ce mi s-a întîmplat ? Unde mi-a fost capul ?“

Se trezea ca dintr-un vis tumultuos, din zboruri vertiginoase, pe înălțimi, și se pomenea în fundul unei prăpăstii. Incontestabil, prestigiul îi crescuse enorm în lumea de la „Automobil-Club“. Toată societatea bucureșteană va afla de eleganța cu care achitase o sumă atît de importantă, și va spune : „Prințul tot prinț !“ i se va duce vestea că e bogat. Creditul îi va spori.

Dar cum să plătească milionul pe bijuteriile amanetate, ca să i le restituie Zoei Argeșanu ?

Cu ce bani va achita polițele directorului Băncii Micilor Deponenți, care-i împrumutase cinci sute de mii de lei pe o imaginară ipotecă ?

Dar lui Guță Paraschivescu cealaltă jumătate de milion cum i-o va restitui ? Dar cealaltă jumătate de milion lui Dumitrescu-Jiletcă ? Cum se va achita de toți acești datornici ?

Firește, avea de încasat două milioane pe urma procesului pe care-l judeca unchiul său, conu Lăzărică ; oricare ar fi fost rezultatul, orice parte ar fi cîștigat, această sumă îi revenea de drept. Dar procesul se amînase.

Cine știe cînd se va da sentința ? Cine știe dacă beneficiarii, moștenitorii bancherului își vor mai respecta obligațiunile, dacă o dată asigurați că sutele de milioane sînt ale lor nu se vor lăsa greu, dacă nu se vor tocmi din nou ? În judecată nu-i putea da, scandal public nu putea provoca.

Era la discreția lor. Și apoi aceste două milioane nu însemnau oare vînzarea obrazului lui Lazăr Argeșanu ?

Dar logodna cu Lenuța Paraschivescu, ale cărei visuri trebuie să fi fost, în clipele acestea de noapte tîrzie, numai porumbei albi cu panglici roze, numai călătorii pe mări albastre, la brațul omului adorat, care o ceruse în căsătorie cu cîteva ore înainte ? Ce va spune el bietei fete care visa la Făt-Frumosul cu tîmplele cărunte, la prințul care-i va înnobila averea și progenitura ? Cel din urmă cavaler nu se gîndise un moment să se însoare cu Bombonica, dar își dăduse cuvîntul... Cum va mai da ochii cu Porumbelul-de-Aur, alias domnul Guță Paraschivescu ?

Dar Mado ? În ce raporturi va mai fi cu Mado, care-l umilise printr-un refuz categoric, și arătîndu-și părul alb, îl descalificase pe el însuși, amantul care cere bani ? ! Abia acum își dădea seama ce mult însemnase el în viața nefericitei femei și cît de puțin era vrednic de ea.

Toate aceste întrebări îl răscoleau, îl cutremurau.

Dar licăririle de onestitate, cazul de conștiință al lui Jeannot nu putea dura prea mult. N-aveau unde dura.

Crepusculul nopții, apropierea zorilor îl trezea, îl întărea, îi galvaniza încrederea în el, voința, orgoliul, superficialitatea, inconștiența, cinismul...

Dădu din umeri, se ridică de pe bancă, porni spre casă. Nu se va da înlături de la nimic ca să se descurce. La urma-urmei, toată această lume n-avea decît să aștepte : nu erau datorii de onoare !...

CĂMAȘA DE FRAC[1]

Dac-aș avea vreme și dacă lucrul acesta ar interesa pe cineva, mi-ar plăcea să scriu o carte cu „Amintirile unui director de operă“.

S-ar perinda în paginile acestei cărți, cîntăreți, impresari, dirijori, compozitori, dansatori, oameni din orchestră, evocări de foste celebrități, vanități de glorii viitoare, ambiții, invidii, decepții, renunțări...

Un capitol interesant l-ar constitui baletul de odinioară, prea puțin cunoscut în viața lui din culise, din cabine, din sălile de repetiție ; acolo mișunau și se dezlănțuiau candid și diabolic, instinctele, capriciile, prieteniile echivoce, rivalitățile surde, împăcările frenetice, îmbrățișările ipocrite, tragediile copilărești, lipsa de logică, salturile brusce de la afecțiunea cea mai caldă și spiritul de abnegație cel mai puțin motivat, la comploturile rafinate și inutile, mergînd de la corifei pînă la ultima figurantă.

Era o lume plină de freamăt, fermecătoare și detestabilă.

Dar nu despre dansatori și balerine e vorba în această mică poveste și nici măcar despre primadona unei opere fără balet, cum e *Tosca*. Simple asociații de idei...

Într-o seară, ascultam din loja directorială, care domina orchestra, aria din actul II, *Visi d-arte, visi d-a-*

---

[1] Această scriere a fost reeditată de autor, într-o formă mult prescurtată (redusă la jumătate) — sub titlul *Violoncelistul* — în volumul *Negutătorul de idei. Nuvele și povestiri*, [București], Editura Cartea românească, [1971], p. 248—259. În ediția de față păstrăm locul și textul scrierii în forma lui inițială din volumul O *nuntă aristocratică. Nuvele și povestiri*, [București], Editura pentru literatură și artă, [1952], p. 86—112.

more și mă gîndeam intens, la o altă seară, de demult, în care Hariclea Darclée îmi povestise amintiri de la premiera acestei opere, pe care Puccini a compus-o pentru celebra cîntăreață, compatrioata noastră. Îmi aminteam de divina Darclée, închideam ochii, mi se părea c-o aud cîntînd pe însăși creatoarea rolului... Eram captivat ca un simplu student de elegiacul monolog al brunei Floria și l-aș fi ascultat în extaz pînă la capăt, ca și cum l-aș fi auzit pentru întîia oară, dacă o mică șovăire a cîntăreței nu m-ar fi adus la realitate.

M-am uitat în sală să văd dacă și spectatorii remarcaseră nota falsă, m-am uitat și în orchestră : nu era nimeni emoționat. Nici măcar primul violonist, marele artist de odinioară care-și încheia astăzi cariera în orchestra Operei... Era acolo, aplecat pe instrumentul său. Un bărbat mai aproape de șaizeci decît de cincizeci de ani. Un vechi prieten. Îl vedeam destul de des în ultima vreme, dar nu știu de ce, în acea seară, poate răscolit de amintiri, îmi simțeam inima înduioșată. Poate pateticul ariei celebre, poate neplăceri de ordin strict personal și imediate, mă făceau în acea seară sentimental, plin de nostalgie și de melancolie. Mă uitam cu drag la acel bătrîior de treabă, cu plete rare și cărunte, cu obrazul slăbit, ras total, un cap de muzicant din jurul lui 1900, ceva romantic, desuet, înduioșător. În ochii lui tot mai treceau scînteile unui viitor strălucit, surîsul complice al gloriei de mîine, multașteptata glorie în cucerirea căreia pornise din frageda tinerețe.

Pe Traian Arsen — nume prescurtat, pentru uzul circulației mondiale, din Arsenescu — îl menținusem în rangul de prim-violonist al Operei, spre nemulțumirea celorlalți patru mai tineri și mai viguroși ca el, candidați fiecare la această iluzorie șefie. De ce să fie „prim“ acest moșneag a cărui mînă începea să tremure ? Ce însemna gestul acesta arbitrar al directorului care-și favoriza contemporanii în pofida celor tineri ? Candidații la primat îmi arătau din această pricină o respectuoasă răceală, o antipatie rău disimulată. Fiecare se vedea lovit în drepturile sale ; murmurau prin colțurile foaierelor sau în anticamerele ministerului, insinuînd că protecționismul continuă, deși vremurile s-au schimbat. Meritul e dat la o parte ca să triumfe mediocritatea.

Ei nu știau cine fusese Traian Arsen, cum pornise el în viață, cu daruri mai bogate decît ale lor, cu altă preciziune în degetele mîinii stîngi, cu altă vibrație a arcușului. Nu cunoșteau debuturile excepționale, succesele din tinerețe ale învinsului de azi... Pornit să ajungă o celebritate mondială, el își încheia destinul fără strălucire. Nu voiau să-i lase nici măcar această gloriolă finală. Colegii săi mai tineri, care îi disputau locul de prim-violonist, nu puteau înțelege că aș fi fost cel din urmă care să lovesc, degradîndu-l, pe un vechi prieten. Nu depănau tinerii muzicanți amintirile noastre comune, din Viena și din Paris, nu cunoșteau legăturile mele cu Arsen, împletirile acelorași vise de izbîndă, calde aureole între zidurile cenușii și reci ale unei metropole în care ne simțeam atît de singuri și de săraci.

Ce le păsa unor oameni tineri de tinerețea altora ? Unor tineri plini de propriul lor viitor, ce le pasă de trecutul altora, mai ales cînd aceștia stau în calea propriei lor ascensiuni ?

Pentru ei, Traian Arsen nu era decît un încurcălume bun de scos la pensie.

Primul violoncelist cunoștea această ostilitate. Îi tremura mîna ? Calomnii ! Întorcea foile partiturii în văzul tuturor și mîna nu-i tremura. Surîdea cu dispreț.

Peste invidia lor calomnioasă el trecea senin, ca lebăda pe ape, fără să-și scuture măcar penele, cînd ieșea la țărm.

Uneori Traian Arsen mai binevoia s-arate colegilor mai tineri — violoniștilor sau suflătorilor, dar niciodată violonceliștilor — vestigiile gloriei sale trecute.

Erau afișe ale concertelor date cu un sfert de veac în urmă, la Paris, la Buenos Aires, la Montevideo, erau panglicile cu inscripții de aur șters, ale coroanelor de mult fanate ; erau fotografiile îngălbenite, unde maestrul jubila în diferite poziții : mulțumind publicului, sau cu pletele culcate pe violoncel ; cu fruntea sus, inspirat ca Beethoven compunînd *Pastorala ;* alături de un pianist-acompaniator, care se uită la el cu admirație ; în compania unui violonist celebru sau a unui compozitor la modă, care-i strînge mîna felicitîndu-l, cu ochii la aparatul fotografic.

„De ce, de ce, o, Doamne ?“ se tînguia iubita lui Cavaradosi, pe care regizorul o fixase pe o canapea verzuie, în vreme ce ticălosul de Scarpia se uita cu viclenie pe fereastră, sau improviza alte atitudini, diabolice ca să remedieze inutilitatea lui în scenă, în decursul pateticei confesiuni a eroinei.

Într-adevăr, ce artist conştient nu-şi dă seama cît este de inoportun în acel moment Scarpia, pe care partenera îl părăseşte ca să pertracteze cu publicul ?

Eu mă uitam de sus la Traian Arsen, conştiincios şi solemn în fracul lui lustruit, sub plastronul care se ofilea.

Primul-violoncelist era singurul orchestrant care arbora fracul la spectacolele Operei. Se prea poate să nu fi avut altă haină, să-şi menajeze sacoul de lucru.

La premiere, cămaşa lui de frac, proaspăt spălată, călcată şi scrobită, era albă şi strălucitoare. Pe măsură ce spectacolul se repeta, plastronul îşi pierdea lustrul, se boţea, se cocoşa, se muia, se păta. Bătrînul muzicant nu-şi mai putea permite luxul să-şi schimbe cămaşa la fiecare apariţie în public. În fracul vechi, cu gulerul şi plastronul obosite, el părea şi aşa un anacronism ; ceilalţi instrumentişti erau îmbrăcaţi cu neglijenţă, în haină de stradă.

Îmi contemplam vechiul prieten şi mă gîndeam la tinereţea noastră, la cariera lui, mai ales la începutul carierei lui.

Premiat întîi al Conservatorului din Bucureşti, sortit să devină al doilea Pablo Casals, dacă nu să-l întreacă, Traian Arsen dăduse cîteva recitaluri în capitală şi la Iaşi, obţinînd succese remarcabile.

Acea „voce omenească“ între uneltele de concert — care este violoncelul — trezea ecouri profunde în inimile ascultătorilor.

Tînărul premiant era sortit, după toate pronosticurile, să devină o glorie, nu numai naţională. Trebuia să plece cît mai curînd în lumea largă. Decretaseră aceasta rudele, prietenii şi chiar cronicarii muzicali ai epocii.

Băiat lucid şi modest, Traian Arsen îşi dădea seama că mai are mult de învăţat pînă să cucerească gloria.

O bursă pe un an i-a înlesnit lecţii de perfecţionare la Viena. Acolo, la Viena l-am cunoscut. N-am să uit niciodată cum ne fermeca admirabilul interpret, la sediul societăţii studenţeşti „România Jună“, unde executa bucăţi dificile pe propriul său instrument şi pe violoncelul lui Ciprian Porumbescu, păstrat cu sfinţenie în numitul sediu.

Aplauzele tinerilor săi compatrioţi şi încurajările pe care nu i le precupeţeau cîţiva specialişti austriaci, invitaţi de noi, confirmau, întăreau, buna părere pe care o avuseseră cei din ţară despre calităţile excepţionale ale viitorului Pablo Casals.

Zarurile au fost aruncate. Traian Arsen a plecat să cucerească pămîntul. L-am întîlnit din nou, peste cîteva luni, la Paris. Pe urmă ne-am despărţit. Nu ne-am mai văzut ani întregi.

Acum la încheierea socotelilor, mă întreb de ce n-a ajuns multtalentatul artist o celebritate mondială ? Poate că însuşi violoncelul e de vină. Instrument de tranziţie, între vioară şi contrabas, el nu se poate lăuda că a ajutat prea mulţi virtuoşi să cunoască o carieră triumfală.

Pe urmă, au mai fost şi războaiele, crizele, preocupările mai grave ale oamenilor.

Faptele de arme, generalii, aviatorii, au lăsat în umbră pe artişti. Poate că nici n-am fost în curent cu izbînzile compatriotului nostru. Ecoul succeselor sale nu va fi avut destul răsunet în ţară, el însuşi poate că şi-a neglijat publicitatea. Dar de însemnat, a însemnat ceva, fără doar şi poate.

Traian Arsen ţine la dispoziţia oricui vrea dovezi, mărturii ale triumfurilor sale, în Europa şi dincolo de Ocean.

Tăieturi din ziarele şi revistele de muzică atestă o reuşită rarisimă. Incontestabil orice arist român, care a trecut hotarul, posedă albume la fel cu acelea în care violoncelistul nostru şi-a lipit elogiile tipărite. Dar, din nefericire, aceste articolaşe elogioase, inclusiv portretul şi biografia, nu impresionează pe cei care n-au părăsit moşia străbună.

— Dacă era atît de grozav, de ce n-a rămas acolo ? spun, cu aparentă dreptate, scepticii și invidioșii.

Așa se întrebau și cei patru instrumentiști care ambiționau fiecare, s-ajungă violoncelist-prim al Operei Române.

*

Traian Arsen a ajuns la Paris plin de visuri, dar cu punga goală, necunoscut de nimeni, însă cu o călduroasă scrisoare de recomandație către ministrul țării.

Acesta, prin relațiile pe care le avea în capitala Franței, urma să înlesnească ascensiunea valorosului tînăr român.

Traian Arsen mi-a povestit că ministrul l-a primit între două uși, neliniștit, grăbit să-și expedieze musafirii, fiindcă îl aștepta în anticameră un alt musafir, un efeb blond, cuminte ca o madonă. Muzicantului i s-a părut că ministrul avea obrajii ușor fardați. Sau era, poate, numai un efect de lumină, o răsfrîngere a canaturilor de culoare stacojie.

— Lasă-mi adresa dumitale. Am să-ți dau un semn, i-a răspuns grăbit să-l concedieze plenipotențiarul regal, emoționat, neliniștit de prezența blondului vizitator din sala de așteptare.

Lui Traian Arsen nu i-a mai dat nici un semn de viață. Cîteva săptămîni a așteptat Arsenescu semnul binecuvîntat. Așteptare zadarnică...

Mirajul Parisului începea să se topească. Tînărul muzicant, care era încredințat că, în urma recomandațiilor ambasadorului român, i se vor deschide saloanele, sălile de concerte și că va primi asaltul impresarilor internaționali, era acum decepționat, singur, străin și sărac.

Primul vinovat de această neplăcută întorsătură, era, fără îndoială, plenipotențiarul român, acel neglijent ministru care-și trăda misiunea de protector al tinerilor compatrioți veniți să cucerească bătrîna Luteție.

Dacă oficialitățile țării n-au folosit cu nimic unui candidat la gloria mondială, s-a găsit totuși un român de treabă, care să-i facă un prim serviciu ; un serviciu foarte important dacă ar fi avut urmările cuvenite. E vorba de un alt tovarăș al tinereții mele pariziene, un mehedințean, Marius Strehaia, care avea oarecare legături în presa pariziană.

Marius Strehaia locuia cu noi, în Cartierul Latin ; aștepta și el să dea o mare lovitură. L-a cunoscut și l-a ascultat, din prima zi, pe Traian, în odăița din Rue Jean-de-Beauvais, unde locuia proaspătul parizian.

L-a ascultat cu mare atenție și s-a entuziasmat de arcușul fermecat al noului nostru companion de sărăcie și de visuri. După a cincea bucată, Marius Strehaia se gîndi cîteva clipe și exclamă :

— Am o idee. Nu v-o spun deocamdată, ca să nu vă faceți iluzii. Dar peste cîteva zile o s-o aflați !

Într-adevăr, peste cîteva zile, ingeniosul prieten veni cu o veste mare :

— Traian Arsen, (fiindcă „Arsen“ ai să te numești de azi încolo : Arsenescu e prea lung și prea miroase a București). Traian Arsen, sîmbătă-seara vei avea onoarea să te produci în saloanele ziarului *Le Drapeau*. Habar n-ai ce înseamnează aceasta ! Toată elita Parisului, nobilimea, intelectualii străini de marcă, vin acolo ! Cine se produce la recepțiile *Drapelului* e lansat în doi timpi și trei mișcări. E cea mai mare lovitură pe care poate s-o dea un debutant la Paris...

Cîteștrei, Traian, Marius și cu mine, eram în al nouălea cer.

Sărbătoream marea noutate ciocnind trei halbe de bere neagră la „Balzar“, restaurantul celebru din Rue des Écoles, bere pe care o plăti tot bunul Marius.

— Ai frac ? întrebă el.

— Nou-nouț ! răspunse Traian Arsen.

— Cu cămașa cum stai ? Trebue să fie tare și lucioasă, nepurtată. Atenție la cămașa de frac. Plastronul e lucrul cel mai important în lumea în care vei intra. Cravată, guler, totul trebuie să fie strălucitor, să ia ochii. Să nu dai impresia că ești un începător sărac, care umblă să se căpătuiască : te vor evita toți. Te-am prezentat ca pe un astru nou, o celebritate în trecere spre America, unde ai niște angajamente pe cinste. Să nu te simtă nimeni că vrei să te oprești aici, să iei altora pîinea de la gură. Dacă ești străinul bogat care a venit să lase ceva bani la Paris, să cînte gratis și să plece mai departe, vei fi binevenit. Ți se deschid toate ușile. Ești răsfățat. Ale tale surîsurile, complimentele, invitațiile. Vai de tine, însă, dacă vor simți pe boemul fără angajament, pe concurentul primejdios. Trebuie să dai mereu impresia unui provizorat, a unei treceri. Și mai ales, atenție la cămașă !

Ziua multdorită, acea memorabilă seară sosi.

Ras proaspăt, Traian Arsen, arborînd fracul impecabil, plastronul strălucitor, își urcă violoncelul în trăsură și porni spre centru, dincolo de Sena, spre Champs-Elysées, unde colț cu Avenue Montaigne, se ridică somptuosul palat al *Drapelului.* Acest ziar catolico-monarhist reprezenta cele mai aristocratice tradiții franceze.

Directorul era un israelit din Alsacia, om bogat, amabil, cu mare trecere, știind să primească asemeni unui duce de odinioară ; „patronul" era foarte bine văzut în Faubourg Saint-Germain, unde nobilii autentici scăpătau, sau dacă nu scăpătau, preferau să se întîlnească la recepțiile *Drapelului* ; erau scutiți, în felul acesta, să cheltuiască pentru propriile lor recepții, sume emoționante.

Un tîrg cum nu se poate mai avantajos și pentru unii și pentru alții : unii dădeau prestigiul numelui, ceilalți puterea aurului, a relațiilor utile, a combinațiilor ingenioase.

Cîte căsătorii nu s-au perfectat în saloanele *Drapelului,* cîte nume mari de conți, marchizi și duci, nu s-au aliat cu milioanele unor fericite moștenitoare americane, catolice sau nu, tinere sau nu, frumoase sau nu !

Urmașii cruciaților își vindeau foarte scump numele. Blazonul trebuie ținut cu orice preț. Castelele strămoșești se derăpănau și trebuiau menținute, reparate, îngrijite.

Titlul de „marchiză", „ducesă", „contesă", ispitea pe nevropatele odrasle ale cutărui rege al plutei sau al vaxului, fericit, la rîndul său, să primească în dar un palat străvechi, o veche capelă gotică, demontate piatră cu piatră și trecute peste ocean, ca să fie reclădite în parcul imens al miliardarului !...

În această lume și-a făcut debutul la Paris, Traian Arsen, băiat frumos, cu pletele negre, proaspăt ondulate, apariție romantică, amintind trecerea lui Chopin și a lui Liszt.

Violoncelistul bucureștean își făcea marea intrare în saloanele pariziene, sub auspiciile acestor iluștri muzicieni, cu care îl comparau freneticele sale noi admiratoare.

În acea seară neuitată, biciuit de demonul emoției și al voinței de a învinge, de spaima unui insucces care i-ar fi fost catastrofal, Traian Arsen cîntase mai inspirat ca oricînd. Prestigiul de celebritate latină în drum spre țara dolarilor sporise, în ochii selectei adunări, vraja arcușului fermecat.

A venit de la această recepție a *Drapelului,* fericit, entuziasmat.

Aureola care-l înconjura mi se părea materială, palpabilă, într-atît se desprindeau din el acele emanații electrice pe care le propagă numai cuceritorii. Să fi fost și reflexele cămășii de frac, încă rigidă și strălucitoare ? Se prea poate. Poate și faptul că va plăti el, de rîndul acesta, cele trei jumătăți de bere brună, la „Balzar".

Ne povesti sfințenia cu care fusese ascultat, aplauzele care îl răsplătiseră și cum a trebuit să adauge suplimente la bucățile executate.

O baroneasă, *madame* de Solferino de la Folette, îl invită să se producă și la ea, peste cîteva zile, joi-seara.

Contesei Duchâteau-Laroche care îl pofti la recepția ei, tot pentru joi. Arsen îi răspunse cu regret că nu poate veni, fiindcă în aceeași seară se produce la baroana Solferino de la Folette. (Poate dacă s-ar fi dus la contesa Duchâteau-Laroche, destinul său ar fi apucat altă cale.) Pe terasa lui „Balzar", Traian Arsen, cu ochii încă plini de lumea monarhico-republicană a saloanelor ziarului catolic *Drapelul,* își amintea, filosofa.

Era copleșit de atîta glorie și puțin cam obosit. Începea să aibă un aer măreț.

Primise prea multe complimente. Ce putea să mai audă la baroana de Solferino de la Folette, cînd la *Drapelul* nu mai fusese scos din Liszt, Chopin și Sarasate ? Ba şi de Paderewschi fusese vorba, deşi acesta, ca şi ceilalţi trei muzicanţi celebri, nu practica violoncelui.

La baroana Solferino de la Folette, succesul compatriotului nostru n-a egalat pe cel de la *Drapelul* : sigur pe el, Traian Arsen cîntase de rîndul acesta cu neglijenţa maestrului consacrat, ceea ce e o greşeală regretabilă, fiindcă orice artist, fie el muzicant, comedian sau orator, trebuie să aibă în permanenţă emoţia şi încordarea debutului, impresia că-şi joacă marea carte. Totuşi, Arsen a primit mai multe invitaţii pentru decursul unei singure săptămîni : ducesa d'Assas îl rugase să-şi dea concursul la o serbare de binefacere.

Primi, închinîndu-se adînc. Marchiza Isabelle de la Farandolle prezida şi dînsa o operă filantropică ; tocmai dădea miercuri-seara o serată de gală, în folosul protejaţilor săi şi-i lipsea numărul de senzaţie. Tînărul virtuos primi, înclinîndu-se cum se cuvine să te înclini în faţa unei ducese autentice, cum era doamna Isabelle de la Farandolle.

Pentru sîmbătă-seara el fu solicitat de un grup de intelectuali care întreţineau cultul Jeannei d'Arc şi adunau fonduri ca să ridice fecioarei din Orleans o statuie colosală, care să înlocuiască pe a lui Gambetta, în parcul Tuilleries.

Traian Arsen se sfătui cu noi dacă e prudent să se amestece în luptele politice interne ale Franţei şi dacă în America nu i-ar putea prejudicia faptul că s-a dat de partea unei eroine naţionale, care fusese arsă pe rug de anglo-saxoni. Am discutat mult această chestie, privind-o sub diverse faţete.

L-am sfătuit, totuşi, să se producă, amintindu-i vechiul adagiu strămoşesc, că pînă la Dumnezeu te omoară sfinţii, adică, pînă s-ajungă la Londra sau la New-York, l-ar putea plictisi adepţii Jeanei d'Arc, care nu o dată, spre atingerea scopurilor lor mistice, se serveau de organizaţia turbulentă a tinerilor numiţi „cameleoţii regelui“.

Gloriosul român îşi dădu concursul la toate aceste nobile iniţiative. Cum ele însă nu-i produceau nimic, ba încă îi prilejuiau mici cheltuieli care pentru el însemnau mari renunţări, începu să dea semne de nelinişte. Refuza cîteva invitaţii sub pretext că din moment in moment trebuie să plece spre America. I se replica :

— Mai rămîneţi printre noi, maestre ! Parisul e atît de ospitalier.

Cam tot aşa îi vorbea şi Marius Strehaia :

— Recunosc, o duci greu, dar trebuie să te sacrifici. Încerci azi, încerci mîine, azi aici, mîine dincolo, trebuie să pice de undeva... Ai avut norocul să fii lansat la serata *Drapelului*. Ce mai vrei ?

— N-ar strica o sută, două de franci...

— Te cred şi eu că n-ar strica, dar la serbările astea de binefacere, la recepţiile marchizelor, nu plăteşte nimeni... Ajunge contactul cu elitele, publicitatea... Dacă ai şti cît cheltuiesc alţii ca să se lanseze ?

— Te înţeleg, dragă, şi-ţi mulţumesc că mi-ai deschis atîtea porţi. Dar nu mai am lăscaie !

— Răbdare ! Tu nu eşti un tip să te mulţumeşti cu o sută de franci... Dacă se află aşa ceva, ţi s-a dus toată gloria. Am ideile mele. Lasă-mă o vreme, fă ce-ţi spun eu şi am să-ţi găsesc o combinaţie, să cîştigi ceva... Pînă atunci nu trebuie să compromitem cu meschinării lovitura cea mare !

Bietul muzicant glorios îi dădea dreptate, dar acesta, nu-l împiedica să stea zile întregi nemîncat.

Monsieur Alphonse, proprietarul odăiţei unde locuia, era un celibatar bătrîn, fost băcan pe vremuri, om sărac şi el... Trăia vînzînd cîteva rămăşiţe ale negoţului său de odinioară şi din chiria acelei odăiţe, treizeci de franci pe lună... Nu putea să nu-i plătească bietului om, care-i făcea credit, printre altele, de pildă, pentru pesmeţi şi vin. Avea, rămaşi, *monsieur* Alphonse nişte pesmeţi mucegăiţi şi cîteva zeci de sticle de vin roşu, acru, pe care-l vindea lui Arsen pe datorie, cu patruzeci de centime litrul. Acest vin nu-l puteai bea pur, fiindcă era oţetit. Tot aşa, nici biscuiţii nu-i puteai mînca goi, miroseau nu numai a mucegai, dar şi a naftalină.

Monsieur Alphonse locuia în acelaş mic apartament, alături de cămăruţa lui Arsen, la mansardă. Era un companion liniştit, chiar plăcut. Adora muzica. Găsea farmec nu numai ariilor pe care le repeta violoncelistul român, dar chiar şi gamelor monotone, exasperante, cu care conştiinciosul artist îşi întreţinea flexibilitatea degetelor.

Cîteodată *monsieur* Alphonse prăjea ouă şi-i oferea şi lui o lingură. Ce bine îi prindea bietului băiat acea porţie de jumări, care nu se răsfăţau în untul cel mai fin.

Nu o dată, mai tîrziu, cînd graţie unui impresariu găsit tot de Marius Strehaia, Traian Arsen a putut să aibă profituri reale de pe urma arcuşului său, mi-a vorbit despre mansarda lui *monsieur* Alphonse. Evocări intense, neuitate. Era o împletire de lumină gălbuie, pe scările cu palide becuri de gaz aerian. Miros de gaz aerian amestecat cu mirosul de ouă prăjite. Gust de naftalină şi de oţet — pesmeţi şi vinul roşu al proprietarului său, reîntoarcerile în frac, după recepţii somptuoase — violoncelul purtat pe braţe, în oboseala zorilor, pe scări înguste de scîndură fără covor, în razele gălbui şi emanaţiile de gaz aerian, în mirosul mobilierului vechi şi sărac...

Se culca plin de glorie dar decepţionat, cu un gust amar pe cerul gurii, cu amărăciunea că a doua zi o va lua din nou de la capăt...

— Mi-am pus toată inima, toţi nervii, toată vibraţia sufletului, ca să le cînt, să-i desfăt... Din strălucirea candelabrelor, din mijlocul mobilelor aurite şi al coloanelor de marmoră, al bijuteriilor, al rochiilor de mătase, iată-mă singur, nemîncat, într-o mansardă mizerabilă... Felicitări... laude... făgăduieli... cîte pofteşti... M-a întrebat însă vreunul din ei, dacă voi avea dimineaţa cu ce să-mi plătesc o cafea şi un corn ?

Într-adevăr toţi cei ce profitau de concursul muzicantului, ce-şi împodobeau saloanele cu armoniile sale vrăjite, îl trimiteau acasă cu buzunarele goale, vînturîndu-i prin faţa ochilor tot aurul din lume... Dar aurul din lume nu se concentrase, încă, în buzunarele multînzestratului muzician. Nici măcar a miliarda parte. Nu poseda decît o mică rezervă, bună să-i ajungă, administrată parcimonios, patru-cinci săptămîni. Avea, tocmai bine, trei napoleoni şi jumătate. Treizeci de franci era numai chiria pe o lună a odăiţei din Rue Jean-de-Beauvais, lîngă biserica românească. Îi mai rămîneau patruzeci de franci pentru ospeţele cotidiene, inclusiv tunsul o dată pe lună, spălatul rufelor — în primul rînd cămaşa de frac — şi alte mărunţişuri zilnice care nu pot fi acoperite cu un franc şi treizeci de centime, oricîtă putere ar fi avut pe atunci moneda de metal. Patru franci pe săptămînă trebuiau neapărat păstraţi pentru urcatul în trăsură al violoncelului, pe care n-ar fi riscat să-l plimbe ca pe o simplă vioară, în omnibuz, tramvai sau metropolitan.

(„În definitiv de ce nu m-am făcut eu violonist şi m-am încurcat cu violoncelul ?“)

— Economie, băiatule, economie ! îl povăţuia Marius Strehaia, care n-avea nici el vreun venit sigur, ca să intervină cu promptitudine, într-un moment de panică extremă.

— Mănînci pesmeţi cu oţet sau morcovi furaţi din căruţele ce trec în zori de zi pe Champs-Elysées, spre hale — dar cămaşa trebuie scrobită şi instrumentul dus pe sus, ca să fii vrednic de înalta lume în care ai intrat !

— N-ar fi mai bine să mă angajez într-o orchestră, să cîştig şi eu ceva ?

— În ruptul capului ! protestă Strehaia. Vrei să afle aristocraţia că rafinatul maestru, omul aşteptat la New-York şi la Rio de Janiero, cu pachete de dolari, e un simplu farsor ? Te-ai compromite pe vecii-vecilor !

— M-aş angaja în vreun taraf, pe la periferie într-un restaurant, la vreo cafenea, unde nu umblă elita...

— Eşti sigur că te-ar primi ?... Crezi că mai sînt locuri ? Şi dacă e vreun loc vacant, crezi c-o să-l dea unui străin ?

— Bine, frate, dar nici aşa nu pot sta, fără să activez...

— Nu activezi destul ? Slavă domnului, nu e săptămînă în care să nu te produci în cele mai nobile saloane ale Franţei !

— Îţi baţi joc de mine ! Nu-mi dă nimeni o lăscaie !

— Răbdare ! Aşa se lansează vedetele de mîine !

Cînți o dată, de două ori, de zece ori, pe gratis, pînă cînd te pocnește norocul, așa pe negîndite! Ascultă-mă pe mine, eu am mai multă experiență!

— Te-au pocnit multe noroace pîn-acum? îl zeflemisea muzicantul, cu un rînjet sinistru.

Marius Strehaia lunecă ușor peste acest afront și continuă:

— Totul e să-ți ții rangul, prestanța! Nu uita: ești o celebritate latină, în trecere spre toate Americile! Obrazul subțire cu cheltuială se ține! Nici o abdicare. Fruntea sus, și lasă-ți mațele să chiorăie o vreme, că așa stă bine mațelor de artist!

Din cînd în cînd, el dădea prestigiu acestor sfaturi, strecurînd cîțiva franci în mîna lui Arsen: spunea c-a jucat la curse pentru el, pe calul cutare. Îi cerea sîmbăta doi franci ca să cumpere bilete iar lunea îi dădea zece sau douăzeci. Aveam impresia că aceste cîștiguri erau imaginare. Dar cine putea cunoaște combinațiile complicate ale lui Marius Strehaia, care mai paria la Longchamps și pentru alți tineri români? Avea reputația de specialist în cursele de cai și toți îl ascultau ca pe un augur. Și nu numai la jocul de curse. În mai toate se pricepea. Acest băiat plin de idei era menit să dea o mare lovitură, într-o bună zi. Cîțiva ani de hoinăreală în capitala Occidentului îl înzestraseră cu experiența unui bătrîn. Sărăcia te învață cît zece universități. Traian Arsen cuceritorul prezumtiv al Parisului, trebuia să-i urmeze sfaturile, dacă voia să tragă vreun folos de pe urma concursurilor gratuite la concertele de binefacere, la recepțiile mondene, unde era oaspele cel mai sărbătorit.

Marele talent, pe de o parte, pe de altă parte, poate, reputația că este artist dezinteresat, îl făceau să fie solicitat pretutindeni. Nu risca nimeni să-l jignească, plătindu-i concursul. Nu-i înmînau nici măcar cei cinci franci reglementari pe care, după o veche și bună tradiție, îi primeau toți artiștii benevoli „pentru trăsură și mănuși“. Grozav de bine i-ar fi prins bietului nostru romînaș și acești cinci franci! Dar, vorba lui Strehaia: „Obrazul subțire cu cheltuială se ține“.

Uneori, e drept, cîte un important financiar, cîte o nobilă doamnă filantroapă, îi economiseau cei patru franci de trăsură, dus și întors, trimițîndu-i șoferul să-l ia și să-l ducă în Rue Jean-de-Beauvais.

Alteori se alegea și cu cîte o masă bună, după concert; putea s-adune și să strecoare în buzunar pentru a doua zi, cîteva sandvișuri. Dar atît. Nici unul dintre cei și cele care îl aplaudaseră frenetic în seara debutului său la *Drapelul* nu-i oferise, cu discreție, faimosul plic cu onorariu, plic de care auzise pe vremuri și la a cărui supremă distincție și utilitate se gîndea încă de la București.

Ce bine i-ar fi prins măcar două sau trei sute de franci! I-ar fi rezolvat problema existenței pe cîteva luni, i-ar fi dat răgazul și speranța să aștepte cu seninătate, meritata răsplată a geniului său. Dar, pe cît erau de amabili cînd îl pofteau să concerteze, pe atît erau de rezervați la plecare, nobilii domni și grațioasele doamne.

— Poți să spui că ai călcat cu dreptul! îi zise într-o seară baroana Fritz-Mayer... Ai avut ocazia să cunoști la mine pe contesa de la Tour-de-Fleuve... Mi se pare că te-a și invitat să te produci la ea!... Ei bine, *cher maître,* ești de invidiat! Contesa de la Tour-de-Fleuve primește cea mai bună lume, nu numai din aristocrația Franței, dar pe marii financiari străini, diplomați, ziariști, impresari de pe tot globul... Vei putea spune că din casa mea ți s-a tras norocul!

Norocul de a fi întîlnit pe contesa de la Tour-de-Fleuve la baroana Fritz-Mayer i-a adus lui Traian Arsen norocul de a întîlni la contesa de la Tour-du-Fleuve pe marchiza du Montfleuri du Lac. Marchiza îl complimentă într-o manieră plină de distincție, cu un vocabular care trebuie să fi fost de rigoare la Curtea regilor Franței, și-l pofti într-un salonaș, să-i comunice o știre care o să-i facă nespusă plăcere.

Traian Arsen își simți inima topindu-i-se într-un val călduros! Nu însemna această discretă invitație începutul realizării? Dacă nu contractul cu un *impresario* mondial, măcar plicul cu trei sau cinci sute, sau chiar o mie de franci!

De ce nu?

Să ascultăm propunerile amfitrioanei...

Nu era vorba de cîteva mizerabile sute de franci. Marchiza du Montfleuri du Lac îi mărturisi că a fost atît de încîntată de talentul său, încît îl va introduce la arhiducesa Natașa Capsicowna, în al cărui somptuos palat din Bois-de-Boulogne se întîlnesc cele mai importante familii din aristocrația europeană, începînd cu regii detronați, monseniorii în exil, principesele arhimilionare, ambasadorii străini, financiarii de toate specialitățile...

Traian Arsen se înclină pînă la pămînt, foarte onorat că se va putea produce în somptuosul palat din Bois-de-Boulogne al arhiducesei Natașa Caspicowna.

În somptuosul palat din Bois-de-Boulogne al arhiducesei Natașa Caspicowna, eminentul muzician de la gurile Dunării avu norocul să fie prezentat — de însăși arhiducesa — lui Nathanaël Levy, un vestit bancher, care avea casa deschisă în fiecare vineri și răsplătea cu dărnicie actorii, cîntăreții, instrumentiștii și dansatorii care aveau norocul să ajungă pînă acolo.

Soția acestui financiar fusese ea însăși actriță și-și văzuse cu ochii visul de a deveni protectoarea artelor. Era supranumită „Apolon femenin“, atît pentru divina ei frumusețe, cît și pentru meritele ei sufletești.

— Soția mea va fi încîntată să vă vadă aplaudat de lumea noastră; iar eu însumi voi avea grijă să nu vă alegeți numai cu aplauzele! încheie, surîzînd semnificativ, cu mari făgăduințe în ochi, celebrul bancher.

În sfîrșit, iată-ne și cu picioarele pe pămînt!

Acest om de afaceri, venise cu patruzeci de ani înainte la Paris, din cine știe ce amară Galiție. Se ridicase printr-o neîntreruptă cavalcadă de entuziasme, dezamăgiri, înălțări și prăbușiri, ca s-ajungă, printr-o încordare finală și prin lovituri ingenioase, unul din pilaștrii finanței mondiale. Acest învingător în afaceri îl va înțelege mai bine ca oricine, îi va adulmeca precaritatea, îi va înlesni saltul suprem. Numai un om ca Nathanaël Levy putea înțelege cît prețuiește să încurajezi pe un tînăr artist, oricît ar fi el de celebru la gurile Dunării sau peste Ocean. Nathanaël Levy nu putea oferi numai elogii și aplauze! Toată încrederea în admirabilul Mecenate!

Traian Arsen abia aștepta acea zi de vineri... Își dădu la scrobit cămașa de frac, cumpără o nouă cravată albă, făcu și o nebunie: plăti cu ultimii șase franci o splendidă garnitură de perle, ca să-și schimbe butonii oxidați ai manșetelor și ai plastronului; de cei patru franci pentru transportul violoncelului nu mai avea nevoie, întrucît bancherul ceruse adresa ca să-i trimită automobilul.

— Nu vă deranjați! îi răspunse muzicantul. Prefer să iau o trăsură deschisă... Instrumentul meu nu încape într-un automobil...

— Atunci vă trimit echipajul soției mele... replică Nathanaël Levy. Soția mea e romantică. Și-a păstrat vehiculul personal... Se duce la Bois numai în trăsură cu cai... Capricii de artistă! conchise cu un surîs patern, fericitul soț.

În mica Rue Jean-de-Beauvais, făcu mare senzație echipajul care veni să ridice, într-o seară, pe locatarul de la mansarda etajului 4: doi superbi cai negri, o trăsură lustruită, cu pernele de mătase vișinie, un valet galonat, cu joben, alături de galonatul vizitiu, tot jobenat.

În ziua aceea, tînărul „maestru“ nu mîncase decît un corn, dimineață. Era și mai palid, sub pletele negre, ondulate și-n ochi cu melancolia foamei, melancolie care celor sătui le pare taina inspirării, aureola gloriei, extazul mistic al artistului predestinat.

Deși slăbit de atîtea sforțări și iluzii, de atîtea privațiuni, Traian Arsen, care simțea că-și joacă marea carte, cîntă în acea seară în hotelul particular din Avenue Hoche, cu mai multă siguranță, temperament și finețe ca oricînd. Își simțea apogeul ca pe o prezență aproape palpabilă.

Concertului îi urmă un bufet de o mare bogăție. Pe mese acoperite cu olandă strălucitoare, făcliile de ceară verde pîlpîiau sub candelabrele electrice, luminînd pasări mari fripte: fazani cu trufe, curcănițe cu castane, căprioare cu gelatină de coacăze...

În lungi tăvi de argint, tronînd pe garnituri de legume și cozi de raci, pești mari cu carnea roză, somoni de Rin prinşi în ajun, se răsfăţau printre torturi imense de toate formele, de toate pastele, de toate culorile... Şunci tăiate în felii subţiri, dar totuşi întregi, îşi revărsau grăsimea dantelată, muiată în aspic.

Păstrăvi proaspeţi şi sardele conservate, rivalizau cu fructe din continente şi anotimpuri depărtate : pere Bergamotte şi struguri de chihlibar, lîngă căpşuni şi zmeură, banane şi mandarine într-un coş plin cu cireşe, migdale crude şi alune de Turcia, în fructierele de Saxa...

În compotiere, se scăldau în şampanie amestecată cu Kirsch, felii de ananas, de piersică, de portocală... Licoarea parfumată curgea în valuri catifelate din carafe de bacara, cu solzi ascuţiţi şi chivere de argint, din butelii cu etichete prestigioase, la gheaţă, din sticle prăfuite, împăienjenite, culcate într-un mic cosciug de papură împletită, din buteliile de ceramică smălţuită, vinuri albe şi negre, benedictină limpede şi *chartreuse*-ă verzuie, armaniac de aur roşu se prelingeau în cupele de metal preţios, împodobite cu scene de vînătoare în relief, în paharele grele, în baloanele de cristal, în cupele de forma lalelei...

Printre toate aceste strălucitoare servicii de preţ, şerpuiau nesfîrşite şiruri de garoafe sumbre.

Copleşit de feeria culinară şi dionisiacă, Traian Arsen mînca.

În sfîrşit, mînca. Se săturase de mult dar nu se putea despărţi de bufetul îmbelşugat, care, asemeni ospeţelor din poveste, se încărca pe măsură ce se golea.

Visătorul din Cartierul Latin, trecea de la o masă la alta şi după o caisă zaharisită şi o fondantă de şocolată, consuma o labă de langustă şi o felie de pateu de gîscă, după o castană glasată, un picior de potîrniche, apoi o bucată de tort, apoi cîteva fisticuri sărate, ca să poată degusta un păhăruţ de „fină Napoleon“. Băuse vermut, porto, vin alb, vin negru, şampanie şi rachiu de corcoduşe. Mînca şi bea în neştire, aproape în panică. Răzbuna pişcoturile mucegăite şi vinul oţetit al lui *monsieur* Alphonse.

Capul îi vîjiia. Avea greaţă.

— Să imităm pe strămoşii noştri romani !... Să ne repezim la vomitoriu !

Se duse la toaletă, se spălă cu apă rece, se pudră, se pieptănă, îşi îndreptă plastronul care se cocoşase şi reveni în salon, palid şi marţial, hotărît să lase impresia unui imaculat arhanghel.

Mai gustă un castravecior în oţet, o îngheţată de lămîie, ronţăi cîteva alune, sorbi un pahar de oranjadă foarte rece, apoi o cafea fierbinte şi se simţi întremat... Al lui era pămîntul !

Trecea printre surîsuri şi murmure de admiraţie... În sfîrşit !

În acea seară viaţa de aşteptări se încheia. Începea gloria cu toate cortegiile ei.

Toate femeile acestea decoltate, încărcate de bijuterii, erau ale lui. N-avea decît s-aleagă... Erau printre mese cel puţin zece fecioare, partide excelente, luxuriante... Oricare din ele ar fi fericită să-i fie soţie.

„Să nu ne grăbim ! Avem toată vremea... Să ne păstrăm libertatea. Cine ştie ce fericită moştenitoare ne aşteaptă peste Ocean ? ! De ce am trăda-o ?“

O legătură, în treacăt, poate.

Să vedem care din aceste frumoase şi ispititoare doamne ar putea reedita cu el, perechea clasică din epoca romantismului. Trebuia aleasă cu discernămînt, mai tînără, mai femenină şi mai bogată decît Georges Sand a lui Chopin. Să întreacă toate splendorile pe care le iubise Liszt. Romanul lor va fi celebru. Pe urmă vor veni alte idile şi alte romane. La un moment dat, va fugi cu o principesă autentică, asemeni celei ce-şi abandonase casta ca să urmeze pe faimosul Rigo, violonistul bronzat...

Traian Arsen era atît de sigur de viitorul său apropiat, încît dispreţui cele cîteva sandviciuri care îi implorau să le ia în buzunar pentru a doua zi.

Trecuse miezul nopţii.

Invitaţii plecau unul cîte unul. Violoncelistul nu mai putea întîrzia nici el. Se duse să-şi ia rămas bun de la amfitrioană. Fosta actriţă era incontestabil cea mai frumoasă podoabă a întregii sărbători. Ce mult i-a ţinut mîna în mînuţele ei, felicitîndu-l, mulţumindu-i rîzînd, gargarisindu-se ca o turturea, poftindu-l şi pe altă dată, aproape cerîndu-i o întîlnire pe a doua zi.

Dar pe olimpianul artist nu-l interesa în acele momente Apolon, cît îl interesa celălalt zeu, mai puțin idealist, pozitivul Mercur, adică financiarul-amfitrion, soțul doamnei.

Se duse drept la el cu mîna întinsă pentru un rămas bun și cu aceeași înaltă dezinteresare în atitudine.

— N-am terminat însă, scumpe maestre, îl opri Nathanaël Levy, surîzîndu-i misterios... Avem o vorbă amîndoi !

Și-l trase într-un colț.

— Ne-ai obligat foarte mult, astă-seară, pe soția mea și pe mine. Ai dat recepției noastre o mare strălucire. Mă gîndesc să-ți dăruiesc o bijuterie, dar văd că porți niște perle magnifice... Un onorar, cum dăm altor artiști, o mie sau două mii de franci, nu te poate interesa... M-am gîndit să-ți ofer ceva mai de preț, mai folositor carierei dumitale, o ocazie cu care nu se întîlnesc mulți artiști în viață !

Celebrul bancher făcu o mică pauză inteligentă, ca să dea o mai mare importanță ofrandei sale.

În emoția așteptării, inima lui Traian Arsen i se urcase în gîtlej.

Cu un mare aer protector, Nathanaël Levy îi destăinui, în sfîrșit, care era fabulosul, neprevăzutul dar :

— Voi face tot ce-mi va fi cu putință ca să fii invitat să concertezi într-o sîmbătă-seara, în saloanele ziarului *Drapelul*. E un prilej cu care un artist nu se întîlnește de două ori în viață. Vom izbuti ! A doua zi, tot Parisul va fi la picioarele dumitale ! Contează pe mine ! La revedere, adorate maestre, încă o dată mii de mulțumiri !...

FURTUL DE BIJUTERII

Calea Rahovei... Sub numărul casei, pe-o tablă de tinichea, reclama unui croitor, iar sub această reclamă, pe-o tăbliță :

SIMONA
Reparațiuni de cravate
în fund, la dreapta.

În mînă cu cele două cravate lungi și uzate, înfășurate într-o hîrtie-foiță, Mișu Sterian intră în gangul întunecos și umed și o luă la dreapta, pe un al doilea gang, mai îngust, mai umed și mai întunecos, mirosind greu a canal. La capătul acestui canal fără apă, o altă tăbliță, pe care scria tot *Simona*, plus o săgeată, indica o scară de piatră cu cîteva trepte înguste, nestabile, tocite, răsucite în spirală, ținîndu-se după un zid jerpelit și rece, de care te sprijineai ca să nu cazi, pipăindu-l cu senzația neplăcută de-a mîngîia un șarpe. Mirosul de canal urca și el, odată cu clienții domnișoarei Simona, o fată scurtă, grasă, cu ochelari, la ușa căreia trebuia să bați tare — soneria era, de obicei, stricată — și care domnișoară Simona nu-ți dădea drumul, pînă nu vedea bine cine ești. Intrai într-o odăiță de trei metri patrați, în care te mirai cum poate încăpea o măsuță, un scaun, un garderob, Simona, plus clientul.

Mișu Sterian, un tînăr de vreo douăzeci și cinci de ani își începea, odată cu repararea celor două cravate, cariera de conductor la Wagnos-Lits. Era și el bondoc ca Simona. O pereche predestinată.

Făcu două-trei vizite în modestul atelier de reparațiuni și, fiindcă se simțea atras acolo, mai aduse la curățat și la întors alte trei cravate, din care una, un *papillon*.

Despre Simona n-ar fi putut spune nimeni că era „de o frumusețe răpitoare“. Dimpotrivă. Numai fruntea palidă, sub părul negru, creț, era frumoasă. Încolo, de o dizgrație totală. O biată fată fără pretenții, chinuită, preocupată numai să-și cîștige existența, robotind ager cu degetele scurte, grăsuțe, înțepate de ac, îngălbenite de benzină.

După cîteva vizite, se împrieteniră. Începea să le meargă bine la amîndoi, de cînd se cunoscuseră. Mișu Sterian a venit cu un costum nou, și-a comandat două cravate de mătase ; domnișoara Simona a renunțat să mai curețe și să repare. A început să confecționeze ea singură cravate, din material cumpărat întîi de pe la furnizori ambulanți, apoi la magazinele din centru, apoi comandat direct de la Paris, în cantități tot mai mari.

Împrietenindu-se cu domnișoara cravatieră, Mișu a intrat în familiaritatea casei : i s-a deschis ușa cu geamuri acoperite cu o perdeluță dantelată, opacă, ce dădea din micul atelier în camera unde Simona dormea cu mama ei, Dori. Pe cît era de modestă, ca aparență, fata, pe-atît de strălucitoare era Dori — văduva unui editor de la Brăila, care se sinucisese după ce-a dat faliment.

O matroană grasă, în rochie de catifea vișinie, foarte blondă, proaspăt coafată, fardată, pudrată violent, cu degetele încărcate de inele și cu unghiile roșii, parfumată cu o apă-de-Colonia ordinară, al cărei miros de liliac se amesteca, grețos, cu emanațiunile lămpii de petrol ce ținea loc de sobă. Ceea ce marca definitiv îngrozitoarea frumusețe a doamnei Dori era un șirag de dinți albi, regulați și morți, pe care îi arăta mereu, spunînd parcă :

„Vedeți ce splendidă dantură am eu ?“

Patul în care dormeau Dori și Simona era acoperit ziua cu o cuvertură spumoasă din dantelă de Veneția, al cărei lux ducal contrasta cu restul mobilierului și cu obiectele disparate puse pe scaune, pe dulap, sub pat, sau atîrnate în cui : o chitară, un costum de bal, o pereche de ghete, o pălărie cafenie, bărbătească, un samovar, cîțiva papuci, un șal, un baston cu mîner de fildeș, două umbrele, un Napoleon de bronz, un ceasornic deșteptător, un sticlete într-o colivie.

Toate aceste rămășițe de viață erau amaneturi lăsate doamnei Dori, care se îndeletnicea cu împrumutul pe gajuri. Făcea camătă cu modestie și ferocitate, împrumutînd cu douăzeci la sută dobîndă pe lună. După trei luni vindea obiectul, susținînd că nu e munte de pietate sau depozit de ciurucuri, ca să păstreze boarfele la infinit.

Mai dădea bani și pe polițe, mai ales la minori bogați, care falsificau semnătura tatălui. Tinerii se fereau să spună că girul patern era imaginar. Dori știa prea bine lucrul acesta, dar se prefăcea că naivitatea, candoarea ei angelică fuseseră înșelate. De la băieții de familie lua douăzeci și cinci la sută lunar, riscul fiind mai mare. Cea mai mică dobîndă, zece la sută pe lună, o plăteau cei cu bijuterii. Dar nu-i păsuia mai mult de trei luni. Cînd nu puteau plăti la termen, le cumpăra giuvaerul pe nimic.

Cu Mișu Sterian n-a avut afaceri de soiul acesta, fiindcă băiatul i se părea serios. Se înțelegeau de minune cîteșitrei. Mișu ar fi putut, cel mult, să-i aducă clienți, așa cum aducea cumpărători pentru cravatele Simonei, al cărei negoț prospera din zi în zi.

Simona începu să dea de lucru afară, îmbrățișînd cariera mult mai rentabilă de intermediară. Porni să se îmbrace și ea ceva mai bine, își îngrijea mîinile, se pudra, iar ochelarii îi punea numai la nevoie.

Firește, n-ajunsese încă la eleganța mamei sale, Dori, care trona în rochia ei de catifea vișinie cu un colier de perle la gît și cu părul blond în permanență proaspăt inelat, enorm, în jurul feței enorme și fardate violent.

Cînd a văzut-o întîia oară așa, Sterian a crezut că Dorothea se duce la vreo vizită. Pe urmă a băgat de seamă că tot acest aparat fastuos, aerul că e grăbită, că trebuie să plece, era arborat înadins ca să impresioneze pe solicitatorii de împrumuturi și să-i expedieze mai repede.

Tot așa, a remarcat Mișu Sterian că prudența cu care Simona deschidea vizitatorilor, era mai mult teama de poliție decît de hoți.

Într-o zi, tînărul conductor de la Wagons-Lits a căzut peste o scenă patetică : o fetișcană, o studentă, se certa, plîngînd, cu *madame* Dori, care-i vînduse o rochiță amanetată. Fata întîrziase cu o zi, ținea în mînă banii și-și reclama rochița. Spunea că e singura pe care o mai are, că era nouă-nouță, că a costat-o nu știu cît.

Madame Dori rînjea din dantura falsă și-i răspundea cu invariabilul argument :

— Eu nu sînt munte de pietate... nu sînt depozit de ciurucuri !

Fata a plecat plîngînd, amenințînd...

Cînd cobora scăricica de piatră, tot i se mai auzea glasul întrerupt de sughițuri și nu știai dacă amenință sau dacă imploră.

O altă scenă dramatică l-a impresionat favorabil pe Mișu Sterian și l-a întărit în ideea că domnișoara Simona ar putea fi o ideală tovarășă de viață, prin energia, prin curajul, prin spiritul ei practic, nu numai prin puterea ei de muncă și de inițiativă. A văzut-o, anume, înfruntîndu-se cu două ucenice ale ei, care îi lucrau cravate afară și care cereau să fie plătite mai mult. La acuzarea că domnișoara Simona le exploatează, că nu face decît s-aducă material și să cîștige fără nici o muncă, Simona a ridicat frumoasa ei frunte palidă, sub părul negru, creț, și arătîndu-le ușa, cu degetul scurt, care nu mai purta urmele acelor și ale benzinei, le strigă :

— Afară !... Am zece altele ca voi, care n-așteaptă decît să le dau de lucru. Vă exploatez eu ? Dar ce făceați fără mine ? Unde o să găsiți o patroană mai miloasă ?

Fetele au înghețat, și-au cerut iertare, în vreme ce în odaia de alături, doamna Dori repeta, nevăzută, ca un ecou întîrziat, argumentele adorabilei dumisale fiice.

Mișu Sterian era extaziat de ieșirea triumfală a viitoarei sale soții, căreia îi ceru mîna pe loc și o obținu un sfert de oră după plecarea celor două ingrate.

*

Era extaziat Mișu Sterian, fiindcă și el avea stofa unui învingător al vieții. În calitatea lui de conductor la Wagons-Lits, a reușit foarte curînd să avanseze în stima șefilor. Mulțumea pe pasageri, le storcea bacșișuri grase, le făcea servicii extraprofesionale : cumpărături prin gări, o vorbă bună la vameș, o recomandație specială la vagonul-restaurant. Pe urmă a început să facă mici și nevinovate contrabande, bucăți de mătase, parfumuri, aparate de ras, valute ascunse în țevile caloriferului, într-un colț discret al saltelei, sub o cusătură, praf de aur în fundul cafelei din thermos, un flacon de parfum introdus în buzunarul pardesiului unui pasager important, aflat în momentul reviziei la masă, un pachețel încredințat unui ministru plenipotențiar, cu rugămintea să i-l remită la Viena sau la Paris.

Mișu Sterian găsise și un sistem de a cumpăra valută forte într-o țară unde era mai ieftină și de a o trece acolo unde era mai scumpă.

Cînd ajungea la frontiera țării unde dolarul se vindea pe un preț mai mic, el arăta vameșului financiar un anumit număr de bancnote (zece sau douăzeci sau o sută de dolari). Funcționarul nota pe pașaportul conductorului de Wagons-Lits suma prezentată și cu care posesorul putea ieși. La cealaltă frontieră celălalt controlor constata că suma pe care o scoate conductorul este exact aceeași înscrisă pe pașaport. Lucrul acesta se practica pretutindeni. Ce făcea însă omul nostru ?

Intra, să zicem, în Elveția sau Polonia cu dolari falși, cumpăra dolari adevărați, distrugea bancnotele cu care intrase și ieșea cu bani buni.

Acest sistem, alternat cu altele tot atît de ingenioase, îl îmbogățea la fiecare drum. Mișu intra în vorbă cu marii industriași sau cu bancheri cosmopoliți, se informa de mersul bursei, de diverse valori, tranzacții, acțiuni, întreprinderi în perspectivă și furniza informații altor călători de marcă obținînd participări viitoare, în afară de comisionul imediat. Politicieni, afaceriști români, călătoreau mereu, între cele două războaie. Tînărul și dezghețatul conductor, între aranjarea patului și ora dejunului şedea de vorbă cu ei, îi uimea prin inteligenţa şi cunoştinţele lui, le dădea cu discreţie sfaturi folositoare. Altora, donjuani reputaţi, le atrăgea atenţia asupra unei frumoase călătoare, care voiaja singură, iar acelei doamne îi spunea ce personaj important se află în cabina cu un singur pat. Amabil cu toată lumea, atent faţă de şeful trenului, casierii gărilor, poliţiştii şi vameşii, Mişu Sterian legase cunoştinţe pe toate parcursurile, se împrietenise cu toţi cei de care avea nevoie, oferind mici cadouri de provenienţă naţională : o butelie de ţuică veche, cîteva felii de salam, o bucată de pastramă de gîscă, pe care oamenii flămînzi ai Europei Centrale le devorau cu frenezie sau le duceau acasă, familiilor extenuate de privaţiuni. Toate acestea, tînărul amploiat le făcea modest, serviabil, cu ochii albaştri plini de bunătate şi de nevinovăţie.

Într-o zi, pe parcursul elveţian, iscodi pe un refugiat care scăpase din Germania. Acesta îi povesti felul ingenios cum îşi trecuse o parte din avere, la Zürich.

— Am dat un anunţ, repetat din două în două zile, la o gazetă ultranaţionalistă. Căutam un secretar şi o dactilografă. Ofeream condiţii splendide, dar ceream ca aceşti funcţionari să fie arieni sută-n sută. Mi-au venit oferte din toate colţurile Reichului. Abia puteam căra atîtea scrisori. Le ridicam în fiecare zi din caseta sălii de publicitate a ziarului. În vremea aceasta mi-am scos paşaportul. Am rugat administraţia să-mi trimeată, pe cutare adresă, la Zürich, corespondenţa cu ofertele solicitanţilor. Mi-au sosit acolo toate scrisorile. Printre ele erau şi plicuri în care găseam bancnote americane de cîte o sută de dolari. Valută forte. Înţelegeţi de unde proveneau aceşti bani : mi-i trimisesem singur înainte de a pleca, din diferite oraşe ale Reichului. S-au strecurat frumos printre cererile de angajament, ale sutelor de şomeri, dactilografe şi secretari, ispitiţi de oferta mea. N-am pierdut un dolar.

Altă dată, tot în vagonul de dormit care străbătea ţara lui Wilhelm Tell, un medic plecat din Berlin cucerit de inteligenţa şi amabilitatea lui Mişu Sterian, i se destăinui — din nevoia pe care o avem fiecare de-a ne trîmbiţa izbînzile — cum şi-a scos şi el averea din Germania.

Acel medic presimţea ce vor păţi oamenii sub dictatura hitleristă şi căuta, prin toate mijloacele, să-şi scape avutul şi pielea, trecînd graniţa. A plecat cu automobilul propriu, împreună cu soţia, două fete şi un băiat, care era la volan.

Acum se aflau în Elveţia, fericiţi că au scăpat teferi şi cu toată averea la loc sigur. Medicul berlinez îşi amintea şi acum, cu o emoţie vecină cu spaima, de controlul amănunţit pe care i-l făcuseră la graniţa germano-elveţiană, vameşii nazişti. Ajunseseră la o tehnică infernală ; parcă străbăteau cu privirile ca printr-o sticlă, epiderma, părul şi măruntaiele călătorilor. Femeile erau cercetate de alte femei, experte în demascarea celei mai mici încercări de fraudă. N-a rămas geamantan căruia să nu i se cerceteze compoziţia pielei şi a broaştelor, necum conţinutul.

Cît despre automobil, a fost descompus în cele mai mici fragmente, parc-ar fi fost o jucărie sfărîmată, aşa zăcea în curtea de revizie.

Interiorul pneumaticelor, rezervorul de benzină, uleiul, toate au fost trecute prin sită... Cîteva ore au ţinut aceste minuţioase cercetări. Automobilul a fost recompus cu dexteritate, de specialiştii ataşaţi vămii, şi cei cinci călători putură trece graniţa, transportîndu-şi întreaga avere.

— Mă vei întreba cum, tinere amic ? ! Cum am putut, după o cercetare atît de strictă, să-mi trec avutul în Elveţia ? Ei bine, iată cum. Înainte de a pleca, am avut grija să-mi transform tot ce posedam, nici în aur, nici în giuvaeruri, ci în platină. Am dat să mi se toarne o placă de platină, egală ca mărime şi ca grosime cu tăbliţa pe care e scris numărul automobilului meu. Am vopsit în alb placa de platină şi am pus să mi se scrie numărul maşinii pe ea. Am reuşit.

Oricît ar fi de infernali, vameşilor nu le-a trecut prin cap scamatoria mea, simplă ca oul lui Columb...

*

Multe ouă ale lui Columb încercase şi multe a învăţat Mişu Sterian, în desele lui călătorii de-a curmezişul Europei.

Tot mai isteață i se făcea mintea și tot mai îndrăznețe „loviturile“ care îl îmbogățeau.

Făcîndu-și suma, sporindu-și vertiginos averea, Mișu Sterian ar fi putut să renunțe oricînd la angajamentul de conductor la Wagons-Lits. Se putea lansa în afaceri de mare stil ; dar modesta lui profesiune era plină de avantaje, îi furniza tot mai numeroase terenuri de exploatare, cunoștințe utile, ocazii neașteptate. Călătorea mereu, în vreme ce, la București, rude și oameni de-ai săi puneau la cale, finanțați de Mișu, fabrici de țesătorie și de ciocolată, depozite de medicamente, magazine de lingerie fină, pentru domni și doamne, cu firme sugestive ca : „Madame de Pompadour“ sau „Lordul Byron“ sau „Cavalerul rozelor“.

Păstrîndu-și locul la căile ferate, adunînd, așteptînd, el întărea și comerțul logodnicei sale Simona, care sub aceeași modestă firmă, în același apartament mizerabil, continua să vîndă cravate și cămăși lucrate de o legiune întreagă de fete docile, care aduceau marfa dis-de-dimineață. Livrînd cu preciziune comenzile, Simona vindea tot atît de scump ca la magazinele din centrul orașului, dar clienții aveau iluzia că e mai ieftin acolo, fiindcă mirosea a sărăcie, a canal desfundat, a liliac și a fum de sobă de petrol. Biata fată — se gîndeau clienții — n-avea de plătit chirie mare, dări către stat, luminat electric, funcționari, lucrătoare, așa că n-avea de ce să exagereze prețurile... Muncea toată noaptea, singurică, cu propriile ei mîini, la lumina unui bec slab. Își strica ochii, biata fată era adusă din spate, merita toate încurajările. Dorotheei și Simonei li se părea că dacă s-ar muta de acolo, dacă Mișu ar părăsi compania de Wagons-Lits, ar începe să le meargă prost. Erau logodiți de doi ani, dar nu se vor căsători decît în ziua cînd va fi gata vila pe care fidanțatul o construia pe Șoseaua Kisseleff. O vilă somptuoasă din piatră și fier forjat, cu mobilă adusă de la Londra, cu tablouri veritabile, cu frigider, cu toate perfecțiunile tehnicei moderne. În acea zi, *madame* Dori nu va mai fi nevoită să se certe cu toți derbedeii pentru o pereche de pantofi de lac secfestrați după expirarea termenului, nu va mai deschide ușa tuturor nebunilor

care îi aduceau în gaj un papagal împăiat sau un joben căruia i se uscase lustrul.

Mămica va conduce menajul tinerei perechi, va da ordine, va „stila“ valeții, va trona la recepții, va renunța la acea rochie de catifea care o îmbătrînea, va purta toalete la modă, își va face o nouă dantură... Inelele din degete, perlele din jurul gîtului vor fi veritabile. Simona va face sport, ca să slăbească, va călări, va conduce automobilul, în sfîrșit, își va trăi viața. Merita măcar atîta, după atîția ani de trudă în odăițele infame din Calea Rahovei.

În așteptare, degetele iscusite ale fetei nu ședeau degeaba : mititica lucra în taină nasturi de aur, napoleoni înfășurați în pînză, pe care îi cosea la tunica și mantaua mirelui ei și care napoleoni, treceau granițele sub formă de bumbi și erau vînduți acolo unde aurul e mai scump. În vremea aceasta, logodnica îi pregătea acasă altă tunică și altă manta cu nasturi miraculoși.

Tot ce-a visat Mișu Sterian, *madame Dori* și domnișoara Simona s-a îndeplinit după dorințele lor, ba încă le-a și întrecut. S-au căsătorit. Mișu a plecat de la Wagons-Lits, *madame Dori* n-a mai dat bani cu dobîndă, iar Simona și-a trecut afacerea unei verișoare de la Brăila, cu obligația să-i dea atîta la sută din cîștig și cu condiția să nu se mute din odăițele de pe Calea Rahovei, unde se făcuse vad și unde paupertatea decorului era cea mai bună garanție că marfa e mai ieftină ca-n altă parte.

Tinerii căsătoriți s-au mutat în vila de pe Șoseaua Kisseleff, au clădit vilă la Sinaia, vilă la Eforie, fermă la Săftica. Aveau două automobile, șofer, bucătar, *maître d'hotel,* subretă și femeie „la toate“.

Călătoreau numai de plăcere sau în interes de afaceri. Conu Mișu bătea colegial pe umeri pe conductorii de la Wagons-Lits, le dădea bacșișuri copioase și se uita cu jind, aproape ispitit să-i percheziționeze, la țevile de calorifer, la încheietura saltelelor, la termosul cu cafea. Își apuca familiar, foștii colegi de nasturii hainei, să simtă napoleonul disimulat, le cerceta pașaportul, să vadă cîți dolari au declarat la frontieră. Toate acestea le făcea surîzător, aproape înduioșat, cu regretul că un mare industriaş ca el nu mai poate risca asemenea emoţionante şi rodnice tribulaţiuni.

*

În vorbe şi în intenţii, Mişu Sterian devenit conu Mişu, e băiat de treabă. Nu-l costa nimic să facă plăcere altora, spunînd celor graşi că au mai slăbit şi celor slabi ce bine arată. Cînd îi reuşea vreo afacere, îşi freca mîinile, rîdea, bătea pe umeri pe toată lumea, fericit şi optimist, proclamînd că viaţa e frumoasă. Într-o zi, la Paris, s-a pomenit că nişte valori pe care neglijase să le ridice în ajun de la bancă, îi aduseră un surplus neaşteptat : optzeci de mii de franci. Inima i se umplu de bucurie.

Căuta, pe Bulevardul Italienilor, vreun cunoscut căruia să-i împărtăşească buna veste.

Norocul i-a surîs şi de rîndul acesta. I-a scos în cale o veche cunoştinţă, aproape o rudă, un fost coleg de la Wagons-Lits care se ocupa cu vînzarea de cravate şi de ciorapi, românilor traşi pe la diferite hoteluri. Un băiat modest, care nu cîştiga mare lucru, dar se mulţumea să-şi scoată existenţa.

Bogatul industriaş bucureştean îl opri, îl întrebă de sănătate şi, cum era ora mesei, îl întrebă dacă nu vine să mănînce cu el, să-i mai ţină de urît. Celălalt roşi, îi răspunse cu timiditate :

— Nu-mi dă mîna, coane Mişule. Unde mănînci dumneata costă treizeci-patruzeci de franci !...

— Nu face nimic... Pe tine cît te costă masa de obicei ?

— Mănînc colo, tocmai mă duceam, s-apuc loc devreme. Menu fix. Şase franci şi douăzeci şi cinci.

— Bine. Dă-i încoace şi mergi cu mine ! Plătesc eu restul !

Vechiul camarad îi dădu cei şase franci şi douăzeci şi cinci şi generosul conu Mişu îl duse la un restaurant elegant unde cheltui aproape şaptezeci de franci pentru amîndoi.

*

Anii treceau...

Mosorul vremii se desfăşura implacabil... Văduva editorului brăilean a închis ochii şi a fost înmormîntată cu mare pompă.

În locul ei, a venit pe lume Emmy, fetiţa perechii Sterian, un copil cam limfatic, cam rahitic, care aducea o notă de delicateţe şi de distincţie în casa celor doi milionari scunzi, graşi, cu o amprentă destul de vulgară.

Emmy trebuia să beneficieze de toate roadele averii părinteşti, de bucuriile pe care tatăl şi mama ei nu le cunoscuseră : guvernante, răsfăţ, eleganţă, şi un soţ pe placul ei, de o familie cît mai aleasă. Emmy trebuia să se căsătorească din dragoste, dezinteresat, nu ca bieţii ei părinţi care se luaseră ca să-şi mai cîrpească sărăcia. Alesul inimii ei va trăi ca un prinţ ; destul se chinuiseră socrii. Ca o supremă distincţie Emmy a fost botezată în rit catolic, şi-a făcut studiile la Pitar-Moşi, iar la optsprezece ani a fost scoasă în lume adică dusă la cazinoul din Sinaia. Toaletele ei confecţionate la Paris şi pe care le schimba de cîteva ori pe zi, atrăgeau atenţia tuturor mai ales că erau croite pe un trup slăbănog, cu umerii strîmbi, cu mîini şi picioare subţirele.

Emmy trebuia să-şi aleagă mirele în lumina policandrelor, în forfoteala sălilor de joc ale cazinoului, acolo unde se aduna lumea cea mai selectă a ţării.

La braţul mamei ei, încărcată de bijuterii, trecea, răsfăţată şi franţuzită, bogata moştenitoare, moştenitoarea unică a lui conu Mişu Sterian, marele om de afaceri.

Simona rămăsese scurtă şi grasă, devenise blondă, ca defuncta *madame* Dori, purta *face-à-main*, ca boieroaicele şi institutoarele şi surîdea copios dintr-o dantură artificală, care sublinia şi mai mult asemănarea cu răposata. Nu se parfuma cu colonie *„Lilas“*, ca Dorotheea, ci înota în efluviile violente ale celor mai scumpe produse ale casei „Houbigant“.

Atenţia celor două femei fu atrasă, simultan, de un tînăr palid, cam măsliniu la faţă, cărunt, ras complet, foarte elegant, cu monoclu, cu ochii visători, subliniaţi de cearcăne vinete, care îi dădeau un farmec şi mai mare... Era Mircea Bogdan, un răsfățat al societății bucureștene, cu toate că n-avea nicio profesiune sau poate tocmai de aceea. El juca la căișori sau la *chemin-de-fer*, sume mari, pe care le pierdea cu indiferență. Îl subvenționa copios o doamnă matură, soția unui moșier craiovean, care moșier venea la Sinaia sîmbătă-seara și pleca luni-dimineața.

Duminicile le petrecea în aer liber, împreună cu doamna și tînărul lor amic. La cazinou nu se duceau fiindcă sîmbăta și duminica veneau toți parveniții, toți aventurierii de la București și Brașov. Lumea bună juca numai în cursul săptămînii...

Mircea Bogdan, cu îngerul protector rezemat de umărul său stîng, mînuia cărțile cu degete tremurătoare, ceea ce adăugat indiferenței cu care cîștiga sau pierdea, îi dădea în ochii Simonei și ai Emmy-ei, o notă în plus de aristocrație... Ce putea visa mai mult fata lui conu Mișu Sterian ?

Un nume boieresc, o întraripată trecere de somnambul prin această lume pestriță... Va primi oare, Mircea Bogdan să fie soțul Emilicăi ?... Îl va lăsa moșiereasa de la Craiova ?

Averea familiei Sterian se înzecise în ultimele luni, prin izbucnirea a două sonde, în județul Dîmbovița, județ proaspăt chemat la festinul aurului negru.

Fără să fi vorbit una alteia, mama și fiica deciseră să-și facă ginere și soț din acel cavaler suprem al cazinoului.

Nu le-a fost prea greu...

Mircea Bogdan își privea ca printr-o sticlă, cu frumoșii săi ochi de somnambul, logodnica rahitică. Nu exprima nimic. Nici dragoste, nici curiozitate. Această absență îi sporea misterul și farmecul. Emmy începea să fie îndrăgostită serios. Părinții își frecau mîinile.

Erau cu atît mai fericiți, cu cît Mircea Bogdan nu ridica nici un fel de pretenție dotală. Ei profitară de această nouă absență ca să nu înscrie nimic în foaia de zestre. Copiii vor avea la dispoziție locuință, hrană, servitori, automobil. Ce le mai trebuiau bani de buzunar ?

Dar cavalerul cazinoului nu înțelegea lucrurile așa. Se trezi, ca prin farmec, din vis, în momentul cînd urmau să plece la ofițerul stării civile. A pus chestia pe ortodoxie. Strănepot de mitropolit, crescut în vechea credință a părinților, el nu putea trăda o serie întreagă de strămoși pravoslavnici, ca să se însoare cu o catolică. Erau datori, doamna și domnul Sterian, să-i spună mai din vreme lucrul acesta. De ce i-au înșelat buna-credință ? ! El a visat toată viața să fie cununat la Domnița Bălașa. Acum voiau să-l ducă la catedrala Sfîntul Iosif. Se poate așa ceva ? Nu trebuiau să profite de distracția, de dezinteresarea lui, ca să-l pună în fața faptelor împlinite.

Argumentele acestea mistice impresionară, pînă la umilință pe viitorii socri. Simțindu-i în stare de inferioritate, Mircea Bogdan atacă adevărata problemă :

— Și-apoi, oamenii cînd se însoară, primesc un act dotal. Unde e al lor ? Cînd s-a mai pomenit așa ceva ? Pe ce se putea baza scumpa lui logodnică ? Lui îi era absolut indiferent ce venituri îi vor fi alocate, dar trebuia apărată, trebuia înzestrată Emmy. Sărmanul copil nu putea fi lăsat la voia întîmplării !

Mișu și Simona păliră. N-aveau încotro... Îi dădură perfectă dreptate în chestia ortodoxiei și alcătuiră în grabă un act dotal, în care prevedeau un anumit venit anual. Era prea puțin față de averea lor. Mircea se opinti. Ridică iar chestiunea catedralei Sfîntul Iosif. Nu se va cununa intr-un templu catolic. Dublară venitul. Dar mai erau niște datorii care trebuiau plătite.

Viața de flăcău nu se lichidează cu una cu două. Somnambulul avea, de rîndul acesta, priviri scăpărătoare. În sfîrșit, se trezise la realitate. O vagă amenințare îi trecea în cuvinte.

— Dar dacă nu vine la ofițerul stării civile ? se întrebau, îngroziți, Simona și Mișu. Dacă nu se prezintă mîine la catedrală, la Sfîntul Iosif, unde urma să oficieze însuși monseniorul, arhiepiscopul catolic, în prezența întregei elite bucureștene și a mai multor miniștri plenipotențiari ?... Ce va spune toată această lume, dacă nunta s-ar sparge înainte de a fi fost consacrată ?

Soții Sterian erau îngrijorați, înspăimîntați. Trebuia găsită o soluție. Mișu ar fi făcut orice concesie viitorului ginere, dar se opunea Simona. De mulți ani, nu mai era el stăpînul averii. Încetul cu încetul își pierduse autoritatea. Adevăratul patron era doamna. De la moartea Dorotheei, spiritul acesteia trecuse, odată cu dantura falsă, în fiica ei, fosta cravatieră. Fata cămătăresei ducea mai departe cu autoritate remarcabila tradiție maternă. Îmbogățit peste așteptările sale, omul de la Wagons-Lits își pierduse agerimea minții și puterea de inițiativă.

Cît era de hotărît, de lucid, de neîndurat în comerțul exterior, atît era de moale acasă acest biruitor al vieții... Renunțase să se mai împotrivească Simonei. Făcuse prostia, în luna de miere, să-i declare că ea fusese mascota lui, că dacă nu i-ar fi ieșit în cale, n-ar fi fost nimic de capul lui. Simona a luat-o d-a bună. Ale ei trebuiau să fie toate ! Fiecare leu cheltuit va trebui să treacă prin controlul ei, fiecare milion cîștigat devenea un bun al ei, incontestabil. Căzuse la mania bijuteriilor. I se părea cel mai sigur plasament și, în același timp, instrumentul cel mai de preț cu care să-și proclame bogăția. Toată capitala trebuia să vorbească de bijuteriile doamnei Sterian. Orice sumă dată noului menaj reprezenta un diamant furat rivierei sau cerceilor ei.

— Draga mea, dar ai spus că ginerele tău va duce o viață de prinț. Păi ce fel de prinț o să fie, fără o lăscaie în buzunar ? o implora Mișu.

— Are casă, masă, servitori, automobil. Să muncescă și el, să cîștige. Noi cum am muncit ? Eu nu sînt doamna cutare — și aici urma numele moșieresei din Craiova — să-i plătesc pierderile de la cazinou !

— Atunci de ce i l-ai mai luat moșieresei ?

— Am vrut să-l căpătuiesc, să-l pun în rîndul oamenilor !

Discuția ar fi urmat la infinit, pe acest ton contradictoriu, dacă din odaia alăturată, unde-și încerca toaleta nupțială, n-ar fi apărut pe ușă Emmy, palidă, în rochie de mireasă, alarmată de conflictul dintre adoratul ei logodnic și adorații ei părinți, amenințată în propria ei fericire. Toată înverșunarea Simonei căzu în fața lacrimilor miresei de mîine-seară. Mircea va primi banii necesari ca să-și plătească datoriile, adică o sumă echivalentă cu venitul pe un an, prevăzut în foaia de zestre.

Odată remis cecul, mirele căzu din nou în somnambulism. Atît la ofițerul stării civile, cît și a doua zi, seara, la catedrala din strada Manea Brutaru, cît și în timpul strălucitei recepții din vila de la Șosea, el trecea palid și enigmatic, abstract ca un arhanghel desprins de contingențele pămîntești.

Fastul epitalamului trecu ; începea intrarea în normal.

Călătoria de rigoare, în Italia, o raită la Paris, pe urmă iată-i acasă, unde se declară, cu promptitudine, milenarul război dintre ginere și soacră, cu intervențiile patetice ale tinerei căsătorite. Cu sufletul rupt în două, biata Emmy trăia, la rîndul ei, străvechiul conflict, dragostea de părinți, dragostea de soț. Cum ar fi putut, oare, să-i împace ?

Simona vorbea mult. Mircea nu spunea nimic. Dar Emmy îi ghicea gîndurile, i le tălmăcea, pleda pentru el și, față de el, pleda pentru „mami“. Sarcină grea, pe bieții ei umeri colțuroși !

Lui Mircea nu-i ajungea venitul prevăzut în contractul dotal. Era un om care se plictisea pe pămînt. Fusese răpit din cer și adus cu sila pe această planetă mediocră. Numai la club, bietul băiat se mai simțea pe domenii astrale. Iar clubul costa mult. Era, acuma, rîndul socrului să dea soluții.

Mișu își regăsi, ca printr-o magică incantațiune, vechile daruri de contrabandist și delapidator ; începea să trișeze la socoteli, față de Simona, ca să poată smulge fonduri inedite spre îndestularea ginerelui. Jocul acesta al contabilității duble începu să-i placă fostului scamator de frontieră. Simțea bucurii apuse, satisfacții perverse.

Își fura proprii bani. Ce voluptate poate fi mai nouă, mai mare ? Firește, o făcea pentru fericirea copiilor, dar avea și el o părticică de fericire în această cursă de întrecere cu autoritățile constituite, reprezentate de patroană.

Toate polițiile, toți vameșii, toți controlorii trenurilor și-ai granițelor, erau concentrați acum în Simona. În lupta cu ea, fostul impiegat al companiei Wagons-Lits retrăia emoții delicioase. Era din nou tînăr, lua de la capăt marea aventură. Alții, în situația lui, găseau satisfacții în mese copioase, în mîncări fine, în vinuri vechi, în subvenționarea de metrese. Toate acestea, lui Mișu Sterian îi erau absolut indiferente. Rămăsese cu obiceiurile, cu pretențiile modeste ale începuturilor : mînca puțin, repede, lucruri ieftine, cu care se deprinsese în precaritatea debutului. Unei cutii de icre negre, unui fazan servit în aureola lui de pene, el prefera cîteva felii de parizer, o bucată de brînză de Brăila, care constituiau pe vremuri suprema lui revendicare. Le consuma astăzi, cu aceeași poftă de demult. Tot așa proceda și cu ospețele sufletești. Trăia în escrocherie ca-n propriul său element. Ce-ar fi rîvnit mai mult ? Se cufundă adînc în fals și prefăcătorie. Ceea ce fura Simonei, dădea copiilor.

Dar Mircea era nesățios. Privea în vag, cutreierat de un oftat imperceptibil. Emmy înțelegea că adoratul a pierdut iar. Completa din nou cu „tati“, iar „tati“ îi procura bani fără să știe „mami“.

„Mami“ era un amestec ciudat de avariție și de risipă. Îi plăcea să dea ceaiuri, mese, recepții, strălucite. Vinurile cele mai scumpe, șampanie și lichioruri franțuzești, profuziune de flori, se revărsau pe mesele întinse... Servicii de aur, pahare grele, aurite la buze, farfurii și tacîmuri cu monograme și coroană de aur, cumpărate de la un conte ungur, absenteist transilvan, strigau nevoia de lux, de luare a ochilor, în care înota acum cravatiera din Calea Rahovei.

În același timp, însă ședea cu ochii-n patru să vadă cît mănîncă fiecare invitat. Lua încruntîndu-se, din fața vreunuia mai sărac, platoul cu sandvișuri de icre negre și oferea cu gingășie persoanelor mai de vază, oameni influenți, miniștri, dame de onoare, directori de bancă, de care aveau nevoie.

Cînd plecau invitații, se repezea ca o pajură și aduna resturile de fripturi și de torturi, ca să le servească a doua și a treia zi. Ceea ce se putea strica, trimitea la rude pe care nu le invitase. Turna în sticle restul vinului din pahare. Conducea pe musafiri și trăgea cu ochiul să vadă cît au dat femeilor din casă. Le angajase pe aceste femei, cu obligația să adune toate bacșișurile,

să le taie pe din două, o parte s-o ia doamna și alta s-o împartă între ele. Toate aceste tribulațiuni le observa Mircea, cu tot somnambulismul său, și le comunica, indignat, blîndei Emmy care găsea și ea că „mami“ exagerează. Într-o zi Mircea i-a spus :

— Știi ce-a făcut Simona aseară ? A strecurat unui văr al ei cinci sute de lei, ca să-i dea la ieșire uneia din subrete. La socoteală, subreta n-a anunțat bancnota. „Unde e hîrtia de cinci sute de lei ? !“ a strigat maică-ta. Femeia a îngălbenit, a scos banii... Nemaipomenit ! Se face una ca asta ? E demn de o arhimilionară, de soacra lui Bogdan ?

Din ziua aceea, servitoarele doamnei Sterian n-au mai îndrăznit să dosească nici un bacșiș, iar Simona începu să scadă în stima odraslei sale. În fiecare zi, cu o perseverență diabolică, Mircea Bogdan micșora pe Simona în ochii Emmy-ei, i-o înstrăina. Îndrăgostită pînă la orbire de soțul ei care se făcea din zi în zi mai frumos, biata rahitică nu mai avea ochi pentru nimic și nimeni. Trăia un extaz permanent, săruta mîinile tremurătoare ale idolului, l-ar fi urmat la capătul lumii, ar fi făcut orice i-ar fi poruncit el...

O fascinase nu numai splendoarea lui fizică, dar și marea lui distincție sufletească, inteligența și noblețea lui, dezinteresarea lui totală, generozitatea lui. Cel puțin așa o convinsese el însuși. Emmy îl vedea generos, dezinteresat, de-o mare noblețe. Distincția lui supremă venea și din lipsa vreunei ocupații. Făcuse oarecari studii de Drept, dar găsise materia aridă, monotonă, nedemnă de un om cu alte destine. Acest perfect mînuitor al cărților de joc se decretase artist al vieții, maestru. Judeca pe toți de la înălțimi planetare. Susținea că lumea se împarte în două : în salahori și în aristocrați. Unii, adică salahorii erau meniți muncii și servitudinii permanente. Ei nu pot avea alte aspirații, alte idealuri, prin însuși destinul lor. Ceilalți, elita, erau născuți să dea strălucire vieții, să contemple, să aprecieze, să judece și să emită sentințe fără apel. A lor e frumusețea vieții, care nu merită să fie trăită, dacă nu este o permanentă apoteoză.

În aceste două categorii, el decretase și cele două perechi Sterian — Bogdan. Simona cu Mișu făceau parte din salahorime, iar Emmy și Mircea înfățișau aristocrația. Ginerele nu pierdea nici o ocazie să sublinieze mediocritatea, vulgaritatea, rapacitatea socrilor săi. Cu vremea, Emmy ajunsese să creadă că părinții deposedaseră pe dragul ei Mircea, că averea lor era făcută din moșiile Bogdanilor, pe care Mișu le jefuise în calitate de vechil. Permanentă victimă, bietul Mircea fusese nevoit să refuze cîteva legații în străinătate, fiindcă, din pricina veniturilor mizerabile ce primea ca zestre, nu putea reprezenta țara cu demnitatea și fastul cuvenit.

Propriei sale nobleți, el asocia pe Emmy prin onoarea de a purta numele Bogdan și prin catolicismul ei.

— Ce căutăm noi, mami, în casa asta de negustori îmbogățiți ? exclama el. De ce să poarte maică-ta atîtea bijuterii, cînd tu n-ai nimic ? Simona ar trebui să fie mai modestă. Se arată prea mult într-o lume care nu este a ei. Indispune. Oamenii de familie se simt jenați, murmură. Deunăzi, la o recepție, am auzit o damă de onoare de la palat spunînd nevestei primului-ministru : „Nu i-e rușine acestei doamne să poarte atîtea toalete și atîtea giuvaeruri, iar fata s-o ție ca pe o cenușăreasă ? A uitat această doamnă vremea cînd repara cravate-n Calea Rahovei ?“ Așa vorbeau, mami, și-mi venea să intru-n pămînt de rușine ! Eu, un Bogdan !

Acest „eu, un Bogdan“ revenea mereu în conversația maestrului vieții.

— Nu se vorbește astfel unui Mircea Bogdan ! Nu se tratează astfel un Mircea Bogdan !

Cînd surprindea, în ochii tinerei sale consoarte o oarecare melancolie, o umilitate, regretul originilor ei modeste, Mircea se grăbea s-o consoleze, s-o măgulească.

— Mami, cu tine e altceva ! Tu ești catolică... Tu faci parte din marea familie a papilor, a cardinalilor, a catedralelor. Ai văzut domul din Milano ! Ce splendoare ! Și el e catolic !...

Teoriile adoratului ei Mircea împăcau, vrăjeau pe biata Emilica.

Desprinsă de familia ei natală, adoptată de arstocrația bucureșteană și de conclavul cardinalilor romani, se simțea tot mai nobilă și mai vrednică „de un Mircea Bogdan“.

Dar cînd ședea de vorbă cu maică-sa, vedea că și Simona are dreptate.

Simona avea și ea dreptate. Masa verde era un sac fără fund. Uneori, Mircea cîștiga, dar prea puțin față de ceea ce spunea că pierde.

De unde avea ginerele ei atîția bani ? Cîteodată bănuia că e subvenționat de Mișu. Dar nu îndrăznea să ridice glasul. Nu Mișu i-l adusese în casă, ea singură îl alesese la cazinou. Chiar dacă Mișu i-ar fi dat cîteceva, nu era mult ; îi dădea din proprii săi bani de buzunar. N-ar fi bănuit o secundă apriga doamnă Sterian, cît o fura devotatul ei soț, omul care îi datora tot, așa cum îi mărturisise, frenetic, în luna lor de miere !

Viața celor două perechi se scurgea monotonă, cu toată averea lor, cu toate posibilitățile de distracții pe care le oferea această avere.

Nici un eveniment mai important nu venea să-i scoată din toropeala cotidiană.

Pînă cînd, într-o zi... Sau, mai bine zis, într-o noapte...

Într-o noapte, soții Sterian, însoțiți de Mircea și de Emmy, fuseseră invitați la o nuntă, într-o vilă tot atît de elegantă ca a lor, în parcul nou deschis, pe la Cotroceni, în aleile cu nume de medici.

Fiindcă la acea selectă reuniune erau să fie de față toată protipendada bucureșteană, doamna Simona Sterian, exagerat de blondă și de decoltată, își puse aproape jumătate din bijuterii, ceea ce era colosal. Le-ar fi pus pe toate, dar nu mai avea loc, nici pe gît, nici pe brațe, nici în degete. Alegea pe cele mai frumoase, dar cînd se uita la cele pe care nu le pusese, îi păreau și mai frumoase. Pînă la urmă, sfătuită de Mișu și de copii, se hotărî să arboreze o parte din ele, iar cealaltă parte mai importantă o așezare între rufe, în garderob. Încuie, luă cheia și plecară cîteșipatru. Au stat la nuntă pînă la trei dimineața. N-avea nimeni briliante, perle și smaralde mai mari și mai strălucitoare ca ale doamnei Sterian. Diadema de rubine scînteia feeric în părul ei oxigenat, iar celor ce-și exprimau admirația, le răspundea cu modestie :

— A !... nu e lucru mare ! Pe cele mai frumoase le-am lăsat acasă !

Cînd s-au întors acasă și a deschis garderoba, ca să-și depună giuvaerurile, pe celelalte nu le mai găsi. Broasca nu purta nicio urmă de violență, rufele nu erau răvășite.

Credea că le-a pus pe alt raft. Le răscoli pe toate, cu mîini febrile. Bijuteriile nu erau nicăieri.

A vrut să le caute prin alte sertare, dar își aducea foarte bine aminte, ceilalți trei atestaseră și ei, că acolo le pusese, între rufe, nu în altă parte.

O bănuială le străbătu mintea, în același timp, la cîteșipatru ; ajungînd acasă li s-a părut că la zgomotul automobilului, luminile s-au stins brusc în camerele servitorilor. Apoi, se auziră pași. Cineva pleca, în noapte. Într-adevăr, sunînd, cele două subrete se prezentară îmbrăcate și oarecum emoționate. Una din ele asistase la toaleta doamnei.

— Eva, unde am pus eu bijuteriile ?

— Aici, coniță, între lenjuri...

Eva era aceea care subtilizase bancnota de cinci sute lei, dăruită, spre încercare, de vărul doamnei Sterian.

— Tocmai, răspunse Simona. Dar bijuteriile nu mai sunt aici !

— Nu se poate ! exclamă Eva dîndu-se un pas înapoi.

— Uite că se poate ! răspunse Simona, pentru care nu mai încăpea nici o îndoială că hoața nu era alta decît camerista ei.

— Să faceți bine să nu vă mișcați de-aici ! interveni, energic, conașul, adică Mișu Sterian. Mircea, te rog telefonează imediat la poliție !

Cele două femei începură să tremure.

Pe Eva o podidiră lacrimile.

Mircea Bogdan telefonă la poliție unde dădu peste inspectorul general, care întîrziase anchetînd un alt furt. Îl pofti la vila din Șoseaua Kisseleff, punîndu-i la dispoziție automobilul ca să vie mai repede.

Într-adevăr, inspectorul nu întîrzie. Veni însoțit de doi comisari și începu ancheta.

— E adevărat că ați stins lumina îndată ce-ați auzit clacsonul ?

— Da.

— De ce ?

— Era tîrziu și n-am vrut să ne găsească boierii...

— Și ce făceați, voi, slugile, așa de tîrziu ?

— Am mai stat cu niște prieteni... Știam că boierii întîrzie la nuntă... Era duminică... am mai stat și noi cu niște prieteni.

— Au plecat de mult ?

— Cînd au venit conașii...

— Numele și adresa ?

— Un cumnat al meu, cu soră-mea...

Eva dădu numele și adresa. Inspectorul trimise un agent să-i aresteze și să-i aducă la poliție. În acest scop, boierii oferiră cu multă amabilitate automobilul. În vremea aceasta, al treilea comisar ancheta pe bucătar, care luase parte și el la petrecere. Fuseseră cinci inși, în odaia acestuia, plină de sticle goale și de resturi de mîncare.

— Să-mi spuneți repede, care din voi a furat bijuteriile, pe cine bănuiți, cine a lipsit de la chef și a intrat să le fure ? vorbi omul poliției repede, ca să le ia piuitul.

Repede, dar nu brutal.

Eva se uită la cealaltă femeie. Își făcură cruce amîndouă, galbene, tremurînd.

Inspectorul era voios, prietenos. Polițist rafinat, nu zbirul de odinioară, el avea sisteme speciale cu care prindea pe hoți și pe asasini ; în primul rînd, familiaritatea. Se purta cu ei ca și cum fapta n-avea cine știe ce gravitate. Psiholog, el credea că în felul acesta va scoate mărturisirile mai ușor. Clipea șiret din ochi, cu aere de complicitate, de prieten al acuzaților, de revoltat împotriva bogaților, care merită să fie jefuiți.

Lumea subțire a Bucureștilor cunoștea subtilitățile agerului funcționar al Prefecturii de poliție pe care, îl plătea foarte bine. Iar el își servea clienții cu promptitudine și foarte manierat.

Atitudinea blîndă a inspectorului contrasta cu privirile încruntate ale membrilor familiei Sterian. Cîteșipatru păreau că țin în mînă ștreangul cu care vor spînzura pe criminali.

Doamna-mare, în special, avea ochii plini de ură. Fața i se descompusese, părul oxigenat i se muiase și i se lipise de tîmple și de frunte. Fardul i se descompunea sub broboanele de sudoare, care curgeau în pîrîiașe, printre reliefurile violete.

Încărcată de bijuterii, pe care n-avusese vremea să le scoată și reclamînd altele, Simona făcea impresia că a înnebunit. Părea cînd o nebună, cînd o moartă ridicată din cosciug și ținută în picioare cu sila.

Mișu se uita bleg la ea și, ca într-un fulger, regăsi pe mica reparatoare de cravate, care, cu ochii răi și cu degetul scurt și gros arăta ușa celor două lucrătoare ce ridicau pretenții absurde, în odăița din Calea Rahovei. Simona creștea cu un prestigiu nou în ochii soțului. Parfumul „Mitzuko“, în care era îmbăiată, răspîndea acum nostalgicul miros de sobă cu petrol, din atelierul de odinioară.

— Coniță, dumneavoastră credeți că noi v-am furat bijuteriile ? întreba, cu ochii plini de lacrimi și cu un mare accent de sinceritate, o bonă.

— Nu cred nimic. Să mi le dați înapoi ! Le-am pus aicea, nu, între rufe, nu ? Unde sînt ?

— Nu știm, coniță, ferit-a Sfîntul... Maica Domnului să mă trăsnească, dacă...

— O să vorbiți la poliție, cu Maica Domnului cu tot !

La gîndul că vor fi arestate, cele două femei intrară într-o panică vecină cu disperarea. Căzură în genunchi, implorînd pe doamna-mare, pe duduița, pe conu Mișu, pe conașu Mircea, rugîndu-se, protestînd, strigînd că mai bine moartea decît beciurile poliției, bătăile, schingiuirile.

— N-am tras în viața mea o palmă ! se recomandă subtilul polițist, ca să le mai dea curaj.

Nefericitele se tîrau pe jos, îmbrățișau picioarele celor patru stăpîni, care se dădeau înapoi, ca și cum le era frică să nu fure hoațele și pantofii. Amîndouă vorbeau, patetic, în același timp, de anii serviți cu credință...

— Ne-ați prins cu ceva ? Am crescut-o pe duduița de cînd era mică !... Fie-vă milă ! Ce să facem cu sculele dumneavoastră, vai de capul nostru ? Cui să le vindem ? V-am slujit cinstit toată viața !... Nu ne-ați prins cu nimic ! Duduiță dragă, pune o vorbă bună și matale. Nu ne lăsa pe mîna comisarilor ! La dumneata ne e nădejdea, duduiță scumpă !... Te-am crescut pe genunchi... N-am furat nimic !...

— Da' hîrtia de cinci sute ? țipă coana-mare, cu un glas pe care nu i-l cunoșteau, un țipăt de păun spăimîntat, alungat, dus la tăiere.

Eva pe care Simona o apucase de piept și o zgîlțîia puternic, plecă ochii învinsă, atît de abătută, cu atîta renunțare în întreaga ei făptură, încît păru tuturor celor de față că a recunoscut și furtul bijuteriilor.

Ca și cum ar fi obținut un succes personal, inspectorul surîdea. Binevoitor, el încuraja pe cele două acuzate, asigurîndu-le că poliția s-a transformat, că nici el, nici subalternii lui n-au obiceiul să lovească, să schingiuiască, s-arunce reflectoare orbitoare în ochii oaspeților din beciuri. El avea alte sisteme, mult mai blînde, prin care să afle adevărul.

— O să ne vedem mîine dimineață, la poliție ! Altfel o să vorbiți după o noapte de somn. *La nuit porte conseil*, se adresă el, surîzător, stăpînilor, traducînd, apoi, pentru slugi : „Noaptea dă sfaturi bune, spune franțuzul !“

Apoi cu un gest asigurător al pleoapelor, încredințînd în felul acesta pe distinșii amfitrioni de rezultatul favorabil al anchetei de mîine, el părea că le spune :

„Lăsați pe mine ! N'aveți nicio grijă !“

Își luă rămas bun, înclinîndu-se adînc în fața domnilor, sărutînd, acolo unde era piele liberă, degetele scurte și groase ale Simonei, încărcate de inele, precum și jucăria uscățivă și palidă ce ținea loc de mînă Emiliei.

Apoi plecă, triumfător, în automobilul luxos ce-i fu pus din nou la dispoziție.

În stradă, aștepta duba, sosită ca printr-o incantațiune. În dubă, despărțite de cîte un vardist, ca să nu poată vorbi între ele, fură mai mult aruncate decît urcate, cele două cameriste, iar ceva mai departe, bucătarul. Sora și cumnatul Evei ajunseseră cu cîteva minute înainte la poliție, de unde n-au mai ieșit două săptămîni.

Sistemul ingenios al domnului inspector era următorul: ținea pe cei bănuiți într-o cămăruță supraîncălzită, ca să transpire violent. Personalul avea ordin să nu-i slăbească din ochi o clipă, ca să nu poată gusta o picătură de apă.

După douăzeci și patru de ore de foame și de sete, li se servea o masă copioasă, făcută din cîrnați uscați și din pește sărat, pe care nefericiții le mîncau cu lăcomie. După două ore, începeau chinurile îngrozitoare ale setei.

Erau duși unul cîte unul în fața domnului inspector, care-i primea cu mare amabilitate. După cîteva minute, intra un agent cu două halbe de bere, rece și spumegătoare, pe care le punea pe birou, sub ochii celui anchetat.

Inspectorul sorbea cu poftă dintr-o halbă și arăta, din ochi, cu un prietenesc semn de invitare, cealaltă halbă. Cînd nefericitul, cu ochii holbați, cu gîtlejul uscat, întindea mîna să apuce paharul, anchetatorul apuca el mînerul de sticlă:

— Pardon !...Pardon !... Mai avem o mică formalitate. Spune, bre, omule, să isprăvim odată !... Dă bijuteriile înapoi și-ți dau cuvîntul meu de onoare că n-ai să pătești nimic... Pînă la urmă, o să cazi pe mîna altora, care nu sînt buni ca mine... Avem în poliție destui zbiri... Vai de oasele dumitale, vai de unghiile dumitale ! Cum o să ți le smulgă !... Ce-o să te mai spînzure cu capul în jos !

Și nu le dădea să bea decît după ce mărturiseau. Dar chinurile născocite de acest polițist, amabil om de lume, erau mai cumplite decît torturile clasice. Nefericiții anchetați de el ar fi preferat bătăile, schingiuirile comisarilor de modă veche.

Sistemul halbei de bere, alternat cu al bateriei la gheață sau al siropului stropit cu sifon, reușea de cele mai multe ori. De rîndul acesta, însă, nici cameristei duduiței, nici Eva, nici sora ei, nici bărbatul acesteia, nici bucătarul n-au mărturisit nimic. Nici n-aveau ce să mărturisească.

N-au mărturisit nimic două zile. Femeile s-au ținut mai bine. Dar bucătarul n-a mai putut. Omul îndură bătăi, schingiuiri. Sînt dureroase, dar le rabdă. Geme, urlă și leșină. Dac-a leșinat, arunci pe el o căldare de apă și înviază. Nu poate bate atîta unul, cît poate altul să rabde.

Setea, însă, e cel mai cumplit dintre chinuri. Știa el, domnul șef, ce știa. Nemîncat, omul trăiește cîteva săptămîni. Unii au postit, bînd numai apă, două luni și n-au murit.

Fără băutură, însă, mori după trei-patru zile. Sute de lipitori îți sug sîngele. Ochii încep să-ți sticlească. Îți înghiți mereu omușorul. Limba se face scrum. Cerul gurii se strînge ca o pungă. Toată pielea trupului se face pungă.

Te aduni, te chircești, scazi văzînd cu ochii.

Au răbdat cele trei femei, dar bucătarul n-a mai răbdat.

Cînd i-au dat să mănînce ghiudem și scrumbie sărată, n-a mai vrut, ca să nu-l mai sfîșie setea.

A treia zi, adus în fața inspectorului, abia aștepta să intre vardistul cu cele două halbe. Cînd l-a văzut — ce spumă frumoasă se revărsa din bere ! — lui Lavrinte bucătarul i s-au luminat ochii și a surîs, uitîndu-se galeș la domnul inspector.

— Așa, neică Lavrinte, așa ! îl îmbie șeful. Ia spune dumneata cum a fost, ca să isprăvim odată !

— Să le ia dracul de muieri ! exclamă bucătarul, uitîndu-se la dușumea.

— Numai ele fac pozne d-astea, continuă istețul polițist, ca să-i vie într-ajutor. În lunga mea carieră, n-am văzut și n-am auzit bărbați să fure bijuterii. Numai femeile se reped la ele, ca gaițele. Tot așa cu otrăvirile. În toată istoria lumii, bărbații au omorît cu revolverul, cuțitul, toporul, au strîns de gît. Dar toate crimele prin otrăvire le-au făcut femeile.

Psiholog fin, domnul șef se punea la același diapazon sufletesc cu delicventul, se spovedea, îi vorbea ca unui vechi prieten, ca să-i capteze încrederea, să-i smulgă mărturisirile prin familiaritate.

Dar acum nu mai avea nevoie de tot ritualul acesta, fiindcă Lavrinte era grăbit el însuși să declare, fascinat de berea care își topea inutil superba coroană de spumă.

Mizerabilul vorbi.

Povesti cum a intrat Eva, cu soră-sa, cu chei false, în dormitorul doamnei, cum a deschis tot cu chei false dulapul, cum au luat giuvaerurile și le-au dus la sora Evei, cîteșitrei, îngropîndu-le sub al treilea dud, la spatele casei.

— Așa, neică Lavrinte, așa ! Ia poftim !

Și-i întinse halba, pe care nenorocitul o bău pe nerăsuflate.

— Bea-o și pe asta, neică Lavrinte !

Bucătarul bău și al doilea pahar.

Domnului șef i se păru că omul din fața lui începe să crească, să se umfle. Mai comandă două halbe și i le dădu pe amîndouă să le bea. Într-adevăr, Lavrinte sporea văzînd cu ochii. Ședea pe scaun, acum, cu ochii pleoștiți și surîdea ca un idiot, spre satisfacția vardistului-ușier, care constata, încă o dată, infailibilitatea sistemului practicat de domnul șef și era măgulit el însuși, de roadele colaborării cu stăpînul. Își găsea și el o părticică de merit, prin dexteritatea cu care aducea paharele spumegătoare și le trecea pe la nasul clienților.

Inspectorul porunci să fie introduse cele două hoațe, comandă halbele de rigoare și începu să le ancheteze liniștit, ca omul sigur de el, care știe ce știe și nu se grăbește.

— Vă plac dudele ? întrebă el, cu o amabilă ironie. Dudele albe ? Dudele negre ? Mie-mi plac cele negre.

Femeile se uitau una la alta, nedumerite. Pe fața lor, abilul polițist nu surprinse nicio tresărire trădătoare.

— Eu am la mine acasă trei duzi, continuă domnul șef. Ghici ghicitoarea mea ! Unul face dude albe, al doilea dude negre, iar al treilea bijuterii. Le țin îngropate la rădăcină. Cînd am nevoie de un cercel, de un inel, de o brățară, mă duc și sap la rădăcina dudului și hop cercelul ! hop inelul ! hop ceasornicul cu briliante !

Arse de sete, cele două femei credeau că au halucinații sau că domnul șef a înnebunit...

— Ce zici, neică Lavrinte ?... Le dăm și lor o bere ?

— Să le dăm, domnule șef, de ce să nu le dăm ? răspunse Lavrinte.

Și bucătarul se legăna pe scaun vesel de parcă-i și dăduse drumul.

„Și ăsta a înnebunit !..." se gîndea Eva cu soră-sa.

— Hai spuneți odată ! își dădu drumul domnul șef, care începea să se impacienteze.

— Ce să spunem ? exclamară, în același timp, cele două femei.

— De bijuteriile care le-ați furat și le-ați ascuns sub al treilea dud din curtea voastră !

Iar se uitară femeile una la alta, la polițist, la bucătar.

— N-am furat nici o bijuterie, nu v-am spus ? Doamne ferește !

— Dar sub dud ce-ați ascuns ?

— Da n-avem nici un dud... N-avem nici o curte... Noi stăm într-un bloc... Nu ne-ați ridicat din bloc, pe mine și pe bărbatu-meu ?

— Așa e ! recunoscu polițistul și se uită întrebător la bucătar, căruia berea i se lăsase la picioare și-i golise capul, îl tîmpise.

— Ia spune, Lavrinte !... se adresă acum, polițistul, ca să dea lovitura de teatru.

— Ce să spun ? replică bucătarul, căzut, parcă, din cer.

— Chestia cu dudul...

— Care dud ?

— Care au îngropat dumnealor bijuteriile sub el...

— Care bijuterii ?... întrebă Lavrinte, căscînd ochii, ca omul care nu știe nimic.

— Ascultă, pezevenghiule, cu mine să nu faci pe idiotul, că-ți trag patruzeci și patru de perechi de palme să-și scapere măselele ! urlă domnul șef, ridicîndu-se în picioare și pierzîndu-și, subit, celebrul sînge rece și distincția bine cunoscută și apreciată de înalta societate bucureșteană.

— Care pezevenghi ?... întrebă iarăși Lavrinte, cu nevinovăție, luînd martore pe cele două surori. Noi n-am furat nimic... noi n-am ascuns nimic... Să spuie și dumnealor... Nu-i așa, fetelor ?

Polițistul lăsă brațele să cadă într-un gest de renunțare : își dădu seama că fusese păcălit ; era al treilea caz cînd acuzații, înnebuniți de sete, făgăduiau să spună tot, inventau tot felul de amănunte ale crimelor și, după ce se răcoreau, mărturiseau că au mințit.

Se gîndi domnul șef că ar fi momentul să-și revizuiască infailibilul procedeu și să facă apel din nou la vechile și sfintele tradiții ale colegilor săi, mai puțin rafinați.

Paralel cu interogatoriile domnului inspector, se făceau și alte cercetări înafară, percheziții pe la rudele celor arestați, vizite pe la bijutieri, pe la tăinuitori cunoscuți poliției, dar fără nici un succes. Domnul inspector avea la dispoziția lui un comisar tînăr, isteț, Trandafirescu, băiat priceput și discret, devotat șefului. În căutarea hoților, acesta bătătorise alte poteci.

Două săptămîni după arestarea celor cinci oameni care petrecuseră duminică-noaptea, în noaptea furtului, Trandafirescu făcu șefului său un raport confidențial. Acesta căscă ochii mari, apoi începu să-și frece palmele.

— Nici un cuvînt, nimănui ! ordonă el. Am eu grijă și de tine, Trandafirescule, ești omul meu !

Inspectorul telefonă conului Mișu Sterian la Banca Româno-Suedeză, unde marele industriaș era director general și președinte al consiliului de administrație. Polițistul se prezentă grabnic, îi spuse că deținuții trebuie eliberați, fiindcă ancheta n-a dat nici un rezultat în această direcție. Bijuteriile însă nu erau pierdute !

Înainte ca inspectorul să fi apucat să se explice, Mișu Sterian luă telefonul și, cu vocea înecată de emoția fericirii, se grăbi să comunice doamnei, acasă :

— Bijuteriile nu sunt pierdute, „mami“ !

Într-adevăr, bijuteriile nu erau pierdute. Rămăseseră în familie.

Cu mari precauții, surîzînd, bagatelizînd fapta, înaltul funcționar polițienesc mărturisi cine le subtilizase. El nu uită să precizeze suma ce i se cuvenea drept gratificație pentru vigilența cu care descoperise pe autorii furtului și mai ales, pentru discreția lui viitoare. Multă discreție trebuia și de azi înainte, multă diplomație, fiindcă acel rapt important pasionase, două săptămîni, elita bucureșteană.

— Ce naivi, bieții copii !... N-are importanță. Furtul de la părinți nu-l pedepsește nici o lege !

Înaltul funcționar polițienesc făcu mare haz de drăgălășia lui Mircea și Emmy, care, în noaptea nunții din aleea Doctor Lister, părăsiseră, pe furiș, petrecerea, veniseră acasă, pe Șoseaua Kisseleff, într-un taximetru, intraseră misterios prin față și, cu chei, probabil ticluite în prealabil, deschiseseră și ridicaseră bijuteriile stimatei doamne Sterian.

Mircea făcuse imprudența să vîndă un inel cu briliante unui comerciant afiliat poliției. Numai un inel. Celelalte giuvaeruri erau, probabil, puse la loc sigur.

Într-adevăr, n-a trebuit sistemul încăperii supraîncălzite, al peștelui sărat și-al halbei de bere, ca tînăra pereche să mărturisească. S-au declarat de la primele întrebări amîndoi, cu ingenuitate. A fost o frenezie generală. Bucuria de a-și fi regăsit bijuteriile, trezi noi sentimente materne în inima Simonei. Niciodată nu-și iubise mai mult odorul, ca acum, cînd îi aducea o comoară.

Iar Mișu Sterian dărui o sumă importantă ginerelui care privea la toate aceste peripeții cu ochii mistici, absenți, ai unui heruvim.

Evenimentul trebuia sărbătorit. Sub pretextul unei aniversări, peste o sută de persoane fură convocate în vila din Șoseaua Kisseleff.

Șampania curgea în valuri. Simona și Emmy abia se puteau mișca de greutatea colierelor, diademelor, cerceilor, inelelor, a poșetelor de aur, bătute cu smaralde și rubine, pe care le purtau triumfal. Parcă erau două preciste spaniole, grele de ofrandele credincioșilor.

Eroul serii era domnul inspector general. Ce inteligență, ce finețe, ce discreție. Comisarul Trandafirescu se ținea după el ca o umbră, fericit că a primit zece la sută din comisionul încasat de șef.

Nu trebuia să știe nimeni și nimeni n-a știut cine fusese hoțul.

La petrecerea familială din vila de la Șosea, alt meșter bucătar gătise curcanii, torturile și înghețata. Alte subrete deschideau musafirilor, le agățau hainele în cuier și le dădeau numere de garderobă. Altele vor împărți mîine bacșișurile, cu doamna-mare.

Celelalte două, sora și cumnatul Evei, bucătarul, cei cinci arestați în noaptea de pomină n-au mai fost, bineînțeles, reprimiți în casa Sterian. Rămași pe drumuri, cutreierau ulițele Bucureștilor, căutînd serviciu. Zadarnic băteau din poartă-n poartă : cine mai era să angajeze servitori care au stat două săptămîni la poliție, sub învinuirea de a fi furat bijuteriile stăpînilor ? !...

Spre norocul lor, somnambulul se trezise prea devreme din lumea lui abstractă și se grăbise să vîndă primul giuvaer din colecția lui „mami" ; altminteri, cei cinci împricinați ar fi mîncat multă vreme scrumbii sărate și ghiudem, în subsolul Prefecturii.

POVESTE HAIDUCEASCĂ

[1953]

POVESTE HAIDUCEASCĂ

Zarvă mare-n tîrg la Cîmpulung, în toiul verii, în ziua de Sfîntul Pantelimon, acum vreo sută cincizeci de ani. Veniseră pîlcuri de țărani, din tot județul, chemați de pristavi, care băteau tobele și sunau goarna prin sate și la răscrucea drumurilor, să cheme lumea ca să vadă cum îl spînzură pe vestitul haiduc Stănoi.

Pe Stănoi îl vînduse o iscoadă a isprăvniciei, unu Avasilicăi, care intrase în ceata haiducului, se prefăcuse credincios tovarăș pînă i-a venit bine și l-a dat pe mîna stăpînirii.

Acum, ispravnicul județului, zapciii plășilor, serdarii și arnăuții treceau falnici prin mulțime, să-i vadă toți cît erau de cumpliți și să le ia frica, să nu mai îndrăznească a face zavistie careva, să nu mai tîlhărească nimeni la drumul mare ori să prade conacele și egumeniile, cum făcuse, cîțiva ani în șir, haiducul Stănoi.

Pildă trebuia să fie tuturor moartea lui năprasnică. Va fi spînzurat și săgetat de doisprezece arcași ce așteptau să-l vadă atîrnat și să tragă-n el cu țepușele. Acest chin era nou, îl încerca întîia oară preacinstitul ispravnic Perpeleac al Muscelului, care auzise că așa se petrece în nu știu ce țară din Soare-Apune și de aceea trebuie să facă și el la fel.

Alesese dumnealui, ispravnicul Perpeleac, tocmai acea zi a lui Sîn-Pantelimon, care este praznicul cel mare al Cîmpulungului, cînd vin din toate satele mulțime de țărani și de țărănci îmbrăcate în portul bogat al ținutului, cu ii și fote grele, cusute-n borangic, cu marame lungi, înflorate, cu sălbi la gît — priveliște ce nu se mai vede în nici un alt tîrg al țării. O dată pe an îmbrăcau bieții oameni acele straie din părinți rămase și se bucurau că măcar o dată pe an își pot lepăda zdrențele. Dar era și multă sărăcime desculță și zdrențoasă ce-și lăsaseră vetrele să vie și să petreacă pe cel din urmă drum pe Stănoi, ocrotitorul lor, cel care cutreiera satele și îi ajuta.

Mai venise și ispravnicul Rîmnicului-Vîlcea și cel de la Dîmbovița ca să vadă și dumnealor zaiafetul. Ba și un mare logofăt picase de la București, să cunoască și să povestească măriei-sale voievodului cum a fost. Cîțiva boieri și arendași din împrejurimi sosiseră în rădvane cu patru cai înaintași, aducîndu-și jupînesele și cuconițele, să le desfete la acest nemaivăzut praznic al spînzurătorii. Mai rar așa petrecere! Multă spaimă mai trăseseră boieriile-lor pe urma lui Stănoi și se bucurau să vadă cu ochii lor cum atîrnă dușmanul în ștreang, cu picioarele bălăbănind în văzduh și cu limba scoasă de un cot. Mai erau acolo și cîțiva rumeni stareți, stăpînitori ai monastirilor din jur, precum și egumenii de la Cozia și de la Cornet, de peste Olt.

Pe toți îi vîrîse în răcori acea căpetenie de haiduci. Multe nopți nedormite petrecuseră preacucernicii, de teama lui Stănoi.

Acuma, gata! Vor putea aduna galbeni și avuții în toată voia că nu era cine să-i mai sperie.

În pungi dolofane, în sipete încrustate cu sidef, în lăzi din lemn de nuc vor aduna bănuții de aur. Își vor îmbelșuga hambarele cu rodul muncii prostimei nevoiașe și vor huzuri în toată voia, printre cirezi și albine, la margini de heleșteie cu raci și pește gras, că tîlhari ca Stănoi n-or mai îndrăzni să se ridice. Cine ar mai cuteza aceasta, cînd vor afla satele și codrii cumplitul sfîrșit al celui spînzurat și săgetat, în tîrg la Cîmpulung?!

Prin miile de oameni adunați în fața isprăvniciei trecea ca un freamăt de spaimă, de milă și de jale pentru cel ce-i ajutase atît. Și multă ură împotriva stăpînirii clocotea în sufletele tuturor. Femeilor le clănțănea bărbia, ca să nu plîngă. Fetele își mușcau nodul năframei, altele nu-și puteau ascunde lacrimile și se dădeau după cîte un copac sau cîte o ulucă și-și lăsau ochii să se răcorească. Mult bine văzuseră bordeiele de la acel Stănoi, care, de cîte ori prăda un conac, un rădvan, o vistierie,

o arhondărie, venea cu punga doldora prin sate și împărțea celor nevoiași.

Cînd afla că vătafii de plai și argații boierului pustiau vreun sat, ridicînd bruma de avut celor ce nu plătiseră birul greu, el jefuia pe jefuitori și dădea înapoi celor obidiți ceea ce era al lor. Mai ales copilelor sărace dădea. Unde auzea că vreo fată s-ar mărita și n-are cu ce, se ducea Stănoi la părinți, le chema odrasla și-i dădea zestre. Multe tinere căsnicii se-nfiripaseră de pe urma haiducului.

Nu era sat să nu se afle cîteva perechi înzestrate de el. Îi ieșise și un cîntec, îl știau pe de rost și copiii.

Vine badea pe-nserat
Cu chimiru-n brîu umflat.
Bate drumuri, bate sate
Face tuturor dreptate.
Gălbiori de zestre-mparte
Fetelor nemăritate!

Acum, s-a isprăvit cu badea! N-o să mai pice pe-nserate cu chimirul plin, fete sărace nu va mai înzestra, țăranii nu-l vor mai primi cu brațele deschise, găzduindu-l ca pe un frate, ascultîndu-i povestirile vitejești și snoavele pline de haz!

Femeile și fetele erau sarbede la față, cît erau de îmbujorați și de veseli oamenii stăpînirii. Bărbații și flăcăii veniți de prin sate n-arătau nici bucurie, nici întristare.

Umblau de colo pînă colo, cu luciri ciudate-n ochi. Își mai aruncau unul altuia cîte o vorbă, în treacăt, pe urmă se făceau că nu se cunosc și-și vedeau de treabă. Dar ochii spre treptele isprăvniciei le jucau. Din beciul adînc era să iasă cel osîndit și să-și ispășească păcatele în fața tuturor.

Spînzurătoarea era colea. Gîdele, și el. Era un tătar, voinic cît doi români, unul Huduman, adus de la Rusciuk. Avea nasul turtit, buzele groase și răsfrînte, de i se vedeau dinții albi și puternici, ca ai lupului. Era gol pînă la brîu, uns cu untdelemn și ras în cap. Purta șalvari roșii și opinci cu pămătufuri verzi. În mîna dreaptă ţinea un satîr ascuţit şi lucios, ca să-şi arate tăria de casap.

De ! Mai ştii ! După spînzurarea osînditului şi după săgetarea lui, poate că va veni porunca de la isprăvnicie să-i taie şi capul, ca să fie desfătarea boierilor deplină.

Un clopot, pe urmă altul, porniră să bată jalnic, ca de mort. Din casa judeţului începură să iasă sumedenie de dregători şi de poteraşi, care aduceau pe Stănoi.

Cine să-l mai cunoască, din cei ce cunoscuseră pe falnicul haiduc de odinioară ? Iată-mi-l acum cu părul vîlvoi, cu barba crescută şi încîlcită, tras la faţă, îmbrăcat în zdrenţe. Pete de sînge vînăt, închegat pe obraz, pe piept, pe cămaşa ruptă, pe iţarii sfîşiaţi arătau urmele bătăilor crunte pe care le îndurase în hrubele isprăvniciei. Stănoi păşea istovit, cu coatele legate şi cu lanţuri grele de picioarele goale.

Haiducul se uita, buimăcit, în jurul lui. Îl orbea lumina soarelui de vară şi-atîta lume adunată, cum nu văzuse el pînă-atunci la nici un iarmaroc. Rădvane, căruţe, cai, popi călări pe măgari, coconeturi împopoţonate, în fundul butcilor, uitîndu-se la el şi arătîndu-l unele altora cu degetul. Mai erau femei plînse, moşnegi care îl priveau cu jale şi cumplitul Huduman Buzatul, gîdele care îşi aştepta prada ; o mare linişte se lăsase, tulburată numai de dangătul clopotelor, de cîte un nechezat, de scîncetul unui copil. Toate acestea i se păreau lui Stănoi un vis. Un vis frumos, după întunericul şi caznele din beci. Nu-i păsa de moarte. Moartea nu era nimic faţă de cîte îndurase de cînd fu vîndut şi prins. Îi părea rău că nu va mai putea umbla prin sate, să facă dreptate. Se tîra, împins de poteraşi.

Privirile toate erau aţintite spre el şi spre spînzurătoare. Inimile nu mai băteau. Femeile căscau ochii, cu mîna la gură, ca să nu ţipe. Aşteptau.

În clipa cînd Huduman îşi arunca satîrul şi-şi încleşta mîna vînjoasă de braţul uscat al osînditului, să-l urce pe butuc şi să-i zvîrle ştreangul în jurul gîtului, cineva trase cu pistolul. Era un semn. Cît ai clipi din ochi, fără nici zgomot, fără să ştie cine a orînduit aceasta, cine le-a sărit în spate, fiecare arcaş, fiecare poteraş se pomeni doborît la pămînt şi legat.

Trei flăcăi săriră în cîrca lui Huduman, îl trîntiră la pămînt, îl legară cobză. Alţii legau pe ispravnici, pe zapcii, pe egumeni, pe toţi slujitorii stăpînirii.

Oamenii prinseră curaj şi se dădură de partea haiducilor, păzind uliţele, să nu se ivească alţi poteraşi. Săreau şi femeile, ba şi copiii, fiecare întrecîndu-se, ca un singur om, să împiedice spînzurarea.

În învălmăşeală nimeni nu mai înţelegea nimic. Cine pusese la cale acel iureş ? Cum se înţeleseseră atîţia inşi, să fie gata la un singur semn şi să facă neputincioasă toată oastea adunată acolo, împotriva unui singur om, care mai era şi slab şi legat de coate şi cu lanţuri la glezne ?

Nici Stănoi nu înţelegea nimic. Tot i se părea că visează. Se pomeni prins şi el de nişte braţe vînjoase şi aruncat pe un cal arăpesc, ce parcă ieşise din pămînt.

Şi-n vreme ce poteraşii se tăvăleau pe jos, legaţi burduf, ca şi cei doisprezece arcaşi, ca şi zapciii şi argaţii ; în vreme ce Stănoi era dus, călare, spre adăpostul codrului adînc, cîteva zeci de haiduci, veniţi de nu se ştie unde şi amestecaţi cu mulţimea, trăgeau pistoalele din brîu şi prădau de podoabe şi pungi pe boierii şi jupînesele din butci, pe logofătul domnesc, pe ispravnicii Muscelului, al Vîlcei şi al Dîmboviţei, pe egumenii de la Cozia şi Cornet şi din alte cetăţi monastireşti, stricîndu-le frumuseţea pe petrecere.

*

Cine era acest Stănoi, de unde venea, de ce se apucase de haiducie, cine-l scăpase ?

Povestea lui nu seamănă cu a altora. Mulţi flăcăi au pornit de acasă, lăsîndu-şi sapa şi plugul, ca să puie mîna pe flintă şi pe pistol, pe sabie şi pe ghioagă.

Prigoniţi de serdari, de ispravnici, de logofeţi şi de argaţii boiereşti, nemaiputînd îndura atîta amar şi obidă, luau calea codrului. S-adunau în cete de cîte zece şi douăzeci, năzuind să mai îndulcească amarul robiei fraţilor şi surorilor lăsate la vetre.

Mulţi ani, veacuri întregi trecuseră de cînd veneau la noi în ţară, voinici bulgari şi sîrbi, greci sau arbănaşi, care fugeau de asuprirea turcească şi-şi căutau adăpost în ostroavele Dunării, în codrul Vlăsiei, pe malurile Oltului, în munții Gorjului sau ai Vrancei.

Domnitorii români îi primeau în oastea lor și-i foloseau în luptele cu turcii. Mihai Viteazul avea mii de oșteni din aceștia. Cu vremea, mulți dintre ei se alăturară haiducilor, ca să lupte nu numai cu turcii, dar și cu boierii asupritori, stăpînitori de pămînturi întinse, pe care le lucrau cu sudoarea și cu sîngele bieților români, bătuți cu bicele și flămînzi, cu ochii uscați de arșiță și de dorul unor zile mai bune.

Năpăstuiții satelor, cînd nu mai puteau răbda, luau calea codrului, poteca haiducului. Știau că acolo vor găsi frați de-ai lor, goniți, ca și ei, de asuprirea celor puternici și care le furau nu numai munca lor, dar și odraslele și surorile, să le trimeată spre desfătare fie Turcului, fie boierului, fie vătafului boieresc.

*

În satul Rîureni, cale de vreo trei poștii de Cîmpulung, nu departe de trecătoarea munților, trăia flăcăul acesta numit Stănoi. N-avea părinți.

Avea numai o soră, cu doi-trei ani mai mică decît el. Să tot fi avut amîndoi la un loc, patruzeci de ani. Trăiau în bordeiul părintesc, la marginea satului. Muncitori și vrednici amîndoi, lucrau pămîntul boieresc, îndurau toate necazurile, dar nu se plîngeau: tinerețea e voioasă, se bucură de nimica toată, așteaptă cu nădejde viitorul, și înfruntă, astfel, greul vieții.

Așa așteptau zile mai omenești, Stănoi și cu soru-sa, Mălina.

Părinții lor muriseră de mult. Cei doi copii crescuseră singuri, fără ajutor, fără sfat... Îi ajuta numai dragostea lor frățească și erau unul celuilalt ca un părinte. Stănoi era Mălinăi tată, iar Mălina ca o mamă se purta cu frățiorul ei mai mare.

Buni la suflet amîndoi, trăiau cu gîndul la zilele copilăriei, la părinții lor dragi, care plecaseră prea de vreme, săracii de ei.

Stănoi și cu Mălina nu-i uitau. Erau prea singuri pe lume și pomenirea celor duși parcă le înviora căminul pustiu. Parcă-i tot așteptau să se ivească, pe noptate, la cotitura drumului. Dar anii treceau și cei plecați nu se iveau. Și plecau ei să-i caute, acolo sus, pe coasta dealului.

Nu era zi să nu le ducă flori, la mormîntul sărac, unde era bisericuța și țintirimul.

Ba și iarna, tot găseau niscaiva, buruieni, și le presărau pe zăpada proaspătă. Cînd își scoteau capul ghioceii și micșunelele, numai flori albe și vinete împodobeau groapa de la marginea țintirimului.

— Stănucule, de va fi să mor, să mă îngropi lîngă taica și maica și tot așa, să-mi înflorești mormîntul! Dacă vei fi departe, măcar la un an o dată să vii... Dacă vei fi mai aproape, să vii mai des, Stănucule!

Stănoi rîdea de ea. Apoi îi spunea, pe gînduri:

— Eu am să mor naintea ta... Tu ai să fii femeie la casa ta, cu bărbat și copii... Cine știe pe unde o să-mi putrezească mie oasele, că de rămas prin locurile astea nu e chip! Obida se întețește... Mai rău e asuprită biata lume, viața ta nu mai e a ta, din pricina zapciilor și a vătafilor, care te leagă și te bat pentru nimica toată. Nu sînt făcut să îndur toate acestea. Vreau să plec în codru să mă alătur haiducilor, să lupt pentru binele celor slabi și năpăstuiți. După ce vei fi la casa ta, Mălina, eu am să-mi iau lumea în cap...

— Cine-o să mă ia pe mine, fată săracă? Cine-o să se uite la biata Mălina din bordeiul părăginit?

— Nu e una mai frumoasă și mai vrednică în sat!

Într-adevăr, frumoasă și vrednică și veselă era Mălina.

Cînd o căutai, rîdea... Rîdea din orice, cu voie bună, și rîsul ei lumina și pe ceilalți.

De la o vreme, însă, rîdea mai puțin, era dusă pe gînduri, ofta.

Pasă-mi-te se îndrăgostise de un flăcău chipeș din sat. Gavrilă al lui Tănase Bursucu, om de credință al boierului care stăpînea acele moșii. Trăiau bine pe lîngă curtea boierului, asuprind și înșelînd sărăcimea.

Gavrilă îi ieșea mereu fetii în drum. O pîndea la fîntînă, da tîrcoale în jurul bordeiului, mai cu seamă cînd

Stănoi era dus la munca ogoarelor sau în tîrg, la Cîmpulung.

Mălina știa că Gavrilă nu e de ea și de aceea, îl ocolea. Dar pune stavilă inimei tinerești, dacă poți ?

— Lasă-mă, bade, că nu sînt de dumneata ! îi spusese la început, rîzînd, cu gropițe în obrajii rumeni, Mălina.

— A mea vei fi ! o-ncredință Gavrilă. Mă jur pe Maica Precista că altă mireasă nu-mi voi lua.

Cînd îl căutai, spunea : „asta mi-e crucea“, se închina și se înjura că o va duce pe Mălina lui la casa părinților, o vrea sau n-o vrea Tănase Bursucu.

— Dacă s-o împotrivi taica, om porni în lume amîndoi, dar de tine nu mă las ! îi tot făgăduia feciorul lui Tănase Bursucu.

O zi așa, o săptămînă așa, s-a prins ciocîrlia în laț și s-a dat lui Gavrilă cu sufletul și cu trupul. Începu să se ferească de fratele ei Stănoi... Cum rămînea singură, dădea fuga să-și întîlnească flăcăul drag, povestindu-și amîndoi cîte-n lună și-n stele, torcîndu-și visuri de noroc. Într-o zi, fata rușinată, cu ochii-n pămînt, îi spuse lui Gavrilă să grăbească nunta, că-ncepe să simtă viață nouă bătîndu-i sub sîn.

Gavrilă s-a făcut că nu-nțelege, iar fetii îi era rușine să-i spună mai mult.

O povățuise el, Stănoi, odată să se ferească de alde Gavrilă și de alții ca el.

— Tu Mălino dragă, n-ai decît tinerețea ta și cinstea ta de fată săracă. Păstrează-le pentru unul de seama noastră, care s-o apropia de tine cu gînduri curate !

Sfaturi bune, înțelepte.

Dar era prea tîrziu. Biata Mălina își pierduse capul, nu-i mai rămăsese decît tinerețea și frumusețea.

Iar lui Gavrilă nu-i trebuia fată săracă.

Ileana lui Zamfir nu era frumoasă ca Mălina, dar avea salbe grele, livadă cu pruni, și era singură la părinți.

Avea căruță cu patru cai și ograda plină cu orătănii. Iar Zamfir și Tănase Bursucu umblau de mult să fie cuscri.

— Ce-am auzit, bădie, îl întrebă într-o duminecă la horă, Mălina, pe Gavrilă. Te însori cu alde Ileana ?

Gavrilă se uită într-altă parte. Mălina își mușcă buzele și-l mai întrebă o dată...

— S-ar putea. Dar tot tu ai să-mi fii dragă ! îi răspunse flăcăul. Una e nevasta și alta fata care-ți place !

Ochii Mălinei se umplură de lacrimi.

Își lăsă privirile-n pămînt și roșindu-se toată, puse mîna ușor sub sîn și-l întrebă din ochi pe Gavrilă ce se va întîmpla cu ființa care se zămislea în trupul ei fraged.

— Leapădă-l ! îi răspunse nepăsător iubitul, dînd din umeri. S-au mai văzut d-astea și n-a fost moarte de om !

— Moarte de om are să fie ! îi răspunse copila, uitîndu-se lung și ciudat la Gavrilă.

Și nu i-a mai spus nimic.

În loc să grăbească nunta cu Mălina, Gavrilă grăbi nunta cu Ileana. Era nerăbdător să înhame cei patru cai ai lui Zamfir, să plesnească din bici, să se ducă la Cîmpulung și-n tîrgurile vecine, să cumpere vite, să-și sporească avutul, să nu mai fie doi ca el în șapte sate din Muscel.

De Mălina, puțin îi păsa.

Fată săracă, să se mulțumească și ea că un fecior de oameni ca Tănase Bursucu își pierduse cîteva luni de zile, îndrăgind-o. Ce voia mai mult ? Se vor întîlni și de azi încolo, pe furiș, să n-afle satul și Ileana.

Încolo, Dumnezeu cu mila !

Dar nu tot așa gîndea Mălina și, mai ales, Stănoi. Copila i se spovedise, plîngînd. N-a certat-o. S-a mulțumit să scrîșnească din dinți și l-a căutat pe Gavrilă.

I-a ieșit în drum în fața bisericii și l-a tras deoparte, sub bolta clopotniței.

— Ce vrei ? se răsti la el, Gavrilă.

— Eu nu vreau nimic, îi răspunse Stănoi. Tu ce vrei ? Asta vreau să știu.

Gavrilă se făcea că nu-nțelege.

— Ce-ai de gînd cu soru-mea ? îl întrebă Stănoi, îndesîndu-l de zidul clopotniței. Îi venea să-l apuce de piept, să-l dea cu capul de zid, să-l lase acolo, lat. Dar se stăpînea. Poate l-o îndupleca cu binele.

— Lasă-mă-n pace... N-am vreme ! se răsti la el, Gavrilă.

— Da' să te ții de capul Mălinei, ai avut vreme ? Umbli să te-nsori cu alta. Bine. Da' trebuia s-o lași pe soru-mea în pace. Să-i fi spus de la-nceput, să n-o duci cu minciuna. Acuma s-o iei de nevastă !

— Pe dracu ! rînji Gavrilă.

— Pe dracu, pe ne-dracu, s-o iei, că altminteri...

— Altminteri, ce ? !

— O pățești, vericule !

— Ia te uită, sărăcia ? ! Cum îndrăznești să-mi vorbești mie așa ?

— Mă Gavrilă, fii om de omenie și nu mă duce-n păcat. Ți-ai bătut joc de biata fată. De mine n-ai să-ți bați joc.

Gavrilă o luă cu vicleșugul, să-l îmbuneze.

— Vreau, măi frate Stănică ! Ce crezi că eu n-aș vrea ? Mălina mi-e dragă, asta mi-e crucea, dar vorbii cu alde taica și nu vrea s-audă. Zice că eu trebuie să iau fată cu zestre, să fiu la rînd cu oamenii.

— Asta trebuia să te gîndești la început, nu să-i umpli capul Mălinei că o iei, că, dacă n-o vrea neica Tănase, plecați în lume amîndoi, și cîte altele. Fata ține la tine, de altul nu vrea s-audă — și nici altul n-ar lua-o, cu plod de-al lui Gavrilă pe brațe !

— Uite, mă jur pe Maica Precista că din zestrea Ilenei, am să-i dau și ei o pungă, să aibă de zestre. Asta mi-e crucea !

Și se închină.

— Rușine să-ți fie să vorbești așa ! Noi n-avem obraz de vîndut, Gavrilă ! Gîndește-te cît mai e vreme, că de mine nu scapi cu una cu două !

Gavrilă se vîrî în el, amenințător.

— Te pui cu mine, bă ? Tot una sîntem ? Te dau pe mîna serdarilor, mă plîng zapciului, că ai mai avut tu odată de furcă cu ei. Nu te-au ținut trei zile-n beci la Cîmpulung, că ai ajutat pe unul să scape din mîna poterașilor ?

— Asta e treaba mea. Atîta îți spun, să te gîndești bine ! îi mai spuse Stănoi, plecînd.

S-o fi gîndit el Gavrilă ce s-o fi gîndit, da' nunta cu Ileana tot a făcut-o. Și, încă, repede.

Biata Mălina tot mai trăgea nădejde că n-o fi adevărat, că tot cu ea o să se cunune Gavrilă al ei. O amăgise cu atît de vrăjite vorbe și una-două, numai pe Maica Precista se jura și se tot închina și spunea „asta mi-e crucea !" O să-și ție jurămîntul ! Dar nu și l-a ținut.

Nuntă mare s-a făcut, tot satul a fost poftit la ospăț. Viței și curcani, pîini albe și buți de vin și lăutari și oaspeți din satele vecine și veselie mare a fost. Stănoi se tot uita, pe furiș, la Mălina, să vadă ce zice, cum se poartă, cît îi pătrunsese de adînc junghiul în inimă și cum va trece greul acesta.

Cu inima strînsă de durere, o văzu Stănoi cum își ascunde fața, cum oftează, în taină, cum își mușcă mîinile și cît de ciudat îi licăresc ochii. Nu știa nici el ce să facă. Îi venea să se ducă la casa cu nuntași, să-i puie foc, să le strice petrecerea.

Se tot învîrtea în jurul curții lui Tănase Bursucu. Cîntece de lăutari și chiote de veselie năvăleau în drum, pe ferestrele deschise. Dar mînia îi trecu. Îl prinse jalea. I se sfîșia inima la gîndul bietei lui surioare.

O presimțire tristă îi întunecă sufletul. Grăbi spre bordeiul de la capătul satului, nerăbdător, și de departe începu s-o strige pe Mălina. Nu-i răspunse nimeni.

„N-o fi acasă !"

Alergă spre bordei, îmbrînci ușa, intră buzna și ce văzu ?

Cumplită vedere, în fața ochilor lui spăimîntați : biata Mălina atîrna moartă, spînzurată de-o grindă !

A-ncremenit. Scoase cuțitul de la brîu, tăie funia, prinse-n brațe trupșorul surioarei, o pipăi, o strigă pe nume, o-ntinse pe laviță, dar biata copilă era sloi de gheață, rece ca pămîntul înghețat. Stănoi simți în creștet vifor de nebunie. Parcă-l trăgea cineva de păr, să-l urce-n tavan, să-l spînzure și pe el de grindă. Se mai uită o dată, lung, la Mălina și nu-i venea să creadă.

Cum ? Fără suflare ? A murit ? Da, a murit, sărăcuța ! De-acum, n-o să mai rîdă !... Pămîntul... Pămîntul negru o s-o mai mîngîie și o s-o strîngă-n brațe !

Stănoi nu plînge. Își mușcă buzele. Înecîndu-și sughițurile-n gîtlej, închide ușor pleoapele moartei, îi pune mîinile cruciș, pe piept... Îngenunche.

Îi sărută fruntea rece, îi mîngîie cosița moale, încă vie, se ridică, nu se mai uită înapoi ! O ia la fugă, ca un smintit... Încotro ?

Pașii îl purtau nebunește spre biserică, spre casa lui Tănase Bursucu. Năvăli în curte și se năpusti în mijlocul nuntașilor. Rînjind sălbatic, ceru de băut. Părul îi era vîlvoi. Toți încremeniră. L-ar fi dat pe ușă afară, dar cum erau cu chef, se gîndiră să mai petreacă puțin și cu smintitul ăsta !

Gavrilă îi întinse un pahar cu vin roșu. Ticălosul încerca să rîdă, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Dar bărbia îi dîrdîia... Era galben ca turta de ceară. Parcă presimțea ceva. În ochii lui Stănoi fulgerau amenințări cumplite.

— Să-ți trăiască mireasa, frate Gavrilă ! strigă flăcăul, închinînd paharul.

Și toată lumea ciocni cu acel oaspe nepoftit, căruia îi străluceau ochii și dinții, într-un rîs fioros.

— Acuma să bem și pentru cei morți ! mai strigă Stănoi.

Toți vărsară cîțiva stropi pe pămînt, așa cum se face pentru pomenirea celor ce nu mai sînt.

— Ai băut pentru morți, Gavrilă ?

— Am băut !

— Să-ți fie de bine ! Știi pentru care mort ai băut ? Pentru o moartă. Gavrilă ! Pentru sora mea, Mălina, pe care ai necinstit-o ! Pentru Mălina, care s-a spînzurat de ziua nunții tale !

Toată lumea încremeni. Se treziră toți din beția ospățului. Vestea cumplită îi năucise. Simțeau că se va mai întîmpla ceva și nu știau ce.

Iarăși vorbi Stănoi :

— Să mai închinăm un pahar și să mai vărsăm un strop, pentru mortul care se vestește !

Și-n aceeași clipă, vărsă tot paharul pe podele, îl sfărîmă cu călcîiul, trase cuțitul de la cingătoare și-l înfipse în pieptul lui Gavrilă pînă-n prăsele, drept în inimă.

Mirele se prăbuși... Stănoi îmbrînci pe cei ce-i ședea în cale, își făcu loc, sări pe fereastră și dus a fost.

După două zile, în cimitirul de pe deal, oamenii au săpat două gropi : într-una au așezat pe feciorul lui Tănase Bursucu, mirele ucis în ziua nunții, iar în cealaltă, groapă de om sărac, fără slujbă preoțească, au întins pe Mălina, mireasa fără-de-noroc...

*

Lui Stănoi nu i-au mai știut de nume, multă vreme. Unii spuneau că și-ar fi făcut seama, alții că ar fi trecut munții, în Ardeal, alții că fiind plutaș pe Olt, s-ar fi înecat, cînd venise ape mari.

Unii, însă, credeau că flăcăul nu e departe de locurile părintești : altminteri cine ar fi dus atîtea flori, noaptea, pe mormîntul fără candelă al bietei Mălina ?

Alte rubedenii fata n-avea. Numai alde frate-său s-o mai fi gîndit la ea și venea, pe furiș, să-i împodobească groapa uitată. De văzut nu l-a văzut nimeni, dar altcineva nu putea fi.

Pe urmă a început să s-audă de un haiduc, Stănoi.

Potrivirea aceasta de nume nu putea fi băsmuire. Într-adevăr, Stănoi din Rîureni era acel vestit păunaș al codrilor. Plecase pe urma unei cete de haiduci să intre în rîndurile lor și să-și împlinească visele tinerești, de a fi liber.

Cînd a fugit din sat, ca să scape de spînzurătoare, a nimerit în codru, unde a flămînzit cîteva zile. Apoi a dat de peștera unui pustnic, care avea trei capre și moșneagul l-a ținut pe lîngă el, o vreme. A plecat. A urcat munții și s-a aciuiat pe lîngă o stînă mocănească. A făcut el pe ciobanul cît a făcut, pînă i s-a urît și-a plecat cu ceva merinde în traistă. De haiduci n-a dat, că se ascundeau bine. Nu le știa nimeni de urmă. A ajuns pe drumul Sibiului. Odihnindu-se și mîncînd lîngă un izvor care se vărsa în Olt, a intrat în vorbă cu niște negustori ce veneau cu marfă de la Turnu-Roșu. Din vorbă în vorbă, le-a plăcut băiatul și i-au spus să rămînă cu ei, că o să-i fie bine. Unul a scos dintr-un car o flintă și i-a dat-o, altul două pistoale și i le-a pus în brîu.

— Înnoptează și drumul e plin de tîlhari. Rămîi și dumneata cu noi, dacă s-o întîmpla ceva. Mai vin în urma noastră niște negustori de la Sibiu, cu carele încărcate ; mai mulți fiind, o să ne păzim mai bine !

Într-adevăr, nu trecu mult și s-auzi scîrțîit de roți, nechezat de cai și vorbă omenească. De după un cot al muntelui se iviră mai multe căruțe și cîțiva oameni care le mînau. Cînd ajunseră și aceștia la izvor, cetele se împreunară și o luară la vale, spre Monastirea Turnului.

Înnoptase bine. Noapte de vară, fără lună, dar cu stele multe. Umblară ei așa, cale de un ceas, cînd se pomeniră că dintre copacii deși, cățărați pe stîncile pădurii muntoase, se rostogoleau în vale, cu puștile întinse și strigînd „stăi că trag !“ vreo zece-cincisprezece tîlhari.

Negustorii, doisprezece cu toții, bucuroși să scape cu zile, se lăsară prădați, rugîndu-se să le dea drumul, că au neveste și copii. Haiducii se îndurară și se mulțumiră să le ridice marfa.

Cînd n-a mai rămas nimic în care și-n brîiele oamenilor, le dădură drumul.

— Pe ticăloșii ăștia o să-i ținem legați, că mai avem niște socoteli cu ei ! zise căpitanul cetei arătînd pe cei trei negustori cu care se învoise Stănoi la izvor.

— Rămîn și eu cu dumnealor ! se rugă flăcăul, că m-am tocmit să-i slujesc.

Îi legară pe cîteșipatru, în fața celorlalți opt. Apoi, după ce aceștia opt se depărtară, îi dezlegară pe cîteșipatru.

— Da' cu ăsta ce e ? întrebă căpitanul, arătînd pe Stănoi.

— Pare flăcău de ispravă, răspunse cel mai vrîstnic dintre negustori. Să-l ținem printre noi !

Stănoi pricepu repede cum vine treaba : cei trei cărăuși de la izvor nu erau ceea ce spuseseră că sînt, adică negustori. Făceau pe negustorii și momeau pe alții, aducîndu-i cu marfa în capcană.

L-au pus pe flăcău să le povestească cine e, ce caută pe drumurile Oltului ; le povesti Stănoi cum a ucis pe cel de i-a batjocorit sora, cum a fugit din sat și a umblat flămînd prin codri și cum se bucura acum să poate sta în rîndul voinicilor care sînt nădejdea și alinarea celor săraci.

— Zi, trăseși cuțitul ! îl întrebă mai-marele haiducilor, un bărbat tînăr, cu plete, cu bărbuță și cu ochi căprii.

— !...

Și-n jurul focului aprins în pădure, în jurul unui berbece la frigare, Tofan căpitanul cetei, își spuse și el povestea :

— Nu știu dac-ai auzit de un jude de-i zicea Barbă-de-Țap. Venise cu vătafi de plai și cu arnăuți pe moșia logofătului Miriște, lîngă București să ia oamenilor avutul, pasă-mi-te, că trebuie plătit sultanului haraci, îndoit și tot așa lui vodă, haraci îndoit pentru dregătoriile încredințate boierilor. Lua de la toți oamenii ce putea. Care avea numai un ceaun de fiert mămăligă, i-l lua. Care nu mai avea decît cenușa din vatră, îl lega de scară și punea să-l bată. Răspundea vreunul mai cu semeție, îl spînzura de picioare și-l afuma cu ardei și cu băligar, de-i săreau omului ochii din cap. Să vă spuie Mătrăgună. Ăsta avea numai un bou și umbla judele să i-l ia, și-i striga lui Mătrăgună să se înhame singur la jug și să are. Așa e, fîrtate ?

— Așa e, răspunse răsucind frigarea, un rumîn voinic, cu părul și barba amestecate și cu mîini vînjoase. I-am ridicat și eu șapte armăsari, i-am boit să nu se cunoască și i-am dus în șapte sate, de i-am împărțit la oameni.

— Ăstuia — mai zise Tofan, arătînd pe unul mai tînăr, care ajuta cu stînga pe Mătrăguna, la întorsul frigării — ăstuia i-a tăiat mîna, acum vreo zece ani, tot judele Iancu, poreclit Barbă-de-Țap ! Ia arată-ți ciotul, Aroane !

Aron își ridică brațul fără pumn și-l întinse spre cer, ca o cumplită amenințare.

— Mi-a tăiat mîna că-i furasem unui logofăt ce ne ținea flămînzi pe arie, un codru de pîine din traista cu merinde. Copil nemîncat, ce știam ? ! Dacă voia să mă pedepsească pentru atîta lucru, trebuia să-mi tragă o mamă de bătaie, să mă-nvețe minte, nu să mă lase ciung, să nu mai pot munci viața toată ! Mi-a lăsat numai mîna stîngă, să am cu ce mă răzbuna ! Apăi cîte i-am făcut eu lui Barbă-de-Țap și altora ca el, numai eu știu ! Acum umblu cum mă vedeți, dar, mîna mea ciungă face cît zece, cît o sută de mîini, că o port prin sate și prin tîrguri și-o arăt oamenilor, să vadă și să ia seama cum se poartă boierii. Și cui o arăt, li se aprind ochii de mînie...

Flăcăruile jăratecului aprindeau pîlpîiri de foc în ochii ciuntului. Iar gura lui se strîmba într-un blestem.

Iar vorbi Tofan, căpitanul, arătînd pe unul Petrea, băiat cu carte, ce fusese grămăticul judelui și-i ținea condica.

— Petrea ăsta era și el fecior de țăran și căpătase oleacă de învățătură. Ținea socotelile vătafilor de plai, într-un catastif și însemna, de asemenea, pricinile judecătorești. Dar tot umblînd el din sat în sat, din tîrg în tîrg și văzînd nedreptățile ce le făceau ispravnicii, juzii, strîngătorii de biruri și alți oameni ai stăpînirii, l-a prins scîrba și mînia. Nu mai putea de năduf. Cînd fu să se ia moșnenilor moșia Ortopoiului și să se împartă între boier și egumen, Petrea n-a vrut să scrie cartea de judecată. A aruncat catastiful în nasul judelui și-a plecat împreună cu alți flăcăi, să se facă haiduc în ceata lui Tofan.

Acu să vezi ce-a fost cu mine, ăsta de mă vezi, Tofan. Eu mă trag de la Ortopoi, care din moși-strămoși a fost al nostru, al moșnenilor, cu hrisov de la Radu-vodă, cel din Afumați. Vine judele, tot ăla, Barbă-de-Țap, să ne ia satul, balta și pășunile, să le-mpartă între Miriște logofătul și Nazarie, egumenul de la Tărtășani, să ne-ntoarcă și pe noi la rumânie, să ne facă din oameni slobozi șerbi ai monastirei și ai logofătului. S-a înfățișat obștea la judecată să ne facă dreptate. În loc de dreptate, ne-am ales cu batjocora și cu moșia luată. Iar noi șerbi pe pămîntul nostru. Cînd am văzut atîta nedreptate, am luat calea codrului, cu cîțiva de la noi din sat, cu Mătrăgună, cu Dună, cu Petrea și cu alții. Am plecat în pustietățile codrilor, ne-am înfrățit cu lupii și cu urșii. Cu judele ne-am răfuit noi după aceea.

— Da ! strigă unul. Oiță Mielu, de-i mai zicea și Lupul-Rău ! Hoții ăștia de stăpîni nu te lasă în bordeiul tău, să muncești și să duci viața de om tihnit. Îți fură munca și avutul, zilele și verile. Vorba cîntecului ! Ia zi, Mătrăgună, ia cîntă-ne tu aia cu „Foaie verde sămulastră“ !

— Eu zic — răspunse Mătrăgună — da' răsucește tu berbecele, să nu se ardă numai pe o parte.

Mătrăgună lăsă frigarea, trase o dușcă de vin, din plosca culcată pe iarbă ; își șterse mustața cu dosul palmei și începu să cînte :

Foaie verde sămulastră
O veni și ziua noastră !
Mă stăpîne, nu fii cîine,
C-o veni ziua de mîine,
Să mîncăm și noi o pîine ;
Că destul ne fu mălaiul
Acru cum e putregaiul !

După ce a cîntat Mătrăgună, veni rîndul lui Dună, un flăcău mucalit pe care-l bătuseră cumplit arnăuții vătafului de plai. Se făcuse haiduc și el, în ceata lui Tofan.

Dună avea un glas subțire și dulce ; cînta repede, cu foc și cu vifor :

Dacă văzui și văzui
Atîrnai coasa în cui,
La cîntatul cucului,
Fratele haiducului,
Luai calea codrului,
Sus pe valea Lotrului,
Să pun bir ciocoilor
Și capăt nevoilor !

Pînă să se frigă bine berbecele, Dună le mai zise cîteva.

Pe urmă mai veni unul, scurt și îndesat, unul Ghenea, cu barba mai mare decît el. Cînta cu glas gros de vlădică, de duduia pădurea și-i răspundea o peșteră din vecini și hăuiau coclaurile :

Mă tot mir și mă gîndesc,
Pe ce cale să pornesc,
Pîinea să-mi agonisesc,
Copilașii să-i hrănesc ?
Săbioara s-o fac plug,
Pistoalele să le-njug,
Să trag brazda dracului,
Pînă-n capul satului,
Drept ușa bogatului !

Lui Ghenea ăsta, haiducii îi ziceau Vlădica. Se vede că porecla asta îi venise unde avea barba lungă, sau poate unde cînta gros, sau poate unde se pricepea să calce pe episcopi, fie în arhondarea lor, fie cînd se întorceau de pe la monastiri, unde le plătise egumenii pungi grele pentru arenda bălților și altele.

Odată Ghenea a pîndit împreună cu alți cinci haiduci rădvanul unui episcop nou, Policarpie. Preasfințitul cutreiera monastirile să adune dările stareților. Ghenea l-a dezbrăcat de straiele călugărești, s-a îmbrăcat el, cu camilafcă, pe cap, cu văluri negre, lungi, pe spate, cu mătănii de chilimbar, și cîrjă de abanos în mînă ; pe cei doi surugii ai vlădicăi și pe cei doi călugărași cari îl însoțeau pe preasfîntul, i-a dezbrăcat și a îmbrăcat cu vestmintele lor pe cei patru haiduci și a legat pe Policarpie și pe ai lui de cîte un copac, în inima pădurii, le-a astupat gura să nu strige și a pornit el cu rădvanul episcopiei.

Plesneau din bice surugiii de se spărgea bolta cerului și goneau caii să-i omoare.

Trecea prin sate și binecuvînta mulțimea.

Boierii se apropiau cu smerenie de rădvan, își scoteau căciulile și-i sărutau vlădicii dreapta. Ghenea îi săruta în creștetul capului, zîmbea mieros și-i întreba :

— Ceva curcani, fiule ? Pentru iertarea păcatelor !

Se umplea harabaua haiducului de rațe, curci sau purcei.

Pe drum, întîlnea mocani bogați, negustori cu carele încărcate și le vindea orătăniile.

— Ți le dau pe nimica, fiule !... Pentru iertarea păcatelor !

Ajungea la cîte o stăreție, ridica arenzile și pleca mai departe, binecuvîntînd în dreapta și în stînga, în vreme ce adevăratul episcop, bietul Policarpie, sta legat de un copac în pădure și nici de vorbit nu putea vorbi cu ajutoarele sale, că le erau gurile ferecate.

Ghenea spunea că are ce are cu episcopii din pricina unui vlădică la care fusese argat și care-l snopise în bătăi. Om lacom, viclean și neîndurat, acel călugăr era spaima satelor și a popilor, le seca și fundul căldărușii.

Pînă se fripse berbecul, haiducii povestiră fiecare de ce luaseră calea codrului.

Cu plăștile ridicate, ei închinară pentru toți voinicii care se dezrobiseră ca ei, luptînd cu ciocoimea, vîrînd spaima-n asupritori și ajutînd pe cei nevoiași.

— Măi Dună, ia spune tu, din ce te luași cu Barbă-de-Țap ?

— Aveam o maimucă și umblam cu ea prin bîlciuri și pe la hramuri ; mă făcusem măscărici și ziceam ghirsuri făcute de mine, de rîdea lumea să se prăpădească. Judele Iancu zor nevoie să-mi ia maimuca, s-o ducă jupînesei dumnealui, că dumneaei nu mai văzuse așa ceva. N-am vrut să i-o dau. Ba i-am făcut și un cîntec :

Judele Barbă-de-Țap
Stă cu peștele-n proțap,
Te frige cu ouă fierte
Și-ți ia bani ca să te ierte !
Dă o nucă
La maimucă,
Judelui cu firfiric,
Să nu te lase calic !

Cînd veni pe moșie, la Miriște logofătul, Iancu a pus mîna pe mine și m-a bătut de am rămas năuc o vreme ; după ce m-am făcut sănătos, zic „hai să fac mereu pe năucul", că mi-e mai ușor așa, să nu știe lumea că sînt haiduc cu mintea întreagă.

Și iar chiuiră haiducii și dădură cu căciulile de pămînt și cîntară cu toții :

Foaie verde fir de iască,
Dările să le plătească

Nu doar tagma țărănească !...
Să plătească și boierii,
Vlădicii și moșierii,
C-ale lor sînt viile,
Ale lor moșiile,
Munții, arăturile,
Bălțile, pădurile,
Pămîntul și apele !
Ale noastre sapele,
Plugul și lopețile,
Sacii și gălețile,
Jugul și sudalmele
Și pumnii și palmele...
Ale lor foloasele,
Iar nouă, ponoasele !

Cînta întreaga ceată, unii oftînd, alții dînd cu căciula de pămînt.

Fiecare avea un dor și o durere-n suflet. Unii își aduceau aminte că sînt singuri pe lume, alții se gîndeau la cei lăsați acasă : care o nevastă și copii, care părinți bătrîni, rămași fără sprijin.

Și acum, goniți de potere, haiduceau, ca din ce luau de la cei avuți să trimeată ceva ajutoare, pe ascuns, celor de acasă și să mai aline sărăcia și durerea nevoiașilor rămași în sate, la cheremul vătafilor, al serdarilor, al strîngătorilor de biruri, al slugilor boierești, cu harapnicele plumbuite și cu inimă de cîine.

În doinele oltenești cîntate sub stelele cerului, în pîlpîitul focului, haiducii își mai alinau obida, prindeau inimă, simțeau că nu sînt singuri, că dacă nu mai au părinți, nevastă și surori și copilași în jurul lor, apăi aveau tovărășia fraților de haiducie, o ploscă de vin să-i înveselească, un hartan de berbece fript și pîine albă, să le dea tărie și ghies împotriva ciocoilor.

Zile grele. Goniți de potere, ascunzîndu-se prin codri neumblați, flămînzi, dormind în peșteri, iepurește, rar li se întîmpla să aibă parte de așa petrecere.

Povestiră și se ospătară pînă către zori cei cincisprezece haiduci și cu Stănoi șaisprezece.

Iar în zori, se despărțiră, în cete, legîndu-se să se adune iar, de Sînt Ilie, la fîntîna Meșterului Manole, în Curtea-de-Argeș. Acolo umblau să calce vreo vistierie ori vreun conac, ori niscaiva rădvane, pe urmă să sară în județe vecine, să le piardă urma poterele.

Stănoi rămase cu Tofan, cu Dună, cu Mătrăgună și cu cei trei cărăuși de la izvor, cinstiți negustori cu toții, îmbrăcați sășește, cu bărbile rase și mustățile răsucite ducînd după ei cele trei care cu partea cuvenită lor.

De la Tofan și de la alții mai bătrîni, printre care unul Miereanu, învăță Stănoi meșteșugul haiduciei, tainele ascunzișului, repezeala pe negîndite, înșelarea serdarilor, îmbrăcămintea cînd de călugăr, cînd de femeie, cînd zeghea baciului, cînd straiul poterașului ori al breslașului ori al arnăutului domnesc.

Oamenii codrului erau împărțiți în două : „bărboșii“ și „tîrgoveții“. Bărboșii erau cei cu mai multe necazuri pe suflet și nu ieșeau din codru decît atunci cînd puneau la cale prăzi. Erau osîndiți la moarte și se ascundeau în gaură de șarpe. Cei numiți „tîrgoveți“ nu-i știau nimeni că s-au ridicat împotriva stăpînirii, n-aveau nici o vină în fața zapciilor, erau blînzi ca mieii, vicleni ca vulpea, cinstiți cărăuși, ori negustori, ori ciobani cu bîtă groasă și sprîncenile lăsate. Puteau să meargă-n voie cu oile și cu negoțul lor, să treacă hotarul pe la Cîineni ori pe la Predeal, cumpărînd și vînzînd ; aflau ce chervane încărcate cu bogății pornesc de la Brașov și de la Sibiu, în jos, spre Drăgășani sau spre Ploiești și cînd și pe unde se întorceau negustorii cu chimirele pline și în care zi vor trece rădvanele boierilor maziliți, gonind spre Sibiu sau spre Brașov.

Tîrgoveții se amestecau printre cei jefuiți, erau legați și ei, ba uneori și bătuți. Se jeleau nevoie mare, ca să le iasă vorba că i-au prigonit tîlharii și să aibă negustorimea încredere în ei, pînă la o nouă capcană.

Tot ei găseau gazde credincioase pentru frații lor din pădure și le trimiteau merinde și îmbrăcăminți pentru vreme de iarnă.

*

Așa a haiducit, o vreme, flăcăul din Rîurenii Muscelului, pînă s-a despărțit de Tofan, făcîndu-și ceata lui fiecare și legîndu-se amîndoi să-și dea ajutor la nevoie, să știe mereu unul de altul și să nu cutreiere în același județ.

Cînd era o ceată prin Muscel, cealaltă se repezea în Dîmbovița și de acolo zbura tocmai în Teleorman. Tofan umbla mai mult prin Ilfov și Vlașca.

Ostroavele și potecile Dunării le bătea Farcaș, un ungurean venit din Ardeal, unde pustiise castelele grofilor și văzuse, copil fiind, cum i-au tras pe roată, la Alba-Iulia, pe căpitanii moților răsculați, pe Horia și pe Cloșca.

O dată pe lună, oamenii lui Tofan ațineau calea rădvanelor ce coborau dinspre Brașov la Giurgiu, iar luna viitoare îi venea rîndul lui Stănoi. Pe acolo treceau, pe vremuri, urcînd spre Brașov, butcile și chervanele boierilor fugiți din tîrgul de scaun cînd se vestea turcimea sau domnie nouă, vrăjmașă lor. Fugarii duceau cu ei scule bogate, preșuri de ibrișim de Șiraz și de Ghiordaz, lăzi încărcate cu galbeni și argintărie, precum și mătăsurile, condurii și catifelele jupîneselor și ale jupînițelor.

Codrul Vlăsiei, întins pînă la Dunăre, era adăpost nepătruns. Nu o dată au năvălit haiducii și-n cetatea de scaun, să calce pe boierii Crețulești și hanul lor monastiresc din Podul Mogoșoaiei sau pe Dudeștii, Filipeștii și altă protipendadă ce-și avea curțile și conacele de partea cealaltă a gîrlei.

Mulți haiduci, dar nu destui să răzbune jafurile și nedreptățile stăpînirii și ale ciocoilor !

Cînd îi căutau poterile la Tîrgoviște, ei răbufneau la Roșiori și cînd jefuiau pe geambașii Bărăganului, potera le adulmeca urmele tocmai pe la Cîmpulung.

La Cîmpulung și-n jur umbla Stănoi, pe care-l purta dorul de locurile copilăriei, amintirea surorii moarte, pe a cărei groapă ducea maldări de flori, în toiul nopții, nevăzut și neștiut de nimeni, așa cum îi spusese biata copilă în mai multe rînduri.

N-o putea uita pe Mălina. Parcă adineaori o văzuse întinsă pe laviță, fără glas și fără suflare. Dragostea lui pentru surioara moartă o amesteca în sufletul lui cu dragostea și mila de toate fetele sărace, înșelate, aruncate. Se istoveau slujind pe la curțile boierești, pradă vătafilor și argaților. Unele își luau lumea în cap și nu se mai știa de ele. Altele își făceau seama, ca biata Mălina.

Stănoi n-avea ce face cu banii adunați din prăzi. În ceata lui Tofan găsise pe unul, Nicoară, care n-avea nici nevastă, nici copii și împărțea zăbune, căciuli și opinci, pentru moșnegii de prin sate. Într-o noapte, îi spusese Nicoară :

— Taica, Dumnezeu să-l ierte, parcă-l văd și acum, dezbrăcat și desculț, pe iarnă grea, cocîrjat și ofticat și eu plîngeam că n-am să-i iau cojoc și-l las să înghețe și să se prăpădească. Îmi mușcam pumnii de obidă. Mi se părea că eu sînt vinovat de toate cîte-ndură. El săracu, nu se văita. Numai tușea și-și acoperea cu mîinile pieptul gol și uscat. A murit cu zile. Azi ar fi fost cam de șaptezeci de ani. Eu, acuma, frate Stănoiule, am chimirul plin, dar nu mi-am putut vedea visul cu ochii : să-l îmbrac și să-l încalț pe taica. Ce fac eu cu atît bănet ? Uite ce fac : mă duc prin tîrguri și cumpăr sumane, zeghe și opinci și le împart prin sate. Întreb care e mai bătrîn și mai nevoiaș și-i duc straie calde, de sufletul taichii. Și mă răcoresc. Parcă îl îmbrac pe el, zău așa. Îmi mai trece jalea copilăriei.

Asemeni lui Nicoară, făcea acum și Stănoi. Nu era sat în jur să nu fi înzestrat el două-trei fete și parcă i se mai stîmpăra inima, gîndindu-se că acele biete copile nu vor avea soarta Mălinei lui dragi. Că el le aduce o rază de lumină și de nădejde. I se dusese vestea pe toate coclaurile, iar la el, la Rîureni, îl binecuvîntau multe bordeie unde purta alean și voie bună.

Dar nu i-a mers mult. Nemernicia și ticăloșia stau de veghe totdeauna. Unul de la el din sat, o lepră cu numele Avasilicăi, ispitit de pungile puse pe capul căpitanului de haiduci, se hotărî să se ia bine cu el și cînd i-o veni la îndemînă să-l dea pradă zapciului. Știa că

Stănoi e cel care vine să împrăştie flori şi ierburi îmbălsămate, pe un mormînt mărginaş.

Multe nopţi de-a rîndul l-a pîndit pe deal, la cimitir, tot aşteptîndu-l să vie la groapa Mălinei. Purta şi el, mişelul, maldări de buruieni de cîmp pe braţe.

Pînă cînd, într-o noapte, uite-l pe haiduc venind pe furiş... Avasilicăi sta aţipit pe marginea mormîntului. Cînd a dat de-acea mogîldeaţă, Stănoi a scos pistolul de la brîu.

— Care eşti, mă ?

— Nu trage, măi frate-meu... Om bun ! Eu sînt, Avasilicăi.

— Da' ce cauţi tu la groapa soru-mi ?

— I-adusei nişte flori, săraca. Prea o uitară toţi... Mie mi-a fost dragă... Dar n-am cutezat. Îi sucise capul blestematul de Gavrilă al lui Bursucu... Cum era să mă măsor eu cu feciorul lui Bursucu.

Lui Stănoi mai să-i dea lacrimile... Cît era el de oţelit, oricît ar fi ştiut el de prefăcătoria şi de ticăloşia unor oameni, nu i-a trăsnit prin cap că toate bocetele acelea ale vînzătorului, toate ramurile acelea înflorite, acopereau capcana, aşa cum crengile împletite şi puse una peste alta, ascund groapa unde va cădea lupul.

S-a lăsat înduioşat, ademenit de dragostea şi de jalea făţarnicului Avasilicăi.

Îl întrebă, cu inimă de frate :

— Da' tu, cum o mai duci, fîrtate ?

— Vai de capul meu ! Muncesc de dimineaţa pînă seara, fără spor... Mănînc numai bătăi şi ocări... Îmi vine să-mi fac o samă, să isprăvesc odată ! nu mai e de trăit cu cîinii ăştia ! Ferice de tine c-ai luat calea codrului. Eşti de capul tău, Stănică, nu duci grija boierului, spaima vătafilor. Cînd ne pîrjolim noi, în arşiţă, tu petreci în pădure, la răcoare, cu miei fripţi şi cu vin. Cînd degerăm în bordeie tu stai la căldura vetrei, prin hanuri şi arhondării şi pe la casele gospodarilor. Unde vrei, acolo găseşti gazde. Da' noi, vai de capul nostru ! Grozav m-aş face şi eu haiduc, să scap de viaţa asta amărîtă !

— Stai, măi frate-meu, că n-o fi tocmai aşa ! Aşa credeam şi eu, pînă am ajuns în codru. Ce e haiducia, ziceam ? O ceată de flăcăi cărora le pică prada ca peştele în năvod, îşi împart pungile între ei şi o duc numai în petreceri, în jurul focului unde se perpelesc berbecii ? Aşa credeam şi eu. E-hei, măi frate-meu !... Numai noi ştim cîte săptămîni pe lună flămînzim... Cum ne schimbăm locul somnului, în toiul nopţii ! Punem străji la margini de pădure, să ne păzească... Şi e vai de somnul nostru şi de zilele noastre ! Vrei să te faci haiduc, hai ?... Dar ai destulă tărie în tine, destulă ură împotriva celor ce ne asupresc ? Poţi dormi pe pămîntul gol, fugărit de arnăuţi stăpînirii, pradă viscolelor şi lupilor ? Putea-vei să-ţi birui dorurile, să-ţi stăvileşti patimile, să-ţi întăreşti inima ca oţelul, să nu te temi de ocnă şi de spînzurătoare ? Putea-vei înfrunta pe ciocoi, pe logofăt şi pe cozile de topor ale stăpînirii ? Dacă da, vino cu noi, să ajutăm pe cei oropsiţi, să lovim în asupritori. Dacă nu, stai acasă, băiatule, munceşte şi rabdă ! Rabdă bicele vătafilor, jugul şi sudalmele, scrîşneşte din dinţi, muşcă-ţi pumnii şi tîrăşte-te în faţa boierului.

— Nu, Stănică, asta n-am să fac ! M-am oţelit numai ascultîndu-te ! Ia-mă cu tine, fă-mă haiduc şi ai să vezi cît am să fiu de folos !

Bietul Stănoi se lăsă înduioşat de balele şarpelui, îl luă cu el în pădure, şi-l făcu mîna sa dreaptă, atît de supus şi de credincios se arăta Avasilicăi. Azi aşa, mîine aşa, o lună, două, pîn-a aflat în ce noapte se va duce haiducul în cimitir. I-a spus că are ceva de cumpărat în tîrg la Cîmpulung. Acolo a dat fuga la zapciu, să-l vestească şi l-a povăţuit să ascundă potera-n bisericuţa de pe deal.

— Cînd voi striga eu : „Potera, mă, potera !“, să iasă arnăuţii din clopotniţă şi să puie mîna pe el !

Şi chiar aşa s-a întîmplat. Pe o noapte întunecoasă, iată-i pe amîndoi, Stănoi şi Avasilicăi, urcînd tiptil-tiptil, dealul şi intrînd în cimitir.

Stănoi se aplecase pe mormînt şi aşternea crenguţe înflorite, şoptind cuvinte duioase de jale, surioarei care nu-l mai auzea.

Deodată se pomeni înşfăcat de două braţe puternice, ale lui Iuda care începu să strige cît îl ţineau băierile : „Potera, mă, potera !“ şi-l trînti pe flăcău peste maldărul de flori. Se rostogoleau amîndoi. Avasilicăi îl ţinea bine pe celălalt să nu scape. Cît ai clipi din ochi, ieşiră poteraşii din bisericuţă şi alergară spre cei ce se tăvăleau pe iarba dintre cruci. Deodată unul dintre aceştia doi se ridică şi o luă la goană peste morminte. Dar nu i-a fost d-a bună, că trei poteraşi traseră în el cu flintele şi cel care fugise căzu cu faţa la pămînt şi-şi dete sufletul ca o vrabie, rămînînd mort printre morţi. Aşa a sfîrşit ticălosul al Avasilicăi, fără să aibă parte de preţul vînzării.

Or fi crezut arnăuţii că Stănoi e cel care fuge ? S-or fi gîndit că e mai bine să scape de iscoadă şi să-şi împartă ei pungile hărăzite celui ce-l va prinde pe vestitul căpitan de haiduci ? Cine poate şti ?

Atîta ştim că pe Stănoi l-au legat cobză, l-au dus cu pază mare la Cîmpulung şi l-au închis în beciul adînc al isprăvniciei, pînă la ziua judecăţii.

Cîte a tras acolo bietul băiat, numai pielea şi oasele lui ştiu. N-a fost chin să nu-l chinuiască, doar o mărturisi unde-şi ţine ascunse averile, cîţi tovarăşi are, unde sînt ei acum şi cum le zice şi de unde sînt şi ce gazde i-au găzduit şi cîte toate.

— N-am nici un tovarăş... N-am nici o avere... N-am nici o gazdă !

Atîta răspundea Stănoi. Se puneau cu gîrbacele pe el şi-l băteau pînă-şi pierdea simţirea şi-i aruncau căldări de apă-n cap să se trezească şi să-l tărbăcească iar. Nici unghiile smulse cu cleştele, nici dinţii sfărîmaţi cu patul puştii, nu l-au durut cît l-ar fi durut ispita să-şi dea de gol fraţii din pădure.

— Cîţi ai omorît, mă, spune ? !

— N-am omorît...

— Da' pe Gavrilă cine l-a omorît, mă ? Tata ?

— Gavrilă s-a legat de soru-mea şi a batjocorit-o şi a trimis-o la spînzurătoare !

— La spînzurătoare ai să ajungi şi tu, tîlharule !

— Duceţi-mă la spînzurătoare, dar isprăviţi odată ! strigă la ei Stănoi.

Văzînd ei şi văzînd că nu e chip să afle ceva, hotărîră să-l dea morţii. Unii spuneau să-i facă de petrecanie chiar acolo, în hrubele întunecate, să nu se mai vorbească de el. Dar ispravnicul Perpeleac ţinea întruna că nu, că trebuia spînzurat la lumina zilei, să vadă toţi.

Pildă tuturor trebuie să fie moartea vinovatului, să nu se mai ridice alţii. Să afle tot judeţul şi ţara toată, ce destoinic este el, Perpeleac ispravnicul, să vie şi din alte părţi egumeni şi dregători şi boieri prădaţi, să se bucure că vinovatul îşi ispăşeşte păcatele cu funia la gît. Toată acea mulţime adusă de hramul Sfîntului Pantelimon şi de pristavii cu goarne şi tobe o să se veselească nevoie mare.

Negustorii vor face treburi bune.

Trei zile se va bălăbăni hoitul în spînzurătoare, să se mai sature şi ciorile, ciugulindu-i ochii şi sfîrtecîndu-i pielea trupului.

Atît numai că lucrurile nu s-au întîmplat după voia lui Perpeleac. Au ieşit tocmai pe dos.

Tovarăşii lui Stănoi, care nu ştiau unde pierise, aflară prin strigăturile crainicilor că a fost prins şi că va fi spînzurat în dimineaţa zilei de iarmaroc.

Vestea zbură din pădure în pădure.

Oamenii fură trimişi să-l înştiinţeze pe Tofan şi pe ai lui. Ajunse vestea pînă la Krum şi la Farcaş, şi-n ziua hotărîtă veniră toţi cu ai lor şi alţii, ca la o sută, cu pistoalele ascunse sub cojoace şi-n buzunarele nădragilor.

Veniră şi „tîrgoveţii" ; bărboşii îşi raseră bărbile, se-mbrăcară ca nişte negustori şi se amestecară, din zori de zi, cu mulţimea adunată. Trăgeau cu urechea, se amestecau în vorbă :

— Noi nu sîntem de prin locurile astea. Ce făcu, de umblă să-l spînzure ?

— Ce să facă, dragul de el ? A ocrotit pe nevoiaşi, a-nzestrat fete sărace.

— Pe noi el ne-a ajutat de ne-am înfiripat bordei ! se amestecă în vorbă o tînără pereche.

— Să-l aibă pe suflet Perpeleac şi iscoadele lui !

Haiducii se duceau mai departe şi intrau în vorbă cu alţii ! Toată acea lume la fel vorbea. De partea lui Stănoi erau toţi.

Ghenea vlădica umbla cu Aron ciungu şi arăta oamenilor ciotul tovarăşului său.

— Noi nu sîntem de prin locurile astea, dar văd că nu e nimeni împotriva osînditului.

— De ce să fii împotriva lui, că numai bine am văzut de la el şi de la alţii ca el! răspundeau moşnegii, femeile, cei tineri.

— Dacă n-ar mai fi şi flăcăii ăştia să ne ocrotească, vai şi amar ar fi de capul nostru!

— Ia uitaţi-vă la omul ăsta: alde Perpeleac i-a retezat mîna cu satîrul. Pentru un codru de pîine! Să-l schilodească pentru viaţa întreagă? Şi tocmai mîna dreaptă, mîna de muncă a omului să i-o ciuntească!

Aron îşi ridica braţul fără pumn şi parcă o sută de pumni se încleştau în acea clipă şi blestemau şi ameninţau, sub cerul însorit al verii.

— Noi nu sîntem de prin locurile astea, dar dacă e vorba să-l scăpăm pe haiduc, gata sîntem să sărim şi noi!

— Să-l scăpăm! Că e al nostru! Pentru noi a haiducit şi a tras cîte a tras!

— Da' cum să-l scăpăm?

Fiecare dintre tovarăşii lui Stănoi lua cîte doi-trei flăcăi deoparte şi le spunea ceva tainic, la ureche. Ba şi femei şi copile ascultau şi dădeau din cap, precum că sînt gata şi ele să facă ceva, să-l ajute cumva pe cel osîndit.

Tot umblînd aşa, din om în om, „bărboşii“ şi „tîrgoveţii“ aflară că toată sărăcimea aceea adunată era de partea lui Stănoi şi numai de petrecere, de veselie nu-i ardea. Femeile aveau ochii plînşi. Flăcăii scrîşneau din dinţi. Fiecare dintre cei care spuneau „noi nu sîntem de prin locurile acestea“ se împrieteni cu doi-trei ţărani tineri şi-i dăscălea, spunîndu-le că dacă s-o întîmpla ceva, să facă şi ei ceea ce vor face dumnealor, cinstiţii negustori şi baci, că sînt mai bătrîni şi au văzut multe.

Iar cînd Huduman Buzatul îşi încleştă mîna voinică în braţul uscat al osînditului şi-l împinse spre butuc, să-l urce, să-i puie laţul de gît, să tragă funia şi să dea buturugii cu piciorul, s-auzi un foc de pistol, pe care-l slobozise Tofan. Tofan pusese la cale întregul iureş. La semnul lui, ca un singur om, mulţimea haiducilor, cu ajutoarele lor, flăcăii de prin sate săriră în cîrca oamenilor stăpînirii şi le legară coatele, trîntindu-i în pulberea drumului.

Îşi urmărise fiecare insul hotărît dinainte, ţinîndu-se de el pas cu pas, să nu-l scape, şi n-a scăpat unul. N-a rămas unealtă ciocoiască pe două picioare.

Ispravnicii, zapciii, gîdele, egumenii şi călugării care îi însoţeau, vătafii, poteraşii, argaţii, zăceau cu burţile la pămînt şi nici capul nu îndrăzneau să-l ridice. Cu botul în ţărînă şedeau, nemişcaţi, ca nişte leşuri uitate pe cîmpul de bătălie, în lupta cu turcii.

„Ce-o mai fi şi asta?“ se întrebau ei, neştiind ce năpastă îi lovise.

„Veniseră tătarii, ca-n vremea de demult, se cutremurase pămîntul, sosise judecata cea deapoi?“ Unul nu sufla!

Nu mişcau nici cînd venea cîte un ţînc şi-i trăgea de nădragi sau le gîdila tălpile. Pînă şi de copii le era frică. Atîta spaimă intrase în ei.

Ca nişte leşuri zăceau falnicii viteji de adineauri.

Vorba ceea: făceau pe mortul în păpuşoi!

În vremea aceasta, vreo zece-cincisprezece haiduci, cu pistoalele trase, jefuiau lumea din rădvane, pe boierii mari şi cuconiţele lor, aduse să se desfete la priveliştea spînzurătoarei. Pe nişte cai mărunţi, risipiţi printre butcile, căruţele şi măgarii cu popi, încărcau ei prăzile şi porneau, călări, ca vîntul şi ca gîndul, să le ducă în ascunzişurile din pădure.

Ceilalţi, mulţimea „tîrgoveţilor“ şi „bărboşilor“, se desfăceau, unul cîte unul şi porneau agale, cu mîinile-n buzunare ca omul care nu ştie nimic şi se miră de cîte s-au întîmplat. O luau, binişor, fiecare pe altă cărare, făcîndu-se că nu se cunosc între ei.

Mare fu şi bucuria haiducilor să afle cîtă lume ţine cu ei şi că, la ananghie, se găseau fîrtaţi, prieteni, să le sară-ntr-ajutor şi să-i scape de urgie.

Se împrăştiară, unul cîte unul, tot pe alte drumuri, urmînd să se întîlnească pe înnoptate la Hanul-Ars, unde-l dusese armăsarul negru pe Stănoi. Masă mare se-ntinse în toate odăile hanului, că oaspeţii erau mulţi, burduf de bani şi veseli că şi-au scăpat tovarăşul de la moarte.

Petrecură haiducește, nopticica-ntreagă, închinînd cu plosca, povestind și cîntînd :

Vine badea pe-nserate,
Cu chimirile umflate
Și face la toți dreptate !

În lumina opaițelor, pe prispa hanului și înăuntru, toți acei cinstiți negustori, geambași, ciobani și cărăuși beau și se înzdrăveneau, ca omul, după o zi îmbelșugată de tîrg.

Cîrciumăreasa, fată și văduvă de haiduci, umbla din odaie în odaie, cărînd ploștile și ulcelele goale, aducîndu-le pline ; îi umbla vestea că e cea mai de treabă hangioaică din ținut și nu i-ar fi trecut nimănui prin cap că era gazda cea mai credincioasă a fîrtaților.

Turna mereu lui Stănoi, care abia începea să se domirească, și tot nu-i venea să creadă că e treaz. Sandu Alisandru ridcă ulceaua și închină :

— Să ne trăiești, frate Stănoiule ! Cum te-am scăpat pe tine, de la moarte, să scăpăm pe toți ai noștri de obidă și de prigoană boierească.

Oiță Mielu, de-i ziceau Lupul-Rău, schimbă iscoadele de pază și mai dădu o raită călare să adulmece dacă nu cumva se vestesc ceva potere. Dar nici gînd.

Liniște mare pe căile nopții.

Ghenea cel mărunțel își tot trăgea barba de vlădică și cînta cu glasul gros, de duduiau pereții și podul. Nopticica întreagă ținu petrecerea amestecată cu legămîntul de frăție și de credință și ajutor la nevoie.

Cocoșii cîntară. Se revărsa de zi.

Haiducii se răzlețiră, care singur, care pereche, iar alții mai mulți laolaltă. O luau, unii spre Rucăr, alții pe drumul Tîrgoviștei, alții către Curtea-de-Argeș.

Fiecare purta în suflet o părere de rău că se despărțeau atît de curînd : acea zi și noapte petrecute laolaltă îi legase și mai mult unul de altul.

De pe culmile dealurilor vinetii, veneau adieri de cimbru și de iarbă mare.

Rîulețe și izvoare gîlgîiau în calea lor. S-auzeau tălăngile și zurgălăii vitelor duse la pășune pe dealurile viorii, în răsăritul soarelui, departe. Văzduhul era plin de larma ciocîrliilor, care petreceau pe haiduci în drumul despărțirii lor.

Pe culmea dealului, Stănoi se opri și se întoarse posomorît către soțul său :

— Nu mai este viață, frate Tofane, nu mai merge ! Prea multă nedreptate, prea multă osîndă !

— Lovim, lovim, dar asuprirea și sărăcia se-ntind ca buruiana cea otrăvită.

— În toate satele, în toate județele, aceeași poveste. Asudă și gîfîie și geme norodul...

— Palme și harapnice pentru nimica toată...

— Dări peste dări... de unde ? Unuia i-ai bouleanul, altuia ceaunul de mămăligă...

— Nu mai e nici cenușă în vatră, că nu e lemn să pui foc și să facă cenușă...

— N-o să țină așa în vecii-vecilor !

— Dar cînd, frate Tofane, cînd, oftă Stănoi. Cînd va veni o dreptate pentru toți nevoiașii ?

— Noi, mă frate Stănoiule, să lovim în ciocoi și asupritori și să alinăm nevoile unde putem. Și dreptatea cea mare tot va veni ea.

Așa vorbeau cei doi oameni în lumina care creștea tot mai mare și lumina inimile.

Inima haiducilor creștea și ea odată cu lumina zilei, tot mai limpede și mai caldă.

Porniră pe cele două poteci care se despărțeau de pe culme.

Tot mai departe, tot mai mici se vedeau acum drumeții, în depărtarea lor, și tot mai mult se umplea dimineața de larma ciocîrliilor, de clinchetul tălăngilor.

În vremea aceasta, la Cîmpulung, ciorile dădeau tîrcoale spînzurătoarei și ciuguleau din funie, supărate foc că nu atîrna nimenea de ștreang...

NEGUȚĂTORUL DE IDEI

NUVELE ȘI POVESTIRI

[1971]

NEGUTĂTORUL DE IDEI

Parisul la sfîrşitul primăverii. Clopoţelul de argint al zorilor face să vibreze întregul cer metalic, pal, în care cele din urmă stele se topesc ca nişte fulgi răzleţi de zăpadă săracă. Pe pămînt miroase a praf răscolit, amestecat cu rouă, a ţigară stinsă şi a frunză fragedă.

Cîteva ore înainte ca muncitorul să plece la fabrică, funcţionarul la birou şi savantul în laborator, încep să mişune căruţaşii şi camionagii care duc la piaţă legume proaspete, peşte încă viu şi vite jupuite în ajun ; lăptari ce depun, din etaj în etaj, la porţile apartamentelor, butelia albă ; portărese frecînd balustrada scării ; factori poştali pe biciclete, alergînd să ridice corespondenţa şi s-o împartă în primele ore ale zilei ; vînzători de ziare fugind spre tipografie ; măturători ai străzilor şi ai cafenelelor, în aşteptarea clienţilor matinali ; călători grăbiţi spre gara unde pufăie primele locomotive, plecări spre cine ştie unde... sosiri de cine ştie unde...

În această forfoteală de lume cu treabă, se strecoară, în cenuşiul dimineţii, noctambuli fără treabă, specimene de panopticum, indivizi cu cămaşa fracului boţită şi cu jobenul pe sprînceană...

Unii se clatină, ameţiţi şi istoviţi de fumul şampaniei şi al tutunului, expulzaţi din cabaretele care se închid la ora cînd se deschid porţile muncii.

Alte păsări de noapte vin din cluburi unde au jucat şi au pierdut. Cu o şuviţă de păr căzută pe faţa ce mai poartă, livide, spectrale, reflexe fatidice ale mesei verzi, se prăbuşesc pe banca unui scuar, cu buzunarele goale şi cu gustul de cenuşă pe cerul gurii ars, coclit, amar.

Se uită în pămînt, cu ochii halucinați, în căutarea, parcă, a găurii ce duce la celălalt tărîm, în cazinouri cu mai mult noroc.

Înscriind, cu vîrful bastonului, semne cabalistice pe nisip, ei hotărăsc să nu mai joace decît o singură dată, ca să-și scoată paguba din trecut; iar dacă mai pierd și-n noaptea supremă, își vor trage un glonte în cap.

*

Pe vremuri m-am amestecat și eu în această lume pestriță a zorilor, însoțind studenții români care întîrziau pe terasele cafenelelor.

Ce căutam printre ei? Poate unde mi-era urît în singurătatea odăiței din Cartierul Latin. Uneori nici n-o mai aveam această odăiță, și-atunci băteam localurile de noapte pînă se făcea ziuă, ca să dorm dimineața la vreun prieten studios, plecat la cursuri.

Într-una din acele aurore pe care tinerețea le umplea cu toate mirajele izbînzilor viitoare, fără nici o melancolie și numai cu gînduri optimiste, fără să mă plîng cuiva de privațiunile, sărăcia și de singurătatea mea, am făcut cunoștință cu un tînăr oltean, sărac și el ca și mine, venit și el la Paris să-și ia, ca și mine, „doctoratul în viață“.

Ne-am înțeles de la primele cuvinte.

Eram săraci și singuri amîndoi. Ce căutam la Paris? Întrebați toți hoinarii planetei, care vin acolo să-și încerce norocul...

N-aveam nici părinți înstăriți, nici burse de la stat ca să urmăm vreo școală.

Marius era băiatul unui țăran din Strehaia, care lucra la viile Bibeștilor din Corcova. De mic n-auzea decît de Paris, unde se aflau tinerii prinți și prietenii lor, feciori de boieri și de moșieri. Botezat Marius de către un logofăt care purta și el acest nume prestigios, băiatul lui Petriman și al Nedelcăi nu visa decît să plece și el acolo de unde oamenii se întorc în țară cu stea în frunte.

A ajuns la Paris cu un pumn de gologani, s-a aciuat pe lîngă doi frați Glogoveni, olteni și ei; prin aceștia

a cunoscut alți studenți români, burduf de bani. Trăia în preajma lor, pînă să-și facă vreun rost el singur și să-i dea dracului pe toți, fiindcă-i disprețuia, simțindu-i mai proști ca el. După ce mîncau prin birturile scumpe, îi plăteau și lui cîte un sandviș, la vreo cafenea, ca să le țină de urît.

— Praznicul calicilor! spunea Marius Strehaia, scrîșnind din dinți. Și mă întreba: Pînă cînd o să mîncăm noi, fiule, fărîmiturile dobitocilor ăstora? Ascultă-mă pe mine, fiule! O să ne bată ceasul și nouă!...

Marius Strehaia spunea tuturora „fiule“, mai cu dragoste părintească — avea doi-trei ani mai mulți decît noi — mai în bătaie de joc. Era un băiat cu inimă de aur. Uneori acel „fiule“ era plin de dragoste și de înțelegere.

Cîteodată îl întrebam cu naivitate:

— Cum o să te pricopsești dumneata, nene Marius? Ce negustorie o să-nvîrtești, ca să scapi de sărăcie? Viața e grea printre cîinii ăștia de străini!

— Fiule, eu am o comoară aici! și-și bătea fruntea cu palma. Am să mă fac negustor de idei... Nu știi cîte-mi trec mie prin cap cînd mă-ntorc acasă, în zori!... Omul deștept care n-are ce face nu trebuie să doarmă noaptea. Noaptea să fie treaz, să stea la pîndă. Spre ziuă îi vin gîndurile cele mai deștepte. Nu știi cîte-mi trăznesc mie prin cap umblînd cu hahalerele astea de studenți daco-romani! Odată și-odată tot am s-o pocnesc eu, n-avea grijă!

În așteptare, Marius Strehaia nu părăsea Cartierul Latin, unde se adunau, la „Taverna Panthéonului“, la cafenelele „Soufflet“ și „Vachette“, zecile, dacă nu sutele de tineri compatrioți ai noștri.

Unii, trimiși de familie sau de guvern, cu subsidii generoase, ca să-și ia licența în Drept, Litere sau Medicină, o luau sau n-o luau cu anii; alții, fără burse ori venituri de la moșii, trăgeau pe dracul de coadă, mijlocul cel mai sigur să-și ia „doctoratul în viață“.

Cei care nu-și terminau studiile nu pierdeau mare lucru: acasă îi așteptau averi frumoase, moșteniri prevăzute și neprevăzute, care le înlesneau pînă la adînci bătrînețe o viață fără grijă și fără ambiții.

A doua categorie erau cei sîrguitori, cu venituri mai mari sau mai mici, de la părinți și de la stat, care își vedeau de carte și se reîntorceau în țară ingineri și medici, avocați și agronomi, profesori și magistrați, reușind, încetul cu încetul, fie ca tehnicieni, fie ca oameni de cluburi politice, în administrație, în Parlament, dacă nu pe banca ministerială.

— Oameni limitați, fiule! spunea Marius Strehaia. Nu sînt ca noi, cu stea în frunte!

Alături de el, încurajat de optimismul tînărului mehedințean, visam, și pentru el și pentru mine, destine excepționale. Privațiunile, mai ales printre străini, își ascut inteligența, îți fac inima mai înțelegătoare la suferințele altora, îți biciuie imaginația. Era și puțin dispreț al superiorității, nu numai obidă și invidie, în judecata noastră privitoare la tinerii compatrioți, printre care ne amestecam și noi, mai mult izolați de grosul lor din pricina situației noastre precare. Noi înșine sau poate ceilalți ne exilau. Trăiam oarecum în marginea acelei tinere societăți, care nu cunoștea, ca noi, goana după masa cotidiană, amarul de a nu ști unde îți vei odihni capul la noapte. Consideram sărăcia noastră drept provizorie, iar mediocritatea lor eternă. Oameni limitați. Noi, ceilalți, liberi, neîncadrați în registre universitare, în pensiuni de familie, în obligații sociale, eram stăpîni pe fantezia și viitorul nostru, aveam perspective ilimitate. Va trebui să ieșim odată și odată din comun. Ne alesesem, ne împrietenisem, cîțiva, tocmai din pricina situației noastre, modestă azi, dar în curînd strălucitoare. Cel mai dezghețat dintre noi, Marius Strehaia, se impusese ca un fel de șef al micului trib de nemulțumiți și de veleitari. Uneori rămîneam numai eu unicul său supus. Nu o dată îmi plătea o cafea, un sandviș sau o bere, uneori chiar o masă. Mă cucerise cu optimismul său. Cînd eram mai descurajat, o întîlnire cu el, pe terasa cafenelei „Vachette“ sau la „Soufflet“ sau în grădina Luxembourgului, mă înviora.

— Răbdare, fiule! Ne vine și nouă rîndul.

Marius Strehaia nu urma nici un curs, nu primea nici un ajutor din țară, dar trăia destul de bine de pe urma studenților înstăriți, pe care îi iniția în viața Parisului, le ținea hangul la petreceri, îi recomanda pe la cluburi unde se jucau cărți și care cluburi îi făceau și lui o mică parte din cîștigurile realizate de la novicii clienți români. Și, mai ales, juca la curse pentru ei. Sistemul lui Marius era următorul: încasa, de obicei sîmbăta, anumite sume de la băieți, ca să parieze pe calul cutare, care alerga a doua zi la Longchamps. El, însă, nu cumpăra bilete.

Păstra banii. Știa, din experiență, că mult mai mare era numărul cailor învinși decît al celor învingători. Trăind în lumea jocheilor, cîștigase o tehnică a jocului pe care o aplica invers: se informa de șansele unor anumiți cai și cumpăra, adică spunea numai că a cumpărat, cît mai multe bilete pentru cei care n-aveau șanse.

Îi rămîneau lui sumele pe care „le pariase“ și le pierduse. Cînd se întîmpla să iasă vreun favorit — uneori juca și de aceștia — cîștigul nu era mare și Marius achita pînă la centimă, mai ales cînd clientul era nou și trebuia inițiat, cucerit. Dacă se ivea vreo surpriză și ieșea cîte un cal la care nu se gîndise nimeni, Marius Strehaia, care nu jucase pe acel învingător inoportun și urma să verse sume considerabile, nu mai venea cîteva zile prin cartier, spunea că a fost bolnav sau că se afla în provincie, chemat urgent de o mătușă muribundă, și n-a putut să cumpere tichete. Sau inventa controverse și-și convingea clientul că în ultimul moment se înțeleseseră să nu mai mizeze pe acel cal. Scotea din buzunar și un carnețel de notițe — data, numele jucătorului, suma primită, animalul care trebuia jucat. Aceste însemnări le făcea duminică-seara, după ce hazardul se pronunțase, dar le punea data de sîmbătă. Bazat pe mărturia scrisă, dovedind prin țifre că așa și nu altminteri fusese vorba, el turuia repede și tare, își zăpăcea partenerul, îl obosea cu potopul argumentelor; celor încăpățînați le înapoia mica sumă, în sfîrșit, se aranja într-un fel sau altul, după capul studentului. În definitiv, cîteva zeci de franci nu erau mare lucru pentru băieții care primeau cu sutele, lunar. Jocul la curse, pentru ei, era un amuzament, iar pentru Marius Strehaia, existența însăși.

Unii dintre acești jucători prin procură uitau dacă pariaseră sau avuseseră, numai, intenția să parieze. Altora Marius le încasa banii pentru pariul de a doua zi în momentul cînd erau distrați, discutînd cu violență, jucînd pocher sau făcînd curte unei midinete. La facerea socotelilor, se folosea de acea distracție din ajun ca să justifice de ce nu le plătește cîștigul.

— Te uiți la mine, fiule, și-ți pare escrocherie. Nu. Nu este escrocherie cînd iei cîteva zeci de franci de la niște imbecili care nu i-au muncit. Eu îmi însemn în fața clientului numele unui cal care nu e altul decît cel despre care am vorbit. Tipul nu vede ce am scris. Dacă iese calul despre care ne înțeleseserăm verbal și trebuie să plătesc, scot carnetul unde am însemnat calul și-l arăt tipului că așa ne-am înțeles, că omul trebuie să fie atent și corect cînd discută o afacere, fac gălăgie și o lăsăm încurcată. Procedeul l-am prins de la un mare savant, plin de milioane. Un mamoș, celebru pe tot globul. I s-a dus faima că știe dacă iese băiat sau fată. Vin la el tot felul de prinți orientali și miliardari americani, la braț cu nevasta însărcinată. El o caută și spune „băiat“ sau „fată“. Joacă și el la „soț or făr' dă“. Bogătașul pleacă mulțumit. Are încredere în celebrul medic. L-au trimis la el oameni serioși, cărora le-a anunțat băiat sau fată și așa a fost ! Dacă se-ntîmpla să iasă pe dos și individul păcălit venea să ceară socoteală ilustrului savant că i-a luat banii și i-a încurcat socotelile, informîndu-l greșit, mamoșul punea ochelarii de aur pe nas, făcea pe supăratul, se ducea la bibliotecă și scotea un catastif.

— „Dați-mi voie. Vă numiți Ali-Ahmed-pașa. Este ? Este ?

Sau :

— Sînteți regele dopurilor de plută, *mister* Dollarington... Este ?

— Exact !

— Ați venit la consultație în ziua, luna, anul și ora cutare. Este ?

— Exact !

— Ce v-am spus că o să nască doamna, soția dv. ?

— Băiat !

— Și ce a născut ?

— Fată !

— Pardon. Ați înțeles greșit. În carnetul meu scrie, vă rog să citiți : «Doamna Ali-Ahmed-pașa sau doamna Dollarington, venită la consultație, ora cutare, ziua și anul cutare : «fată».

Eu am scris : «fată». Poftim, uitați-vă. Dumneavoastră ați înțeles «băiat». Regret foarte mult, dar registrul meu nu minte !“

Și prințul oriental sau miliardarul american își cerea scuze și pleca, încredințat din nou de infailibilitatea ilustrului medic-mamoș, membru al diverselor Academii de Științe, carele, verbal, spunea „fată“ sau „băiat“, iar în registru însemna exact contrariul. Așa procedez și eu. Verbal spun „băiat“ și pe carnet scriu „fată“. În amîndouă cazurile îmi iese calul. Adică-mi iese dreptatea !...

Cînd soseau, de la București sau de la Craiova, studenți proaspeți, neguțătorul de idei îi ispitea, îi prindea în horă, îndemnîndu-i să joace, înmînîndu-le cîștiguri chiar atunci cînd nu li se cuveneau. Îi prindea de mușterii pînă la sfîrșitul studiilor. În felul acesta, își căpăta încrederea generală, pozînd, uneori, într-o onestitate vecină cu prostia și amintind, la momentul oportun, cînd era încolțit și nu mai avea argumente, distracția, eroarea, care îl costase atît ; avea dreptul să greșească băiatul și în propriul său folos, nu numai în al altora ! Cînd partenerul devenea arogant, mehedințeanul nostru schimba tactica : nu se mai explica, ridica glasul, tuna împotriva băieților de bani-gata, strigînd că nu e drept să fie jignit, de la înălțimea unor averi nemuncite, el, băiat sărac, care-și făcea studiile prin propriile mijloace. Amenința. Se va plînge lui Jean Jaurès, pe care-l cunoștea personal. Amenința cu revoluționarii ruși, la ședințele cărora se ducea cîteodată în odăițele pline de fumul țigărilor, în hotelurile sordide de pe Rue Cujas. După aceste ieșiri violente, Marius Strehaia avea arta de a deveni blînd ca un mielușel, băiat serviabil, plătind cu promptitudine cîștigurile de la Longchamps.

Mai avea prietenul meu și alte resurse : făcea românilor cîte un mic serviciu în lumea gazetărească și teatrală, unde întreținea relații favorabile. Vindea cărți de-ale autorilor celebri, cu dedicații pentru perechile romanțioase. Dedicațiile le scria un eminent plastograf din Rue Monsieur le Prince. Marius cunoștea localurile „șic“, magazinele de lux și restaurantele cu specialități. Își ducea acolo compatrioții bogați, proaspăt picați la Paris, tineri în călătorie de nuntă, excursioniști maturi, părinți de-ai camarazilor săi din Cartierul Latin, veniți să vadă ce scofală făceau la Paris pricopsitele lor odrasle, care nu-și luau patalamaua cu anii.

Cu toate micile sale succese, Marius Strehaia nu prea era încîntat de felul cum își expedia existența cotidiană. Socotea viața aceasta ca un simplu provizorat : se credea vrednic de alte destine. Spera o mare lovitură, care să-l pună în rîndul oamenilor înstăriți, să-i procure pentru tot restul zilelor o viață de huzur și de lux, de călătorii și de fapte filantropice. Voia să-și întreacă în belșug și fast toți colegii români, în fața cărora se umilea de atîtea ori. Își simțea superioritatea, le simțea la tot pasul lipsa de imaginație, mediocritatea, era revoltat de această nedreptate, de precaritatea lui, de privilegiile celorlalți, de egoismul lor. El va fi darnic, nu va oferi unui băiat sărac un simplu sandviș, pe terasa unei cafenele, în zori de zi, ci o masă copioasă, cu stridii și potîrniche, cu vin de Burgundia.

În această așteptare a unui destin favorabil, ne-am despărțit după vreo doi ani, ne-am pierdut din vedere în timpul primului război mondial și ne-am revăzut după zece ani, prin 1920, tot la Paris, în holul unui mare hotel de lîngă Operă. Căutam un prieten venit odată cu mine de la București, cînd mă pomenii strigat de o voce cunoscută : era Marius Strehaia ! Se ridică, surîzător, plin de efuziune, dintr-un fotoliu, veni spre mine cu brațele deschise, ne îmbrățișarăm. Se îngrășase, chelise, era foarte bine îmbrăcat și respira liniștea sufletească, siguranța omului care nu mai are de luptat cu viața. Se putea să fi fost aceasta numai o impresie falsă a mea : cunoșteam teoriile lui Marius că atunci cînd n-ai existența asigurată trebuie să faci orice sacrificii ca să fii prezentabil, să ai aerul totdeauna sigur de tine. Altminteri, oamenii te ocolesc. Aveam impresia că prietenul meu din tinerețe lucra pe o scară mai întinsă în domeniul expedientelor, în zone ceva mai înalte, și că așteaptă

vreun compatriot descins în acel hotel important ca să mai meșteșugească ceva bani. Am fost surprins cînd mi-a spus că locuiește și el, de vreun an, la „Grand Hôtel“. M-a invitat la masă, la teatru, cu aceeași afecțiune de odinioară. Mărturisesc că nu m-am purtat bine cu el. I-am arătat oarecare rezervă. Nu mai eram adolescentul flămînd din Cartierul Latin ca să duc o prietenie prea strînsă cu un om a cărui situație socială nu era precizată. E adevărat, simțisem și cu zece ani înainte că nu era de demnitatea mea să profit de amabilitatea unui om care împinge uneori ingeniozitatea pînă la escrocherie, dar atunci n-aveam încotro : tinerețea e mai indulgentă, mai puțin otrăvită de prejudecăți și apoi eram prea izolat și prea sărac pe vremuri ca să mai judec cu severitate pe singurul tînăr român care se apropiase de mine cu inima deschisă și mă ajuta din cînd în cînd, în vreme ce alții abia îmi dădeau mîna de la înălțimea moșiilor părintești.

Acum, după zece ani, mi se părea că nu e prudent să fiu prea mult văzut cu un tip echivoc. Îmi părea bine că Marius Strehaia n-a remarcat rezerva mea. Dealtfel, nici eu n-am apăsat prea mult, n-am marcat prea mult distanțele. I-am lăsat, chiar, impresia cordialității.

L-am mai văzut de cîteva ori, la fiecare călătorie a mea, între cele două războaie. Mă invita mereu în localurile cele mai scumpe, mă ducea nopțile prin cabarete, unde era cunoscut și salutat cu deferență. Îmi oferea havane lungi și groase, cutii întregi. Nu voia să primească din partea mea nici o invitație.

— Te rog — i-am zis o dată — nu mă mai răsfăța atît, fiindcă eu nu-mi pot permite luxul de a te invita la rîndul meu, în condiții asemănătoare !

— Alte necazuri să n-ai, fiule ! mă bătu el pe umăr. Nu știu ce vei fi cîștigînd dumneata cu literatura în țară, dar te asigur că literatura mea produce ceva mai mult. Așa că nu te mai frămînta cu fleacurile astea, cu preocupările astea burgheze, cu obligațiile reciprocității !

Marius Strehaia locuia tot la „Grand Hôtel !“. La ora aperitivului, la prînz și seara, erai sigur că-l găsești în hol, cufundat într-un fotoliu, reținînd cunoștințe, oferind „consumații“.

— Am încercat de cîteva ori să stau la „Ritz“, sau la „Maurice“, sau la „Crillon“, hoteluri mai elegante, dar mă plictisesc. Acolo forfotă o lume care nu mă interesează. Aici se perindă oamenii în genul meu. Vin și mulți români, în trecere spre țară sau dinspre țară. În mijlocul lor mă simt acasă. Nicăieri nu e mai puternic patriotismul ca printre străini. Și apoi hardughia asta mă impresiona încă din tinerețe. A sta la „Grand Hôtel“ mi se părea un vis suprem. Nici acum nu-mi vine să cred că am un apartament aici, că mă cufund în fotoliul ăsta, că privesc tot caleidoscopul de călători, bărbați de toate culorile, femei elegante, cîini de toate rasele. Nu știu dacă toți or fi la fel cu mine, dar eu, la cincizeci de ani, nu fac decît să-mi îndeplinesc visurile, programul, dorințele pe care le aveam la douăzeci de ani. Am dus-o foarte greu, ani mulți, am așteptat prea mult ca să încep o viață nouă, să-mi complic existența cu alte aspirații. Dac-aș pleca din Parisul unde m-am chinuit atît, aș avea impresia că-mi trădez tinerețea ; omul din mine, cel de altădată, ar fi mîhnit. Și eu nu vreau să mîhnesc pe cel care-am fost odinioară. Nu fac decît să-i împlinesc visele, să-i stîmpăr foamea pe care o încerca, pe vremuri, în fața unui restaurant în care nu putea intra, să-i dau toate satisfacțiile la care rîvnise în neputința lui de băiat sărman. Dumneata faci parte din tinerețea mea, ești ființa cea mai apropiată de mine : în tovărășia dumitale am trăit cei mai frumoși ani, cei mai grei ; alături de dumneata îmi simt tinerețea prezentă, mă retrăiesc pe mine însumi... Nu te mira că-ți arăt atîta afecție și că sînt gata să-ți împlinesc orice vis pe care l-ai avut în anii noștri de Cartier Latin ! Alte satisfacții nu rîvnesc. Răscumpărarea trecutului și-atît.

Marius Strehaia vorbea cu emoție, dar și cu siguranța omului care-și poate permite orice fantezie. Își ascundea cu discreție importanța averii, dar nu mai încăpea îndoială că era un om înstărit, că nu mai avea nevoie de solicitudinea nimănui, că aprehensiunile mele din primii ani de după război n-aveau nici o justificare. De multă vreme era bogat mehedințeanul meu, de mult nu mai avea nevoie să se umilească recurgînd la expediente ! Aveam impresia că ajută multă lume, că se lasă escrocat

într-un surîs, că lucrul acesta îi face chiar plăcere. Avea o voluptate stranie să dea iluzia că a fost prostit de prima secătură. Un tip aparte și Marius Strehaia acesta, fiule !

*

Șapte ani nu l-am mai văzut. A venit iar războiul, în 1939, toate nenorocirile s-au abătut pe capul bietei Europe. Ani întregi n-am mai putut călători, nu ne-am mai putut scrie. Nu mai știam unii de alții. În 1946 am plecat la Paris, la Conferința de pace, ca reporter. Am fost repartizat, împreună cu colegii de presă, la „Grand Hôtel“.

Prima mea întrebare — întrebare emoționată pînă la îngrijorare — a fost la biroul portarului dacă *Monsieur* Strehaia se mai află în acel hotel. Răspunsul a fost afirmativ. Mi-a crescut inima. Mi-am căutat vechiul prieten, l-am găsit. L-am revăzut în aceeași zi. Îmbrățișările au fost mai calde ca oricînd, pînă la lacrimi. Șapte ani lungi și grei ne despărțiseră.

Eram îmbătrîniți amîndoi, firește. Mărturisesc că pe el anii îl schimbaseră mai mult ca pe mine. Am stat de vorbă mult. Înviau în noi amintirile primului nostru Paris. Cei șapte ani, în loc să îngreuneze, să întunece depărtatele suveniruri, le limpezeau, le amplificau, le dădeau o prezență aproape reală. Ne duceam foarte des în Cartierul Latin. Eu eram ocupat în fiecare zi, la conferința care se ținea în palatul Luxembourgului. La două-trei zile venea și Marius.

Ne preumblam prin vechiul parc, unde începeau să cadă primele frunze, ne opream în fața reginelor de piatră. Fiecare statuie, fiecare bancă ne vorbea de ceva care se petrecuse acolo cu aproape patruzeci de ani în urmă.

Ne aminteam și rîdeam, povestind întîmplări de pe-atunci, pățanii de-ale studenților mai prostuți, farsele pe care le jucam unora dintre ei. De fiecare colț ne lega ceva. Iată terasele cafenelelor de-odinioară... „Vachette“ s-a închis de mult. Acum e sucursala unei bănci. „Bazarul“ s-a modernizat. Tot așa și cafeneaua „Soufflet“.

Scaune cu piele roșie, nichel mult, strălucitor, lumini violente înlocuiesc vechiul mobilier. Numai la „Cluny", unde se bea cea mai bună cafea a Parisului, decorul a rămas același. S-a închis și restaurantul „Duval". „*Boulangerie*-a" din față, colț cu Rue Racine, a rămas. Dar nu mai cunoaște freamătul de demult.

— Ți-aduci aminte, fiule, cum se aduna toată tinerețea Cartierului aici, după miezul nopții, cînd se închideau cafenelele ? Băieții mîncau sandvișuri cu ficat de gîscă, franzeluțe cu salam de Lyon. Noi ne uitam cu jind la ei după o zi întreagă de post... Ne duceam pe Boul-Mich, spre Sena, să bem apă din cișmeaua Wallace... Ce păcat că această *boulangerie* nu mai are cîrnați de Lyon și pateuri de gîscă ! Am veni la noapte să ne răzbunăm foamea de altădată !

În schimb, mîncam pe la restaurantele rămase în ființă și unde prin 1910 nu ne puteam permite luxul de a intra. Eram decepționați : toate ne păreau sărăcăcioase, mucegăite ; nu trebuie scuturat prea mult praful de pe scrinul amintirilor !

În bazilica Panthéonului mirosea rece, a stătut, ca și odinioară.

Picturile lui Puvis de Chavannes mi se păreau șterse. În schimb, mult mai înalți, mai luminoși, mai maiestuoși, mai bine îngrijiți, bătrînii arbori ai Luxembourgului. Unde-or fi dus statuia tînărului purtător de măști ?

Să mai vedem și bustul lui Verlaine... Frunzele castanilor, ale platanilor palpită, se desprind, plutesc o clipă și cad, ca pe vremuri, pe verdele tînăr al peluzelor, pe prundișul prăfuit al aleilor. Zboruri grațioase de porumbei albi și rozi și vineți, în înserarea trandafirie.

În parc plutește, doamnă,
Parfumul trist al anilor.
Cad frunzele platanilor,
În Luxembourg e toamnă...

Alunecă ușor
Grămada porumbeilor
Pe liniștea aleilor,
Pe frunzele ce mor.

Ca un duios refren
Se-nalță smirna fînului
Spre statuia bătrînului
Și bunului Verlaine...[1]

Cîte secole să fie de cînd am scris aceste strofe ? Ieșeam din parc pe poarta dinspre actuala piață Edmond Rostand și urcam pe Rue Cujas, unde locuiau, pe vremuri, revoluționarii ruși. În locul bistrourilor întunecoase, iată baruri supermoderne... Ce căutăm noi aici ?

Coboram străzile din jurul Panthéonului, de pe colina Sfintei Genevieva, spre Rue des Écoles : iată, lărgită, îndreptată, luminată, trista Rue des Carmes, unde am locuit cîndva. În fața ferestrei mele era un restaurant grecesc și altul chinezesc. Nu mai există nici unul, nici altul, de mult. Să coborîm spre Saint Julien-le-Pauvre... Vechile străduțe au fost lărgite : s-au deschis scuaruri, s-au dărîmat casele medievale, înnegrite de vreme, din coasta bisericilor bătrîne. Dar vechiul pitoresc tot mai stăruie între vestigiile seculare. Și iată-ne din nou pe bulevardul Saint-Michel.

În acest început de an școlar nu mai vezi animația de odinioară. Unde e toată acea studențime pestriță, amestecul de tipuri și de graiuri exotice ? Acum, adolescenți gravi, cu ochelari, băieți veniți numai din colțurile provinciei franceze, mai trec prin fața muzeului Cluny și intră în librăriile din jurul Sorbonei.

— Cartierul e același, dar peisajul s-a schimbat ! spunea Marius. Credeam că ne vom regăsi pe noi înșine și toată atmosfera de atunci. Dar iată... n-au rămas nici măcar fantomele. Numai noi, noi înșine, cu totul alții... doi călători... doi străini... doi bătrîni. Ca și cum n-am fi trăit niciodată p-aici, ca și cum n-am fi fost tineri niciodată !...

Ca să ne mai scuturăm de melancolia confruntărilor cu trecutul, plecam repede, dincolo de Sena. Pe măsură ce ne apropiam de centrul Parisului, ne simțeam parcă rușinați de acest sentimentalism decepționat. Surîdeam. Ne aruncam din plin în vîltoarea metropolei. Înviorați, gustam intens viața străinilor bogați, teatrele și restaurantele la modă, devoram toate bunătățile jinduite atîția ani : stridiile, langustele, potîrnichile, brînzeturile de Brie, Camembert, Roquefort, vinurile de marcă, lichiorurile fine... Nopțile le consacram cabaretelor elegante, unde sticla de șampanie ne aștepta pe masă, în răcitoare de argint. Ieșeam tîrziu, amestecați cu aceiași oameni ai zorilor, printre care ne petrecusem diminețile tinereții. Plecam fără ca Marius să ceară nota de plată a consumației. Era salutat pînă la pămînt de personal, de la girant la femeile de la vestiar și pînă la *groom*-ii care se repezeau să ne deschidă ușa.

---

[1] Primele trei strofe din poezia *În parcul Luxembourg*, scrisă la Paris în august 1916, reeditată în ediția de față, *Opere, 7*, Poezia p. 153.

— Am depozite pe la toate cîrciumile astea. Ne socotim la fiecare două-trei luni... Mă fură ca în codru... Dar nu vreau să plătesc de fiecare dată, vreau să am impresia că nu mă costă nimic... Am destui bani, dar mi-e nesuferită senzația de-a plăti mereu. Îmi taie toată pofta... Am prevăzut bacșișuri pentru toți... mă servesc toți ca pe un nabab... Destul am stat și eu în umbra nababilor, la praznicul calicilor.

Fiindcă în mai multe rînduri îmi vorbise de averea lui — fără ostentație, recunosc — într-o seară pe terasa unei cafenele de lîngă Porte Saint-Martin, l-am întrebat, în treacăt, cum a ajuns să ducă o viață atît de îmbelșugată, cum s-a îmbogățit ?

— Din prostia omenească ! mi-a răspuns prompt amfitrionul meu. Din exploatarea unei superstiții. Am pus în practică o vorbă a dumitale, scumpe amice : „Superstiția nu trebuie niciodată tratată cu indiferență : cînd n-o poți combate, exploateaz-o !“ Așa am făcut eu. Stai să vezi. Așa cum trăiam în tinerețea noastră prin jocuri de noroc, așa am ajuns de m-am îmbogățit mai tîrziu. Oamenii s-au lăsat totdeauna prostiți. De mii de ani, societățile de exploatare religioasă inventează cîte un Lourdes, cîte un Petrache Lupu.

Lumea e plină și azi de neguțători de legende, de fachiri, de prezicătoare, de toate rămășițele evului mediu !

După această introducere filosofică, ascultă și povestea mea. N-a fost atît de ușor, mă crede. Am încercat cu multe negustorii de idei pînă am găsit izvorul de aur.

Precum știi, în tinerețea noastră, n-aveam nici o vocație precisă. Nu mă interesa nici un meșteșug, n-aș fi putut presta nici o activitate ordonată, prelungită. N-aveam și n-am nici astăzi puterea de muncă, simțul comercial care se cer celor ce vor să facă ceva în viață. Eram — am rămas și pînă azi — tipul boemului, liber, nepăsător ca pasărea cerului. Eu n-am putut să fiu un om limitat... Eram plin de idei... Fiecare casă, fiecare vitrină, fiecare vaporaș care aluneca pe Sena, tot ce-mi cădea sub ochi, tot ce auzeam, tot ce citeam era pentru mine un prilej de meditații, de transformări și perfectări ingenioase. Nu se putea ca atît tumult de proiecte să rămînă sterp în vecii-vecilor. Deocamdată, însă, imaginația mea bogată nu-și hrănea omul. Ideile mele erau, poate, prea vaste, prea nebuloase, prea abracadabrante, irealizabile. Poate că nu se născuse încă mecenatele care să mă-nțeleagă, să mă-ncurajeze. Ah, dac-aș fi fost în America ! Acolo trăiesc din belșug oamenii care vînd idei. Desigur, trăiam și eu la Paris vînzînd compatrioților mei inspirația de a juca, prin intermediul meu, pe cutare cal, dar recunoșteam eu însumi că invenția era cam puțintică și nu o dată friza escrocheria.

Într-o zi — în sfîrșit ! — am găsit individul genial care să pună în practică una din genialele mele idei. Un bogătaș craiovean își vînduse pămînturile moștenite și venise cu banii la Paris, să-i investească într-o afacere cît mai productivă. Putea călătorul acesta să nu dea de Marius Strehaia, oltean ca și el, tipul cel mai cunoscut dintre românii Cartierului Latin ?

Ne-am împrietenit din primele zile, m-a invitat la masă, spunîndu-mi să-i indic cele mai „șic“ restaurante. Ne-am dus la „Tour d’Argent“, celebru prin bobocii de rață preparați *à la rouennaise*. Cînd am ieșit de-acolo, bine dispuși, optimiști, ca după orice bun ospăț, i-am expus compatriotului meu planul unei mari afaceri, care să-l pricopsească și pe el, să mă căpătuiască și pe mine : vom deschide și noi un restaurant la fel, dar în centrul Parisului, nu atît de departe de marile hoteluri. Va fi un local modern, nu prăfuit ca „Turnul-de-Argint". Scaune de nichel, piele roșie, lumină bogată, mult nichel și multă strălucire, ca să ia ochii străinilor bogați. Vom împodobi pereții cu panouri, portrete și caricaturi de-ale scriitorilor la modă. Vom aduce lăutari din țară. Bobocii de rață nu-i vom prepara prea vizibl în sîngele lor. Vom perpeli pasărea la frigare, în fața clienților, ca la grădinile de vară de la noi. Ospătăria noastră se va numi „Turnul-de-Ivoriu" — o aluzie la artiștii și scriitorii în onoarea cărora va fi ridicat noul templu. Chelnerii vor fi îmbrăcați în fracuri de academicieni, iar mai-marele lor, *le maître d'hotel,* cel care primește pe clienți, îi îmbie, le notează comenzile, va evoca, prin capul său romantic, barba și pletele lui Alphonse Daudet. Va purta haină de catifea și lavalieră, evocînd prototipul poetului romantic, Parisul pitoresc de odinioară.

Omul meu de la Craiova a fost încîntat de proiectul acesta ingenios, l-a adoptat fără ezitare, l-a dus pînă la capăt. Am deschis acest restaurant și l-am lansat tot după o idee ingenioasă a mea : am invitat trei zile în șir — în mod cu totul gratuit — lumea premierelor pariziene, aristocrația de sînge și de spirit, elita presei, a literaturii și a teatrului. (Cu această ocazie mi-am plătit unele obligații față de cîțiva gazetărași prieteni, care mă serviseră de atîtea ori și în ochii cărora am crescut prodigios de cînd i-am ospătat ca un veritabil prinț moldo-valah.)

Am luat de la marile hoteluri numele străinilor de marcă ce se aflau în acel moment la Paris și i-am invitat ; era cea mai ingenioasă reclamă : gloria restaurantului nostru va deveni în cîteva săptămîni mondială.

N-am să uit niciodată primele trei seri ale „Turnului-de-Ivoriu", eleganța, distincția, veselia care au domnit acolo, bunăvoia generală.

Tronam ca un semizeu, trecînd cu surîsuri și strîngeri de mîini printre mese, foarte ceremonios în fracul meu cel nou. Socoteam toată acea festivitate culinară ca opera mea personală, cum de fapt și era. Invitații mîncau și beau din plin, aperitivele erau dintre cele mai fine, vinurile vechi și aromate, șampania de prima calitate.

Poate și faptul că oamenii nu erau obligați să-și achite consumația dădea atîta efervescență, atîta optimism serii inaugurale.

Cînd mănînci pe propria dumitale socoteală și mai ai și invitați, îți măsori fiecare comandă, renunți la multe bunătăți, socotești cît costă fiecare fel de mîncare, ești preocupat, zîmbetul ți-este artificial. Masa nu-ți tihnește.

Oricît ar fi cineva de generos, nu poate să nu fie obsedat, terorizat de nota finală, pe care francezii o numesc atît de plastic *la douloureuse.* (Noi i-am putea spune „măciuca".) La orice masă de restaurant unde se perindă mîncărurile și băuturile în optimismul general, dacă te uiți cu atenție, vei găsi un domn îngîndurat, cu un surîs de circumstanță, care nu împărtășește veselia totală a celorlalți oaspeți. Acest izolat e tipul care i-a invitat. În cazul nostru, omul melancolic era craioveanul meu, care urmărea, din prag, cu un surîs de resemnare, toată această desfășurare de forțe.

Cînd au atacat lăutarii *Ciocîrlia,* în extazul general, l-am întrebat mîndru :

— Ce zici, patroane ?

— E frumos, bădie — mi-a răspuns el — dar dacă și-ar plăti ăștia tot ce beau și mănîncă, mi-aș scoate un sfert din capital.

Am dat din umeri cu disprețul interior al omului care se ridică peste meschinărie și am continuat să-mi admir opera. Un număr de senzație al serii a fost ideea mea de a invita „nemuritori" autentici, pe care îi serveau chelneri în frac verde. Acestor chelneri, un peruchier expert le făcuse exact capul academicianului servit.

Îți închipui cît erau de măguliți „nemuritorii" și ce haz făceau convivii ceilalți. Cît despre Alphonse Daudet — marea mea insipirație — e inutil să-ți spun că a fost *le clou,* centrul atractiv al oaspeților.

A patra seară, cînd masa trebuia plătită de consumatori, a fost, bineînțeles, mai puțină lume și mai puțin antren. Clienții cu fruntea îngîndurată își impuneau tristețea, în așteptarea inevitabilei *douloureuse.*

Ceva fanat plutea în aer : flori rîncede, miros de tutun îmbîcsit. A cincea zi au fost trei mese în plus.

Semn bun. A șasea zi, șapte mese în plus. Într-o duminică am făcut arhiplin. A doua zi, luni, abia o treime din mese erau ocupate, pe urmă o nouă afluență. Călcasem cu dreptul. Afacerea era pornită grandios și nu putea să nu meargă admirabil. La „Turnul-de-Ivoriu“ toate erau de primă calitate, inovațiile apreciate de toată lumea, atmosfera plăcută și prețurile nu prea mari. Felul original și amabil cu care erau primiți oaspeții de către chelnerii-academicieni și de șeful lor, Alphonse Daudet, adăuga un farmec special restaurantului nostru. Patronul craiovean își freca mîinile, iar eu eram mulțumit de triumful final al ideilor mele. Devenisem copilul răsfățat al restaurantului. Asemeni unei corăbii cu toate pînzele umflate de vînt, „Turnul-de-Ivoriu“ pornea spre limanuri miraculoase.

Pînă într-o zi... Într-o bună zi, clientela începu să se rărească. Tot mai puțină lume ne cerceta. Eu nu găseam nici o idee care să dea un suflu nou pînzelor dezumflate.

Cheltuielile erau prea mari față de venituri. Mergeam, vertiginos, la dezastru. Spre norocul nostru — adică spre norocul craioveanului, fiindcă pe mine m-a trimis la plimbare — un restaurant din vecini, patronul „Găinii-de-Aur“, se oferi să răscumpere el afacerea. Acel patron de restaurant făcuse treburi excelente vreme de un sfert de veac cu „Găina-de-Aur“, iar acum, din pricina concurenței „Turnului-de-Ivoriu“, era amenințat de faliment. Cum și restaurantul nostru devenea falimentar, tîrgul se făcu foarte repede. Surprins, consternat de neprevăzutul, durerosul, inexplicabilul nostru insucces, îi căutam motivele. Mai intrigat am fost văzînd că, sub noua direcțiune, „Turnul-de-Ivoriu“, începea să prospere... Clientela se reîntorcea, sporea din zi în zi, deși nu se schimbaseră nici decorul, nici frigarea, nici muzicanții, nici chelnerii-academiceni. Numai faimosul nostru *maître d'hotel* era altul, un tip jovial, ras proaspăt, tuns la piele, cu plastronul fracului strălucitor de albeață. Spre marea mea uimire, am aflat că nici el nu era altul, adică era unul și același cu al nostru, atîta numai că-și răsese barba, își tăiase pletele și nu mai purta haină de catifea, lavalieră și monoclul lui Alphonse Daudet. Am crezut, un moment că transformarea era datorită intervenției lui Léon Daudet, romancierul și pamfletarul temut, care nu putea tolera imitația comercială a ilustrului său părinte. Dar Léon Daudet n-avusese nici un amestec în schimbarea la față a chelnerului nostru șef. Iată care era adevărul. Insuccesul și plecarea noastră, precum și instalarea noului stăpîn erau datorite unei idei geniale a unui alt derbedeu în genul meu. Un zvon, o insinuare dusă din gură în gură.

Amenințat cu falimentul, după ce „Găina-de-Aur“, care funcționase admirabil aproape trei decenii, începea să fie ocolită și clientela se ducea la „Turnul-de-Ivoriu“, proprietarul numitei găini angajase agenți, bine plătiți, care împrăștiau în toate părțile, începînd cu însuși localul „Turnului-de-Ivoriu“, informații tendențioase, răuvoitoare pentru noi.

Spuneau cam așa :

„Ce păcat de acest restaurant ! Bine situat, cu o bucătărie excelentă, cu saloane, decorațiuni, muzică și serviciu ireproșabil, își gonește singur clienții ! Ce idee nenorocită cu acel *maître d'hotel* bărbos și pletos, care-ți taie pofta de mîncare !“

Alții mergeau mai departe :

„O baroană suedeză mi-a spus că a găsit cîteva fire din părul și barba lui Alphonse Daudet în supa de raci !“

„Consulul Argentinei nu și-a mîncat friptura fiindcă, în momentul cînd era servit, mătreața indezirabilului *maître d'hôtel* i se scutura în farfurie ! Ce păcat !“

Această campanie perfidă a ținut cîteva săptămîni în șir, a prins aripi înainte ca noi să prindem de veste și să trimitem la coafor „atracția“ cea mare a restaurantului, salvînd, astfel, o afacere care se anunța atît de strălucită.

Craioveanul meu a lichidat, fericit să încaseze suma derizorie cu care i-a fost cumpărat „Turnul-de-Ivoriu“. Bineînțeles, s-a supărat pe mine, care-l vîrîsem în asemenea complicații. După cîteva luni, a deschis pe lîngă Opera mare un restaurant românesc, mai modern, fără inovații senzaționale, și care i-a mers destul de bine pînă în 1914, cînd a izbucnit războiul.

Eu am rămas din nou pe drumuri. Mi-era mult mai greu acum să duc o viaţă nesigură după ce cunoscusem splendoarea „Turnului-de-Ivoriu“. M-am ales, însă, cu o experienţă. Am învăţat că o idee exploatată cu tenacitate, gînd constructor sau calomnie, poate clădi sau dărîma o instituţie ; un fleac de idee bine dirijată poate avea efecte incalculabile. Am notat această învăţătură, ca s-o folosesc mai tîrziu.

*

Cîteva luni trăisem în euforia omului de geniu căruia i-a reuşit marea idee. Graţie „Turnului-de-Ivoriu“ aveam asigurate două mese excelente pe zi, locuiam, în sfîrşit, într-un mic apartament mobilat cu gust şi-mi făcusem o garderobă care putea să-mi ajungă doi-trei ani. O eră de prosperitate, chiar dacă se termină printr-un faliment, lasă totdeauna urme favorabile. Ca orice om care a pierdut, întrucîtva, încrederea în sine, deveneam filosof. Filosofia este cîteodată o formă a resemnării. Îmi spuneam că orice idee ofensivă creează arma defensivă corespunzătoare. La început a fost suliţa, apoi, scutul. La început, glontele, apoi armura. La început, obuzul, apoi, cuirasa de oţel. Cînd faimosul Gilette şi-a inventat faimoasa lamă de ras şi oamenii nu se mai duceau la bărbier, urmaşii isteţului Figaro, ca să nu rămînă pe drumuri, au născocit moda femeilor tunse : contraideea genială.

În lungile ore de reverie, pe cheiurile Senei sau în parcul Luxembourgului, revizuisem toate ideile geniale pe care le avusesem pîn-atunci, le găseam contraideile şi constatam că, în cele mai numeroase cazuri, antidotul era mai genial decît ideea însăşi. O umilitate creştină mă domina : erau momente cînd socoteam că este o nebunie să mai cred în destinul meu excepţional şi că lucrul cel mai bun era să mă prepar pentru o existenţă mediocră, dar sigură, printr-o activitate cotidiană bine disciplinată.

Criza aceasta morală, adică epoca de filosofie, nu m-a ţinut mult : temperamentul, imaginaţia mea şi-au reluat drepturile. Ardeam de nerăbdare să reîncep. Mi-am revizuit lista cunoştinţelor făcute în ultima vreme. Erau destule. Cele mai multe favorabile. Am făcut mai multe vizite, oferindu-mi cu discreţie serviciile. Eram bine îmbrăcat, surîzător, nu păream încolţit de soartă, nu păream nerăbdător să mă căpătuiesc. Cînd îţi merge rău, trebuie să cauţi să fii cît mai bine îmbrăcat, mai sigur de tine şi mai amabil, să dai impresia celuilalt că vrei să-l ajuţi tu pe el, nu el pe tine. Cum aveam în rezervă cîteva rînduri de haine noi, nu mi-a fost greu să fac pe gentilomul.

Un anteprenor care contribuise la realizarea „Turnului-de-Ivoriu“ şi, văzîndu-mă la lucru, începuse să mă simpatizeze fu încîntat de vizita mea dezinteresată. Mă aprecia. Soseam cum nu se putea mai la vreme. Voia să deschidă şi el un restaurant sau o cafenea-bar într-o staţiune balneară, lansată de curînd pe coasta Atlanticului.

— Ce-ar fi dacă ai veni cu mine ? mă întrebă omul meu. Te invit. Mi-ai da unele idei. Cine ştie ce-ar putea ieşi din colaborarea noastră ? !

Această colaborare el nu-şi dădea seama că-i fusese sugerată, aproape impusă de mine. Credea că-i venise lui însuşi asemenea gînd propice. Am plecat cu el chiar a doua zi, gîndindu-mă cum i-aş putea fi folositor, cum să mă fac vrednic de încrederea pe care mi-o arătase. I-am vorbit multe şi mărunte. Era o frumoasă zi de mai. Privind pe fereastra trenului goana de perspective, îi explicam, în faţa fiecărui peisaj, ce foloase s-ar putea trage din bogăţia regiunii, nu îndeajuns exploatată. Fantezia, verva mea orientală, justeţea observaţiilor mele îl convinseseră.

I-am dat gata în momentul cînd mi-a mărturisit că nu ştia precis dacă trebuie să deschidă un restaurant sau o cafenea-bar, şi în ce loc anume să-şi instaleze noua afacere. I-am replicat după cîteva clipe de meditaţie :

— La întîia chestiune, dacă trebuie să deschidem cafenea-bar sau restaurant, dă-mi voie să nu-ţi răspund încă. Vreau să mă mai gîndesc. Întrucît priveşte locul unde să ne instalăm comerţul, l-am şi găsit, deşi n-am fost niciodată în această localitate marină. Adică nu l-am găsit eu : l-a găsit altcineva înaintea noastră, iubite domn !

Omul nostru căscă ochii de mirare.

— Da, da ! Să nu crezi că ești primul care ai calculat unde se poate crea cel mai favorabil vad pentru un restaurant sau o cafenea-bar, mai bine zis pentru o terasă. Într-un oraș de la malul mării, toată importanța trebuie dată meselor exterioare, terasei, întrucît acolo se iau consumațiile vara... Interiorul are prea puțină importanță acolo unde viața se desfășoară în aer liber. Ne vom informa în ce loc e vorba să se deschidă o cafenea-bar, fiindcă nu-mi închipui că nu s-au gîndit și alții la așa ceva, și vom închiria chiar în fața ei terenul sau etajul inferior al imobilului, în vederea scopului nostru. Acolo e punctul propice. Inițiatorul l-a ales după prealabile conjuncturi, consultări și conferințe. Iată planul meu, iată ideea mea capitală : vom instala *vis-á-vis* de el o terasă magnifică. Vom răpi clienții inamicului printr-o inovație pe care dă-mi voie să nu ți-o dezvălui imediat. Ideea unui restaurant nu-mi surîde, îți spun drept. E mult mai costisitoare decît a unei cafenele-bar. Gospodăria, reușita unui restaurant, sînt mai complicate, au mai multe riscuri. E mult mai comod să servești un aperitiv într-un pahar îngust decît o supă de raci, pe-a cărei suprafață mai întinsă pot pluti fire din părul sau barba lungă a unui *maître d'hôtel* prea decorativ ! (Aici i-am povestit pățania cu Alphonse Daudet, a cărui invenție, bineînțeles, nu mi-am revendicat-o, am dat-o pe seama fostului patron, care n-a vrut să mă asculte pe mine și, urmărind originalitatea cu orice chip, s-a ruinat.)

Francezul meu era cucerit de logica tînărului său consilier. Prestigiul îmi spori cînd constatarăm la fața locului că pe un teren central al viitoarei plăji la modă se și începuse construirea unui local în care, peste trei luni, in august, se vor consuma aperitive, sandvișuri, prăjituri, înghețate, siropuri, cafele... Viitorul nostru concurent renunțase și el la negustoria de fripturi și sosuri, ca să se mărginească la mîncăruri și băuturi mai ușoare, mai productive decît *menu*-urile încărcate, care pretindeau și un personal mai numeros. Asociatul meu optă și el pentru cafenea-bar, felicitîndu-mă. Peste drum de localul unde construia concurentul nostru era o magherniță pe care o cumpărarăm fără prea multă tocmeală și ne apucarăm să zidim. Dornică să vadă realizată cît mai

curînd noua plajă la modă, municipalitatea ne făcu toate înlesnirile posibile. Lucram cu zor. Prin spioni ad-hoc aflarăm ce conformație, ce mobile, ce decorațiuni are casa de peste drum, ca să ne facem la fel. Fixarăm la fel genul și prețul consumațiilor. Păstram, însă, pentru ultimul moment surpriza, inovația mea : un mare ceasornic, pe care urma să-l instalăm abia în dimineața inaugurării, fixată în aceeași zi cu a vecinului.

Ca și el, inaugurarăm localul pe o splendidă dimineață de la începutul lui august, punînd la dispoziția vilegiaturiștilor mesele noi de pe terasă, consumațiile proaspete din interior ; aceste consumații, în prima zi, urmau să fie gratuite. Dar și concurentul nostru avusese aceeași idee, așa că terasele fură arhipline. „Clienții“ treceau de la o masă la alta, de la noi la el, cu dezinvoltură.

Închiserăm ochii și noi și vecinul de cîte ori un client repeta, din oră în oră, gratuitele consumații, străbătînd cu un aer distrat piața care ne despărțea.

Lupta se declarase.

Forțele erau egale. Noi, însă, posedam o armă în plus : mașina infernală, ceasornicul triumfal.

De dimineață pînă seară, în ziua lansării, mesele fură ocupate în permanență în amîndouă localurile. Se anunțau afaceri minunate pentru fiecare. Noi, însă, aveam prioritatea senzaționalei atracții care își rotea minutarele deasupra meselor noastre, acel cadran-soare. Prestigioasa mea invenție își va face efectul abia a doua zi, cînd consumațiile se vor plăti. Să te vedem mîine, stimate domn concurent ! Care pe care ?

A doua zi, însă, la ora aperitivului terasa vecină era aglomerată, iar la noi, nimeni. O zi așa, două-trei zile la fel. Eram dezolați, intrigați... M-am dus să cercetez enigma, să aflu ce contraidee genială avusese concurentul nostru de ne-a luat clienții, și n-am găsit nici una. M-am dus să iau un aperitiv la vecin, să studiez problema pe teren. Am intrat în vorbă cu un domn la masa căruia luasem loc.

— E curios, i-am spus. Consumațiile de aici nu sînt nici mai bune, nici mai ieftine decît peste drum, și totuși acolo nu văd pe nimeni... De ce nu vă duceți și *vis-á-vis* ?

— Foarte simplu, îmi răspunse francezul, arătîndu-mi superbul orologiu care trona deasupra terasei vecine : De-aici avem avantajul să vedem și cît e ora la ceasornicul de peste drum !

Am rămas răsnit !

*

Încă o dată, una din ideile mele ingenioase rata. Mai mult : servea pe inamic ! Eram mai dezolat decît patronul însuși. Bineînțeles nu i-am comunicat motivele înfrîngerii noastre. Ar fi însemnat discreditarea mea totală. Am căutat să remediez răul. Am început prin a explica fenomenul :

— Probabil, individul de peste drum, sosit înaintea noastră în localitate, și-a făcut relații, și-a lansat reclama înaintea noastră. Nu e nimic ! Am și eu sistemele mele ! Voi începe o propagandă verbală, diabolică, în favoarea noastră. Tehnica zvonului. Voi lansa laude pentru noi, critici pentru inamic. Nu trebuie să te descurajezi. Nu va trece mult și vei vedea mesele noastre pline, iar peste drum, dezolarea și neantul... Am o idee pe care dă-mi voie să nu ți-o împărtășesc decît după rezultate !

Ideea mea cea nouă nu i-am mărturisit-o niciodată, fiindcă n-aveam nimic original, diabolic : m-am strecurat pur și simplu în pod, asemeni unui răufăcător, și am detracat blestemata mașinărie a ceasornicului. O dată minutarele imobilizate, orologiul nostru n-a mai fost interesant pentru cei de peste drum : au început să pice și pe terasa noastră cîțiva clienți !

— Ai văzut ? Mesele se umplu în fiecare zi... În curînd nu va mai fi loc pe terasă !

După cîteva zile am mai spus patronului :

— Cred că orologiul nostru și-a făcut datoria... Am găsit un cumpărător care ne oferă dublu cît a costat !

Clientul nu exista decît în imaginația mea. Totul era să dăm aparatul jos și să-l punem deoparte, în așteptarea cumpărătorului, care trebuia să se reîntoarcă de la Paris.

În același timp plăteam consumațiile la ambele terase unor tineri vilegiaturiști, cu obligația pentru ei să ne elogieze localul și să deprecieze pe concurent. Acesta,

călare pe succes, micșorase porțiile consumațiilor, le coborîse calitatea, în vreme ce noi le păstrasem în forma și conținutul inițial.

Profitînd de faptul că unul din garsonii concurentului avea părul lung, am folosit metoda proprietarului „Găinii-de-Aur“ și am lansat infamia că fire din coama chelnerilor și pelicule de mătreață cad în cafea, pe tarte, pe înghețată. Zvonul a prins.

Clientela noastră creștea, dar nu în măsura visată de patron și de mine... Ceva se rupsese, o pană se smulsese din aripa elanului și nădejdilor noastre. O dată cu detronarea marelui ceasornic, încetă și rolul meu, deveneam inutil. Demoralizat, plictisit de insuccesul întreprinderii și de monotonia plajei, care nu devenise încă mondenă, adaptîndu-mă cu greu mediocrității, mi-am reluat libertatea și am plecat spre Parisul meu efervescent, inspirator, unde mă simt mai bine ca oriunde, în acel Paris care, vai, în luna august 1914, s-a întunecat, s-a întristat pentru atît amar de ani...

Urgia războiului, granițele închise, stingerea vieții cosmopolite se răsfrîngeau și asupra mea. Începeau vremuri grele. Optimismul îmi pierise, încrederea în eficacitatea ideilor mele se prăbușea odată cu primele bombe aruncate asupra bătrînei Luteții.

Au plecat din Paris și băieții de bani-gata, de pe urma cărora trăiam. Începeau vremuri grele și pentru mine. M-am învîrtit să rămîn la Paris, mobilizat pe lîngă o vagă misiune militară, bine plătită, trimisă de guvernul român. N-aveam leafă, dar conduceam pe șeful misiunii și pe aghiotanții lui prin restaurantele și localurile de noapte pe care nu le închisese războiul.

— Unde mergem diseară, șefule ? îmi spunea generalul. Dumneata ești om plin de idei. Ia să te vedem !

Generalul nu mai fusese în metropolă, așa că nu mi-a fost greu să-l dau gata cu experiența mea de vechi parizian. Eram, se vede, predestinat carierei de „om plin de idei“. Întregul univers concura să mă decreteze așa.

Am purtat misiunea militară română prin localurile pe care le cunoșteam bine. Mă cunoșteau și patronii, ne serveau de minune. Misiunea era încîntată și sărbătorea cu șampanie fiecare înaintare a armatelor noastre. Dar meseria aceasta, în zilele acelea grele, nu-mi mai convenea. Și nici douăzeci de ani nu mai aveam. Căutam ceva, căutam mereu, cum am căutat din ziua cînd am pornit de la Turnu-Severin tocmai în inima Occidentului. Ideea cotidiană nu-mi ajungea. Îmi trebuia marea idee, care să-mi organizeze întreaga viață. Trebuia să vină această providențială idee... Nu putea să nu vină !

Într-o zi citesc într-un ziar că a sosit la Paris Iohannes Klinger, regele chibriturilor. Informația aceasta anodină mi s-a înfipt adînc în creier ca un cui. Ce aveam eu cu milionarul suedez ? De ce mă gîndeam mereu la el ? De ce mi se părea că omul acesta o să-mi poarte noroc, nu știu.

Mesaje subterane, cum spune poetul. Glasuri din altă lume, prevestiri de dincolo de realitate...

Vizita la Paris a milionarului suedez mă intriga, mă urmărea. Parcă-mi sosise un unchi din America și mă căuta în toate părțile. Odată, la un coafor, îmi cade în mînă o revistă săptămînală de cancanuri, pe care n-o citisem niciodată pînă atunci. Coincidențe favorabile, inexplicabile !... Răsfoiesc revista și dau cu ochii de numele capitalistului meu ! Aflu că Iohannes Klinger venise în Franța să consulte specialiști cu privire la descreșterea neliniștitoare a consumului chibriturilor. Din lună-n lună, încasările mondiale deveneau tot mai mici. Falimentul nu era departe ! Notițele hebdomadarului de scandal aveau ceva ironic la adresa regelui chibriturilor. Mirosea a șantaj. Dar mie puțin îmi păsa de lupta aceasta dintre un milionar suedez și o presă venală.

Mă gîndeam cum i-aș putea veni în ajutor și, mai ales, cum m-ar putea ajuta el pe mine. Într-o noapte de nesomn mi-a fulgerat prin minte un gînd genial. I-am trimis lui Iohannes Klinger o scrisoare semnată cu titlul meu pompos de „consilier al misiunii speciale românești pe lîngă guvernul Franței“, o scrisoare prin care-l informam că i-aș putea fi util în chestiunea trustului sau amenințat. Ca să-l interesez, ca să fiu sigur că mă va primi, insinuam că guvernul român i-ar putea face o comandă importantă pentru front. Regele chibriturilor mi-a răspuns imediat, poftindu-mă pe a doua zi la el, la hotel „Crillon“. M-am îmbrăcat cu tot ce aveam

mai elegant, am făcut exerciții în oglindă ca să am un aer sigur, important, marțial, dacă nu imperial. Împăratul chibriturilor m-a primit și el foarte ceremonios, mi-a oferit o havană uriașă, pe care am fumat-o întreagă, pe nemîncate, ca să-i dovedesc că nu sînt străin de asemenea voluptăți, eu, care nu făcusem așa ceva niciodată ! (Cînd mă gîndesc la acea havană, mă apucă și acum amețeala și greața.)

— Domnule Klinger — i-am spus — cred că scăderile consumului chibriturilor se datorește invenției recente a brichetului !

— Nu-mi comunicați o noutate ! îmi replică milionarul, fie că era decepționat de această pauperă introducere, fie că voia să-mi ia piuitul de la început, cum se face între oameni de afaceri.

— Desigur, i-am răspuns, tot atît de sec. Ceea ce ne interesează este metoda prin care industria dumneavoastră ar putea să reînflorească.

— *All right !* exclamă omul de la Nord.

— Eu am o idee. Iertați-mă că nu v-o pot comunica, dar acesta e secretul meu.

— Ca orice brevet, putem asigura această idee printr-un contract !

—E ceva mai simplu și mai complicat decît un brevet, i-am răspuns. Totul este să aveți încredere în mine ! Nu mă cunoașteți, dar mă veți cunoaște după rezultate. Nu vă solicit nici o sumă în momentul de față, fiindcă nu vă ofer nimic palpabil. Desigur, dac-aș avea la dispoziție anumite fonduri, treaba ar merge mult mai repede și mai amplu, prosperitatea casei dumneavoastră ar fi imediat vizibilă. Dar nici eu nu v-aș putea cere, nici dumneavoastră nu m-ați putea subvenționa pe-o simplă ipoteză. Ideea mea o țin secretă nu atît din teama că mi-ați putea-o folosi în mod gratuit, dar mi-e frică să n-o găsiți absurdă. Ceea ce vă cer — dacă admiteți tîrgul nostru — este ca, începînd de astăzi în trei luni de la semnarea convenției noastre, să-mi vărsați a zecea parte din surplusul de încasări pe care îl veți realiza.

Nu mă exprimasem eu bine sau suedezul nu știa la perfecție limba franceză, dar a trebuit să-i repet condițiile mele.

— Dacă peste trei luni veți constata o creștere a veniturilor dumneavoastră, îmi veți remite a zecea parte din acest cîștig neașteptat. Subliniez : din cîștig, nu din încasări. Cum se va realiza acest surplus, mă privește. Totul este ca afacerea dumneavoastră să înflorească.

— *All right !* repetă nordicul meu.

— Și acum semnați această convenție și lăsați-mă să lucrez !

Iohannes Klinger dădu din umeri, ca omul care n-are ce pierde : în definitiv, angajamentul nu-l costase mai mult de o oră de conversație, plus o havană de lungimea aceleiași ore. Semnă și-mi strînse mîna, spunînd a treia oară : *All right.*

Nu se împliniseră bine trei luni, și primii o scrisoare de la regele chibriturilor, care se scuza că nu poate veni el însuși la Paris și mă invita la Stockholm pentru „afacerea noastră“ ! Îmi trimitea și bani de drum.

Mi-am scos cu destule dificultăți pașaport pentru Suedia, care, fiind o țară neutră, mișuna de diplomați, oameni de afaceri și spioni internaționali. Am tras la „Grand Hôtel“, locul de întîlnire al acestei faune, așa cum hotelul „Belle-Vue“ din Berna constituie replica elvețiană a altei țări neutre.

Iohannes Klinger veni el însuși să mă vadă, nu mă pofti la biroul său. Semn bun ! Era cu totul alt om. Își freca jovial mîinile și-mi oferi o havană, ceva mai mică, dar de o calitate superioară celei de la hotel „Crillon“.

— Domnul meu, vrăjitoria dumitale a reușit ! Nu numai că în acest trimestru vînzarea mărfii noastre n-a înregistrat curba descendentă care ne înspăimînta la fiecare trei luni, dar mărturisim că acuză un ascendent apreciabil. Iată, după registrele noastre, sporul de încasări. Cîștigul e atîta. Procentul dumitale la acest cîștig e atîta. Poftim banii !

Și-mi întinse un cec a cărui valoare întrecea aprecierile mele cele mai optimiste.

— Continuă ! Și dacă, precum mi-ai spus la Paris, ai nevoie de fonduri speciale pentru perfectarea invenției dumitale, îți stăm la dispoziție cu cea mai mare plăcere.

— Vă mulțumesc din toată inima pentru încrederea pe care mi-o arătați și vreau să vă dau și eu dovadă de încrederea mea destăinuindu-vă procedeul care, la un moment dat, mi-a părut mie însumi absurd... Iată despre ce e vorba. Ați auzit în ultima vreme de superstiția că nu trebuie să-și aprindă țigările trei oameni de la un singur chibrit fiindcă al treilea ins moare ? Această prejudecată e o simplă invenție a mea. Am purtat-o din om în om, trei luni în șir, la Paris, de unde a trecut în provincie și-n țările neutre. De acolo se va răspîndi, cu vremea și-n țările beligerante. Nu mai încape îndoială că minunea a făcut-o propagarea acestei superstiții.

— E drept că sporul de consum a fost constatat mai ales în Franța ! îmi replică, pe gînduri, omul de la Nord, care părea buimăcit de mărturisirea mea.

— Da — i-am răspuns eu — ca să nu-i mai dau răgaz să comenteze și el simplicitatea procedeului meu, consumul chibriturilor a sporit în Franța fiindcă acolo am făcut publicitatea. Am lucrat intens. Am lansat știrea că această credință a venit de pe front, unde au murit foarte mulți soldați care-și aprindeau ultimii țigareta la chibritul fatal. Am reamintit că dureroasa experiență mai fusese făcută și pe vremea războiului cu burii, cînd un soldat scăpăra un chibrit să-și aprindă țigareta și trecea focul celui de al doilea : inamicul vedea lumina, ochea și trăgea în momentul cînd al treilea soldat voia să-și aprindă și el. Sute, dacă nu mii de luptători au fost uciși în felul acesta. Am dat o viață nouă legendei. O repetam tuturor cunoștințelor, provocam scăpărări de chibrituri, o semănam în fiecare tutungerie, opream pe stradă necunoscuți, mă introduceam în grupuri de fumători și-i avertizam că nu trebuie să facă asemenea imprudență. Am strecurat și-n presă asemenea ecouri privind morțile fatale, cifra fatidică trei. Tot ce e misterios, senzațional prinde viață, se multiplică. Înclinați spre superstiție unii, alții ca să spună ceva nou, impresionant, oamenii colaborară cu mine în propagarea acestui ordin. Tot mai puțini își aprindeau țigara în al treilea rînd, și tot mai multe chibrituri se stricau. Precum singur v-ați dat seama, consumația a sporit. Va spori și mai mult, cu vremea. Va spori în proporții geometrice.

Începutul mi se pare modest, oricît de important ar fi cîștigul realizat. Pestre trei luni, peste șase, peste un an, cînd povestea va prinde aripi, veți vedea ce rezultate ne așteaptă. Trebuie să lucrăm pe planuri din ce în ce mai vaste, să facem propagandă intensă : ziare, piese de teatru, filme în toate țările, pe toate continentele. Stau la dispoziția dumneavoastră ca animator al acestei propagande. Vom merge mai departe. Vom lărgi, vom intensifica publicitatea. Vom lua taurul de coarne. Taurul este brichetul. Vom atrage atenția fumătorilor că brichetul costă mult, se pierde, trebuie marcat de stat. Atîrnă greu în buzunar. Dacă l-ai uitat acasă, ai rămas pe drum fără foc. Chibrituri găsești oriunde. Brichetul trebuie mereu alimentat, înșurubat, deșurubat. Benzina brichetului miroase. Flacăra ei e otrăvită. Se poate oare compara dulceața focului de lemn cu a cărbunilor sau a păcurei ? Gustul unei fripturi preparată mecanic se poate oare compara cu friptura rumenită pe grătarul cărbunilor din lemn ? Oare același gust are cafeaua turcească fiartă pe spuză de jăratic cu aceea făcută artificial, la electricitate sau la spirit ? Tot așa, nu trebuie să aprindem țigareta decît la flăcăruia bețișorului de lemn. Văzutu-s-au fumători de havană sau de pipă care să folosească brichetul ? Sacrilegiu ! Atunci, de ce l-ar folosi cei ce fumează țigarete ? De ce să se îmbibe cu emanații de petrol aroma fină a tutunului ? *A propos* de pipă. Știut fiind că pipa consumă mai multe chibrituri decît tutunul, să cîntăm gloria pipei, să propagăm cultul pipei. Cu cît tutunul va fi mai puțin uscat, cu atît va cere să fie aprins de mai multe ori. Să sfătuim deci pe fumători să pună felii de morcov, de cartof sau de măr în tutunul de pipă, ca să-l păstreze viu printr-o ușoară umiditate. Havana, pipa nu conțin elemente impure cum e foița, hîrtia țigaretei, care pișcă limba și atacă plămînii. Așadar : jos țigareta ! Trăiască havana și, mai ales, trăiască pipa ! Cu alte cuvinte, trăiască chibritul !

Așa i-am vorbit regelui chibriturilor și m-a înțeles, mi-a strîns mîna, ca unui medic ce i-a scăpat copilul de la moarte. Dealtfel, eu însumi eram foarte convins, foarte sincer cînd mă consacram acelui cult. Cum n-ai fi sincer

față de stăpînul care te hrănește așa cum mă hrănește el pe mine ?

Stăpînul, regele meu e chibritul. I-am devenit supusul cel mai credincios. E marea mea adorațiune. Îl voi servi pînă la sfîrșitul zilelor mele ! Am crezut în el și nu m-a trădat, cum m-au trădat Alphonse Daudet și orologiul de pe malul Atlanticului. I-am învățat povestea, avatarele... *Chibrit* e cuvînt turcesc, însemnează *pucioasă*. În Ardeal, unde influența turcească a fost aproape inexistentă, se spune *aprinjoară*, ca și în franțuzește *allumette*. *Aprinjoară* sau *cătrăniță*, de la *catran*. Posed sute și sute de modele, în cutiile respective. Din toate țările, din toate continentele, din toate epocile. Cele mai impresionante sînt ale copilăriei noastre, cutiile rotunde, cu o sută de chibrituri, care ședeau în picioare, nu culcate, ca acum ; aveau gămălii de toate culorile, o bucurie a ochilor ; pe capac, pe învelișul cilindrului, ilustrații colorate, din vremea războiului independenței. Am o mică expoziție ambulantă, pe care am purtat-o pe tot globul, în gloria chibritului.

Mereu activ, mereu pe teren, am organizat o întreagă echipă de publicitate. Eu nu fac decît să-i dau, din cînd în cînd, cîte o idee, care să întrețină pe planetă cultul aprinjoarei.

Iohannes Klinger, impresionat nu numai de imaginația, de verva mea, dar și de perspectiva sporului crescînd al consumației cătrănițelor și de perspectivele viitorului, îmi propuse să mă numească șef de presă al instituției sale, cu un salariu impresionant. Am refuzat, însă, această demnitate.

— Domnule președinte, — i-am spus — sînt măgulit de onoarea ce-mi faceți, dar vreau să fiu un om liber. Nu admit decît propriei mele fantezii să mă facă sclavul ei. Acordîndu-mi un post fix, mă oficializați, faceți din mine un om limitat, ceea ce am detestat totdeauna ! Mult mai bine voi servi cauza fiind liber ca pasărea cerului, decît stînd înlănțuit într-un birou, cu ore fixe, cu subalterni, cu obligații de tot momentul. Activitatea mea cere numai imaginație și realizarea acestor jocuri ale imaginației. Un titlu oficial, o viață de birou nu pot decît să-mi restrîngă puterea fanteziei. N-avem interes nici dumneata, nici eu să faceți din mine un Prometeu înlănțuit !

Avîntul și lealitatea cu care vorbisem cîștigară definitiv simpatia și stima regelui chibriturilor, pe care, în definitiv, îl scăpasem de faliment. Mă reținu cîteva săptămîni la Stockholm, mă mai pofti de cîteva ori, mă introduse în societatea bună, începînd cu propria-i familie. Domnișoara Ingrid, frumoasa fiică și moștenitoarea unică a bogătașului, se îndrăgosti de mine — mărturisesc că și eu de ea — dar am avut puterea să rezist acestei ispite, să ocolesc proiectul unei căsătorii numai și numai de spaima de-a deveni, printr-o viață conjugală, un om limitat. Iohannes Klinger a murit de vreo douăzeci de ani, dar drepturile mele au rămas contractate de firmă. Am cîștigat și cîștig de atunci sume colosale, dar nu mi-am cumpărat nici casă, nici apartament, nici automobil, numai și numai ca să nu fiu legat de ceva, numai ca să am impresia că sînt mereu pe ducă și că pot pleca oricînd. Valizele îmi sînt gata în permanență. E adevărat că nu le-am desfăcut de trei ani, fiindcă de trei ani n-am mai părăsit acest uriaș continent care este Parisul și pe care îl explorez necontenit. În primii ani ai prosperității mele am făcut în trei rînduri ocolul pămîntului, în interesul afacerilor. Acuma fac pentru mine ocolul, mai complicat și mai misterios, al bătrînei Luteții. Am o vilă pe Coasta-de-Azur. N-am mai văzut-o de trei ani. Dac-ai vrea să mergi cu mine, o lună, să stăm acolo, m-aș repezi și eu. Nu poți. Înțeleg : să revezi Parisul după șapte ani și să pleci, e cam greu. Mai ales, cum spui, ai treburi pe-aici. O să iasă ceva din Conferința asta de pace ? Ce mai e prin țară ? De cîte ori crezi că n-am vrut să mă reped la Strehaia, să văd pe ai mei ! Nu știu cum s-a făcut că nu m-am dezlipit de aici. Am trimis mereu cecuri acasă, am înființat o școală și un dispensar care-mi poartă numele. Am șaizeci de ani, mi-e dor de România, dar, nu știu de ce, nu-mi vine să mă desprind de bulevardele astea blestemate. Dealtfel, am văzut și văd mereu compatrioți de-ai noștri. După pace, mai vino la Paris. N-am pe nimeni. Ești oaspetele meu cît vei pofti. Am să-ți arăt colțuri interesante. S-au deschis, prin cartiere depărtate, restaurante mici, foarte plăcute. Unora dintre restauratori le dau idei cum să-și dezvolte comerțul, dar nu reușesc totdeauna. Poate că ar fi mai bine să mă abțin de la sfaturi, să nu le fac încurcături. Sau să le recomand contraideea genială. Ce vrei ? Nu pot opri așa, dintr-o dată, mașina mea de idei. Trebuie să funcționeze mereu, chiar dacă bate cîmpii. Vezi dumneata, nici ideile astea nu sînt toate eficace, după cum la loterie nu toate numerele sînt cîștigătoare. Cîte planuri ingenioase nu mi-au plesnit, ca bășicile de săpun, mie și altora !... Pentru cîteva sute de milionari care au reușit, America e plină de zeci și zeci de milioane de învinși. Europa, tot așa. Eu am avut norocul să cîștig lozul cel mare. Îți urez și dumitale să găsești ceva la fel în literatură, ceva fără prea multă bătaie de cap, să iei ochii oamenilor și să dai marea lovitură. Cu muncă de zi cu zi, de ceas cu ceas, n-ai să faci mare scofală, fiule ! O mică scamatorie, și gata ! Nimic nu e mai rentabil pentru omul inteligent ca prejudecățile semenilor săi : totul e să știi să le folosești ! Ce bine a spus poetul persan :

N-au dreptate înțelepții
Cinste, muncă, toate-s glume :
Dacă n-ar fi proști pe lume,
N-ar putea trăi deștepții !

Cu acest catren își închise Marius Strehaia spovedania.

Cîteva momente am tăcut. Apoi l-am întrebat :

— Ce-ar fi dacă ideea care m-ar procopsi în literatură ar fi o carte cu povestea vieții dumitale ?

— Ferit-a Sfîntul, fiule ! Să nu faci așa ceva ! protestă vechiul meu prieten.

— De ce ?

— S-ar afla că istoria asta cu burii, cu soldații de pe front care mureau dacă-și aprindeau țigara cîte trei de la un chibrit, e o invenție a unui băiat deștept de la Mehedinți ! Fumătorii ar continua să folosească mai mulți un chibrit, veniturile trustului ar scădea și pe mine m-ar ruina ! Să nu faci una ca asta !

*

Și, totuși, am făcut-o. V-am povestit viața și cariera lui Marius Strehaia. E o mică trădare. Îmi mărturisesc greșeala. Am abuzat de încrederea unui om. Am răsplătit printr-o delațiune primirea atît de caldă pe care mi-a făcut-o vechiul prieten. Aș putea să-i compromit cariera prin acest denunț. Dar din pricina deformației profesionale, n-am putut rezista ispitei de a povesti reușita excepțională a unui negutător de idei.

CEA MAI FRUMOASĂ NOAPTE

„Nu pot veni Paris. Stop. Te aștept diseară Deauville, hotel «Astoria». Amberg.“

Cel care-mi trimitea această telegramă era un agent teatral american, care cumpăra piese pariziene pentru scenele anglo-saxone.

Îl cunoscusem cu vreo săptămînă înainte la Paris și discutasem cu el posibilitatea de a-mi plasa comedia *Cea mai frumoasă noapte* la vreunul din teatrele concernului pe care Amberg îl reprezenta în Europa.

Mai erau cîțiva agenți la fel cu el : arvuneau majoritatea pieselor reprezentate, alegeau din cîteva zeci una sau două și, cu un singur succes, își scoteau cu prisosință banii închiși în achiziționarea a două sau trei duzini de drame și comedii. Nu trebuia ca o societate rivală să pună mîna pe producția curentă.

Era această colectură o loterie care nu o dată includea lozul cel mare.

Reușita unei singure piese aducea venituri înzecite capitalului închis în cumpărarea atîtor altele.

Reprezentată la Paris, comedia mea *Cea mai frumoasă noapte* nu fusese un succes. Dimpotrivă. Se jucase de vreo douăzeci de ori pe o scenă de a treia mînă, din acelea numite „neregulate“, adică teatre fără o trupă permanentă. Se dădeau acolo spectacole sporadice, cu actori fără angajament stabil, care se produceau pe nimica toată, numai ca să nu piardă contactul cu publicul. Trăiau cu iluzia că într-o zi marele lor talent va fi recunoscut și, dintr-un salt, vor intra în strălucita carieră multașteptată. Sute și sute de actori trăiesc cu această credință. Realizarea unuia era un îndemn, o încurajare pentru legiuni întregi de viitoare celebrități.

Cîte un director improvizat, mic afacerist, punea mîna pe textul unui „amator bogat“, fiu de industriaș cu veleități de autor. Tînărul, dacă nu însuși tatăl tînărului, plătea ca să fie jucat. Altă dată numitul director dibuia cîte o femeiușcă întreținută care se voia actriță ca să iasă din echivoc. Protectorul domnișoarei Arlette sau Lianne susținea cheltuielile spectacolului. Zece sau douăzeci de reprezentații ajungeau. Mecenatele strecura și notițe favorabile în presă. Aranja și apariția portretului Liannei sau Arlettei în revistele de specialitate : două sute de franci fotografia în culori pe prima pagină, o sută pe ultima pagină (în negru sau sepia) și cincizeci de franci pe o jumătate de coloană, în interior.

Noua vedetă își aduna imaginile și criticile într-un album. Ieșise din echivoc. Nu mai era o simplă întreținută. Iat-o actriță. Prestigiul și tariful îi creșteau. Dacă spectacolul *Cea mai frumoasă noapte* slujise de trambulină unei astfel de amabile persoane, bietul autor nu se alesese decît cu cîteva rînduri uscățive în cotidienele cu rubrică teatrală. Veniturile lui serale variau între șapte franci și optzeci de centime și opt franci și șaptezeci de centime. (Vom calcula aceste tantieme în franci aur, cum vom socoti și celelalte sume de care va fi vorba mai tîrziu.)

Șapte franci reprezentau, totuși, cinci dejunuri la micile restaurante cu *menu* fix. Dar pînă cînd ?

Ghinionul meu a fost că directorul afacerist care închiriase teatrul pe o lună (iulie, vai !) avea și el ambiții de regizor cu concepții personale ! Vorbea numai de Stanislawski și de Gordon Craig. Își montase piesa într-un stil „esoteric“, încărcîndu-i textul cu simboluri, suprasimboluri și subsimboluri ; impusese actorilor atitudini mistice, extatice și „pauze elocvente“. Tot spectacolul se desfășura în semiobscuritate, într-o atmosferă lugubră, ceva *à la* Ibsen sau Maeterlinck, stil care n-avea nimic a face cu biata mea comedioră, scoasă din realitățile imediate. Interpretată simplu, luminos, cu vervă, ar fi ajuns poate la treizeci de reprezentații, cu sala pe jumătate plină. La iarnă, poate c-ar fi fost reluată pe Bulevard.

Iluzii de debutant ! Cîți alții nu se înșelaseră ca mine ! Cîți din cei cărora Guy de Maupassant le adresase dezolantele versuri :

> Cîți ochi uimiți de noapte nu se sting !
> În depărtarea voastră nu pătrunde
> Decît ecoul celora ce-nving !

n-au așteptat zadarnic marele salt din obscuritate !

Prin ce miracol ajunsese Roni Amberg, în toiul verii, în acea periferică sală pariziană, unde, în sfîrșit, opul meu vedea lumina rampei, după ce peregrinase ani întregi prin variate sertare de direcții „regulate“, numai Diana, zeița vînătorilor, poate răspunde. Știu atît că, la al treisprezecelea spectacol (jos superstițiile !), agentul newyorkez era acolo. La ultimul antract întrebă de mine. M-am prezentat cu o justificată promptitudine. Roni Amberg mi-a comunicat că e dispus să-mi cumpere dreptul de reprezentare al piesei mele în țările de limbă engleză. A doua zi pleca pentru douăzeci și patru de ore la Deauville. La reîntoarcere mă va convoca. Vom sta de vorbă mai amănunțit, vom discuta condițiile.

O săptămînă am tot așteptat fatidicul bilețel pneumatic. Nici un semn. *Cea mai frumoasă noapte* își încheiase efemera carieră pariziană. Simțeam pe cerul gurii un gust de cenușă, acel gust al renunțării în care se amestecă dureroasele voluptăți ale martirului, amărăciunea geniului neînțeles, abandonat, de oameni și de soartă, pe nedrept.

Cînd, iată telegrama de la Deauville ! Cine știe ce perspective favorabile mă așteptau ! Fără doar și poate, mă urmărea norocul.

Bucuria unui contract mi-era oarecum întunecată de gîndul cheltuielilor cu drumul, cu hotelul ! Contractul era un vis, dar spezele deplasării, o realitate. Urma să irosesc cel puțin o sută de franci dintr-un buget de boem căruia nu-i mai rămăsese decît atît din cei 150 de franci cîștigați în douăzeci de spectacole. Nu puteam să trag la un hotel mediocru cînd omul meu locuia la „Astoria“. Voi mînca și voi dormi și eu la „Astoria“. „Cheltuieli de reprezentare." Îmi voi lua și fracul. Deauville era o plajă la modă, serile și nopțile, o permanentă gală : spectacole, restaurante, dancing, cazinou. Voi arbora, prin urmare, haina de gală, pe care o scoteam de două sau trei ori pe an.

Iată-mă, dar, după o călătorie în clasa a treia, iată-mă la hotel „Astoria", închiriind un apartament cu baie, la primul etaj (18 franci pe zi). Iată-mă îmbăiat, ras proaspăt, în frac, cu plastron strălucitor. Mă simțeam altul. Creșteam în proprii mei ochi. Numai așa, în armură, se cuvenea să mă înfățișez agentului newyorkez ca să-l impresionez și să stau de vorbă cu el de la o anumită atitudine. Am întrebat de *mister* Amberg. Era acolo. Rezervase o masă pentru două persoane, invitatul urmînd să vină de la Paris. Desigur, acel invitat nu puteam fi decît eu. Într-adevăr, eu eram. Omul de peste Atlantic se prezentă la ora 8, precis, în smoching, cu o garoafă roșie la butonieră. Era un bărbat de vreo 50 de ani, ras complet, ușor pistruiat, cu părul roșcat. Părea nervos, preocupat. Mîinile îi tremurau ușor. Faimoasa neliniște a jucătorului de cărți la aprinsul lămpilor.

— Am intrat într-o pasă proastă. De cîteva nopți pierd mereu. De aceea n-am putut veni la Paris. Nu vreau să plec de aici în pagubă. Eu practic teoria : cu cît pierzi mai mult, cu atît te apropii de faza cînd trebuie să cîștigi. Te rog să mă ierți că te-am deranjat, dar voiam să încheiem cît mai repede !

Această grabă de a semna contractul, plus ingurgitarea unui aromatic *cocktail,* mă umplu de optimism. Norocul se apropia de mine vertiginos.

Știam că dreptul de a reprezenta o piesă americană era plătit cu cinci mii de franci. Eu nu îndrăzneam să sper atîta. Două sau trei mii m-ar fi făcut omul cel mai fericit de pe planetă. Chiar o mie ! Eram nerăbdător să ajungem la momentul tratativelor.

Masa mi se păru prea complicată, prea lungă. După aperitiv, iată vinul alb, vinul negru, șampania, cafeaua cu coniac și havana lungă și groasă... Semne bune. Ce bine făcusem luînd cu mine fracul ! Mă și simțeam scos din mediocritate. Optimismul meu se revărsa prea abundent. Începea să devină o îngrijorare. În sfîrșit, Roni

Amberg, preocupat de masa verde, trecu la afacerea noastră cu o vizibilă indiferență.

— Îți fac două oferte. Cea dintîi, cea obișnuită : cumpăr dreptul de reprezentare al comediei dumitale. Cinci mii de franci. Bineînțeles, acesta este numai un avans asupra tantiemelor. Dacă piesa se joacă și are succes, te poți îmbogăți.

— Dacă se joacă ? S-ar putea să nu se joace ? am întrebat eu, începînd să mă las greu.

— Desigur. Eu cumpăr mai toate piesele stagiunii, dar fără obligația de a le reprezenta. Comitetul nostru de lectură le citește la New York și le alege, în ordinea numărului de reprezentații pe care le-au avut la Paris. Dar nu totdeauna succesul parizian decide. Judecînd după cele cîteva reprezentații pe care le-a avut piesa dumitale, cred că va fi cea din urmă care să treacă prin comitet.

Discuția începea să devină neplăcută pentru mine. Exageram, prin mimică, sentimentul de contrarietate pe care-l încercam. De fapt, eram în al nouălea cer. Puțin îmi păsa dacă *Cea mai frumoasă noapte* va fi citită de referenții din New York. Sufletul meu era inundat de bucuria celor cinci mii de franci picați din cer și care pentru mine reprezentau, vreme de cel puțin un an, o viață de nabab. Însemna eliberarea mea din trista meserie de publicist ambulant, nevoit să bată redacțiile cu articolașe despre cutare personaj străin debarcat la Paris și căruia îi inventam aventuri, vorbe de spirit, gafe, după cum ziarul sau revista la care colaboram îi erau favorabile sau ostile. Îmi purtam „ecourile", „hîrtiile" de la o publicație la alta. Din zece anecdote sau reportaje scurte, senzaționale, din zece replici atribuite cutărui academician sau om politic sau celebritate străină sau personaj din antichitate, mi se rețineau una sau două, plătite cu cîțiva franci. Cîțiva franci îmi aducea ca drepturi de autor și cîte un act comic, jucat de vreo trupă de diletanți la serbări de binefacere, în provincie. Viață grea, care ținea de cîțiva ani, fără nici o perspectivă de reușită în viitor. Cu cinci mii de franci în buzunar puteam să scriu, liniștit, opera capitală, care-mi va aduce dezrobirea, celebritatea. Cinci sute de franci îi voi consacra, de la început, eleganței vestimentare : un pardesiu, două costume noi, trei pălării, patru perechi de pantofi, șase schimburi de rufărie și numeroase cravate. Altfel e primit în societate un om bine îmbrăcat și care nu miroase a vînător de gologani. N-am să mai arborez fracul numai la zile mari, ci cît mai des, cu sau fără nevoie. Voi ține fruntea sus, voi trata de la înălțime cu fiecare director de ziar, revistă sau teatru. Voi putea găsi o slujbă de secretar literar. În sfîrșit, mă voi lansa. Cînd ai numai 30 de ani, anul care vine pare lung și fecund cît toți cei treizeci de ani pe care i-ai trăit pîn-atunci.

Convorbirea cu Roni Amberg se scurgea impasibilă pentru el și de două ori elocventă pentru mine : o fată preocupată, aproape întunecată, un suflet radios. Pe măsură ce iradiam în interior, îmi încruntam sprîncenele.

— Dacă găsești suma prea mică, am o altă combinație. Dumneata îmi vinzi, o dată pentru totdeauna, toate drepturile pentru *Cea mai frumoasă noapte*. Renunți la orice proprietate, materială sau morală, asupra acestei piese. Concernul nostru va putea să extragă din ea o dramă, o comedie muzicală, un film, un roman, orice. Mă gîndesc la un tînăr compozitor londonez care ar putea s-o transforme în operetă. Libretul l-ar face un poet american cu care am mai lucrat. Bineînțeles, semnătura dumitale nu va apărea. Trebuie să socotești această comedie ca un lucru pe care l-ai pierdut, pe care nu l-ai scris niciodată. Îți convine ?

— Depinde de preț !

— Douăzeci și cinci de mii de franci !

— *All right !* i-am răspuns prompt, ca nu cumva, discutînd, să-l indispun și să strice tîrgul.

Nu mai era vreme de obiecțiuni, de mofturi. Nu mai găseam în mine nici un resort al rezistenței.

— Urcăm să semnăm contractul și să-ți remit banii. Eu nu lucrez cu cecuri. E mai comod pentru amîndoi !

Începeam să calc pe nori, pe scări de vis. Mă purtau leagăne de mătase. Fire de păianjen mă învăluiau, servindu-mi drept cel mai catifelat ascensor. Zburam cu aripi de dantelă. Eram, tot, numai dantele, dantele...

Mi-a trebuit o mare putere de dominație ca să nu-mi urlu bucuria. Mintea mea activa vertiginos, amestecat.

Trăiam o stranie concomitență de amintiri și de proiecte. În loc să apreciez, să fac socoteala imensei mele averi, a dezrobirii mele totale, prin cap îmi treceau toate privațiunile îndurate pîn-atunci : renunțarea la un fel de mîncare sau la o cafea, așteptările în ploaie ale unui autobuz în care să fie liber un loc de clasa a doua — cinci parale economisite — curse făcute pe jos ca să nu cheltuiesc zece bani, toate meschinăriile impuse de grija zilei de mîine. Era o năvalnică procesiune de imagini, ca într-un suprem adio.

Pe cînd urcam scara, alături de providențialul meu mecenate, trecutul învia, gigantic, ca să-mi evidențieze, cu umbra lui colosală, aurora de purpură și de aur spre care navigam.

„Voi cheltui cum am hotărît, în primul an, cei cinci mii de franci. Restul îi voi depune la o bancă. Voi avea, astfel, asigurați pentru o viață întreagă, o sută de franci lunar. Dacă nu voi reuși să mă lansez în primul an de belșug, înseamnează că sînt un ratat. Unui ratat îi ajung trei franci pe zi !“

Obișnuit cu socotelile meticuloase, de fiecare clipă, nu-mi vedeam viitorul decît profilîndu-se mediocru.

Am semnat, fără să citesc, contractul prin care îmi abandonam în eternitate paternitatea *Celei mai frumoase nopți*. Pe cît eram eu de preocupat de această tranzacție, pe atît îi părea de legală partenerului meu, obișnuit cu asemenea contracte. Îl simțeam absent, grăbit să ajungă la cazinou, să-și scoată paguba ultimei săptămîni.

Își puse în buzunarul smochingului un teanc de bancnote egal cu cel pe care mi-l înmînase mie.

— Nu risc decît douăzeci și cinci de mii de franci pe noapte ! mă informă Amberg. Am metoda mea. Am impresia că astăzi voi avea noroc. Dac-ai veni și dumneata să-ți încerci norocul ? Ce zici ? S-ar putea să cunoaștem amîndoi, aievea... cea mai frumoasă noapte !

M-am cutremurat. Simții fiori reci la rădăcina părului. Parcă mă împingea cineva la marginea unei prăpăstii. Mă cunosc. Pe cît sînt de calculat în starea mea normală, pe atît sînt de fantezist cînd am cîțiva bani, neașteptați, în buzunar. Demonul generozității, al risipei mă cutreieră.

Omul comprimat e pîndit de primejdia descătușării, a revărsării. El sare de la o extremă la alta. Nu cunoaște limita dintre meschinărie și risipă. Dacă, pe deasupra, mai trăiește euforia unei cupe de șampanie, își face de cap. Eu mă simțeam în acele clipe în pragul cataclismului. Îmi dădeam seama că dacă mă las ispitit de vîrtejul care mă mîna spre masa de joc, nu mai puteam răspunde de mine. Ca o sirenă amăgitoare, Amberg îmi repetă invitația fascinantă. Ciudată insistență ! Ce urmărește omul acesta roșcat ? Urmărește oare să mă despoaie la cărți de banii oferiți ? Ca să prind curaj — mă văzuse palid, ezitînd, aproape tremurînd — americanul mă invită la bar, unde comandă două *cocktail*-uri pe bază de vin spumos. Am băut de trei ori și nu mai știu ce s-a întîmplat cu mine. Atîta doar că, intrînd în sala cazinoului, am simțit răcoarea aerului marin care intra pe o fereastră deschisă și un parfum puternic de femei decoltate. Hipnotizat, pășeam spre iremediabil. Am auzit ca un zornăit de aur vînturat, glasuri imperioase de crupieri și n-am mai văzut și n-am mai auzit nimic. Un abis negru, adînc, fără nici o incandescență, fără nici o licărire a conștiinței a fost, pentru mine, acea noapte.

M-am trezit în pat, a doua zi, în apartamentul de la hotel „Astoria“. Camera era întunecată, obloanele trase“. O violentă durere de cap mă deșteptă dintr-un somn care pare să fi fost foarte lung și foarte greu. Gura îmi era amară, membrele amorțite. Am aprins lumina. Mi-am văzut veșmintele aruncate în dezordine pe scaun. Am văzut fracul, plastronul mototolit. Am înțeles. Mi-am adus aminte de clipa cînd am intrat în sala de joc. Aveam douăzeci și cinci de mii de franci în buzunar. Acum voi mai avea oare cu ce să-mi plătesc hotelul ?

Cine m-a pus să joc ? De ce n-am avut puterea să rezist acelui demon cu părul roșcat, care mă jefuise de opera mea capitală și mă tîrîse în infernul cazinoului, ca să mă mai despoaie o dată ? De ce nu luasem primul tren, să plec spre Paris ? Unde era prudența mea, moștenită de la părinții și strămoșii mei așezați, prudență pe care o practicasem, o perfecționasem eu însumi în zece ani de luptă cu jungla marelui oraș ? Lucrurile acestea mai mult le simțeam decît le gîndeam. Aveam o ciudată impresie că le gîndesc cu inima, cu degetele, cu părul, cu toată făptura mea materială, care, asemeni unui alambic, filtra cu intensitate senzații de prăbușire în neant. Am încercat să mă scutur de această obsesie a dezastrului total.

Pe masă erau împrăștiați cîțiva napoleoni de aur, printre mai multe bancnote de cîteva sute de franci. Mi s-a luat o piatră de pe inimă. Am numărat febril. Îmi mai rămîneau o mie de franci. Prea puțin față de suma pierdută, prea mult pentru omul care, în ajun, nu posedase decît mai puțin de o sută de franci. Să caut prin buzunare. Poate mai găsesc ceva. În buzunarele pantalonilor, nimic : conținutul îl golisem pe masă înainte de a mă culca. Să caut în haină. Fracul era pus cu grijă pe speteaza scaunului. L-am luat. Era greu. Mi-am căutat portofelul. Era doldora cu bancnote, între două teancuri groase de hîrtii de cîte o mie. Două sute de mii. În portofel, alte șaptezeci de mii. Mă frecai la ochi. Stinsei și aprinsei lumina de trei ori. La fiecare lumină nouă, banii erau tot acolo. M-am repezit în sala de baie, mi-am pus capul sub dușul rece. Gîndurile mi se limpezeau. Durerea de cap îmi trecuse. M-am reîntors în cameră, m-am uitat iarăși pe masă. Nu se schimbase nimic. Comoara era la locul ei. Mă trezisem bine. Mi-era foame. Trebuie să fi fost tîrziu. Am sunat. S-a prezentat un valet surîzător, lingușitor.

— Domnul a făcut *la grasse matinée* (adică a zăbovit în pat).

Aș fi vrut să-l întreb ce s-a întîmplat cu mine, la ce oră am venit acasă, dar m-am reținut : nu trebuie introdusă domesticitatea în familiaritatea noastră, mai ales cînd posedăm respectabila sumă de două sute șaptezeci și una de mii de franci. I-am cerut să-mi aducă dejunul matinal. S-a uitat din nou la mine, cu surîsul umil al omului care a înțeles gluma : era ora 5 după-masă.

Mi-a adus un ceai, o porție de șuncă, două ouă moi și o sticlă de apă minerală. N-aș fi putut suporta o picătură de vin. Eram intoxicat de atît alcool. M-am îmbrăcat încet, întrebîndu-mă dacă suma din buzunarul fracului îmi aparține sau nu, dacă pot sau nu s-o administrez măcar în imaginație. Poate că banii erau ai lui Amberg, care mi-i încredinţase mie ca să nu fie tentat să-i joace. Imposibil ca eu să fi cîştigat atîta, fiindcă nu eram nebun să joc atît de îndrăzneţ. Aşa gîndeam precaut, în vreme ce, paralel, calculam ce venituri pot să-mi aducă, bine plasaţi, cei 270 000 de franci. Cu 20 000 mă puteam instala princiar. 250 000 de franci mi-ar fi produs o mie de franci pe lună, o viaţă întreagă, fără să mă ating de capital. Cincizeci de napoleoni, în patru săptămîni, însemnau un trai îmbelşugat, mai presus de orice visuri ale mele. Voiam, totuşi,, să mă asigur cui îi aparţineau în realitate acele teancuri de bancnote, ca să nu mă trezesc iar în fundul prăpastiei !

— Domnul Amberg s-a sculat ?

— De mult ! răspunse valetul. A luat şi dejunul. Părea foarte bine dispus. Mi-a spus să las pe domnul (domnul erau eu) să doarmă cît mai mult. Cînd s-o scula domnul, mi-a ordonat să-l anunţ !

— Atunci, te rog spune-i domnului că m-am sculat. Într-o jumătate de oră sînt în hol.

M-am ras, mi-am îmbrăcat modestul, unicul meu costum. Ce tristă înfăţişare de boem aveam sub acest veston lustruit, cu pantalonii în spirală, cu genunchii ieşiţi, bălăbănindu-se izolat, ca şi cum n-ar fi făcut parte din acelaşi corp de stofă ! Unde e armura strălucitoare a cavalerului de astă-noapte ? El să fie oare acest pauper intrus într-un decor de lux şi nepăsare ? Mi-era ruşine să mă arăt clienţilor şi domesticităţii hotelului în asemenea lamentabilă postură. Am coborît, totuşi.

Amberg mă aştepta în sala de jos, la o măsuţă unde lua ceaiul. Era îmbrăcat într-un costum alb, bine călcat, tot cu garoafă roşie la butonieră. Albul hainelor îi sublinia pistruile şi cărămiziul părului. Eram neliniştit. Să vedem, ce lovitură o să-mi dea ? Poate că-mi cere să-i restitui cei 271 000 de franci, încredinţaţi mie peste noapte ca să-i păstrez. Poate că mă va asocia în vreo afacere nouă a lui, propunîndu-mi să contribui şi eu, cu capitalul meu, la această întreprindere.

— Ce zici ? mă interpelă omul de peste Atlantic. Aşa e c-a fost cea mai frumoasă noapte ?

Am surîs, am bîiguit ceva, intrat în defensivă. Un moment avui impresia că americanul se uită cu oarecare

milă la hainele mele. Cred că m-am înşelat, după cum mă înşelasem şi asupra intenţiilor lui de rapacitate. Nu mi-a cerut nimic. Nu se ruinase la jocul de cărţi. Dimpotrivă. Peste ceea ce pierduse o săptămînă în şir, cîştigase şi el aproape cît mine.

— Cu cît pierzi mai mult, cu atît se apropie momentul cînd vei cîştiga. Aceasta nu înseamnează, însă, că trebuie să mai jucăm. Sîntem în faza prudenţei. Să ne ţinem bine banii, să stăm o vreme liniştiţi. Eşti mai tînăr ca mine. Dă-mi voie să te sfătuiesc să te astîmperi. Ai un temperament prea tumultuos. Eşti prea darnic, risipeşti prea mult. Te încrezi prea mult în norocul dumitale. Atenţie !... Nu te-ai mirat că m-am ocupat de dumneata, de piesa dumitale, cînd puteam alege din alte zeci, mult mai reuşite ? Am să-ţi explic. Eu cunosc oamenii. Am văzut în dumneata predestinatul, îndrăzneţul, în faţa căruia sînt deschise toate porţile viitorului. N-ai nici un fel de meschinărie. Eşti grozav ! Ai spirit de aventurier în înţelesul cel bun al cuvîntului. Îţi aduci noroc nu numai dumitale, dar şi altora. Nu m-am înşelat ! Uite, astă-noapte ai cîştigat o sumă colosală, eu la fel... Sîntem făcuţi să ne înţelegem, să lucrăm împreună, să biruim pămîntul !

M-am uitat la spate, să văd cu cine vorbeşte. Nu era nimeni. Eu şi nu altul era omul pe care Amberg îl lua drept un mare aventurier, aproape un descreierat. Nu ştia, bietul american, că-n momentul cînd el mă sfătuia să fiu mai puţin risipitor, eu eram frămîntat de gîndul că, dacă plecăm împreună spre Paris, va trebui să cumpăr, ca şi el, un bilet de clasa I, deşi aveam în buzunar tichetul de clasa a III-a, pe care-l plătisem dus şi întors. Fricos ca iepurele, mă vedeam îmbrăcat în coama regală a unui leu temerar.

Ce i-o fi venit lui Amberg să mă considere un nabab risipitor, vom vedea numaidecît.

Pornirăm împreună, să respirăm aerul mării. Era un amurg superb pe valurile liniştite.

Noul meu prieten îmi povesti cu cîtă îndrăzneală şi luciditate jucasem în acea noapte, cît de generos fusesem cu toată lumea, cîtă vervă cheltuisem şi cum am ştiut să mă opresc la vreme.

— Dumneata ai stofă de mare jucător ! Vei ajunge departe ! Nu vorbesc numai de ruletă sau *chemin-de-fer*. Vorbesc de întreaga dumitale carieră. Ești un om de curaj. Vezi toate în mare ! Împrăștii încredere în viață ! Optimism ! Porți noroc !

Norocul meu îl ajutase și pe el. Eram mulțumiți amîndoi. Priveam peisajul și pe cei care, asemeni nouă, se bucurau de soarele și răcoarea înserării.

Dintr-un grup de tineri zgomotoși, o blondă fermecătoare ne făcu semne prietenești cu mîna, strigînd :

— *Bonjour*, Aladin !

— O cunoști ? Cine e ? l-am întrebat pe Roni.

— Nu — îmi răspunse el — n-o cunosc personal !

— Atunci cui i-a spus „*bonjour*, Aladin“ ?

— Dumitale, cui altuia ? Nu-ți aduci aminte ? E persoana căreia i-ai dat o mie de franci azi-noapte, la cazinou. A cîștigat cu ea zece mii ! Dumneata și nu altul ești Aladin cu lampa fermecată !

Nu-mi aduceam aminte.

„I-am dat eu o mie de franci ? mă întrebam nedumerit, contrariat. Se vede c-am fost nebun. Nebun, nu, dar beat. Numai la beție se fac asemenea nebunii ! Dar bine, imbecilule, îmi continuam eu monologul interior. O mie de franci înseamnă trei mii de feluri de mîncare pe care ți le-ai refuzat de zece ani încoace ! Înseamnă o mie de cafele și o mie de pahare de vin la care ai renunțat ! Înseamnă diferența la zece mii de bilete de metrou ! Te-ai înghesuit de zece mii de ori în vagoanele de clasa a doua, uitîndu-te cu jind la pielea roșie a fotoliilor din clasa-ntîi, unde era loc destul, unde călătoreau femei elegante, singure !“

În vreme ce Roni Amberg se extazia în fața generozității mele, eu făceam calcule infame, regretînd ceea ce nu mai aveam, fără să mă mai gîndesc la comoara pe care o posedam.

271 000 de franci !...

De cînd eram stăpînul lor incontestabil, mi se părea că nu-i mai am. Mă prinsese o mare frică de sărăcie, frică pe care pîn-atunci n-o cunoscusem. Reduceam la jumătate cheltuielile din venitul meu lunar. Cu cinci sute

de franci aur se poate trăi la Paris împărătește. Cealaltă jumătate o voi adăuga capitalului. Într-o zi am să mă însor. Vor veni copiii, vor trebui educați, înzestrați. Trebuia să fiu un om în rîndul oamenilor, nu boemul menit destinului tragic al tuturor visătorilor cu capul în nori.

Într-o noapte de desfrîu, în beție și joc de cărți, acționînd ca un somnambul, fiindcă nici acum nu-mi aduceam bine aminte, cîștigasem ceea ce n-aș fi agonisit într-o viață de muncă, de economii, de privațiuni. Contrazisesem morala curentă. Ca și cînd n-aș fi văzut vreodată afișul de propagandă al unei societăți de temperanță : un individ, în frac zdrențăros, cu jobenul turtit, cu părul peste ochi, cu o figură tragică, ducînd un revolver la tîmplă, la poarta unui cazinou. Dedesubt : „Iată unde duc beția și jocul de cărți“.

Despre mine nu s-ar fi putut spune același lucru. Dimpotrivă. Băusem, jucasem cărți și ajunsesem rentier înainte de vreme. Îmi atinsesem, la 30 de ani, ceea ce alții abia visează să împlinească la bătrînețe. Îmi voi trăi viața. N-am să mai scriu. E o meserie ticăloasă. Îți cere eforturi, așteptări, umiliri, decepții. N-am să mai muncesc. Existența mi-e asigurată. Păcat de cei o mie de franci pe care i-am azvîrlit, prostește, unei necunoscute !

— Omul generos — răspundea cu glas tare Roni Amberg speculațiunilor mele interioare — e menit să-nvingă. Viața dumitale abia începe. Generozitatea este o formă a îndrăznelii. Oameni ca dumneata și ca mine nu-și pierd vremea măsurînd, cîntărind cîțiva gologani. Se aruncă în valuri ca marii înotători. Cînd am plecat din Galiția, acum treizeci de ani, nu credea nimeni în viitorul meu. Aveam, încă de acasă, un suflet, un temperament american. Aveam planuri mari. M-am ruinat și m-am refăcut de cîteva ori. Sînt în preajma unei mari lovituri. Profesiunea mea de agent teatral m-a pus în contact cu foarte multă lume, de tot felul, din tot felul de țări și de climate. Am acumulat o experiență bogată. Nu mai vreau să lucrez pe seama altora. Vreau să fiu agentul meu propriu. Sînt în tratative să iau direcția unei case de filme, a unei edituri de piese și romane. Am colaboratori pretutindeni. În cîțiva ani vei auzi de mine. Vom mai lucra împreună. Dumneata porți noroc !

„E nebun !“ îmi spuneam în gînd.

Trebuie să fie cineva nebun ca să pornească într-o aventură, cînd are o situație excelentă, fără riscuri ! A fost nebun cînd mi-a dat 25 000 de franci pentru o piesă căzută, din care nu văd ce libretist, ce compozitor, ce regizor ar putea scoate ceva ! Din fericire, nebunia unora folosește altora, celor cu mintea întreagă.

Pe cînd, de-a lungul aleii paralele cu marea, naivul american perora, luîndu-mă drept un zănatic de tagma lui, privirea îmi fu atrasă de un băiețel de vreo 5-6 ani, îmbrăcat cu haine și cu beretă de marinar nou-nouțe, care venea spre noi, trăgînd de mînă o femeie din popor !

— *Maman,* uite pe domnul acela ! striga băiețelul, arătîndu-mă, smulgîndu-se din mîna maică-si, repezindu-se la mine și îmbrățișîndu-mi genunchii cu efuziune.

Femeia cea săracă se apropie și ea de noi. Cu lacrimile în ochi, îmi spuse :

— Nu știu cum să vă mulțumesc, domnule ! De cînd jinduia, sărăcuțul, niște haine de marinar !

Nu înțelegeam nimic. Cine știe ce prostie mai făcusem ieșind dimineața din cazinou, cu buzunarele doldora ! Amnezie totală ! Caz unic de somnambulism !

Am bîiguit :

— O nimica toată, doamnă, o nimica toată !

Femeia și copilul se depărtară, întorcînd mereu capul, cu un larg surîs de recunoștință, parcă n-ar mai fi vrut să se dezlipească de mine.

— Aladin ! îmi făcu, amenințîndu-mă cu degetul, ștrengărește, companionul meu, care îmi admira, acum, și discreția, nu numai generozitatea.

Ca o culme a isprăvilor mele de peste noapte, mai veni și altă întîlnire neașteptată. Doi tineri se apropiară de noi, cu pălăriile la pămînt.

— Tocmai vă căutam, scumpe maestre ! îmi spuse unul dintre ei. (Maestrul eram eu.) Veneam la hotelul dumneavoastră să vă supun acest articol înainte de a-l trimite la ziar ! E interviul pe care vi l-am luat azi-dimineață !

Eram total năucit. Eu, maestru ? Eu, interviu ? Am fost eu în stare să vorbesc azi-dimineață cu doi gazetari ? Ce dracu le-am spus ?

Amberg era mai interesat ca mine. Vedea că are a face cu un tip excepțional.

Ne așezarăm pe terasa unei cafenele. Roni comandă patru aperitive.

— Vă asigur, scumpe maestre, că nu cele cîteva bancnote pe care ni le-ați oferit la cazinou, cînd ne-ați văzut pierzînd ultimul franc, m-au îndemnat să scriu acest articol ! Nici nu știam în momentul acela cine sînteți. Cînd am aflat că sînteți ilustrul autor al *Celei mai frumoase nopți,* am fost în culmea fericirii ! V-am pus întrebări, v-am ascultat, am notat și-am scris pentru *Le Figaro littéraire* acest articol. Dați-mi voie să vi-l citesc... Astă-seară pleacă spre Paris, duminică apare !

Și tînărul confrate începu să citească. Pe măsură ce termina de citit o pagină, inima mi se umplea de îngîmfare, iar Amberg căsca ochii, plini de curiozitate și de admirație.

E drept că în acel interviu opera și importanța mea erau exagerate, dar toate aveau un sîmbure de adevăr. Proiectele mele de viitor, părerile mele despre actualele tendințe ale literaturii și dramaturgiei, aprecierile mele asupra unor scriitori la modă erau redate cu fidelitate, dar cu o vervă, cu o adîncime, cu o strălucire pe care nu mi-o cunoșteam. Se prea poate ca, sub imperiul numeroaselor alcooluri ingurgitate în răstimp, geniul meu să fi găsit manifestări fosforescente. Dar nu e mai puțin adevărat că tînărul corespondent al lui *Figaro littéraire* își revărsase în articolul despre mine întreaga lui personalitate, talentul, propria lui vibrație, găsind paradoxe și sinteze de cea mai aleasă calitate.

Mă văzuse și el în haină de gală, într-un frac spiritual, arborat, ca și cel de stofă englezească, în noaptea excepțională, cînd înflorisem, asemeni plantei care își trăiește ora de glorie la o sută de ani o dată. Sub acest aspect fabulos apărusem atît în ochii lui Amberg, cît și ai redactorului sau al băiețelului pe care-l îmbrăcasem marinărește sau ai blondei care mă botezase Aladin. Probabil că și personalul hotelului cunoscuse dărnicia mea, fiindcă vedeam în jurul meu numai surîsuri pînă la urechi și spinări încovoiate. Toate acestea erau adresate nu omului al cărui climat normal era mediocritatea, ci florii de *aloès*, cu ecloziunea seculară.

Am plecat împreună cu Amberg, providenţa mea, care mă socotea şi el propria lui providenţă. N-am avut încotro şi, cu inima sfîşiată, a trebuit să renunţ la tichetul de clasa a treia şi să cumpăr unul întreg, de-a întîia.

La Paris ne-am despărţit, promiţîndu-ne colaborări viitoare.

El s-a ţinut de vorbă, într-adevăr. În mai multe rînduri mi-a trimis telegrame, vestindu-mi întreprinderi formidabile, invitîndu-mă cînd la New York, cînd la Londra, cînd la Rio de Janeiro.

Eu găseam tot felul de motive să-l amîn. Nu mă vedeam avîntîndu-mă pe oceane, să-mi risc frumoasa sumă care-mi asigura o viaţă lungă şi liniştită, să-mi risc, poate, viaţa însăşi. Insistenţele lui mi se păreau suspecte. O fi sărăcit şi vrea să mă jefuiască. La ultima telegramă nici nu i-am mai răspuns. Să fie sănătos ! Să-şi realizeze de unul singur noua şi prodigioasa lui carieră. Ajunsesem să mă tem de el, să-l urăsc. Mi se părea demonul meu cel rău. Dacă nu urmărea să mă fure, fantezist cum era, biciuit de nevrozele parvenirii, Amberg m-ar fi tîrît cu el în cine ştie ce aventură prăpăstioasă. Mi-ar fi compromis paşnica existenţă pe care mi-o făurisem. N-aveam nevoie de alte averi. Îmi ajungeau, peste măsură capitalul de azi, veniturile de mîine. Nici veleităţi literare nu mă mai cutreierau. Îmi golisem sacul. Shakespeare însuşi avut-a oare vreo veleitate literară ? Cînd şi-a făcut suma, nu s-a retras la fermă, înainte de 50 de ani ? Aşa şi eu. Mi-am aranjat o paşnică viaţă de rentier. În fiecare duminică am să mă duc — şi m-am dus, regulat, — să pescuiesc cu undiţa în Sena, în Marna, în fermecătoarele gîrle şi lacuri ce înconjoară Parisul. Cheltuiam zece franci pe zi, ceea ce pentru un burlac e mai mult decît suficient. Şapte sute de franci din venitul meu lunar îi puneam deoparte. Am renunţat deocamdată să mă instalez princiar. Îmi ajungea odăiţa mea din Cartierul Latin. Îmi era dragă. O înfrumuseţau toate amintirile privaţiunilor de odinioară. Am să mă mut într-un apartament spaţios cînd mă voi însura. N-a trecut mult

şi m-am însurat. M-am însurat cu fata băcanului de sub camera mea mobilată. Viitorul meu socru, care nu cunoştea decît pe boemul ce-i rămînea dator o cutie de sardele şi i-o plătea regulat după cîteva zile, a rămas uimit, încîntat, cînd, în faţa notarului care trata căsătoria, i-am arătat livretul cu o sumă atît de considerabilă pe numele meu.

Unica moştenitoare a onorabilului negociant mi-a adus o zestre echivalentă cu a mea, consemnată la o bancă serioasă. Cerul ne-a binecuvîntat cu un băiat şi o fată. Zestrea pe care o vom da fetei va fi compensată de cea pe care o va lua băiatul. Tînăra mea soţie nu e frumoasă, dar cîntă la pian, ceea ce satisface cu prisosinţă aspiraţiile noastre de artă. Călătorim în fiecare vară fie în Bretania, fie în Elveţia. Vreau să-mi cresc copiii ca un gentilom, să-i europenizez.

Moştenirea socrului meu, băcanul, le va asigura un viitor strălucit, vrednic de odraslele unui mare scriitor, care s-a oprit la timp, ca Shakespeare.

La Deauville, oraşul perdiţiunii şi prosperităţii mele, nu i-am dus niciodată. Mi-era frică şi ruşine. Mă legau de el mai mult remuşcările decît gratitudinea. Şi acum mă simt înfiorat, umilit, spăimîntat la amintirea acelei scurte călătorii pe margini de abis.

Familia soţiei mele, soţia mea însăşi n-au aflat niciodată cum am ajuns bogat. Pentru ei sînt fiul unor provinciali înstăriţi, moştenitorul unei mătuşi bigote. Aceasta dă originilor şi situaţiei mele o demnitate, o distincţie cu totul alta decît acelea pe care şi le conferă profesiunea de scrib. Dealtfel, arătam şi arăt numitei meserii dispreţul superior al omului de lume, care, dacă ar fi vrut, ar fi putut oricînd să strălucească pe firmamentul literar : dovadă articolul din *Figaro littéraire*, acel exemplar care îngălbenea de ani întregi pe biroul meu şi se zdrenţuise în mîinile atîtor invitaţi. Îl ţineam pe masă, uitat acolo, ca din întîmplare. Mă scuturam de el ca de o greşeală, ca de-o ştrengărie a tinereţii.

Începeam să cred eu însumi în povestea mătuşii bigote, care îmi lăsase moştenire 270 000 de franci ; la gîndul provenienţei lor reale, generaţii întregi de provinciali virtuoşi protestau, prin mine, împotriva mea însumi... Nu. Nu sînt beneficiarul unei mese verzi de cazinou ! Nu ! N-am fost şi nu voi fi boem niciodată ! Sînt un burghez cumsecade, urmaş al celor mai cumsecade burghezi. Literatura a fost un păcat al adolescenţei. Bine că m-am scuturat la vreme !

Bun părinte, şef de familie exemplar, am dat societăţii un băiat şi o fată, care, la rîndul lor, vor dărui, fiecare, patriei, o fată şi un băiat, meniţi să ducă mai departe un nume fără semnificaţie, desigur, dar onorabil.

Cît despre satisfacţiile mele de autor nerealizat, le gust anonim, clandestin, urmărind filmele şi operetele anglo-saxone, reprezentate la Paris... Mi se pare că nu e scenariu, nu e comedie muzicală, nu e vodevil în care să nu recunosc tipuri, momente, replici, scene întregi extrase din comedia mea *Cea mai frumoasă noapte,* pe care, într-un moment de demenţă, am vîndut-o pe nimica toată, unui aventurier galiţiano-american, lui Roni Amberg, demonul meu cel rău.

CRIMA DIN PARCUL CENTRAL

Un foc de puşcă tras spre miezul nopţii în Parcul Central al unui orăşel din Oltenia a iscat nu numai o dramă, dar şi o profundă consternare în acea localitate muntoasă.

Victima, Costache Lotreanu, era un om înstărit şi stimat de toţi concetăţenii săi. Avocat, fost prefect al judeţului, fost parlamentar, fost primar, cădea rănit de moarte în cel mai paşnic oraş. Fusese la cinematograf şi se ducea spre casă însoţit de sora lui, Eulalia, o femeie de vreo 50 de ani, văduva unui bogătaş craiovean, Manole Dincă.

În vreme ce străbătea parcul sumbru, cineva îl ochise dintr-un boschet cu gloanţe de mistreţ. Rarii trecători ai acestei ore tîrzii, vardistul, un căpitan care venea şi el de la cinematograf, alergaseră în zadar pe urmele asasinului. Nu-l văzuse nimeni.

— M-au omorît, cîinii ! e tot ce bietul om a putut să spună şi-şi dădu sufletul pe iarba grădinii, înainte de a-şi fi terminat sfaturile pe care tocmai i le dădea surorii sale, Eulalia.

*

— Dacă e atît de bolnav, n-ai încotro ! Nu poţi să faci altceva. Trebuie să-i trimiţi banii pe care ţi-i cere.

— Dar i-am trimis destul. Băiatul ăsta e nesătul.

— Poate să fie aşa, dar venitul pe care i l-a lăsat Manole nu mai face două parale cu scăderea asta e leului. Nu-i ajunge. Ce i se cuvine n-ajunge unui om care trăieşte în străinătate.

Era vorba de Puiu, fiul dintr-o primă căsătorie a moșierului doljean, Manole Dincă, cumnatul defunctului boier Lotreanu.

Eulalia Lotreanu fusese a doua nevastă a lui Dincă. Prima lui soție îi dăduse un băiat, Puiu, care se arătase a fi un stricat.

Trimis la Paris să-și facă studiile, nu le terminase nici pînă azi, la vîrsta de 30 de ani. Manole murise fără să-l revadă, lăsînd ca moștenitoare universală pe Eulalia, care trebuia să-i trimită băiatului banii cu care să trăiască pînă ce o închide și ea ochii.

După moartea ei, toată averea va reveni băiatului. Pînă atunci, el se va fi cumințit, ce dracu !

La început, 50 de napoleoni pe an erau o sumă frumoasă chiar pentru cel mai neobosit bătător al caldarîmului parizian. Dar cu vremea, moneda a început să-și piardă forța. Pe măsură ce leul slăbea, grîul pămînturilor părintești se vindea mai scump, dar francii primiți de Puiu își vedeau numărul din ce în ce mai scăzut.

În fiecare lună tînărul student neisprăvit de la Paris protesta prin scrisori și cerea mamei sale vitrege o sumă din ce în ce mai mare. În plus, și bani pentru călătorie : voia să vină în țară și să-și aranjeze, o dată pentru totdeauna, situația materială. El găsea că era pe bună dreptate de neiertat ca fiul unic al unui bogat moșier doljean să tragă pe dracul de coadă. La urma urmei, averea era a lui și el nu primea nici măcar a suta parte din venitul pămînturilor, el care era, pe bună dreptate, stăpînul, iar văduva lui Manole Dincă nu-i trimitea nici măcar bani de călătorie.

— De ce să-i trimit bani de călătorie ? Ca să mi-l aduc pe cap la Craiova și să mă facă de rîs cu scandalurile lui ? Eu mă port exact cum a dispus Manole prin testament.

Biata femeie nu putea să prevadă că leul va scădea în halul ăsta. Cînd s-a făcut testamentul, schimbul era unul și acum e altul.

— La urma-urmei, e dreptul băiatului. Nu sînt banii noștri !

— Dragul meu Costache ! Să nu-ți închipui că fac asta din zgîrcenie. N-aștept să moștenesc pămîntul, dar

băiatul ăsta e un sac fără fund. Oricît de mari sume i s-ar trimite, nu o să-i ajungă niciodată. Pe cînd fiind în lipsă, s-ar ocupa, poate, de studii, ca să ajungă și el un om.

— Treaba lui. La urma-urmei, nu e copilul tău. Nu l-am crescut noi. N-avem nici o obligație. Ce faci tu cu toate veniturile pămînturilor ?

— Adun pentru ai tăi, Costache !

— Copiii mei n-au nevoie de banii altora ! Am strîns eu destule averi pentru ei.

— Dragă frate ! Văd că nu ne-nțelegem ! Dar, la urma-urmei, ai să te convingi că tot eu am dreptate.

Bietul Costache n-a avut norocul să audă sfîrșitul acestei convorbiri fiindcă, la cîteva minute după aceea, deznodămîntul fatal se produse și bietul om se rostogoli pe nisipul aleii, în strigătele, în urletele surorii sale.

Eulalia venise din Craiova, capitala banilor, ca să arate fratelui ei o scrisoare plină de amenințări trimisă de Puiu Dincă dintr-un spital din Bruxelles. Cum ajunsese secătura aceasta la Bruxelles, ce ticăloșie putea să ascundă această călătorie în Belgia, boala lui Puiu, spitalul ? La toate acestea Eulalia nu putea să răspundă. Dealtfel, nu avea corespondență afectuoasă cu fiul fostului ei bărbat. Abia îl cunoștea. El otrăvise ultimii ani ai răposatului. Dacă Eulalia Dincă, născută Lotreanu, nu era o adevărată soacră, era în schimb o bună soră, o mătușă ideală, foarte bogată. Ea nu avea moștenitori direcți. Și voia să lase prin testament dacă nu tot (fiindcă moștenitorul era Puiu Dincă) cel puțin tot ce ea însăși ar fi adunat din uzufructul acestei mari averi.

Ea socotea pe copiii lui Costache Lotreanu nepoții ei de sînge, adevărata ei familie.

Femeie atît de afectuoasă, care venea de la Craiova sau de la București cu mîinile pline de daruri pentru Adelica și Costel și care aducea totdeauna cadouri prețioase fratelui și cumnatei ei, Sybille, mătușa Eulalia nu era, cu toate acestea, prea dorită, nu era primită cu multă plăcere în casa lui Costache. Ea fusese în pensiune la „Notre Dame de Sion“ din Galați. Era foarte manierată, puțin cam țeapănă, cu purtări de institutoare. Și din toată persoana ei se degaja ceva profesoral, insuportabil. Cum te apropiai de ea și deschidea gura să vorbească, îți și venea pofta să caști. Avea o limbă care-i umplea gura, trecea dincolo de dinți și transforma vorbele ei într-un fel de rumegare bovină. Cînd o auzeai prima oară, îți venea să rîzi. Dar cînd o ascultai multă vreme, pofta de rîs pierea. Erai prins de un fel de mîncărime, un fel de furie, îți simțeai nervii cum începeau să se răsucească și nu doreai decît un singur lucru : să pleci cît mai degrabă, să nu mai asculți, ca să nu începi tu însuți să vorbești la fel, cu gura plină.

Crunta soartă în ironie a cuvintelor și a lucrurilor voia ca pronumele ei, Eulalia, să nu însemne, după etimologia greacă, altceva decît „cea care vorbește bine". Cînd țîșnea, simțeai că limba ei se răspîndește în fălci și îi umflă gușa. Această infirmitate de care biata femeie nu era răspunzătoare mergea agravîndu-se.

Văduva lui Manole Dincă devenea din ce în ce mai iubitoare și mai generoasă. Pe măsură ce copiii creșteau, cadourile se înmulțeau, aduse de tanti Eulalia. Cu toate acestea, ei o găseau din ce în ce mai insuportabilă și evitau mîngîierile ei.

Cît despre cumnata ei, Sybille Lotreanu, soție mai tînără a boierului Costache Lotreanu, leșina numai cînd auzea că Eulalia era să vină în vizită. O apuca atacul de nervi și se ascundea în dormitor. Bietul Costache făcea tot ce putea ca să împace pe toată lumea.

Pe Sybille și copiii lor îi trata ca pe niște ingrați care nu meritau sacrificiul unei mătuși atît de afectuoase. În același timp sfătuia pe Eulalia să-și facă o operație imposibilă, căci pînă astăzi nu s-a auzit vorbind de o limbă ajustată de un chirurg, oricît ar fi fost el de abil.

Mătușa Eulalia mai era și antipatică, fiindcă atunci cînd copiii erau mici, nu le aducea ca jucării decît arme și instrumente de muzică, ca tamburi, trompete, săbii de tinichea și uniforme militare. Copiii își luau în serios rolul de eroi de la Plevna. Adelica făcea pe Osman-pașa, iar Costel, pe Valter Mărăcineanu. Costel o bătea mereu pe Adelica. Amîndoi scoteau țipete înspăimîntătoare și cîntau cu trompetele, făceau să zăngăne săbiile, aruncau plesnitori. Natură delicată, biata

Sybille avea crize violente, care ajungeau la paroxism cînd cumnata ei venea s-o încurajeze, cu limba ei revărsată, aducînd calmul necesar unei educatoare și o concepție mai optimistă a vieții.

Singura satisfacție, singura răzbunare a Sybillei era în acele zile să vadă și să-și audă copiii bătîndu-și joc de mătușa lor. Ei o făceau cu perfidie ingrată și crudă.

De fiecare dată cînd ea venea, ei se așezau pe genunchii ei, o mîngiiau și o întrebau cu drăgălășenie :

— Cine ne-a adus jucării ? Tanti Eulalia. Cum te cheamă pe dumneata, tușico ?

— Eulalia !

Ei o puneau să repete la infinit numele Eulalia, care, din cauza celor două consoane, o obliga mai mult decît oricare alt cuvînt să-și umfle limba și să-și ducă ridicolul la culme.

Mama rîdea pe la colțuri, ținîndu-și ochii în broderia la care lucra, în vreme ce copiii ședeau serioși, ca să nu dea drumul rîsului. Rîdeau numai cînd mătușa nu era de față. Ei repetau scena unul întrebînd și celălalt răspunzînd, cu limba umflată. Era un mare haz la care și mămica lua parte. Hazul înceta dintr-o dată cînd se vestea tăticul.

Mătușa Eulalia mai era indezirabilă, nedorită și pentru faptul că sosirea ei coincidea de obicei cu o catastrofă. Ba o ploaie violentă, ba dispariția unui argat, ba căderea guvernului și intrarea lui Costache în opoziție, ba, în sfîrșit, scarlatina Adelicăi sau tusea măgărească a lui Costel.

Una peste alta, tanti Eulalia era o femeie care nu dorea să facă decît bine și care nu aducea, săraca, decît ghinioane. Ce ghinion mai mare putea fi într-adevăr decît moartea fulgerătoare a acestui om iubit de ai săi și respectat de toată lumea ?

Acompaniindu-și sora la cinematograf, bietul om căzuse victimă a eternului ghinion pe care văduva lui Manole Dincă îl purta cu ea.

Cine trăsese focul de pușcă și-l ucisese ?

Și de ce făcuse asta ?

Costache Lotreanu n-avea și nu putea să aibă inamici.

Înmormîntarea a fost grandioasă. Rar se văzuseră atîta lume, atîtea flori și coroane. Erau coroanele familiei : „Soțului meu adorat“ ; „Scumpului, neuitatului meu frate“ ; „Scumpului meu tată“ ; „Celui mai bun dintre părinți“.

Erau coroanele baroului, ale primăriei, ale prietenilor și chiar ale inamicilor politici.

„Colegului exemplar“ ; „Șefului venerat, Baroul îndurerat“ ; „Părintelui orașului, probitatea antică, primăria dezolată“ ; „Marelui realizator, cetățeanului Olteniei, județul recunoscător“ ; „Șefului venerat“ ; „Cavalerului imaculat, organizația partidului“ ; „Adversarului loial, cetățeanului integru, partidul advers“.

„M-au omorît, cîinii !“ era tot ce Lotreanu putuse să spună în ultimul tresalt al agoniei.

Cine să fi fost acești cîini de care pomenise ?

Nu puteau fi căutați decît în partidul inamic, printre politicienii care nu vedeau cu ochi buni în lista viitorilor deputați numele popularului fruntaș, care era ales chiar în opoziție. Fără prezența lui printre candidații adverși, guvernul era sigur că va lua toate locurile.

O telegramă venită din capitală ordona autorităților să-și împingă ancheta mai ales de partea aceasta : pasiunea politică nu cunoaște margini.

Ministerul Justiției recomanda subordonaților săi să țină seama de faptul că jurații puteau să se găsească în rangurile amicilor regimului.

„Justiția trebuie să se țină mai presus de considerații politice.“

„Să se facă lumină cu orice preț“, ca vinovatul să fie găsit. Nu are importanță de ce parte se găsea, în orice parte s-ar fi ascuns.

Iată un sacrificiu sublim din partea unui grup politic, al unui partid istoric, să ia asemenea măsuri împotriva propriei sale organizații. Era nevoie de un exemplu pentru toată țara, de a arăta spiritul de dreptate, imparțialitate care anima pe guvernanții capitalei.

Și acest exemplu trebuia să vină în ajunul chiar al alegerilor generale în același oraș al Olteniei, celebru prin obstinațiunea și incoruptibilitatea conducătorilor săi.

Magistratul însărcinat cu anchetarea acestui caz senzațional era un tînăr necunoscut, onest, cu o foarte mare ambiție sau fantezie, care se apropia de al patruzecilea an de vîrstă și nu înaintase în grad pînă acum. Colegii săi de promoție erau procurori generali și consilieri la Craiova și chiar la București, în vreme ce el, cu studii strălucite în străinătate și înrudit cu multă lume influentă, rămăsese pe loc, în acel orășel de munte. Poate că nu i se prezentase marea ocazie de a se releva. Poate că nici nu era prea zelos din fire. Căsca mereu, îi era somn. Micile pricini care îi treceau pe sub ochi de vreo cincisprezece ani nu contribuiseră nici ele să-i înfierbînte imaginația, să-i stimuleze capacitățile.

Dacă n-ar fi avut un grefier destoinic, ar fi adormit pe fiecare dosar, ar fi lăsat baltă orice judecată.

Dar grefierul său era un tip dinamic, plin de temperament, care se considera într-o situație provizorie și visa întraripate avansări din cotidianul provinciei.

Cunoștea marile procese din țară și de-aiurea, cauzele celebre, citea romane polițiste, inventa complicații chiar acolo unde lucrurile erau simple și clare ca „bună ziua“ și ca apa de izvor. Pentru el, crima din Parcul Central căzuse ca un dar al proniei cerești. Își freca mîinile și abia-și putea pune frîu bănuielilor și presupunerilor.

Era momentul ca șeful său și, odată cu el, el însuși, grefierul, să cunoască laurii celebrității, ai avansării, ai permutării.

Asemeni unui pescar isteț, care-și aruncă năvoadele în mai multe ochiuri ale apei, numitul grefier ridică un plan multiplu, ca să prindă mai mulți pești dintr-o dată. Deschise ochii superiorului său asupra laturii politice a tragicului eveniment.

Diabolicul grefier văzuse clar.

Ușor-ușor, adevărul începea să iasă la lumină.

Se află, de pildă, că două zile înainte de asasinat, în biroul prefectului, în comisiunea răspunzătoare de succesul alegerilor, se pusese la cale aproape un complot împotriva primejdiosului șef al opoziției, Costache Lotreanu.

— Dacă nu se astîmpără, îl curăț ! strigase un nepot al prefectului.

O percheziţie la acest nepot, care candida întîia oară şi ţinea cu orice chip să se aleagă deputat, aduse descoperirea unei arme de vînătoare ale cărei cartuşe erau încărcate cu alice de mistreţ, identice cu cele care ciuruiseră trupul fostului primar.

Tînărul candidat la deputăţie, deşi rudă cu ispravnicul, fu arestat. Mare emoţie chiar în presa bucureşteană. Gluma începea să se îngroaşe. Prefectul încercă pe toate căile să-şi salveze partizanul-nepot, dar justiţia locală refuză să se supună administraţiei.

Prestigiul magistrului-anchetator crescu vertiginos. Şeful administraţiei judeţene recurse la adevăr. Era prea gravă acuzarea, ca să se mai păstreze un legămînt de onoare. Acest adevăr nu trebuia cunoscut, dar acum nu-l mai puteau ascunde. Ispravnicul vorbi. Lovitură de teatru. Taina se răspîndi, oricîtă discreţie ceruse el judecătorilor. Justiţia n-are nimic de ascuns, nu trebuie să menajeze pe nimeni !

Presupusul asasin fu pus în libertate : se dovedi că n-aveau nici un interes, nici el, nici ceilalţi candidaţi, să suprime pe Costache Lotreanu, întrucît alegerea întregii liste guvernamentale era asigurată în ajun, prefectul făcuse pace cu răposatul, de faţă fiind însuşi nepotul împricinat.

Conducătorul opoziţiei urma să-şi retragă lista în ultimul moment. Textul manifestului, scris şi semnat de Costache Lotreanu, era în mîna prefectului, care-l păstra pentru ceasul oportun. O abdicare în toată regula ! Fiorul unei mari decepţii trecu în rîndurile opoziţiei. Cum, frate ? Conul Costache îi trădase ? Şeful pe care-l urmau orbeşte, omul ireproşabil, modelul de corectitudine se vînduse guvernului ? Nu le venea să creadă, deşi cunoşteau scrisul şi stilul manifestului, care predica sfîrşitul urii, al dezbinărilor politice.

„Vremurile sînt grele şi nu mai trebuie neînţelegeri între fiii aceleiaşi patrii. Strîns uniţi în jurul tronului, sub faldurile tricolorului, să uităm tot ce ne-a despărţit pînă azi şi să ne punem pe muncă, de care astăzi are nevoie ţara", îşi încheia Costache Lotreanu proclamaţia către popor.

Acest apel la tot ce era mai nobil în sufletul alegătorilor era sublim, desigur — comentau partizanii defunctului — dar în numele patriotismului se pot cere oricînd, altora, renunţări şi sacrificii personale ! E foarte comod ! Dar pe ce preţ, în urmărirea cărui folos personal ai făcut sublimul gest, stimate şefule ? Pe cine-ai întrebat ?

Ce lăgătură poate fi între patrie, tron şi tricolor şi între nişte banale alegeri pentru Cameră şi Senat ?

Sîntem români cu toţii. Ne iubim ţara. Candidînd la deputăţie, nu cerem decît să dăm o nouă dovadă a acestei iubiri pentru patrie. Şi apoi, dacă răposatul se pomenise, din senin, susţinător al tronului şi fanatic al drapelului, dacă primise revelaţia mistică, n-avea decît să supună comitetului această bunăvestire. I-ar fi discutat fiecare oportunitatea, ar fi hotărît fiecare pînă la ce punct exaltarea patriotică a şefului putea găsi ecou favorabil în inima celorlalţi solicitatori ai sufragiului universal, mai puţin sublimi în idealismul lor.

Trebuia consultată şi opinia membrilor comitetului executiv. Trebuia pus la încercare zelul fiecăruia şi măsura în care este dispus fiecare să-şi servească naţiunea şi dinastia, renunţînd la un eventual mandat. Şi, mă rog, pînă la ce punct, cutare contracandidat, monopolizator al devotamentului faţă de aceste sacrosancte instituţii, era mai patriot decît candidaţii opoziţiei ? Cine le eliberase lor acest certificat suprem ?

Ceea ce făcuse, ceea ce încercase să facă în ultimul moment conu Costache, şeful, depozitarul unui întreg partid, era, din punctul de vedere al interesului general, un mare act istoric. Dar în ceea ce privea partidul însuşi şi pe fiecare candidat în parte, lovitura lui Lotreanu constituia o abdicare fără pereche, o trădare, o dezerţiune ruşinoasă, o ruşinoasă vînzare.

Bineînţeles, comentariile puteau fi şi pro şi contra, elocvenţele puteau să se dezlănţuiască pe fiecare baricadă, dar, în orice caz, piedestalul pe care şi-l ridicase vreme de patru decenii Catonele localităţii se prăbuşea cu vuiet de cataractă.

Gestul sublim nu putea ascunde decît o vulgară tranzacţie. Partizanii fierbeau. Lucrurile nu se puteau opri aici. Trebuia aflat prețul vînzării, trebuiau identificați cei treizeci de arginți.

O dureroasă surpriză le era rezervată. Noua descoperire făcu să se clatine și reputația de soț neprihănit a omului asasinat.

Se află, bunăoară, că acest model de virtute, acest exemplar șef de familie își trădase partidul ca să obțină, prin mijlocirea prefectului, anumite avantaje urbanistice pentru o frumoasă doamnă din localitate. Avea această văduvioară cam trecută o vastă grădină de zarzări în spatele casei : terenul urma să fie cumpărat de primărie ca să taie prin el strada Tudor Vladimirescu. Or, această stradă a eroului gorjean era proiectată la marginea urbei ! Iată că era acum mutată tocmai în centru, acolo unde providența sădise livada cu zarzări a nostimei văduvioare !... Fără îndoială, Tudor Vladimirescu nu putea fi trimis la o periferie : merita să-și aibă ulița lui între cele două principale artere ale tîrgului, bulevardul Independenței și lunga stradă Mihai Bravu, dar ce amestec avea umbra răzvrătitului de acum o sută de ani în combinațiile electorale ale prezentului ? O afacere ca oricare alta, o rușinoasă tranzacție : primăria era să plătească bani grei protejatei lui conu Costache, omul atît de abil, care, într-un oraș de provincie unde se știau toate, reușise să-și ascundă ani îndelungați această legătură vinovată.

Odată aflată scamatoria cu strada Tudor Vladimirescu, cu zarzării văduvei și cu amorul ilegitim al neprihănitului șef de familie, oamenii justiției se repeziră ca niște prepelicari în căutarea vînatului. Drama politică devenea o dramă pasională.

Severitatea și fantezia anchetatorilor duseră la surprinzătoare descoperiri. Îndoliata văduvă Sybille, fire delicată, hipersensibilă, nu părea să ignore legătura defunctului cu fericita posesoare a numitei livezi.

Surîsul crispat de amărăciune, sarcastica scrîșnire de dinți cu care văduva Lotreanu află prețul vînzării îngîndurară pe judecătorul de instrucție.

Bănuieli demonice cutreierau pe grefier, care, printr-un magnetism devenit cronic, transmitea șefului sugestiile sale. Aceste fluide preschimbau pe magistrat

dintr-un funcționar somnoros, apatic, într-un uliu de perspicacitate și de îndrăzneală.

Din mai multe interogatorii luate văduvei, subtilul legist trase concluzia că această distinsă, palidă și suavă persoană nu era străină de asasinat. Mai veniră și informațiile edificatoare, culese de la slugi, de la cîțiva intimi ai casei.

Sybille Lotreanu fusese înșelată, umilită ani întregi, tăcuse, răbdase, se îmbolnăvise de nervi, căutînd să ascundă lumii rușinea. Drama surdă a adulterului clocotea de mult și izbucnea abia acum. Acum se scrisese deznodămîntul. Fuseseră explicații violente în acea casă, amenințări de ruptură, de divorț, împăcări efemere, apoi hotărîri disperate.

Judecătorul aștepta o dovadă precisă, incontestabilă, ca să-și aresteze clienta.

Cunoscînd animozitatea dintre cele două cumnate, el le confruntă, provocînd scăpărări de cremene, lumini în beznă.

Sybille strigă Eulaliei, care încă nu-și revenise în fire după o săptămînă de la înmormîntare :

— Dacă nu-l luai la cinematograf, bietul om trăia și acum !

Femeia care, din pricina unei limbi anormale, părea mereu că rumegă, înghițise multe vexațiuni din partea ingratei sale cumnate și nu ripostase ani întregi ca să nu-l supere pe Costache.

Acum, dezrobită de scumpa teroare a fratelui defunct, replică prompt și perfid, aruncînd priviri insinuante, acuzatoare judelui de instrucție.

— E foarte comod să dai vina pe alții, cînd vina, poate, e numai a ta !

Omul justiției măsură cu ochi de vultur pe cele două protagoniste și-n mintea lui iscoditoare se făcu deplină auroră.

Insinuarea văduvei Dincă nu căzuse pe pămînt sterp. Ea încolțea, dădea spic, spicul se încărca cu boabe, vertiginos, ca-n poveste.

Grefierul încerca și el aceeași înflorire interioară și încuraja pe șef în continuarea investigațiilor.

Gelozia mai făcuse o victimă. Gelozia mai născocise o răzbunare demonică.

Numai o femeie rafinată putea proceda cu atîta iscusință : profitînd de pasiunea luptei electorale, pusese un argat-complice să tragă în soțul infidel, în opozantul periculos, tocmai în preajma alegerilor.

Cum era firesc, nu puteau fi acuzați de această crimă decît oamenii stăpînirii. Dealtfel, așa s-a și întîmplat. Cei dintîi căzură în cursă magistrații, apoi ministrul de la București, tot guvernul.

Din fericire, mai există judecători în provincie. Mai există și grefieri cu lecturi bogate și cu imaginația revelatoare ! Cei din orășelul oltean erau acum pe calea cea bună. Strîngeau în logică de clește pe vinovată, o duceau halucinant în prăpastia mărturisirilor totale.

— Vă numiți Sybille Lotreanu, născută Otteteleșeanu, etatea patruzeci și patru de ani, locuiți în acest oraș.

— Desigur, domnule judecător... ce mă mai tot întrebi ? Doar ne cunoaștem de mult... am jucat pocher de atîtea ori !...

— Doamnă ! În exercițiul funcțiunii mele, nu permit nici o familiaritate. Vă rog să-mi răspundeți scurt și precis la toate întrebările.

— Mă rog...

— Cunoașteți legăturile dintre defunctul dumneavoastră soț și doamna în chestie ?

— Mă jenează să vă răspund...

— Unde e jenă nu e plăcere ! deveni, la rîndul său, familiar, magistratul, traducînd un adagiu francez. Apoi, redevenind serios : E în interesul dumneavoastră să-mi spuneți adevărul, și tot adevărul, ca să înlăturăm prezumția de asasinat care planează asupra capului dumneavoastră. Cunoșteați această legătură ?

Îndoliata văduvă își plecă fruntea.

— Da... De doisprezece ani... Dar n-am vrut s-o dau în vileag pentru prestigiul meu, al lui Costache, al familiei, al orașului...

— Erați în vizită cu doamna în chestie ?

— N-aveam încotro. Trebuia să dau aparența unei prietenii cu mine acestei rușinoase legături.

— Ce sentimente nutreați față de doamna în chestie ?

— O detestam !

— V-ați gîndit vreodată s-o suprimați ?

— Pe ea, nu !

— Atunci pe el ! sări grefierul, roșu și fericit, ca într-un acces de nebunie.

Apoi, dîndu-și seama că și-a depășit atribuțiile de simplu transcriptor al întrebărilor și răspunsurilor unei anchete, își vîrî din nou nasul în procesul-verbal pe care îl redacta.

— V-ați gîndit — continuă judecătorul foarte calm, ca și cum inspirația i-ar fi aparținut — v-ați gîndit vreodată să vă răzbunați, asasinîndu-vă soțul ?

— Numai o dată ! De ani întregi nu mă gîndeam decît să-l trimit pe lumea cealaltă ! Mai ales noaptea nu puteam să dorm, îl auzeam sforăind... îl vedeam cum sforăie cu gura căscată... Mă gîndeam la vîrsta lui și a mea... La tinerețea mea sacrificată lîngă el... Îmi aduceam aminte de măgăria pe care mi-a făcut-o la bătrînețe... mă gîndeam să-i dau una-n cap și să isprăvim odată...

— La ce mijloc de suprimare reflectați ?

— Uneori să pun mîna pe topor... alteori să-l strîng de gît... alteori mă gîndeam să-l otrăvesc... de cele mai multe ori să trag în el cu pușca de vînătoare... să pun un argat să tragă !

— Atunci recunoașteți că l-ați împușcat în Parcul Central ? se grăbi să conchidă judecătorul de instrucție.

— Dumneata se vede c-ai înnebunit ? îi replică, foarte liniștită, ca și cum l-ar fi prins cu o cacialma la pocher, doamna Sybille Lotreanu, văduva Catonelui urbei.

— Nu vă permit asemenea limbaj ! sări, mușcat de șarpe, magistratul, care, imediat, ordonă grefierului să nu treacă în interogatoriu această ofensatoare apostrofă a acuzatei.

Apoi, găsindu-se într-o surescitare nervoasă care l-ar fi împiedicat să continue interogatoriul, ridică ședința, urmînd să afle pe alte căi un adevăr care dealtminterea sărea în ochi...

Extenuată de atîtea întrebări, simțindu-se culpabilă în conștiința ei de a fi dorit nu o dată moartea ipocritului tovarăș de viață, de a fi imaginat numeroase sisteme de a-l suprima, dar pe care nu încercase să le pună în practică, văduva Lotreanu găsi, totuși, forța necesară de a-și striga nevinovăția, mai ales că cercetările făcute printre oamenii de casă, presupuși complici ai stăpînei, nu aduseseră nici un rezultat.

Fiecare avea un alibi. Nici unul nu fusese văzut de curînd mînuind o pușcă de vînătoare, fiecare, în noaptea crimei, se afla la el acasă sau maximum în bodega respectivă.

La un moment dat, hărțuită de întrebări, extenuată de confruntări, exasperată de abilitățile satanice ale judecătorului, acuzata izbucni :

— În definitiv, lăsați-mă în pace ! Nu mai pot ! Nu mai pot ! Dacă vreți să căutați pe ucigaș în casa asta, n-aveți decît să cercetați ! Poate că mai sînt și alții care îi doreau moartea ! Și încă mai mult decît mine ! Eu nici nu era să-l moștenesc, nici nu l-am moștenit !

Doamna Lotreanu tăcu enigmatic și expresiv.

Drama lua o întorsătură nouă.

Extenuați și ei de atîtea inutile interogatorii, negăsind nici un fel de dovadă precisă împotriva îndoliatei femei, magistrații erau hotărîți să abandoneze această pistă, mai ales că în oraș lumea începea să murmure împotriva absurdei acuzații, a inchizitorialelor torturi sufletești la care era supusă biata Lotreanca în chiar primele și dureroasele zile ale văduviei.

Ajungea pata aruncată pe o viață întreagă de om public a răposatului. Se năruise toată reputația lui de politician integru, de gospodar ireproșabil. Nu trebuia să mai fie lovit, postum, și în viața lui privată, în cariera lui de soț ideal. Nu trebuia tratată ca o asasină sărmana făptură care își îndurase calvarul casnic cu o îngerească resemnare !

Cu un suspin de ușurare și cu un zîmbet de satisfacție primiră oamenii legii revelatoarea destăinuire :

— Vinovatul nu e departe !

Schimbînd tonul, cerîndu-și scuze, consolînd-o, măgulind-o, ei voiau să afle de la fosta acuzată la cine făcuse aluzie, indicînd, vag, pe cei mai apropiați ai casei.

— La cine crezi c-a făcut aluzie asasina ? întrebă, absent, domnul judecător.

Grefierul atît aștepta. Juristul din el, unit cu detectivul care nu-i abandona, un moment, făptura spirituală și lua, în interiorul acestei făpturi, proporții exagerate, se precipita în debitarea unor reflexii îndrăznețe, care îi frigeau creierii și limba de cîteva zile.

În sfîrșit, le dădea drumul, se răcorea.

— *Cui prodest ?* întrebă el pe un ton care, prin deformație profesională, devenea un interogatoriu luat șefului însuși. „Cui folosește ?“ iată întrebarea care, după milenii de legislații, trebuie să ne-o punem cu asiduitate în fața oricărui asasinat misterios. „Cine a avut interes să ucidă și ce fel de interes ?“ Cine altul decît cel grăbit să beneficieze de bogățiile rămase ? Or, de cîteva zile asistăm la neînțelegerile privitoare la moștenirea Lotreanu. Cei doi copii ai defunctului, fiul și fiica — în speță ginerele dispărutului — își smulg cu ferocitate, cu insulte, cu amenințări, fîșii din averea considerabilă a mortului. Lotreanu s-a stins pe negîndite, fără să lase testament. Și iată acum o familie, care părea unită, mulțumită, respectabilă — prototipul familiei burgheze — iat-o sfîșiată de uri intestine, de lăcomii, de josnicii sufletești. În vreme ce un magistrat e plătit cu cîteva mizerabile mii de lei pe lună, în fața lui se perindă procese de sute de milioane și de miliarde. De un gest al lui depinde prosperitatea unuia sau a celuilalt dintre competitori. Cum am putea avea, în asemenea condiții, o magistratură incoruptibilă ?

Grefierul începea să bată cîmpii. Dar șeful său, terorizat de ideea că va trebui să ancheteze un nou concetățean suspicionat de fantezia capricioasă a subalternului și colaboratorului său, îl lăsă să divagheze în toată plenitudinea.

De ce-i era frică, însă, nu scăpă.

— Domnul judecător cunoaște pe avocatul Tomiță Stănoiu ?

— Desigur. Doar nu trăiesc în Șanghai !

— Cunoașteți și împrejurările în care s-a însurat cu fata lui Lotreanu ?

— Da. Decanul l-a remarcat ca pe un tînăr capabil, l-a protejat, l-a luat secretar.

— Așa !... Contactul zilnic cu familia patronului, în speță cu domnișoara, a făcut ca domnișoara să se îndrăgostească de secretar și să-l ia de bărbat împotriva voinței părinților. Animozitatea ține de la nuntă... Nu bănuiți nimic ? Eu nu-mi permit nici o acuzație, nici măcar o insinuare. Vă las pe dumneavoastră să trageți concluziile !

Și grefierul intră într-un mutism de sfinx egiptean.

Justiția oficială, nu subsidiarii ei, trebuia să afle, să decidă. Orașul începea să uite crima, ca să se pasioneze de noua dramă din familia Lotreanu : cearta pentru moștenire dintre cei doi frați adorați, Costel și Adelica, bunii copii de odinioară, care se sfîșiau acum ca niște șacali, sfîșiind prada.

În fața averii de împărțit, orice afecțiune de sînge pierise. Parcă n-ar fi fost niciodată frate și soră. Adelica era de partea soțului ei Tomiță, mai îndîrjită, mai feroce decît fusese însuși avocatul, care intrase în raza de observație criminologică a grefierului. Adăugați la această indecentă revărsare a egoismului, a cupidității familiale, protestele văduvei, Sybille Lotreanu, care-și apără cu bravură de leoaică fiecare mobilă, fiecare țol revendicat de ingratitudinea filială („E din zestrea mea, nu mi-a cumpărat Costache !“), și veți avea o palidă icoană a luptei pentru averea multregretatului părinte al urbei.

În acest iureș de revendicări și delațiuni nu trebuia pierdut firul asasinatului.

După lungi și complicate sondaje în viața intimă a Lotrenilor, domnii de la tribunal aflară că defunctul nu prea fusese generos la recenta nuntă a fiicei sale Adela.

Se purtase, cum spunea ofițerul stării civile, ca un calic de ultima speță, ca un cîrpaci.

Toată lumea știa, de ani întregi, că partea hărăzită de conu Costache adoratei sale copile o putea rîvni și un marchiz. Acum, iată, se afla că nu-i dăduse un ban.

Ginerele, un fruntaș recent al baroului, băiat de țărani, îndrăzneț la bară, dar timid în viața de toate zilele, nu vorbise conului Costache niciodată despre zestrea viitoarei soții, nu ridicase nici o pretenție. Ca orice om de jos, stigmatizat de casta boierească prin cuvîntul „mezalianță“, el trebuia să se mulțumească, să se considere onorat și răsplătit îndeajuns printr-o asemenea înrudire. Cum să mai pretindă și act dotal !

Aștepta să cuvînteze mărinimia însăși, obligația firească a socrului. Dar pretextînd, abia acum, că Tomiță Stănoiu nu era ginerele dorit de el — el ar fi visat o încuscrire aristocratică — conu Costache schimba mereu vorba cînd trecea prin văzduh cuvîntul fatidic : zestrea. Bieții copii se luaseră din dragoste, firește, dar dragostea, singură, nu ridică palate.

Singurele daruri tinerii însurăței le primiseră tot de la nesuferita mătușă Eulalia. Perspectiva dotei se irosea ca primăvara floarea de liliac. Odăițele de flăcău ale lui Tomiță erau prea puține și prea sărăcăcioase ca să adăpostească odrasla unui cogeamite boier.

Cîteva săptămîni scrîșnise din dinți și-și mușcase limba ginerele. Cum socrul n-arăta nici un gînd părintesc, ba încă făcea tot el pe supăratul, Tomiță Stănoiu începu să ridice glasul, să amenințe. Toată lumea îi dădea dreptate. Adelica era și dînsa decepționată de bunul și dragul ei tată, pe care-l socotise darnic și drept ca pe Dumnezeu. În cea mai însemnată zi a vieții ei, acest tată se purtase atît de vitreg, semănase ura și sărăcia în tînăra ei căsnicie !

În dimineața asasinatului, Tomiță Stănoiu congestionat de furie, spusese unor colegi la tribunal :

— Să nu-și bată joc domnul ăsta de mine ! Nu merge așa ! Dacă sînt țăran și nu-i conveneam, nu trebuia nici să mă ia secretar, nici să mă facă ginere ! Am mai dat noi o dată foc conacelor !

Mai mulți martori confirmară ieșirea violentă, cuvintele amenințătoare ale mirelui dezamăgit. Nu mai încăpea îndoială.

Cine avea interesul să ucidă ? Cine era să profite, în primul rînd, de moartea bogătașului ? Vorba grefierului : *Cui prodest ?*

O jumătate din marea avere a lui Costache Lotreanu era să intre în posesiunea fiului de țăran, arivistul fără scrupule, care nu o dată se lăudase că va avea cea mai frumoasă casă și automobilul cel mai luxos din oraș.

Așa tunau și fulgerau unii colegi de birou, invidioși, și unele rude pe care această mezalianță le indignase. Socoteau aceste rude că se putea găsi oricînd în rîndurile lor un ginere vrednic de vechea și bogata familie a Lotrenilor.

*

Justiția era luminată... Inutil să mai bătătorească alte căi!

Pe simple prezumții, însă, nu putea fi arestat un fruntaș al baroului, un băiat cu multe merite, un fiu al județului și încă un fiu de țăran. Trebuiau adunate, cu discreție, toate dovezile împotriva lui.

Chemat, în chip foarte politicos, să dea unele informații, Toma Stănoiu explică fiecare oră petrecută în ziua crimei, și nici una din informațiile lui nu fu contrazisă.

În momentul cînd un necunoscut îi împușca socrul, el se afla acasă, cu tînăra-i soție, în modesta lui locuință de holtei, gata să se culce, după ce făcuseră muzică clasică din gură și pian. Mărturiseau și vecinii, care văzuseră lumină pînă la miezul nopții, mărturisea și o pereche de îndrăgostiți care pe o bancă se delectase ascultînd diferitele romanțe executate cu mult sentiment și brio de către noii căsătoriți.

Schubert și Paolo Tosti avuseseră partea leului în acea divină noapte muzicală. Muzica însă și nopțile serafice nu exclud planurile infernale.

— Să persistăm în cercetări! insistă grefierul.

— Mai bine s-o lăsăm baltă! replică magistratul-șef.

Cum cu Tomiță Stănoiu nu era de glumit, reprezentanții justiției nu numai că nu-l arestară, dar încetară orice urmărire împotriva unui om care, nedreptățit de propriul său socru, nu trebuia să mai îndure și prigoana societății constituite.

Notițele ridicate de judecător sub inspirația diabolică a grefierului le însoțeau comentarii care nu erau străine de psihologie și chiar de filosofie.

Era vorba acolo de „complexul de inferioritate" al lui Tomiță Stănoiu, om din popor, care sărea de la o extremă la alta. Timid din pricina originii sale, violent prin explozia unor sentimente refulate, un om ca el era menit sau mediocrității sau marilor aventuri.

(Pînă la ce punct acest „complex de inferioritate" l-a ajutat pe Tomiță Stănoiu să ajungă, după cîțiva ani, secretar general de minister și apoi ministru, este o chestiune la care judecătorul de instrucție, plus grefierul său perspicace sînt mai îndreptățiți decît noi să răspundă.)

Cert este că, deocamdată, ginerele lui conu Costache Lotreanu fu lăsat în pace.

Criminalul trebuia căutat aiurea.

Cucerit de fazele palpitante ale anchetei, grefierul împărtăși, în șoaptă, la urechea domnului jude, revelația supremă: fiul victimei, tînărul Costel Lotreanu, n-ar putea fi străin de acest asasinat. La el nu se gîndise nimeni. Costel Lotreanu era un băiat care cheltuia mult, împrumutîndu-se la cămătari. Nu făcuse mare scofală în viață. Tatăl său nu-l prea răsfăța, și nici el nu se arătase un fiu afară din cale de respectuos față de autorul zilelor sale. Nu spusese el o dată: „Conu Costache nu e așa de bun și de onest cum îl crede lumea!"?

Numai un fiu denaturat putea vorbi așa, iar un asemenea fiu avea interesul ca bogatul său părinte să treacă în lumea drepților, ca să-i toace mai repede moștenirea.

Noul bănuit nu era un exemplar de cumințenie, sîrguință și de iubire filială. N-a vărsat lacrimi amare la progribania defunctului, doliul său fiind mîngîiat, înfășurat în baia călduță, reconfortantă a perspectivelor averii de mîine. Providența a făcut și ca o nenorocire să nu vină niciodată singură: ea sosește însoțită de anumite compensații consolatoare, de multe ori mai importante decît nenorocirea însăși.

Repede ca fulgerul a germinat în mintea grefierului ideea că asasinul nu e altul decît Costel.

— Tînărul acesta trebuie luat repede. N-a învățat carte. Nu e un intelectual. E un sportiv. Sportivilor să ne adresăm brusc! Boxer la boxer!

Magistratul convocă pe fericitul demimoştenitor şi, în prezenţa grefierului, îi repezi un pumn sub falcă — e vorba de o ofensivă morală, de o lovitură simbolică.

— Din cercetările noastre, tinere, am dedus că singurul vinovat de moartea tragică a stimatului părinte al oraşului nu eşti decît dumneata !

— Aiurea ! răspunse, flegmatic, presupusul asasin.

— Cine altul ar fi avut interes ca el să dispară ? Cui îi foloseşte, se întreabă adagiul latin, cine profită de moartea unui om bogat decît urmaşii săi ?

— Bancuri ! continuă tînărul sportiv, al cărui vocabular era pe cît de recent, pe atît de enigmatic.

Acest vocabular descurajă total pe jude. Însuşi grefierul era ameţit de replica sportivului, care nici măcar nu schiţă o apărare, ci lansa cîte o exotică expresie bucureşteană, al cărei sens n-ajunsese încă sub dealurile patriarhalului orăşel de munte.

Atît şi nimic mai mult. Poftim de trage vreo concluzie !

Junele n-avea nimic pe conştiinţă, de aceea nu putea lua decît în glumă solemnitatea sacerdoţilor din templul dreptăţii.

I-au dat drumul după ce se convinseră că specimenul dormea buştean, la el acasă, în momentul cînd se consuma atentatul. Un om nu poate dormi dus cînd se petrece un fapt atît de grav, pus la cale de el însuşi. Versiunea cu argatul-complice cădea de la sine : mai fusese vînturată o dată, cînd reflectorul bănuielilor se fixase asupra văduvei Lotreanu. Nu, acest Costel nu era un criminal predestinat.

— Dealtfel, individul e prea redus ca să fie capabil de o acţiune atît de complicată ! opină grefierul.

Iar judele filosofa :

— Cînd arunci proiectorul suspiciunii pe un individ, o familie, o societate, toate josniciile ies la suprafaţă scăldate în lumină, iar bruma de virtute se-ascunde în umbră. N-ar fi momentul să mai lăsăm în plata Domnului casa Lotrenilor ?

O lăsară, într-adevăr, în pace, această zbuciumată casă.

Lucrurile îşi luau mersul firesc. Încetul cu încetul şi reputaţia răposatului se restabilea, scuturată de zgura ce-o acoperise în timpul anchetei revelatoare. În definitiv, nu e drept ca două-trei rătăciri să se răsfrîngă atît de reprobabil în viaţa unui om, a unei vieţi întregi. Poate că boierul Costache Lotreanu greşise în ultimii săi ani, dar mai bine de patru decenii fusese un necontestat stîlp al societăţii. De ce să vedem numai putregaiul care, către final, rosese temelia acestui stîlp ? De ce să răscolim mocirla care atîtea şi atîtea anotimpuri fusese heleşteul cu flori de nufăr ? Poate că lucrurile nu se petrecuseră tocmai aşa, poate că omul, dac-ar fi trăit, s-ar fi explicat, s-ar fi apărat. Nouă ne place să judecăm numai din punctul nostru de vedere. Trebuie ascultată şi cealaltă pledoarie. Dar morţii nu pot vorbi. Mortul nu putea să se justifice de ce n-a dat Adelicăi zestrea cuvenită, de ce, la un moment greu al opoziţiei pe care o prezida, se dăduse cu guvernul, de ce a socotit că era mai nimerit ca strada Tudor Vladimirescu să treacă prin livada cu zarzări a unei nostime văduvioare şi de ce nu dădea lui Costel banii necesari ţigărilor, pocherului şi plimbărilor prin stadioanele capitalei. Întrebărilor misterioase ale vieţii noi vrem să le dăm răspunsuri lucide şi pătrunzătoare. Nu e just.

Dacă din existenţa fiecăruia dintre noi am sta să alegem trei-patru fapte socotite infamante şi le-am prezenta în goliciunea, în cruzimea lor, fără circumstanţe atenuante, care dintre noi ar scăpa de spînzurătoare ?

*

Cam acestea erau reflexiile pe care şi le făcea omul dreptăţii. Cît despre grefier, intrase în pămînt. Căuta lecturi noi de romane poliţiste, voia să-şi descopere un maestru. Ceva mai puţin demodat decît Sherlock Holmes.

Sătul de atîtea lovituri de teatru, domnul jude îşi dădea abia acum seama că, în vreme ce apărătorii societăţii îşi pierdeau vremea cu cercetări absurde, adevăratul asasin avusese tot răgazul să se ascundă, să şteargă orice urmă, să înlăture orice bănuială. Dorinţa de a descoperi pe vinovat şi de a cîştiga celebritatea şi avansarea era temperată în inima integrului magistrat de teamă să nu se compromită, să nu devină ridicol prin alunecări pe piste greşite, prin arestări arbitrare.

Încetul cu încetul, afacerea îşi pierdea din interes. Alte evenimente solicitau atenţia populară.

Un proverb sîrbesc spune : *Sfaco ciudo za tri dana*, adică „Toată minunea ţine trei zile“.

Tot ce e ciudat, neobişnuit, excepţional nu poate dura la infinit. Aşa şi cu senzaţia stîrnită de crima din Parcul Central. Nu era cel dintîi asasinat al cărui autor rămîne necunoscut. Perspicacitatea juzilor anchetatori nu merge totdeauna acolo unde trebuie. Nici unul n-a identificat, nici măcar n-a bănuit mîna care curmase firul unei vieţi, nici ce rost avea acel foc de puşcă tras la miezul nopţii, într-un oraş atît de liniştit, unde patimile oamenilor n-ajung niciodată la paroxismul provocator de cataclisme. Nici justiţia oamenilor, nici justiţia imanentă nu pedepsesc totdeauna pe răufăcători. N-ar fi exclus ca acum, după atîţia ani de la acea noapte fatală, criminalul să trăiască bogat şi fericit la Paris, cu sau fără remuşcările de rigoare, dacă cumva s-a pedepsit el singur. Vom vedea aceasta la sfîrşitul povestirii noastre. „Dar asta e altă poveste !“ ar putea obiecta poetul. Nu e nimic. S-auzim şi această a doua poveste, ca s-o lămurim pe cea dintîi.

*

Ca să lămurim misterul din Parcul Central, sîntem datori să continuăm ceea ce am început în primele pagini, adică să cercetăm cazul lui Puiu, băiatul din prima căsătorie a lui Manole Dincă.

Acest copil unic al bogatului moşier doljean fusese îndrumat spre Paris să înveţe carte, să iasă avocat, s-ajungă prefect, deputat şi chiar ministru, după uzul vremii.

Manole Dincă îi trimitea mulţi bani, ca să nu ducă băiatul nici o lipsă. Îi recomandase să nu stea în Cartierul Latin, unde trăiau studenţii cu resurse modeste, ci „peste apă“, adică în jurul Operei, unde să vină în contact cu o lume mai distinsă şi să-nveţe bunele maniere, absolut necesare unui tînăr menit să ajungă fie în politica internă, fie în diplomaţie.

Dar Puiu nu avea astfel de ambiţii. Fecior de bani-gata, nu-şi dădea osteneala să se ducă la cursuri, nu voia să-şi bată capul cu paragrafele codului şi cu toate tertipurile cărţilor de Drept. Se ştia moştenitorul unic al unei averi imense : viaţa este dată omului ca să fie trăită. Prin a-şi trăi viaţa el înţelegea să stea toată ziua în tavernele şi cafenelele de pe bulevardul Saint-Michel, pline de tineri compatrioţi, în mijlocul cărora se simţea atît de bine, darnic şi protector.

La început, ca să facă plăcere bătrînului, închiriase un apartament cochet mobilat lîngă Parcul Monceau, într-un cartier elegant. Dar i se urî repede departe de prieteni şi se mută în Rue de Vaugirard, lîngă muzeul Cluny. Se îmbrăca după ultima modă, juca la curse, făcea parte din trei cluburi, unde cîştiga şi pierdea cu o graţie desăvîrşită.

Întreţinea metrese luxoase, plătea mese abundente, făcea chefuri în Hale, se ducea la Nisa, la Deauville şi nu visa decît să transpună pe un plan şi mai înalt, mai fastuos, „frumuseţea vieţii“. Pentru aceasta, nu-i ajungeau banii trimişi de Manole Dincă. Bătrînul era zgîrcit... „Auzi !... Numai o sută de napoleoni pe lună !“

Puiu avea impresia că e furat. Veniturile bătrînului, deci ale lui, erau de o sută de ori mai mari decît ceea ce primea, anual, studentul fără studii de la Paris.

S-ar fi dus la Craiova să se explice cu boier Manole, dar nu prea avea curaj, fiindcă ceea ce-i trimitea acesta întrecea înzecit bursele celor mai înstăriţi colegi. Făcea pe supăratul şi şedea la Paris cu anii, aşteptînd să-nchidă ochii conu Manole şi să-l moştenească.

Din nefericire pentru el, a închis ochii maică-sa, buna coană Leontina, care-i trimitea şi dînsa bani pe deasupra, fără ştirea moşierului.

Puiu Dincă pretextă o răceală gravă, ca să nu se ducă-n ţară pentru înmormîntare.

Îşi ceru telegrafic averea personală a răposatei şi se puse s-o toace, făcînd pe prinţul, cum trăiseră pe vremuri nişte boieri români care „speriaseră Parisul“.

Fiecare tînăr rîvneşte ceva în viaţă, vrea să urce cît mai sus, să se întreacă pe sine însuşi, să întreacă pe alţii. Nici unul nu se mulţumeşte cu ceea ce i-a hărăzit

Providența. Fericiții studenți care puteau învăța la Paris, în vreme ce alții își rodeau coatele pe băncile universității de la Iași sau de la București, erau împărțiți pe felurite categorii, începînd cu cei ce primeau șaizeci de franci pe lună și rîvneau o sută, cei care aveau o sută și rîvneau trei sute și cei care, avînd de la trei sute de franci pe lună în sus, sufereau mai mult decît toți, fiindcă această bogăție le înlesnea viața de lux în centrul Parisului : în contact cu alți români sau străini mai avuți decît ei, își dădeau seama de nimicnicia lor față de bogăția celorlalți și sufereau că nu pot fi la fel de eleganți și de risipitori.

Idealul și idolul lui Puiu Dincă era un alt român, Radu Filipescu, moștenitorul unei averi fabuloase, un bărbat de vreo 45 de ani, despre care se spunea că întreținea mai multe actrițe și dansatoare, cărora le punea la dispoziție bani, apartamente luxoase, bijuterii și echipajele cele mai luxoase care scînteiau în razele amurgului pe Champs-Elysées și-n Bois-de-Boulogne.

Acest Radu Filipescu era știut că închiriază cealaltă jumătate de etaj a hotelului din Place Vendôme, unde trăgea de obicei moștenitorul tronului englez, și ducea aceeași viață cu el, întrecîndu-l însă în bacșișuri și-n mondenități.

În vreme ce colegii de studii ai lui Puiu Dincă năzuiau să ajungă, la ei în țară, oameni cu vază, profesori, savanți sau conducători de stat, feciorul milionarului oltean n-avea alt vis decît să se vorbească de el ca despre al doilea Radu Filipescu.

Voia să aibă metrese celebre, să facă scrimă și dușuri în fiecare zi, să taie bănci în cluburile selecte, să devină arbitru al eleganței vestimentare și al chestiunilor de onoare — neînțelegeri la jocuri de cărți, dueluri cavalerești pentru o femeie.

Prin moartea mamei sale, frumoasa moștenire îi împlini, vreme de un an, visul cel mai înalt, prilejul de a egala, dacă nu a întrece, renumele compatriotului său ruinat. Radu Filipescu îi servea acum de mentor, inițiindu-l în misterele vieții pariziene, făcîndu-i cunoștințe în distinsa lume cosmopolită, purtîndu-l pe la cei mai buni croitori, în culisele teatrelor și învățîndu-l ce vin trebuie băut la cutare fel de mîncare și ce cadou-surpriză trebuie pus sub șervetul fiecărui invitat sau invitate.

Printre apucăturile de mare senior pe care le învățase de la prințul Radu, Puiu Dincă făcea destul de des, mai ales cînd mai era cineva cu el în trăsură, gestul final, plata birjarului.

Prețul cursei varia între doi și patru franci.

Nobilul pasager întindea omului de pe capră un napoleon de aur, îl ruga să păstreze restul și-l saluta respectuos, spunîndu-i :

„Merci, mon ami !“

Apoi se depărta cu mare distincție, spre nedumerirea încîntată a vizitiului, care, din zăpăceală, n-apuca nici măcar să mulțumească generosului client și să-l salute cu jobenul alb de celuloid, cu un reverențios :

„Merci, mon prince !“

Îl mai învățase Radu Filipescu să mulțumească el tuturor celor cărora le oferea cîte ceva. Urmașul boierilor Filipești îl împărtășise cu o evanghelie întreagă a bunelor maniere. Emulul le aplica riguros, la fiecare ocazie, excepție făcînd în anumite împrejurări, de pildă în cabaretele din Montmartre, cînd se îmbăta și se lua la bătaie cu vreun chelner ireverențios sau cu vreun argentinian temperamental ca și el. Cea mai aleasă educație nu poate stăvili străbunele porniri !

Maestrul de ceremonii al lui Puiu Dincă era un profesor de mare clasă, așa că moștenirea Leontinei, din al cărei venit ar fi putut trăi o familie întreagă cîteva vieți, se topi în douăsprezece luni.

Dacă prințul de Galles n-a vizitat Parisul în acel an, nici lui Puiu Dincă nu-i fu dat să împartă cu el etajul hotelului din Place Vendôme. În schimb, urmînd sfatul lui Radu Filipescu, prinț sărăcit și perfect gentilom, feciorul moșierului craiovean închirie palatul de pe Avenue des Champs-Elysées al faimoasei Faiva, unde începu să ofere festinuri scumpe unei amestecături de parizieni, francezi sau străini, de toate obîrșiile și de toate îndeletnicirile. Craioveanul nostru își întocmai și legăturile feminine de rigoare. O dansatoare de la „Folies-Bergères“ urmă unei noi angajate a Comediei Franceze, apoi metresa îmbătrînită a unui rege detronat, înlocuită la rîndul ei cu o călăreață de circ, creolă. Nopți la masa verde. Cai de curse. Martor la dueluri. Ședințe de cocaină. Fluvii de șampanie la „Abaye-de-Thélème". Ce mai putea rîvni un tînăr oltean ca să ducă mai departe, cu glorie, tradiția părinților și boierilor moldo-valahi, care, de mai bine de o sută de ani, furnizau cei mai generoși clienți cabareturilor, croitorilor, giuvaergiilor, *jokey*-lor și demimondenelor Parisului ?

Vestea isprăvilor lui Puiu ajunse și-n țară. Taică-său, Manole, primea felicitări, unele admirative, alte ironice, pe seama purtării odraslei sale în *high-life*-ul Occidentului.

Altceva ar fi vrut bietul om și altceva ieșise din cel menit să ducă mai departe numele și averea doljenilor Dincă.

Acuma, uite, îi cerea din nou parale. Nu-i trimise, nici măcar nu-i răspunse la scrisori. Începură să-i vină reclamații de la creditorii lui Puiu. Nu le răspunse.

Dar interveni Legația României.

Erau adrese drastice, amenințătoare. Cu mare greu — îi scria ministrul, craiovean și el — împiedicase autoritățile franceze să nu-i fie arestat băiatul pentru nedelicateți care frizau escrocheria și falsul. Nu numai numele bogatului doljean, dar însuși renumele țării era în joc.

Speriat, Manole Dincă plăti. Veștile de la Paris îi agravară boala de inimă. N-avea lîngă el o ființă devotată, care să-l îngrijească. Trecuse de 60 de ani. Rude binevoitoare îl sfătuiră să-și clădească un nou cămin. Ceea ce și făcu.

Se însură cu Eulalia Lotreanu, o prietenă a casei, femeie bogată și ea, care îngrijise cu atîta devotament pe biata lui Leontina și urma să-l îngrijească și pe el cînd i-o vor lua razna șuruburile cordului.

Poate adevărate, poate scornite, numai așa, de prieteni, ca să-i ocrotească boala de inimă, noutățile de la Paris spuneau că mințile băiatului începeau să se limpezească. Trezit din nebunia moștenirii tocate, fără bani, dîndu-și seama că viața e făcută pentru altceva decît pentru a fi trăită în desfrîu, el se hotărî să vină-n țară, fie pentru a rămîne pe lîngă boier Manole, să-l ajute la administrarea averii, fie pentru a-l convinge pe același

boier Manole să-l mai lase o vreme la Paris, trimițîndu-i nu mai mult decît îi trimitea, lunar, la început. Iată-l pe fiul risipitor în țară, la casa părinților. Dar nu se gîndi nimeni să taie vițelul cel mai gras.

Puiu Dincă își făcuse socotelile fără să se gîndească la noua orînduire a vieții tatălui său, care avea acum un bun sfătuitor și ajutor în noua doamnă Dincă, născută Eulalia Lotreanu. O singură dată n-a putut vorbi Puiu cu conu Manole fără ca să nu fie de față mama lui vitregă, a cărei severitate era agravată de felul ei de a vorbi cu gura plină, deși nedumeritul parizian n-o vedea ducînd nimic la gură.

Urmașa Leontinei vorbea de averea familiei Dincă parcă ar fi adunat-o ea, ca și cînd a ei era de cînd lumea.

— Aici nu prea ai ce face, fiindcă avem administratori, logofeți, peste tot. Mai sînt și eu pe-aici. În interestul dumitale, Puiule dragă, trebuie să te-ntorci la Paris, să-ți urmezi studiile ! rumegă Eulalia această inoportună litanie.

— Cu cea mai mare plăcere ! răspunse Puiu, modest. Dați-mi cît mi-ați dat întîi... Acum m-am învățat cu viața, cu economiile... M-am săturat de chefuri. Vreau să-mi văd de carte...

— Foarte bine ! îi răspunse Manole.

— Dar e prea mult, adăugă Eulalia. Cu jumătate din cît primeai la început, o poți duce împărătește... Nici un student n-are atîta...

— Fie și jumătate ! se învoi Puiu, grăbit să se reîntoarcă în Cartierul Latin, unde nu mai avea nici o datorie și unde o generație nouă de studenți români l-ar fi proclamat șef și inițiator în viața metropolei.

Manole îi dădu, fără știrea Eulaliei, un fișic de aur, în afară de cei 50 de napoleoni pe care urma să-i trimită lunar. Băiatul a plecat cu cele mai bune intenții.

Dar socoteala din tîrg nu se potrivește cu cea de-acasă. În loc să se apuce de învățătură, s-a pus din nou pe viață, care e așa de dulce la Paris cînd ai bani. E păcat să-ți pierzi vremea cu nasul în cărți...

Anii tinereții nu se mai întorc. Ce nevoie avea el de licențe, cînd era să moștenească atîtea moșii... Le-ar fi arendat şi, din veniturile lor, ar fi trăit ca un adevărat senior în oraşul-lumină.

Lunile şi anii treceau în mediocritate. Dar toate au un capăt. Chiar îngrijirile Eulaliei !

Conu Manole porni pe urma coanei Leontina, acolo unde nu-i nici întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit. Puiu plecă spre ţară cu cel mai fulger dintre trenuri.

Testamentul fu o dureroasă surpriză.

Eulalia era instituită legatară universală.

Din uzufructul averii, ea trebuia să verse nu atîţia napoleoni-aur, ci atîţia lei lunar unicului moştenitor, lui Puiu Dincă. În ziua cînd băiatul îşi va fi luat licenţa, testamentul prevedea că suma va fi dublată, iar la doctorat, împătrită. Acest venit i-ar fi permis să-şi exercite avocatura în linii mari, să ia numai procese importante, să nu se irosească în fleacuri nedemne de un boier-jurisconsult.

Dar această grijă părintească de viitorul copilului şi perspectiva de a fi bogat devenind doctor în Drept nu stimulau în inima lui Puiu rîvna de a se pune pe studii serioase. Era, poate, prea tîrziu. Încercă el să bată pragurile universităţii, dar fără folos. Generaţii noi îl ajungeau din urmă. Începu iar să facă datorii, îşi pierdu creditul.

Începu să-şi schimbe locuinţele, să ocolească magazinele furnizorilor, să ducă o viaţă de om urmărit, ocolit, hărţuit, neluat în seamă de noua studenţime. Leul scădea vertiginos, iar Eulalia nu înţelegea să-i dea echivalentul în franci francezi. Se ţinea strict de litera testamentului. Lei de-ai noştri româneşti, nu franci şi ludovici.

În zadar îi trimitea Puiu scrisori patetice, arătîndu-i situaţia reală, dovedindu-i că faţă de urcarea preţului produselor moşiei lui i s-ar cuveni atîta pe an, nu cît îi trimitea ea.

Eulalia se încăpăţîna, îi răspunde în scrisori lungi, spunîndu-i că nu poate schimba dispoziţiile testamentului, îl sfătuia să urmeze ultima dorinţă, dorinţa de totdeauna a răposatului, adică să devină un om întreg, vrednic să poarte numele Dincă. Apoi vom vedea ce clauze, ce surprize plăcute mai ascunde testamentul.

Puiu se gîndea să se repeadă pînă-n ţară, să-şi constrîngă mama vitregă, să-i facă proces la nevoie, eventual s-o terorizeze, ameninţînd-o cu suprimarea dacă nu înţelegea cu binele. Dar bietul băiat nu-i ajungea nici de drum, într-atît scăzuse leul.

Îşi aduse aminte că avea un prieten, român, la Bruxelles, pe care, în zilele lui bune, îl împrumutase cu o sumă importantă. Mulţumită acelor bani încă nerestituiţi, acel tînăr român îşi făcuse o frumoasă situaţie în capitala Belgiei, unde, în calitate de agent comercial al ţării, avea numeroase şi utile relaţii şi învîrtea afaceri pe cont propriu.

Puiu se va duce la Bruxelles, îşi va pretinde drepturile. Omul pe care-l îndatorase nu putea să-l refuze. Îi scrise. Prietenul din Belgia nu numai că-l pofti acolo, dar îl rugă să se folosească de automobilul său, care tocmai se afla la Paris.

Puiu plecă spre nord, trecînd graniţa franceză şi, în momentul în care urma să intre dintr-un drum îngust pe autostrada principală, un camion duduind nebuneşte pe această autostradă veni spre ei, îi dete peste cap. Maşina sfărîmată, şoferul ucis. Puiu Dincă se trezi la spital. Legat, bandajat, se uita-n tavanul alb. Pereţii albi, rufăria albă, infirmiera în alb. Gînduri negre.

„Cine m-a adus pe mine în halul ăsta ?“ se întreba el în orele lungi de singurătate.

Şi răspunsul nu era decît imaginea acelei femei de departe, care intrase în viaţa tatălui său, luînd locul mamei sale moarte. O străină. O străină care era acum stăpîna averii şi vieţii lui.

Dacă acea femeie binevoia, Puiu Dincă putea trăi ca un om în rîndul oamenilor, dacă nu, treaba lui dacă va ajunge cerşetor pe drumuri sau cum era acum, bolnav, rănit, într-un spital, printre străini, şi mîine poate un infirm, nevoit să-şi cîştige amara pîine zilnică pe la uşile oamenilor, calicind.

Dar cine-i dădea dreptul acelei femei să se poarte aşa cu el ? Îl născuse ? Îl crescuse ? Îi jertfise ceva ?

Cu ce drept stăpînea această Eulalie Lotreanu marea avere a Dinculeştilor, din care el, adevăratul moştenitor, adevăratul stăpîn, nu se înfrupta decît cu un blid de linte din cînd în cînd ?

Pe măsură ce-și depăna gîndurile, în imobilitatea patului, Puiu simțea crescînd în el un sentiment pe care nu-l cunoscuse pîn-atunci : ura. Creștea, caldă, învăpăiată, această ură și se împletea cu gîndul morții, cu gîndul asasinatului. Dac-ar avea-o la îndemînă, ar ucide-o ! Fără milă. Fără nici o mustrare de cuget. Dînsa, oare, nu-l ucidea încetul cu încetul, o moarte prelungită, o sărăcie și o înjosire care vor spori cu fiecare nouă zi ?

Amintiri din epoca lui de splendoare se amestecau cu aceste triste însăilări de gînduri cenușii. Adio, cupe de șampanie, umeri goi de femei pudrate și parfumate, în lumina policandrelor, valeți în uniformă, care se plecau ceremonios cînd cobora pe covorul roșu al scărilor de marmură, adio, echipaje care îl așteptau la scară, surîsuri umilite și recunoscătoare ale celor miluiți cu cîțiva napoleoni. Fiindcă Puiu Dincă fusese bun și darnic și acuma nu era nimeni darnic cu el. Ba da. Acel prieten român, care-i oferise automobilul ca s-ajungă la Bruxelles. Venea să-l vadă în fiecare dimineață. Se oferise să-i plătească toate cheltuielile sanatoriului, să-i înapoieze, cu mari dobînzi, suma îmrumutată, care-i purtase noroc, să-l împrumute, la rîndul lui, cu oricîți bani ar mai avea nevoie.

Purtarea omenoasă a acestui prieten punea într-o lumină și mai mohorîtă neomenoasa purtare a mamei sale vitrege. Dac-ar fi putut să umble, s-alerge, să primească impresii noi din afară, poate că aceste frămîntări ale sufleutlui său s-ar fi scurs, nu l-ar mai fi otrăvit cum îl otrăveau acum, cînd inima lui nu mai putea rostogoli alt sînge decît cel înveninat de ură, cînd ochii săi se oboseau pînă la orbire de albul uniform care-l împresura și-i exaspera nervii.

Din fericire, rănile primite pe urma accidentului de automobil nu erau prea grave. În două săptămîni va putea părăsi spitalul, vindecat.

— Aș vrea să mă odihnesc o vreme într-un sanatoriu, pentru nervi, undeva în mijlocul unei păduri, se spovedi el, într-o dimineață, prietenului său și infirmierei...

Această dorință, însă, era mincinoasă. Puiu Dincă își făcuse toate socotelile, și cum vedea că altă scăpare nu e, hotărîse să plece cu primul tren spre țară, necunoscut, neștiut de nimeni, și să-și omoare mama vitregă. Pur și simplu s-o omoare. La scrisorile și telegramele pe care le trimisese de pe patul de suferință, cerînd ajutor bănesc, nu primise, din partea Eulaliei, nici un fel de răspuns. Fiindcă n-avea ce face și mîna dreaptă îi era liberă, el mai redactă o serie de scrisori, care trebuiau să plece din trei în trei zile la Craiova, în lipsa lui. Rugă pe infirmieră să le pună la cutie la data însemnată pe fiecare plic, într-un colț, cu creionul.

— Am s-o bombardez mereu pe mama — nu spunea că e mamă vitregă — pînă mi-o trimite bani. Cînd va vedea, mereu, în plic, numele spitalului de unde-i scriu, poate că se va îndura... Am să stau la sanatoriul pe care mi l-ai indicat vreo două săptămîni... Păstrează-mi, te rog corespondența și banii !... recomandase el surorii de caritate cu o zi înainte de-a pleca.

Avea pașaport în regulă, cu vizele pentru țară luate la Paris, o lună înainte. Toată lumea, inclusiv văduva de la Craiova și logofeții ei, îl știau într-un spital din Belgia : scrisorile care vor porni din trei în trei zile vor atesta prezența lui la Bruxelles. Nu-i va trece nimănui prin cap că văduva conului Manole fusese ucisă de fiul acestuia. Nu-l va recunoaște nimeni, fiindcă barba pe care nu și-o mai răsese din ziua accidentului îi schima cu totul fizionomia, mai ales că era încărunțită.

Slăbit, palid, nu se recunoștea el singur în oglindă.

Își luă rămas bun de la prietenul său îndatoritor, de la doctor, de la infirmieră, spunîndu-le că pleacă la Bruges, orașul liniștit al canalelor, despre care citise atîtea. Dădu o raită pe bulevardele largi ale Buxelles-ului, intră în mai multe prăvălii. Își cumpără o pușcă de vînătoare, o marcă germană, din cele pe care le foloseau și boierii din Oltenia. Apoi o porni spre țară, hotărît, oricît îi bătea inima, oricît îi spunea cugetul că se pregătește pentru o faptă cumplită.

Tot ce era păcat în el, ură și răutate și cruzime, tot ce fusese îndîrjire în părinții săi, în străbunii, în învățăturile, în pildele rele pe care le văzuse în jurul său se aduna acuma, ca un val de puroi, în inima lui Puiu, care nu mai era o inimă, ci un buboi negru și otrăvit. Iar mintea strălimpezită de îndemnuri și lumini drăcești nu mai lucra acum decît planuri istețe, cum s-ajungă la Craiova, cum să se strecoare, pe înnoptate, ca să nu-l miroase nimeni, cum să împuște pe Eulalia, cum s-arunce pușca în Jiu și cum să plece, cît mai repede, la spitalul din Bruxelles, unde va găsi telegrama administratorului, care-i anunța moartea stăpînei și-l chema în țară, să preia moștenirea și grija moșiilor.

Dar lucrurile nu se-ntîmplă totdeauna după dorințele noastre.

Ajunse la Craiova, trase sub un nume fals la hotel „Minerva“, cu pușca frîntă și închisă într-o cutie de vioară. Părul lung și bărbuța căruntă îi dădeau, într-adevăr, înfățișarea unui muzicant. Venise chiar cu o trupă de operetă de la București. Cu destulă emoție, Puiu Dincă dădu tîrcoale palatului în care se născuse, întrebă o fetiță din curte dacă e cucoana acasă și se înduioșă văzînd cum sare-n jurul său și-i face semne prietenești, de bun sosit, bătrînul cîine al casei. Dar doamna Dincă nu era la Craiova.

Plecase, în ajun, spre alt oraș oltean, la fratele domniei-sale, conu Costache Lotreanu. Puiu nu se dădu bătut. Dorul de răzbunare și de avuție nu-i scăzu din pricina acestei lipse. Plecă, chiar în aceeași noapte, și ajunse, schimbînd trenul, în cealaltă capitală de județ. Colindînd pitorescul oraș, cu vioara la subțioară, nu-i fu greu să afle unde locuiește conu Costache Lotreanu. Pîndi. O zări de două ori pe Eulalia, plecînd și venind, încărcată cu pachete, în casa fratelui ei. Seara o văzu ieșind cu Lotreanu, numai ei doi. Tăiară Parcul Central, o luară spre cinematograf, intrară.

„A-ha!... Tot pe-aici or să se reîntoarcă!“

Inima îi bătea. Crezuse că va pierde zile întregi urmărindu-și prada, și uite că norocul i-o trimitea în focul armei chiar în aceeași zi. S-a plimbat mult prin parc, căutînd locul potrivit de unde să tragă. Un tufiș în spatele a doi stejari și alți cîțiva stejari în spatele lor. Pe-acolo își va putea pierde urma. Un ceas, două. Au trecut mai repede de cum trece, de obicei, timpul

celui care așteaptă, cu nerăbdare, ceva. Iată, lumea se reîntoarce de la cinematograf.

Cîțiva tineri grăbiți. Un ofițer... Apoi nimeni. Ba da. Eulalia Lotreanu merge agale, vorbește, gesticulînd, cu un domn în vîrstă. Au ajuns în bătaia puștii. Puiu ridică arma, ochește, trage. Nici nu se mai uită dacă Eulalia a căzut, atît de bine a tras. Îi trebuie tot sîngele rece — și, uite, îl are — să-și frîngă pușca, s-o închidă în cutia de vioară și să se topească în noaptea dintre stejari. Nu l-a văzut, nu l-a simțit nimeni. Peste zi găsise locul mai adînc al gîrlei care taie orașul. Se duce drept acolo, îneacă pușca, pleacă la hotel, plătește, își ia geamantanul și pornește spre gară, unde are un tren la 2 din noapte, spre Banat. E liniște. Nu l-a stingherit nici un gardian, nici un trecător. Trenul e plin. Mai bine. Stă la fereastră, pe culoar. Scînteile locomotivei înstelează cu aur aprins cerul de vară. După prima haltă, trece spre alt vagon și, între vagoane, fără să-l vadă nimeni, aruncă micul coșciug negru. Cutia de vioară cade chiar pe șine și scrîșnește din dinți cînd o strivește roata. La prima stație Puiu Dincă se dă jos și urcă în alt vagon, numai cu geamantanul. O zi, două, în tren, fără nici o remușcare, dar, de asemeni, fără prea mare bucurie că e bogat, că-l așteaptă cea mai strălucită viață, pe care o visa de atîta vreme.

Nume de gări românești, ungurești, austriece, germane au trecut, una după alta, și încă o zi, și încă o noapte.

Iată-l la Bruxelles. Parcă adineauri a ieșit din magazinul acesta, cu o pușcă frîntă la subțioară. Ce repede trec zilele.

Să luăm trenul de Bruges. Iată-ne la Bruges. Să dăm o telegramă la spitalul din Bruxelles, infirmierei și bunului prieten. Frumos și melancolic oraș! I-ar plăcea să se preumble pe marginea canalurilor vestite, alături de călăreața de circ, creola! Era o făptură romantică această exotică făptură. Mi se pare că dînsa i-a vorbit cea dintîi de tristețea poetică a acestor ape moarte. Pe unde-o mai fi acea copilă sălbatică, al cărei rîs și plîns erau egal de luminoase și răsunau atît de cristalin?

Iată-l la Bruxelles. Ardea s-ajungă mai repede la sanatoriu, unde-l aștepta telegrama administratorului :

„Doamna Lotreanu asasinată, rog veniți urgent Craiova.“

Întîia oară era emoționat Puiu Dincă. Mîinile îi tremurau, se simțea foarte palid. Toate întîmplările ultimelor zece zile, pe care le dominase printr-o încordare supraomenească, se adunau acum în el și-i băteau bătăile nebătute ale inimii.

Infirmiera, aceeași, îl primi surîzătoare, dar cu mîinile goale. Nu sosise nici o telegramă, nici o scrisoare, nici un mandat. Ce-nseamnă asta ? Puiu Dincă își mușcă buzele. Nu voia să-și trădeze dezamăgirea.

— Am să mai aștept o zi, două, pe urmă plec spre țară... n-am mai fost de mult ! se spovedi el prietenului și bunei îngrijitoare.

— Mai rămîi cîteva zile, îl invită compatriotul său. Bruxelles e un oraș foarte interesant... are împrejurimi pitorești. Mi-am cumpărat altă mașină... Cea veche se cam dărăpănase...

A rămas. O zi, două, o săptămînă. Era năuc, absent. Parcă trăia în altă lume. Vid total. Abia acum înțelegea expresia „între cer și între pămînt“. N-avea nici un rost. I se părea că va rămîne așa viața întreagă. I se părea că, de cînd părăsise Parisul, trăia în vis ; accidentul de automobil, spitalul, plecarea în țară, asasinatul, cutia de vioară măcinată de roțile trenului, reîntoarcerea, apele verzi și moarte ale orașului Bruges, dorul intens de călăreața creolă, toate i se întîmplaseră altuia, omului din somn.

Într-o zi, cînd renunțase total la o viață logică și se lăsa în voia întîmplării, încadrîndu-se în tagma somnambulilor, primi o scrisoare din Craiova și nu-i venea să creadă citind pe dosul plicului numele expeditorului : doamna Dincă, strada și numărul cutare. Sfîșie plicul, se uită la semnătură : Eulalia Lotreanu-Dincă.

„Ce-nseamnă asta ? Visez cu ochii deschiși ?“

O fantomă ! Ființa pe care o credea moartă și îngropată înviase printr-o minune și-i scria acum :

Dragul meu copil, te rog să mă ierți că nu ți-am răspuns mai devreme la atîtea scrisori, dar am fost complet bulversată de o dramă teribilă care s-a întîmplat în famila noastră. Bietul meu frate, Costache Lotreanu, a fost asasinat de o bandă de ticăloși, probabil niște francmasoni, care au omorît și pe Barbu Catargiu și alți patrioți și care tot ei au detronat pe Cuza.

Am fost supărată după durerea dramei și de chestiile cu înmormîntarea, precum și de rapacitatea egoistă a nepoților mei, Adelica și Costel, copiii defunctului. Îmi pusesem atîtea speranțe în ei, voiam să le las toată averea mea, dar ei s-au arătat foarte ingrați, atît cu memoria tatălui lor, cît și cu mine, fără să-ți vorbesc de cruzimea cu care s-au purtat față de propria lor mamă, o persoană care nu mă simpatizează, dar în definitiv le-a dat viață și educație, ca orice mamă.

Știu că ești supărat pe mine, poate că ai dreptate. Tragedia întîmplată în familia noastră mi-a deschis ochii, iar purtarea nepoților mei mi-a arătat că generația actuală e foarte egoistă și puțin manierată, așa că m-a făcut să devin mai indulgentă și față de dumneata, dragă Puiule. Pot să-ți dau un amănunt emoționant, care te privește : în momentul cînd a fost împușcat de dușmanii țării, bietul meu frate îmi vorbea tocmai de dumneata și mă sfătuia să-ți trimit banii de care ai nevoie, că e dreptul care ți se cuvine, că el nu vrea să lase nepoților mei, celor doi copiii ai săi, o avere rezultată din spolierea altora.

Îți scriu toate acestea cu toată sinceritatea, fiindcă eu n-am făcut nimic decît spre binele dumitale și am urmat ca o literă de evanghelie recomandațiile multregretatului meu soț și al dumitale tată, care îți voia numai binele.

Așa că să-mi dai adresa precisă unde vei rămîne, ca să-ți trimit cu regularitate cele de cuviință și să-mi mai scrii, ca să întreținem o corespondență familială, de persoane rămase singure pe lume.

A dumitale mamă iubitoare,
Eulalia Lotreanu-Dincă“

Citi și reciti scrisoarea. Nu înțelegea nimic, nu mai putea lega două rînduri. Traduse infirmierei rîndurile venite de la Craiova, le arătă prietenului său din Bruxelles.

— Bine că s-a hotărît să-ți trimită bani ! îi răspunseră amîndoi, mirați că Puiu Dincă voia să spintece firul în patru, căutînd scrisorii alte înțelesuri, cerînd niște amănunte pe care ceilalți nu i le putea da fiindcă nici măcar nu înțelegeau ce-i întreba.

Agentul comercial al țării îi oferi sumele necesare ca să se ducă la Paris și să aștepte în tihnă sosirea banilor părintești, dar Puiu Dincă nici măcar nu-i răspunse. Se uita, dus departe. Ochii îi erau plini de himere, în ceață. Inima i se făcuse o cîrpă. Niciodată nu se simțise atît de slab. O cîrpă. Se mira el însuși cum fusese în stare să comită atîtea isprăvi vitejești. Nu, nu era el cel care aruncase o armă de vînătoare în gîrla orașului, nu alesese el tufișul dintre stejari, nu pregătise el atît de amănunțit cumplita faptă.

El era numai cel care-a greșit. Cel care, în loc să nimerească ținta, împușcase un om de treabă, pe bietul Costache Lotreanu, care îi lua partea, fără să-l cunoască, în momentul în care el se pregătea să-i ia viața.

Ucigașul simțea o mare amărăciune în suflet, îi era milă de el însuși, ca și cum lui însuși i se făcuse o nedreptate. Să fie aceasta remușcarea ? Crezuse, pînatunci, că remușcările sînt păsări negre, cu gheare lungi și ciocuri ascuțite, care îți smulg carnea, îți ciugulesc ochii, te fac să te tăvălești în țărînă, urlînd. Remușcările lui erau potolite, dar cu atît mai adînci, mai grele, fiindcă îl duceau, fără șovăire, spre gîndul de a se pedepsi singur, de a sfîrși cu această viață ticăloasă.

După cum în zilele cînd hotărîse omuciderea se adunau în el toate cruntele moșteniri, toate puterile răului din el și de dincolo de el și-l întăreau în povața dîrză a fărădelegii, așa îl cutreierau acum mari înseninări, zaimfuri de ispășire. Bunele povețe ale mamei, duioșii apuse, povești cu haiduci pocăiți și călugări care își chinuiau bătrînețele ca să răscumpere o tinerețe vinovată fîlfîiau în mintea lui limpezită.

Într-o zi s-a hotărît. A intrat, a cumpărat un revolver. I l-a vîndut același bătrîior roșcovan, chel și cu ochelari, care-i alesese pușca de vînătoare. Din clipa cînd a simțit metalul rece în palma fierbinte, Puiu Dincă parcă se răcorea, se liniștea... Porni, înseninat, spre Palatul de Justiție. Acea monumentală clădire, Walhala modernă, dominînd orașul, urcînd spre cer, i se părea templul suprem al dreptei ispășiri. Acolo, pe trepte, își făcu seama Puiu Dincă... Un glonț în inimă, bine potrivit de rîndul acesta. Omul nu greșește de trei ori la rînd. N-a mai căzut un nevinovat, ca șoferul, ca boier Costache Lotreanu. Un om de prisos, un vinovat mai puțin pe-acest pămînt. Și vinovatul, în sfîrșit, va putea dormi.

GORGANUL LUI DOBROTICI [1]

Altele ar fi fost destinele familiei Dobrotescu din Constanța dacă șeful acestei familii, cu treizeci și patru de ani în urmă, n-ar fi luat parte la o sărbătoare de 10 Mai, în tribuna oficială, ca fată de prefect. Vorbim de șeful real, doamna Zoe.

Căci, după datină și lege, rolul acesta s-ar fi cuvenit soțului domniei-sale încă viu, Grigore.

Un om blînd, timid, nu-i plăceau discuțiile și inițiativele. Prefera să fie condus. Faptul că în tinerețe fusese, la Prefectură, subalternul viitorului socru îl situase față de nevastă într-o inferioritate în care se complăcea și care se accentua de peste trei decade.

Proconsulatul dobrogean al răposatului Istrate Mavrodin nu ținuse decît patru luni, dar purtase în el un zîmbet luminos, prestigios, acea halucinantă zi de 10 Mai, cînd domnul prefect, reprezentînd guvernul, primise defilarea trupelor și a școalelor, în sunet de trîmbițe, în bubuitul de tun și-n șuier de sirene. Tot orașul era la picioarele tribunei oficiale. Domnișoara Ica — de la Zoica — își făcuse prima ieșire în lume într-o apoteoză. Din acea zi și pînă azi, cînd trecuse de 50 de ani și avea trei copii și sărăcea văzînd cu ochii, domnișoara Mavrodin, azi doamna Dobrotescu, se socotise o făptură excepțională, un fel de principesă a provinciei de peste Dunăre. Trebuia să-și țină cu orice preț rangul.

Faptul că, de atunci, atîția prefecți cu familiile respective se perindaseră vreme de treizeci și trei de Mai-uri în tribuna oficială n-o trezea din visul însorit al adolescenței.

Feeria continua în sufletul ei, bătut de toate decepțiile, dar călit în așteptarea fastului reluat.

Precara situație a ei cît și a familiei nu era, nu putea fi decît un provizorat. În așteptarea zilei cînd Grigore va fi numit ispravnic — ca și cum fără politică un funcționar de prefectură poate ocupa magistratura supremă ! — doamna Zoe Dobrotescu nu luase parte la nici o festivitate națională. Pentru domnia-sa, patria murise de treizeci și trei de ani.

*

În fiecare vară, familia — Zoe, Grigore, Tita, Vivi și Ticu Dobrotescu — părăsea Constanța ca să plece „la băi“.

Practica distincției obligase pe șeful familiei să-și boteze cei doi băieți cu nume de fată (Tita și Vivi), iar pe domnișoara o alintase cu numele mai mult băiețesc de Ticu.

Cînd toată lumea venea la mare, doamna Zoe Dobrotescu lipea ferestrele cu hîrtie colorată și se ducea la munte. Această deplasare făcea parte din protocol. O femeie care, la un moment dat, strălucise în tribuna oficială nu putea rămîne un an întreg locului, printre foștii ei supuși. Desigur, cum spuneau Ticu, Vivi și Tita, Constanța e mai interesantă vara, cînd vine atîta lume de la București, cînd Mamaia e în floare, dar fiindcă orice om cu oarecare stare trebuie să-și părăsească reședința în timpul vacanței și să plece aiurea, oriunde, dar să plece, *maman* Zozo, în fiecare vară, își căra familia pe Valea Prahovei, la Poiana-Țapului.

Anul acesta, însă, nu s-a putut. Oricîte trageri avusese loteria la care își juca sistematic, de ani întregi, economiile, nici un bilet nu reușise. Pensia era prea mică. Băieții nu cîștigau nimic. După doi ani de sinecură (tot la Prefectură, în amintirea veneratului Istrate Mavrodin), domnişoara Ticu pierduse cei trei mii de lei lunar ce-i încasa ca dactilografă : fusese concediată, sub pretextul copilăros că nu ştie să scrie două rînduri la maşină (ceea ce era perfect adevărat), dar nu constituia un motiv serios ca să trimiţi la plimbare pe nepoata unui fost prefect, *maman* Zozo interzicîndu-i să înveţe această degradatoare îndeletnicire. Dezastrul era complet. Dobroteştii nu vor mai pleca la băi !

---

[1] Prima parte din această scriere (paginile 250—266 din prezentul volum) a fost publicată de către autor ca scriere de sine stătătoare, sub titlul *Ferestrele albastre*, în volumul *Focuri pe Bărăgan. Nuvele*, București, Cugetarea Georgescu-Delafras, [1940], p. 143—168. Textul, reluat de autor ca parte introductivă la ampla scriere *Gorganul lui Dobrotici*, din volumul *Negutătorul de idei. Nuvele și povestiri*, [București], Editura Cartea românească, [1971] (p. 153—176), prezintă deosebiri neînsemnate (cîteva paragrafe eliminate și altele ușor modificate).

Rudele, cunoştinţele, vecinii urmau să jubileze. În sfîrşit, mîndra porfirogenetă va fi înfrîntă. Tot oraşul nu va vorbi altceva.

Doamna Zoe Dobrotescu exagera, fără îndoială, aceste prezumţiuni : de multă vreme domnia-sa nu mai era centrul universului. Poate că nu fusese niciodată. Oamenii îşi aveau propriile lor necazuri ca să se mai ocupe cu treburile altora.

În zadar încercau Grigore, Vivi, Tita şi Ticu s-o convingă de absurditatea aprehensiunilor ei şi de avantajele unei rămîneri pe loc în epoca cea mai propice coastei dobrogene ; şeful familiei susţinea că, mai mult decît oricînd, acum, cînd se zvonea că nu mai au nimic, trebuiau să dispară din oraş.

Dar cum ? Cum ?

Nu i-au trebuit decît trei nopţi doamnei Dobrotescu ca să găsească soluţia : vor rămîne la Constanţa, vor lipi hîrtie vînătă pe geamuri, ca să-i creadă lumea plecaţi. Vor face albastre toate geamurile dinspre stradă. Nu vor trăi decît cu lumina dinspre mare, în curtea dintre două maidane.

Acolo nu-i va vedea nimeni. Vor ieşi noaptea, strecurîndu-se printr-unul din cele două locuri virane, căci uşa dinspre stradă va fi şi ea închisă ermetic, clanţa urmînd să prindă praf şi păienjeniş, ca să se vadă bine că stăpînii sînt plecaţi.

*

Ceea ce *maman* Zoica hotărî fu executat în douăzeci şi patru de ore.

Simulatul plecării în două trăsuri — după lipirea hîrtiei albastre la geamuri — lăsarea valizelor în magazia gării... reîntoarcerea, noaptea, pe furiş, unul cîte unul...

Nu vom intra în amănuntele tragicomice ale vieţii acestei biete familii, terorizată de imperativul aparenţelor.

Un observator talentat şi iscoditor ar putea scrie o întreagă carte despre aspectele interiorului blindat, amănunţind psihologia fiecărui membru al familiei, reacţiunile, revoltele sau acomodările fiecăruia, viaţa artificială, evaziunile nocturne, pe brînci, strecurările în stradă după cumpărături, cu gesturi de hoţ urmărit, cu temeri de cîine bătut, tot cortegiul de prefăcătorii şi de umiliri pe care o femeie autoritară şi maniacă îl impusese unor fiinţe mai sărace decît ea şi lipsite de orice personalitate.

Această existenţă s-ar fi tîrît pînă în septembrie dacă neprevăzuta intervenţie a ursitei n-ar fi schimbat lucrurile brusc, ca într-o poveste din *O mie şi una de nopţi*.

Cineva a bătut, într-o zi, pe înserate, la toate ferestrele din stradă, a zguduit clanţa, a dat tîrcoale casei, a trecut printre zidurile ruinate ale maidanului din dreapta şi a năvălit în curte, unde a găsit pe Grigore, pe Zoe şi pe Tita. Vivi şi cu Ticu erau în casă şi jucau table la lumina lămpii cu petrol. (Trebuia economisită şi electricitatea, ca să nu le trădeze prezenţa în timpul verii pe nota de la uzină.)

Acel om care năvălise impetuos în tihnita locuinţă era, în aparenţă, un necunoscut.

De fapt, fabulosul unchi din America.

Frate mai mic al lui Grigore Dobrotescu, îşi luase partea din avere, moştenirea părintească, şi, asemeni fiului risipitor, plecase în lume. De douăzeci de ani, nici un semn de viaţă. Îl credeau mort, şi iată-l, sub haina de piele, cu faţa arsă, cu părul cărunt, şchiopătînd puţin, iată-l acasă, strigoi nepoftit, ameninţînd cu o gură în plus cina frugală a unei familii detronate.

Grigore s-ar fi aruncat în braţe şi l-ar fi strîns pe inimă, plîngînd de bucuria revederii. Dar Zoe era colea. Mai aspră decît oricînd, îşi măsura cumnatul din frunte pîn' la talpa groasă a bocancilor.

„Oamenii care vin din America trebuie să aibă degetele pline de inele şi perle cît aluna la cravată. Asta nici cravată n-are. Un vagabond. O sărăcie."

Iar bietul ei bărbat gîndea cam la fel dar oarecum mai duios :

„Bine, măi frățioare, de ce nu veniși măcar cu un geamantan în mînă, că altfel te-am fi primit ? ! Eu sînt fericit și așa, fiindcă mi-era dor de tine și te credeam pe lumea cealaltă, lîngă tata. Parcă îl văd și pe tata că mult semănați ! Dar Zoe e necăjită cu copiii și numai rudă săracă nu-i trebuia tocmai acum !“

Apoi tare :

— Ia șezi Stavrache, stai colea, bată-te să te bată... Ia spune, omule, cînd veniși... Zoico, stai și matale colea... ți-l mai aduci aminte ? A plecat de mult... Hei, dar ești mai cărunt ca mine, măi băiatule, și eu am șase ani mai mult.

Lui Stavrache i se pusese un nod în gîtlej și nu putea să-l înghită : casa părintească îl înconjura, mirosea a trecut din ultimele-i mobile, copilăria învia și-l saluta cu stoluri de năframe albe, toate amintirile jucau hora miilor de zile albastre ale adolescenței marine. În clipa acea uită de ce s-a reîntors acasă, planurile îndrăznețe cu care se reîntorcea în patrie. Se lăsa dus de amintiri, de înduioșări.

Un sfert de veac se ștergea ca un gînd. Parcă nu plecase de acolo niciodată.

Nu putea scoate un cuvînt. Tăcerea aceasta, privirile care șovăiau, înlăcrimate, însemnau pentru Zoe recunoașterea vinei celei mari, iremediabile, mărturisirea păcatului sărăciei.

— Am venit și eu... mi se urîse printre străini... Vreau să sfîrșesc în casa părintească.. Niciodată nu m-am simțit mai străin ca aseară, cînd am picat la hotel... Am dormit eu în multe paturi — mai mult pe pămîntul gol decît în pat — dar eram departe și somnul adînc, pe orice căpătîi... Dar în țara ta, în orașul tău, să stai la hotel... Cîțiva pași de casa părintească, nu zău ! Mi-a venit să plîng... N-am știut cum s-alerg mai repede.

„Prea vorbește mult de casa părintească ! A fost odată ! Acum e casa părintească a copiilor mei. Tu ți-ai luat partea, ți-ai vîndut locul dintre zidurile astea, nu mai ai nici un drept, nu mai ai ce căuta aici ! Ai să vezi numaidecît că n-ai să ne prinzi în capcană. Cunosc eu povestea ! Fiul risipitor ! N-avem nici un vițel de tăiat, băiatule !“

Iar Stavru prindea glas, se încălzea, vorbea mereu :

— Mă uit împrejur.. Parcă am plecat ieri... Erau mai multe mobile, nu ? Păcat că le-ați înstrăinat. Pe vapor, pe măsură ce m-apropiam de Constanța, mă gîndeam la fiecare scrin, la fiecare canapea, creșteau din uitare... Se deslușeau mereu... fiecare la locul vechi... Douăzeci și cinci de ani nu mă gîndisem la ele, și-n cîteva ore, pe Marea Neagră, le-am înviat pe toate... Ce dor mi-era de voi, de casa asta, ce dor mi-era de țară !

Ceilalți doi tăceau. Zoe ciupea fire de scamă din vîrful mînecii. Gestul ei era grațios și absent. Simțea că nu e ceva curat la mijloc. Omul acesta le ascundea ceva. Îi era frică. Strigoiul vorbea mereu.

— Știu... de douăzeci de ani nu v-am scris nimic. Nici n-aveam ce... În fiecare zi altă luptă cu viața... altă țară... mereu alte orașe. Ai uitat de-ai tăi ! Parcă s-au scufundat toate în mare. Cînd ești pe un pămînt tăiat de al tău de oceane, ți se pare că s-a rupt orice legătură cu pămîntul tău... Nu vă închipuiți cum înstrăinează apa... Acum n-am să mai plec... Sînt obosit... Nu mă mai cheamă nici o ispită...

— N-ai pe nimeni acolo ? îngăimă Grigore.

— Pe nimeni ! Nici nevastă, nici copii. Copiii voștri o să fie și-ai mei...

O lumină s-aprinse-n ochii Zoiei.

„Poate că netrebnicul acesta va fi avînd o brumă de avere dacă s-a gîndit la nepoți ! O capcană !“ își răspunse tot ea.

Totuși încercă să-l iscodească :

— Vremuri grele și p-acolo ?

— Grele ! răspunse Stavrache într-un oftat. Nu mai e gîrla de aur de altădată ! Poate d-asta am și plecat !

— Bine, dar tot vei fi adunat ceva cînd erau vremuri mai bune.

— Am adunat azi, am pierdut mîine, și iar am adunat și iar am pierdut ! Dar ce înseamnă banul, bogăția ?... Nu-i simți bucuria niciodată. Înainte credeam că a fi bogat e tot ce poate rîvni omul mai de preț... Cînd am ajuns milionar, am văzut că nu e lucru mare... Cînd am pierdut tot, nu mi-a părut rău. Am luat-o de la început. Și iar și iar. Acuma, la sfîrșitul socotelilor, m-am împăcat cu toate. O bucățică de pîine, la colțul mesei, între ai tăi, face cît tot aurul din lume ! De asta v-aș fi rugat... Nu mă lăsați printre străini ! Primiți-mă între voi... Ați lăsat ochii în jos... Știu... E greu, așa, dintr-o dată, să te pomenești pe nepusă masă cu un musafir nepoftit... La urma-urmei, pot dormi și la hotel, dar altceva era să stau cu voi... nici nu prea sînt sănătos... Casa e mare... mă încape și pe mine... Sînt un om liniștit... n-am să vă aduc nici o supărare... Văd că tăceți. Mă duc. Vă las să vă sfătuiți... Pe-nserate mă întorc... Știu că n-o să vă lase inima și-o să mă primiți !...

Omul care vorbea tărăgănat, aproape tînguitor, cu ceva străin în vorba românească, se ridică cu greu, se mai uită împrejur și ieși, șchiopătînd ușor.

— Mă-ntorc pe-nserate... Vreau să văd dac-a îmbătrînit mult orașul sau a mai întinerit !

*

Cei doi soți fură mulțumiți de această plecare, ca să-și poată revărsa fiecare gîndurile în voie.

— Nu știu ce fel de inimă vei fi avînd matale, Zoico dragă, nu te supăra ! Dar nu-l putem alunga ca pe un cîine... la urma-urmei, nu ne-a făcut nimic... Unde vrei să se ducă ?

— De ce nu l-ai oprit dumneata, că ți-e frate și-a venit în casa părintească ! izbucni Zoe, subliniind ironic „casa părintească“. Dacă te dau banii afară din casă, n-ai decît să-l poftești ! Asta ne mai trebuia acum !

— Doar n-o să cadă belea pe capul nostru ! O fi avînd și el ceva. Nu s-a întors cu mîna goală din America !

— Nai auzit ce-a spus ? Sînt vremuri grele și acolo, de-aia a plecat.

— Da, dar a mai spus : „Copiii voștri o să fie și copiii mei !“

— Asta-i ceva platonic, sentimental.

— Cum adică ? Să n-aibă nimic ?

— Dacă avea ceva, se cunoștea. N-ai văzut cum era îmbrăcat ?

— Asta nu înseamnă nimic. Vine omul de pe drum.

— Și cum mai schimba vorba : „Am avut azi, am pierdut mîine, iar am avut și iar am pierdut !“ E limpede ca lumina zilei. N-are lăscaie. Spunea că a dormit mai mult pe pămîntul gol decît în pat. Omul bogat altfel vorbește, nu se milogește să-l primești în casă...

— Bine, Zoico, poate că ai dreptate. N-am să-ți impun eu familia mea... Știi că nu ți-am impus-o nici cînd ne-am luat. O să-i vorbim frumos, cu dragoste — am fost cam înțepeniți amîndoi, toată vremea — și-o să-i dăm să înțeleagă că nu putem hrăni a șasea gură... n-o să se supere, știe și el ce-nseamnă sărăcia...

În vremea aceasta, Stavrache, bătătorea orașul, malul mării și respira adînc mireasma orizonturilor. Odinioară, dunga mării, zgîriată de corpul unui vapor sau catargul unei corăbii, îl chema cu glas de sirene, cu trîmbițe de victorie.

Dincolo era tot viitorul, toate poveștile copilăriei, întrecerile, ajungerile, averile fabuloase.

Îl apăsau zidurile casei părintești, îl striveau. În fiecare dimineață, aceleași preocupări mărunte, același ipsos cu care se văruia în alb strălucitor tristețea constrîngerilor zilnice, aceeași mască de mulțumire, de triumf, pe un obraz tăiat de greața zilelor acre și-a gustului de leșie a unor inutile așteptări. Nu vedea cum își va îndestula, în sărăcia aceasta, foamea de grabnică și uriașă îmbogățire.

Plecase după libertate și avuție și se reîntorcea spunînd că e sătul de lupta cu viața, că e dornic să-și încheie zilele într-un decor familiar, printre mobile mucegăite, acasă.

„Ai lui“ îl primiseră destul de cenușiu, dar nu s-a prăpădit cu firea, era învățat.

Cîte uși și cîte ferestre nu-i trîntiseră în nas în zbuciumata lui viață !... Nu i se mai strîngea inima de multă vreme și zicea :

„Poate că oamenii aceștia au dreptate. Ce știu ei de mine ? Le e frică de aventurierul reîntors la încheierea socotelilor. Altminteri, m-ar fi primit cu dragă inimă.

Poate că mă cred un asasin, un gangster, știu eu ? Dar am să le explic eu odată."

La toate se gîndea Stavrache, numai la motivul adevărat, teama fricii că nu era decît o sărăcie, nu se gîndea.

S-a întors curînd, cu sufletul și ochii plini de pulberea de aur a soarelui fărîmițat pe albastrul mării. Nimic nu se schimbase din copilăria lui. Numai pietrele digului erau cam roase și pescarii mai puțini la prinsul guvizilor.

Dar mirosea tot așa de proaspăt a adîncuri răscolite, a pește sărat, a alge descompuse și a țiței.

După ce povesti cum a bătut strada Mangaliei, plină de brutării calde și prăvălii tătărești, după ce-a evocat toate peisajele regăsite, Stavrache a întrebat :

— Ei, ce ziceți, v-ați gîndit ? Mă primiți la voi, ori îmi sfîrșesc zilele la hotel, printre străini ? Că de plecat din Constanța, nu mai plec, să știți !

— Uite ce e, cumnate dragă... noi te-am primi cu dragă inimă, dar vezi că și p-aici sînt vremuri grele...

— Da' ce treabă au vremurile grele cu noi ?

— N-am putea deocamdată să mai ținem și pe-al șaselea. Știi că băieții n-au nici o slujbă. Fata era dactilografă, dar în țara asta nu e nici o stimă pentru oamenii care au făcut ceva, și au dat-o afară de la Prefectură, măcar că era fată de prefect.

Doamna Zoe Dobrotescu intra în amănunte ca să scape de mărturisirea penibilă a pauperității lor.

Stavru se uita nedumerit la fratele său Grigore, care clătina capul, aprobînd cu tristețe și suspine discrete partitura doamnei și soției sale, Zoe.

O sumedenie de argumente subtile, care voiau numai să insinueze sărăcia, nu s-o mărturisească, o penibilă procesiune de aluzii și de recriminări împotriva destinului și a concetățenilor curseseră o jumătate de oră, pînă cînd Stavrache înțelese că acei bieți oameni erau tare strîmtorați.

— Da' bine, oameni buni, de ce nu spuneați mai devreme ? De bani o să ne plîngem noi ? Dar am geamantanele doldora de dolari, să vă dau și vouă și copiilor, să cumpăr tot orașul, bată-vă norocul să vă bată !!!

Fețele tuturora s-au luminat în raza becurilor electrice aprinse simultan în toate încăperile. I-au explicat cu franchețe de ce erau ferestrele albastre. Cum i-a lovit criza ; ce ingrați au fost cei de la Prefectură cu Ticu. Unchiul Stavrache a surîs trist, clătinînd capul în semn de compătimire. Le făgădui că toate aceste supărări vor rămîne un vis urît și nimic mai mult.

Chiar a doua zi viața familiei Dobrotescu a luat un alt aspect. Au instalat în salon pe unchiul sosit în ajun cu vaporul.

Au deschis larg ferestrele, au rupt toate zdrențele mincinoase ale geamurilor, fără să mai încerce a da vecinilor spectacolul unei sosiri de la gară.

Fiindcă tot mai stăruia o umbră de suspiciune în jurul său (mai ales Zoe îl tot cerceta, din creștet la bocanci, cu priviri nesigure), unchiul din America dărui cîte o sută de mii de lei fiecăruia dintre membrii familiei. Apoi plecă în oraș, pe urma negustorilor și a particularilor ce cumpăraseră, una cîte una, vechile mobile ale familiei, plăti întreit și readuse toate canapelele, policandrele, pendula, harta, orga, jețurile, covoarele, pianul și scrinurile părintești, reconstituind casa așa cum o lăsase în ziua plecării, acum un pătrar de secol, cînd numai Tita era născut și avea numai cîteva luni.

Maidanele din dreapta și din stînga casei fură cumpărate și prefăcute în grădini ; trepte de marmură coborau pînă la mare, între uriașe flori de septembrie. Casa fu acoperită cu olane noi, întărită cu bîrne de piatră, așa cum fusese cu patruzeci de ani în urmă.

Toate acestea, în cîteva săptămîni ; dacă sărăcia familiei Dobrotescu venise încetul cu încetul, prosperitatea îi înconjura, îi copleșea cu o repeziciune de basm.

Ciudat om și nenea Stavrache ! Era numai invenție, planuri și demon constructor.

Nu ședea o clipă locului. Nu putea să vadă o ruină, o paragină. El repară și casele vecinilor, făcu grădiniță publică din locul viran de la capul străzii, reconstitui o magherniță turcească de peste drum și tocmi meșteri să desăvîrșească și să zugrăvească biserica mahalalei. Spunea mereu că nu-i venea să creadă că era acasă, printre ai săi, și că putea să-și lege numele de ceva.

Vorbea mereu de locurile copilăriei, de dragostea pentru orașul său natal, de mirosul Mării Negre, pe care nu-l mai găsise pe limanul depărtatelor oceane, nicăieri, și dădea bani în dreapta și în stînga.

Zoe nu prea era încîntată de cheltuielile nebunești ale cumnatului, care micșora în felul acesta moștenirea copiilor.

Păzea poarta ca să stăvilească invazia solicitatorilor, dar aceștia găseau pe omul cu dolari fie la capătul digului, unde pescuia scrumbii și guvizi, fie printre pietrele vechi din muzeul primăriei, fie sub stîncile de la Tataia, unde căuta, cu niște pui de tătari, monede scite, romane și bizantine.

Binefăcătorul orașului asculta păsul fiecăruia și înlesnea pe toți cu dragă inimă. Nu era instituție să-l cerceteze și să nu o îndestuleze cu generozitate. De la episcopul Dunării-de-Jos, care primi o sumă importantă ca să termine catedrala cu turnuri mai înalte decît moscheea, pînă la polițai, căruia nu-i ajungeau banii pentru cantina sergenților din oraș, fiecare se înfrupta din donațiile vrednicului concetățean.

Nevoile și cerșitul autorităților ajungeau pînă la indecență. Primarul, prefectul, directorul liceului, colonelul i se plîngeau mereu de necazurile pe care le avea fiecare în gospodăria lor.

Nu le ajungeau banii să facă față nevoilor reale, și mai ales celor de strălucire, de „luarea ochilor“...

„...Fanfara militară n-are instrumentele necesare, iar cînd împrumut muzicanți civili, n-am uniforme să-i îmbrac...“

„...Defilarea pe care ai văzut-o ieri a mers bine, dar numai eu știu cît mi-am bătut capul ca să ies cu fața curată...“

„Ferestrele albastre !...“ se gîndea, zîmbind amar, Stavrache Dobrotescu, aducîndu-și aminte cum își găsise familia mai acum cîteva luni.

„Fiecare trăiește mizerabil în dosul unor decoruri mincinoase, menite să dea celorlalți impresia de bogăție !“

Într-adevăr, fie că orașul se apuca de ridicat o catedrală somptuoasă, pentru a cărei desăvîrșire îi lipseau fondurile, fie că o distinsă doamnă, rudă de departe, i se spovedea că limuzina galbenă cu care bătea toată ziua strada Carol și piața lui Ovidiu nu era plătită decît pe sfert, toți și toate îi făceau impresia că trăiau peste puterile lor, că de la un capăt la altul al lumii nu e decît o spoială strălucitoare, sub care mocnește zgura și lepra tuturor privațiunilor.

Unchiul din America dădea în dreapta și în stînga, surîzînd trist, clătinînd capul compătimitor.

În vremea aceasta, pe ascuns, Zoe consulta juriști, să vadă dacă n-ar putea să-și pună cumnatul sub interdicție.

Omul acesta pe care începu să-l urască, după ce în primele luni de cheltuieli nebunești îl disprețuise, vagabondul acesta într-o ureche îi ruina copiii, deci o ruina pe dînsa.

Trebuia cu orice preț împiedicat.

Dar cea mai iscusită interpretare a legilor nu putea opri pe un om în toată firea să dispună de propria lui avere, mai ales că toate cheltuielile acestea îmbogățeau, înfrumusețau orașul.

Presimțind, parcă, temerile și mașinațiunile cumnatei sale, Stavru le vorbi într-o seară, după-masă :

— Dragii mei, așa cum am luat-o, mi se pare că am să vă las pe drumuri. Și-apoi e viață și moarte. S-ar putea ca, într-o zi, să m-apuce iarăși dorul de ducă, să plec și să nu mai vin niciodată. M-am gîndit să depun mîine, pe numele fiecărui nepot, cîte zece milioane. Am să vă asigur și vouă bătrînețea cu cîte zece milioane fiecăruia, Grigore dragă, și dumitale, Zoică dragă. Mie îmi rămîne destul. Dar am să mă rog să mă țineți pe lîngă voi, în casa părintească, pînă voi închide ochii, fiindcă mi-e groază de hoteluri. Prea am stat singur atît amar de ani, printre străini !

Toată familia își simți ochii umezi de recunoștință și sufletul înduioșat la pomenirea vieții de tristă pribegie a bietului nenea Stavrache. Tot orașul află noul act de generozitate a lui Stavrache Dobrotescu. Nu bănuia nimeni rostul adevărat al atîtor dărnicii. Toată lumea cădea în cursă.

Acțiunile lui Grigore, care avea un asemenea frate, crescură chiar în sînul familiei.

Toți erau fericiți, Zoe însăși nu mai avu nimic de revendicat vreo zece zile.

După zece zile începu să se gîndească la o eventuală căsătorie a lui Stavrache. Cine poate cunoaște toanele vînturătorilor de mări ? Te pomenești că într-o bună zi se face iar de ducă. Plecarea aceasta însemna renunțarea la restul moștenirii. Așa ceva nu trebuia să se întîmple în ruptul capului !

Ca să-l oprească pentru totdeauna, ingenioasa Zoe se gîndi la o verișoară mai tînără, căreia îi interzisese acum doi ani accesul onestului ei cămin. Această verișoară zăpăcise capul multor bărbați. Avea niște ochi de drac, năsucul în sus, dinți frumoși și era puțin peltică, ceea ce-i dădea un farmec fără pereche.

Austeritatea doamnei Zoe Dobrotescu, născută Mavrodin, se îmblînzi ca printr-o încîntare la aceste gînduri utilitare. Uită viața cam deocheată a verișoarei de la Galați.

Fără să-și închipuie că se juca cu focul, că Arletta ar fi putut să-l vrăjească pe Stavru și să-l despartă de familie, să și-l oprească de tot, Zoe telegrafie verișoarei să vină urgent la Constanța.

Îi ceru iertare pentru scena de acum doi ani, îi povesti cum a dat norocul peste ei, cum se gîndise la dînsa, la Arletta, cum voia s-o fericească și pe ea. Îi făcu o lecție magistrală, sfătuind-o, ca prin romane, cum să pună mîna pe Stavrache și să nu-l scape. Verișoara îi mulțumi, sărutînd-o de opt ori, și-i zise :

— Las' pe mine !

Casa era încăpătoare. S-a găsit și pentru dînsa o cameră, în apropiere de salon. Cum Arletta era o fată veselă, prietenoasă, toată lumea era încîntată de această ciripitoare prezență.

Într-o zi, Stavru, vizitînd un vapor italian, sosit dimineața în port, cumpără de la o pasageră, o prințesă egipteană, un șal de toată frumusețea : flori de lotus albe, brodate pe mătase neagră, și-l dărui Arlettei... A fost o mare surpriză și emoție în toată casa.

Nu era zi în care să nu-i aducă cîte ceva din oraș, cum aducea, dealtfel, tuturor membrilor familiei.

Niciodată, însă, nu-i vorbi și nu-i surîse, nu-i aruncă priviri echivoce. Faimoasa cochetărie, farmecul fără pereche al frumoasei verișoare care se apropia de 40 de ani nu exercitară o vrajă specială asupra lui Stavrache.

Odată cu regretul că ingenioasa capcană nu prindea, Zoe încerca o satisfacție intimă la gîndul că farmecele verișoarei ei treceau.

Fiecare familie are cîte o frumusețe din acestea, cochetă, cuceritoare, pe care toți o admiră și n-o văd îmbătrînind, deși anii trec cu zecile.

Un ochi proaspăt vrea prospețime, și biata Arletta n-o mai avea.

Și ce mîndră mai fusese de tinerețea și de frumusețea ei !

Nu mai departe, acum doi ani, la scena despărțirii :

— Și te rog să nu-mi mai zici tanti, fiindcă nu-ți sînt mătușă, sîntem verișoare ! se răstise Zoe.

— Da, dar dumneata ești mai în etate și mi-e greu să-ți spun „verișoară“.

Acum, Arletta începea să pară și dînsa o mătușă, deși spunea „verișorule“ nepoților ei Tita și Vivi și deși Ticu nu-i spunea ei tanti, ci Arletta.

Cum de nu cădea Stavrache în mrejele cochetei femei ?

Inimă de piatră ? Nu. Era îndrăgostit. Omul atît de puternic, care venise acasă cu gîndul de a-și învinge, de a-și îngenunchea semenii, căzuse în capcană.

Numai el și cu Ticu știau că e îndrăgostit... Da, da, unchiul Stavrache, care de la o vreme se îmbrăca foarte elegant și întinerea în fiecare zi, era îndrăgostit de o prietenă a nepoatei sale, domnișoara Ana Milcovici, o blondă de 22 de ani... Nu bănuia nimeni taina aceasta... Unchiul Stavrache se plimba în largul mării, cu Ticu și cu Anișoara, le ducea cu automobilul pe coastă, spre Mangalia... Ticu lua cîte două-trei prietene, totdeauna altele, numai Ana era mereu cu el.

Se ţesea în amurguri de toamnă o primăvăratică şi nevinovată idilă.

Stavru Dobrotescu trecuse de 50 de ani. De la o vreme, însă, n-arăta mai mult de 40. Tatăl Anişoarei, încîntat de prietenia ei cu Ticu, fată cu zece milioane, ar fi fost fericit să o dea de nevastă lui Tita, fratele acesteia, care avea şi el zece milioane. Ca s-ajungă la proiectata căsătorie, domnul Anibal Milcovici încuraja vizitele tot mai dese ale fiicei sale în familia Dobrotescu, dar nici prin gînd nu-i trecea cărui Dobrotescu răpise inima suava Anişoara.

Şef al organizaţiei partidului ce urma să ia în curînd guvernul ţării, el propuse lui Stavru un loc de deputat la alegerile viitoare, propriul său loc dacă n-ar fi ieşit toată lista.

Stavru ar fi primit orice de la tatăl Anişoarei, care avea exact surîsul melodios al copilei adorate.

Intră „în politică“, cheltui bani mulţi pentru întărirea organizaţiei. Dar în ziua cînd partidul veni la putere şi se împărţeau demnităţile, el rugă pe şef să-şi păstreze locul, în fruntea listei parlamentare. Oferi o jumătate de milion pentru alegeri şi ceru locul de prefect al judeţului pentru fratele său Grigore. Personal n-avea nici o pretenţie.

„Se va vedea mai tîrziu, sau nu se va vedea niciodată ce pretenţii am !...“ îşi spunea el, surîzînd sarcastic.

Nu se putea refuza nimic binefăcătorului oraşului şi al judeţului, mai ales că era vorba de un vrednic fost funcţionar al aceleiaşi Prefecturi. Grigore Dobrotescu primi decretul în cîteva zile. A fost cel mai preţios dar pe care putea să-l facă cineva doamnei Zoe, fata neuitatului prefect Mavrodin.

Răposatul putea hodini în voie, fără veleităţi postume, în cimitirul unde dormea de trei decade, la un metru de pămînt deasupra unui sarcofag de rege scit.

Lungul provizorat încetase, în sfîrşit.

După o aşteptare de treizeci şi cinci de ani, fiica lui Istrate Mavrodin putea să apară la 10 Mai în tribuna oficială, alături de domnul prefect, soţul domniei-sale. În jurul ei, familia şi notabilităţile Constanţei. La picioarele ei, tot oraşul. Şi-n amintirea ei, reînviat în toată splendoarea lui, prezent ca o palpabilă realitate, iată pe tatăl ei, prefectul de odinioară, Istrate Mavrodin, supranumit „Omul cu trei peruci“, de la care moştenise cultul aparenţelor.

Acest mîndru şi elegant urmaş al unor înalţi dregători din insulele greceşti, pleşuv de timpuriu, schimba trei peruci pe lună ; una la ziua-ntîi, alta la 10, a treia la 20 ale lunii. Prima perucă avea părul scurt. Posesorul ei voia să dea impresia că se tunsese în ajun. Părul celei de a doua era ceva mai lung, atît cît creştea părul omului în zece zile. La 20 ale lunii, a treia perucă, ceva mai bogată, era destinată şi ea să dea impresia unor normale funcţiuni capilare ; obligaţia prefectului de a se tunde.

Acest joc al perucilor a ţinut ani întregi şi nu l-a ştiut nimeni. A trebuit curiozitatea şi indiscreţia milenară a bărbierilor, care nu-l prinseseră niciodată în prăvălia lor, pentru ca misterul să nu mai fie un mister. În cîteva zile s-a aflat în toată urbea Tomisului manopera eternului Abesalom ; prefectul judeţului a fost botezat „Omul cu trei peruci“, poreclă care a stăruit mai îndelung decît propria-i viaţă.

Îl uitaseră de mult concetăţenii săi ingraţi pe Istrate Mavrodin.

Numai Zoe-Zoica-Ica şi-l aducea aminte cu înduioşare.

În această solemnă zi de primăvară, el i se părea veritabilul prefect, nu momîia de Grigore, timid şi ridicol în fracul lui cel nou, în exerciţiul unui sacerdoţiu care-l depăşea.

La braţul imaginar al părintelui ei, întinerită cu treizeci şi cinci de ani, încercînd o stranie senzaţie de panopticum, îmbrăcată în alb, cu o diademă pe frunte, femeia cu milioane primea defilarea strălucitoarelor trupe. Muzicile cîntau, tunurile bubuiau, sirenele vapoarelor şuierau pe marea albastră, plină de primăvară.

La spatele Zoiei, modest şi fericit, şedea unchiul din America.

Anişoara îl asigurase în ajun că nu va lua de bărbat pe nimeni afară de el şi-i surîdea, cu înţelesuri, de la un colţ al tribunei.

Era fericit vagabondul de odinioară ?

Această primăvăratică idilă, unită cu planurile lui pentru mai tîrziu, îl făceau pe el însuşi să se întrebe dacă e fericit, dacă tot ceea ce plănuia nu era o zadarnică minciună ca toată această paradă de 10 Mai. Se uita împrejur şi îşi dădea seama cîte renunţări se ascundeau sub rochiile şi uniformele de gală, cîtă poză era în atitudinea orgolioasă a atîtor oameni şi lucruri, cîtă comedie a aparenţelor se aduna sub faldurile atîtor pînze colorate.

Fiecare ascundea o tragedie banală sub aceste banale aspecte de veselie... Fiecare dintre oamenii aceştia venise la el să-i arate o rană. Toţi surîdeau acum, ca şi cum ar fi fost într-adevăr încîntaţi de destinul lor.

Dar sub masca ce trebuia să păcălească pe ceilalţi, fiecare din ei ascundea o mizerie.

Cum poate fi cineva capabil de atîta prefăcătorie ?

„Ferestrele albastre !“ îşi spunea Stavru Dobrotescu.

Văpăile amiezii dogoreau. O picătură de sudoare i se prelinse pe lîngă ureche. O şterse cu batista pătată de o dungă negricioasă.

Stavru tresări, păli, scoase din buzunar o oglindă pe care o păstra de la o vreme împreună cu un pieptene şi un carneţel de hîrtie pudrată. Se privi cu oarecare emoţie.

„Dar tu ? îi spunea chipul de dincolo de sticla rotundă. Dar tu, care-ţi căneşti părul ca să placi unei copile, tu nu minţi pe nimeni ? Tîmplele tale nu sînt şi ele nişte ferestre albastre ? Dar ceea ce plănuieşti din clipa cînd te-ai hotărît să te reîntorci în ţară, toată această generozitate pe care o risipeşti în jurul tău, toată această falsă dezinteresare, dragostea de cămin, de pămîntul natal, dorul de ţară, tot ceea ce faci şi joci de la o vreme nu este o comedie a aparenţelor ?“

Stavrache Dobrotescu surîse în oglindă, dădu din umeri şi încetă să mai filosofeze. Era inutil.

„Omul care vrea să învingă viaţa, îşi spunea el, nu trebuie să-şi piardă vremea cu frămîntări de conştiinţă !“

*

Plecînd de la paradă, Stavrache simţi nevoia să fie departe de oameni, să coboare spre port, singur, faţă-n faţă cu marea şi cu depărtările.

Retrăia ciudate amintiri, stări de suflet identice cu ale adolescenţei. Parcă numai cîteva zile, nu mai bine de un sfert de veac trecuse de cînd, tot aşa, împins de o mînă nevăzută, de un elan nehotărît, pleca spre ţărm, copleşit de aceleaşi îndemnuri : saţiul de ai săi, îmbogăţirea fabuloasă.

Revoltat şi neastîmpărat tot ca atunci, cu acelaşi neastîmpăr al tinereţii făcut din apăsarea şi din întrebările viitorului, el cobora din Piaţa Ovidiu pe strada care duce la bulevardul cheiului. Îl apăsa cercul strîmt al familiei, al oraşului, al renunţării pe care şi-o impusese el însuşi de la o vreme şi care trebuia să se termine cît mai curînd.

Monotonia, plictiseala vieţii de provincie, cu orele care se rostogoleau greoi, una peste alta, făceau să colcăie în el nevoia de a porni din nou spre un viitor mirific : Vacanţa sentimentală se terminase. Se odihnise destul. Jucase destul teatru.

Bucuriile risipei, orgoliul de a fi arătat cu degetul ca marele filantrop al cetăţii, laudele, linguşirile nu-i mai spuneau nimic. Era o apoteoză şi, ca orice apoteoză, însemna o încheiere de viaţă. Această moarte prematură Stavrache o respingea din toate bătăile inimii sale, din toate încordările muşchilor şi ale spiritului său. Nu. Lucrurile nu puteau să mai meargă aşa. Nu mai putea rămîne cu mîinile legate. Făcuse destul ca să-şi vrăjească concetăţenii, să le capteze încrederea. Avea un prestigiu imens. Cheltuise prea mult. Nici n-avea atîtea milioane cîte dădea să-nţeleagă că are. „Aladin-Prostul“ se deştepta.

Renumele marelui filantrop crescuse destul, umpluse oraşul, judeţul, ajunsese pînă la Bucureşti.

Ceea ce şi dorea Stavrache. Această generozitate, această dragoste a locurilor părinteşti, duioşia, oboseala aceasta a omului care vrea să-şi încheie viaţa ca un binefăcător al cetății ascundea un plan isteț. Ascundea gînduri noi de îmbogățire în propria lui patrie.

Ceea ce uneori i se părea acolo, în depărtatul continent, dor de țară nu era decît oboseala înfrîngerii și nevoia care-l rodea, din copilărie, s-ajungă cît mai bogat.

De la o vreme nu-i mersese bine în depărtatul continent. Fie criza, fie că el însuși nu mai inspira încredere, fie că ceilalți oameni de afaceri, mai tineri și mai feroci decît el, îl întreceau prin abilitate, fie că bătrînețea care se apropia nu-i mai lăsa forțele necesare unei lupte de fiecare clipă, Stavrache Dobrotescu se gîndi să se reîntoarcă la Constanța, unde oamenilor le lipsea fantezia, îndrăzneala care produce marile averi, tehnica impostorului.

El avea o mare experiență a afacerilor, o mare cunoștință a sufletului omenesc și o doză de cinism pe care o disimula cu o desăvîrșită artă.

Trecuse prin atîtea, încît îi va fi ușor ca, reîntorcîndu-se în patrie, cu reputația de arhimilionar și cu prestigiul filantropului, să capete surse virgine de avuții, să-și croiască o nouă prosperitate.

Ce nu făcuse pîn-atunci acolo, în țări depărtate, duiosul, visătorul, naivul binefăcător „Aladin cel Prost“. (Așa îl numeau, cu mica lor deșertăciune, clienții înăcriți ai cafenelelor din Constanța, așa precum guvizii dintre stîncile submarine compătimesc pe rechinul largului.)

Așteptînd să înceapă marile lovituri, Stavrache se odihnise și se pregătise destul. Își retrăia trecutul.

Își amintea începuturile lui, călătoriile, ploile, singurătățile, lipsa de lucru, sărăcia, nopțile fără căpătîi, foamea, furtișagurile unei bucăți de pîine, teama, goana, disperarea, somnul chinuit sub un pod, la malul unui fluviu pe care nu o dată-l contemplase de pe pod, cu gîndul de a-și face din apele negre culcușul de veci.

Pe urmă a început să cîștige cîte puțin, ca văxuitor de pantofi, în fața unui templu anglican. În ce oraș ? N-are importanță. Toate orașele sînt la fel, cu oameni care-și lustruiesc ghetele înainte de a se prezenta în fața intermediarilor dintre Dumnezeu și om.

Atunci a simțit, întîia oară, bucuria banului, alintul primilor dolari cîștigați prin propria lui muncă, răsplata binefăcătoare.

Dar, pe măsură ce începea s-adune, n-a mai simțit această bucurie, ci a căzut în ghearele lăcomiei.

Un dolar cerea altul, o mie cerea alte zece mii. Banii nu vor să stea singuri. Le e frică. Se cheamă din ascunzișurile lor. Se strecoară, fug, zboară din locul unde sînt puțini ca să îngroașe rîndurile altora, care s-au adunat din vreme în cete numeroase. Ca un magnet atrage grămada de aur bucata de aur singuratică.

Tînărul străin a-nvățat repede limba noului continent și s-a adaptat și mai repede obiceiurilor pămîntului. Dar demonul lăcomiei îl împingea tot mai departe. În jurul său nu vedea decît goana după bogății. Singurul ideal era milionul, apoi milioanele. Nu putea să iasă din făgașul obișnuit, nu voia să se lase întrecut de alții, el, care pornise de acasă cu gîndul de a-i întrece pe toți.

Îl duceau valurile... Ca să nu se împotmolească, trebuia să înainteze cu valul.

Cu istețimea lui, cu învățătura luată de la cei cărora le slugărise, începu, la rîndul său, să cîștige exploatînd pe alții.

Conștiința nu-i punea nici un stăvilar poftelor, nesațiului.

Stavrache Dobrotescu a făcut de toate și pretutindeni : vînătoare de cai sălbatici în America de Sud și contrabandă de alcool în Statele Unite. S-a asociat cu pescari, apoi cu fabricanții de untură de pește. A tăiat păduri virgine.

S-a cățărat pe trunchiuri și ramuri înalte, vînînd nuci de cocos. A fost profesor de limba română la Detroit, în statul Ohio, unde trăiesc mii de ardeleni. Pe urmă a plecat departe și a făcut negoț de sclavi, de fetișuri și de mărgele. A schimbat meserii, orașe, continente, a dispărut în preajma unui faliment, s-a refăcut vertiginos, surprinzînd secrete de bursă. Iată-l acum unde-i era locul, iată-l la New York. A cumpărat acțiuni cu banii altora, le-a vîndut înainte de a le fi cumpărat, a cumpărat altele care au crescut, a dat înapoi banii celor ce-l finanțaseră și care, fericiți și încrezători, l-au făcut director de bancă. Iată-l acum un om important. Scăpase de griji, de nesiguranța vieții, de teama de a fi arestat, nu trebuia să mai jongleze cu echivocul, strecurîndu-se între combinația favorabilă și escrocherie, trecînd în umbra zidurilor de închisori ca să nu le treacă pragul. Toate aceste acrobații îl căliseră, îl îndîrjiseră, făcuseră din el un echilibrist de forță.

La un moment dat, însă, a pierdut încrederea celorlalți. Era suspectat. L-au scos din direcția băncii. Campania de presă i-a dezvăluit anumite indelicateți din trecut. Nu mai putea rămîne acolo. S-a gîndit să plece. Unde ? Iată problema... Unde-și va putea împlini mai bine dorul de avuții fabuloase decît într-o țară bogată, unde oamenii n-au experiența lui ? Va porni înapoi, acasă. Gîndul de a-și exploata compatrioții îl confunda cu dorul de țară. Aceste două sentimente îl cutreierau, se amestecau, se întreceau, se împleteau, se făceau unul singur.

Porunca reîntoarcerii creștea în el, trecea dincolo de el. Înfrumuseța toate cîte lăsase acasă. Peisajul marin, casa părintească, bunul său Grigore, fratele mai mare, Zoe, copiii, care trebuie să fie mari acum, toți și toate îl chemau, pe el, vagabondul fără țară, care n-avusese nici vremea, nici îndemnul să-și statornicească un cămin.

Înduioșări de rigoare se alăturau planurilor sale practice. În dorul de țară mai vorbea și mîndria de a se reîntoarce învingător, bogat, de-a uimi pe ai săi cu opulența lui. Acolo, la New York, erau alții mult mai avuți. Puțin le păsa de banii altuia. Iar dacă nu-i poți vîntura prin fața ochilor celor ce n-au, ca să le stîrnești admirația, pizma, încovoielile cerșetoriei, la ce folosesc banii unui om fără alte aspirații ?

Într-o bună zi a lichidat tot și a plecat spre țară, spre acea Dobroge legendară, cu pămînturile ei uscate, cretoase, cu vegetația ei marină, cu scaieții violeți și gorganele în care dormeau, de mii de ani, voievozii sciți. Dobrogea... Pămînt plin de sarcofagii romane, inscripții eline, vestigii feniciene, slave, bizantine, geamii turcești, colibe de țigani tătari și vile cubiste, cu cercevelele ferestrelor albastre.

Se va odihni o vreme, va adulmeca în ce direcție să-și înceapă explorările. Sub pretextul vizitării peisajelor, călătorind ca să descifreze enigmele vechiului pămînt, să se cufunde în trecut, va mirosi unde se ascund tezaurele viitorului. Va căuta să se integreze total în acest pămînt natal, pe care tinerețea lui săracă și nostalgia îl bătătoriseră fără țel, numai cu visuri și doruri.

În orașele de piatră și de fier, în vălmășagul oamenilor grăbiți și al automobilelor nesfîrșite, care lăsau aburi și fum de benzină înecăcioasă, în acea totală lipsă de poezie a lumii noi, omul acesta, care începea să fie un învins, era cutreierat de poezia țării depărtate... Imensele aglomerații îi evocau solitudinile melancolice ale coastei Mării Negre, luminile verzui ale unui far fulgerînd în noapte, o turmă de oi risipite pe povîrnișurile unei coline rotunde, pădurile de salcîmi, movilele unduioase cu iarba măruntă, uscată, cîrduri de rațe-sălbatice muindu-se în mlaștinile înserate, țipătul înalt al cocorilor în tainele nocturne ale lui septembrie.

Uriașele globuri electrice, miile de ferestre ale blocurilor zgîrie-nori, care se aprindeau brusc înainte de noapte, îi aduceau aminte crepuscule tîrzii în dezolantele sate cu nume turcești, unde cîte o ferestruică galbenă de ceața lămpii cu petrol întrista și mai mult decorul mohorît, sub cerul fără stele. Cîinii fără sat... Cîini mari, vagabonzi, treceau, fantomatic, din cătun în cătun.

Unde găsiseră acești sărmani cîini lățoși atîta păr, atîția scaieți, atîta mîl care le atîrna de coadă, de urechi, de coaste ? Cine le făcuse, între aceste smocuri de păr înnodat, atîtea chelii, atîtea răni ?

Odată, la un cinematograf de pe Broadway, unde intrase în frac, în compania unei bande vesele, se pomeni, în vreme ce pe ecran se desfășura un film ultramodern, film care n-avea nici o legătură cu priveliștile copilăriei sale, Stavrache Dobrotescu se pomeni că i se face dor de cîinii fără sat care își purtau din cătun în cătun foamea, pămătufurile cu scaieți și plăgile adînci pe pustietățile parfumate cu cimbru, pulbere și băligar ale celui mai vechi pămînt european. Pămîntul acesta sterp el îl va preface în moșia cea mai mănoasă. Va fi al lui, cu tot ce putea țîșni din el.

A doua zi, chiar, a-nceput să-şi lichideze afacerile şi a plecat spre ţară. A ajuns la Constanţa, a bătut la uşa lăcătuită a casei părinteşti, care începea să se năruie, şi-a găsit familia jucînd o tragicomedie pe care nu şi-ar fi închipuit-o niciodată. S-a simţit linguşit pentru banii lui. Putea să umilească pe alţii. Va lua ochii oamenilor, va deveni un personaj important. Această glorie îi va folosi cu vremea. Întîi filantropia, apoi cîştigul. A scos din sărăcie neamul Dobroteştilor, s-a pus pe acţiuni generoase, a dat bani în dreapta şi în stînga, a văzut spinări curbate, şi-a făcut socotelile viitoare şi-a trăit cu frenezie toate fanteziile dobrogene care îl cutreieraseră în ultimele luni la New York. A cunoscut mica gloriolă locală, celebritatea judeţeană. Apoi, brusc, s-a săturat de „fapte bune". Era momentul să se pună pe lucru. Comedia ţinuse prea mult. Comedia lui şi a celorlalţi.

Acest 10 Mai le pusese capăt la toate. Se alesese, pe urma paradei, cu oboseală şi greaţă. Nu ştia cum să plece mai repede. S-a strecurat din tribuna oficială şi a plecat.

Coborînd spre dig, copleşit de gînduri şi de impresii disperate, contrariat şi de acea căldură prematură, pe care briza mării de care se apropia o mai potolea, el simţea nevoia să-şi împărtăşească preaplinul care-l apăsa, mărturisindu-se cuiva, indiferent cui. Îi mai agrava starea sufletească, ostilitatea împotriva altora şi a lui însuşi, batista mototolită cu care-şi ştersese urechile şi care purta urmele cenuşii ale broboanelor de sudoare ce i se prelingeau din tîmplele cănite. Începea să regrete banii azvîrliţi în dreapta şi în stînga. Avea impresia că s-a ruinat. O frică ciudată, spaima de sărăcie, îl cutreiera.

Simţea nevoia să vorbească, să se certe cu cineva. Grădinarul acesta, care stropeşte florile şi era să-i ude pantofii, pare un om de treabă. Nu-l va mustra. Nu se va certa cu el.

Îi trebuia altcineva. Dac-ar fi întîlnit-o pe Arletta, verişoara sau nepoata Zoei, s-ar fi luat la harţă cu ea, din senin. I-ar fi spus să-şi mute gîndul de la el. Că nu e un dobitoc. Că face numai pe dobitocul fiindcă i-e lene să fie deştept. Prea fusese deştept toată viaţa, ca să nu se odihnească puţin acum. I-ar spune multe el Arlettei. Dar nu. Biata femeie nu era vinovată cu nimic de toate cîte i se întîmplau. Umbla şi ea să se căpătuiască. O nimerise prost. Stavrache nu se va înfrunta cu o femeie. Îi trebuia un ascultător mai serios, mai atent. I-ar fi spus ce prost se simţea el acum, el, echilibristul de forţă, nevoit să se plimbe cu mîinile la spate, să ducă o existenţă sălcie într-un oraş de provincie, s-ajungă el, jonglerul fără pereche, pensionar al circului unde dansează pe sîrmă aventurierii milioanelor ! Să trăiască la infinit în mijlocul unei familii mediocre şi înfumurate, între un imbecil de frate, pe care-l făcuse prefect, o cumnată orgolioasă şi ridicolă, pe care o ştia interesată, fără pic de afecţiune pentru el, dimpotrivă, detestîndu-l, între nişte nepoţi neisprăviţi care îşi ajunseseră idealul, îşi trăiau suprema aventură, pescuind guvizi într-o barcă nouă, vopsită în alb şi roşu, numită „Pacific".

Venise spre ei cu braţele întinse, socotindu-le inima şi mintea mai presus de biata lor realitate. Acuma, gata, îşi încheiase acest capitol. Trebuia să înceapă altul.

Nu şi-ar fi închipuit că o întîlnire neprevăzută îi va indica, prompt, care era acel nou capitol. Nu şi-ar fi închipuit că de a doua zi, chiar, va începe să-şi pună în practică existenţa cea nouă.

În momentul cînd cobora primele trepte ale scării de piatră ce duce pînă la gheretа paznicilor portului, se pomeni strigat de cineva :

— Aladin ! Aladin ! Conu Aladin !

„Aladin" era numele pe care i-l dăduse romantica Arletta, referindu-se la acel filantrop cu lampa fermecată din *O mie şi una de nopţi*, care împărţea aur şi bucurii.

Acest nume se răspîndise în toată Constanţa. Lui Stavru Dobrotescu nu i se mai spunea decît Aladin, ba chiar „domnul Aladin", cînd nu era „Aladin-Prostul". În această toridă zi de 10 Mai, porecla începea să-l sîcîie. Pe răcoare poate c-ar fi suportat-o.

Cel care-l strigase era un om mărunţel, în jachetă şi joben, care alergase după el de la paradă şi-l ajungea din urmă. Îl chema Ohanez Mogîrdici Arzumanian, o figură binecunoscută a Constanţei, un individ grăsun, cu fața măslinie, cu ochii bulbucați și cu o bărbuță căruntă în jurul obrazului. Om de afaceri, vînzător de covoare și de antichități, samsar și efor al bisericii grecești, deși era de rit gregorian, venise de mult în cetatea lui Ovidiu. Poate că Ohanez Mogîrdici Arzumanian era născut chiar la Constanța, dar păstra accentul turcesc, stropșea limba, ca să-și păstreze caracterul exotic și oarecum prestigios al străinului din Asia Mică.

El era cel care vînduse, una după alta, mobila familiei Dobrotescu și tot el o răscumpărase cu banii fiului risipitor. Se aciuase pe lîngă Stavrache, ajunsese un fel de mijlocitor între el și cei pe care Aladin îi ajuta. Îi procura obiecte de artă adunate de pe la constănțenii sărăciți, fragmente de marmură dezgropată, tanagrale de Callatis, vase vechi, bani antici, statuete găsite la mici adîncimi ale pămîntului și ale mării. Se vîrîse sub pielea milionarului, îi ajunsese un fel de mînă dreaptă, îi propusese partide de însurătoare, vile la Eforie, terenuri la malul mării, case vechi la Mangalia, hoteluri de cumpărat sau de clădit la Techirghiol, autobuze care să „deservească“ șoseaua Constanța — 2 Mai.

Între două propuneri de afaceri mănoase, îi mai vindea lui Aladin cîte ceva : un șal persan, un covor, un ibric de argint sau o narghilea monumentală, care aparținuse cutărei pașale din Turtucaia.

Ce voia acum Ohanez Arzumanian ? Îl căuta pe Stavrache de cîteva zile ; pare-se că Aladin îi era dator niște bani.

— Pe ce ?

— Să vedeți. Am aici un carnețel. Dar să stăm puțin pe piatră, la umbră. E mai răcoare !... îi propuse, cu inimitabilul său accent, Ohanez, care-și ștergea cu o mare batistă colorată transpirația frunții și a cefei.

Se așezară pe un bloc al digului, în umbra parapetului. La picioarele lor, marea spărgea ușoare valuri înspumate.

În carnețelul lui Ohanez erau consemnate sumele pe care, prin intermediul său, conu Aladin le oferise mai multor personalități importante, reprezentînd autoritățile, episcopul, fostul prefect, colonelul, polițaiul, primarul urbei.

Arzumanian evitase, pîn-atunci, să-i dea socoteală, și lucrul acesta îl contraria pe mecenatele orașului, fiindcă, din unele convorbiri cu acele personalități, din scrisorile de mulțumire, avu impresia că omul său de încredere nu le remisese întreaga sumă, își tăiase lui însuși o părticică destul de frumoasă. Acum venea să-i pretindă alte parale !

Istețul samsar picase prost ! Îl găsea pe Stavrache plictisit, sictiit, descurajat, încălzit, gata de harță.

Ohanez era numai laude și plecăciuni. Din gură îi curgea numai miere, pe nas numai fum de tămîie. Îi spunea lui Stavrache cînd „conu Aladin“, cînd „pașa“, cînd „efendi“, și-și ducea mîna mereu de la inimă la buze, apoi la frunte, în semn de respect, supunere și fidelitate.

Vorbea mereu de Allah, se jura pe steagul Profetului : făcea confuzie, fiindcă el, după cum v-am mai spus, nu era mahomedan, ci ortodox, de rit gregorian. Nu se temea de trăsnetele cerului fiindcă lua în deșert numele unui profet care nu era al lui.

Iată acum și revendicările lui Ohanez, exprimate cu elocvență și limbaj pitoresc în boarea marină a amiezii de mai, limbaj pe care ne e destul de greu să-l reproducem.

— Ați dat cinci milioane pentru biserică, *Monsieur* Aladin !

— Nu încă, *Monsieur* Jean. Am să-i dau peste cîteva zile, cînd mi-or veni bani de la New York.

— Nu face nimic. O să-i dați. Sînt ca și dați. Prefectului, trei milioane, pentru șoseaua de la Istria, și două milioane, Comisiei de săpături.

— Exact. Pe ăștia i-am dat.

— Colonelului, trei milioane, pentru reparația cazărmii și a grajdurilor. Cinci milioane, primarului, pentru lucrări edilitare. Chestorului, cinci sute de mii, ca să termine Căminul vardiștilor.

— Am dat toate sumele astea, dar văd că nu s-a început nimic.

— O să înceapă !

— Să dea Dumnezeu. Deocamdată, nu văd de ce-mi faci socotelile.

— *Les affaires sont les affaires,* Aladin-pașa ! pe toți ăștia eu i-am adus !

— Nu-nțeleg !

— Eu i-am pus în contact cu dumneavoastră. Dreptul meu este de nouă sute douăzeci și cinci de mii.

— Care drept ?

— Eu iau cinci la sută comision din toate afacerile pe care le fac !

Stavrache începea să înțeleagă, prindea să fiarbă dar se stăpîni, să vadă pînă unde poate merge neobrăzarea lui Arzumanian.

— Toată suma pe care am manipulat-o de la dumneavoastră la ceilalți se ridică la optsprezece milioane cinci sute de mii, efendi-pașa ! Comisionul de cinci la sută, nouă sute douăzeci și cinci de mii. Exact cum v-am spus adineauri.

— Să-ți dau nouă sute douăzeci și cinci de mii de lei ?

— *Les affaires sont les affaires !*

Stavrache strînse pumnii, strînse dinții. Așa ceva nu i se mai întîmplase de cînd se știa pe lume. Avusese de-a face cu tot felul de derbedei, unul mai ingenios decît altul, dar ca să-i ceară cineva comision pentru sume pe care tot el le dăruise, i se părea culmea escrocheriei, a inconștienței. Surîdea sub nările fremătătoare de mînie. Se obșnuise să surîdă așa, să fie calm în fața unei lupte care se vestea. Obrăznicia lui Arzumanian întrecea orice măsură. Ticălosul începea să aibă haz.

— Ascultă Ohanez !... „Buhara“ pe armenește însemnează idiot ?

— Asta nu înțeleg, pașa !

— Spuneai mereu că sînt Buhara.

— „Buhara“, efendi-pașa ! Este ceva *giugiuc,* covor „Buhara“, *brilanta !*

Prin „brilanta“ Arzumanian înțelegea, în jargonul său special, recomandînd un preș sau relevînd calitățile excepționale ale cuiva, prospețimea, valoarea și strălucirea briliantului.

Dar Stavrache nu se dădu bătut.

— Credeam că „Buhara“ însemnează idiot. Mai sînt oameni la Constanța care spun despre mine așa ceva. Aladin-Prostul. Dar eu nu sînt prost, Ohanez !

— Om bun la dumneata, pașa, nu om prost ! Efendi brilanta !

— Nici așa de bun nu sînt ! Vi se pare ! Ascultă, Mogîrdici, tu n-ai dat toți banii acolo unde trebuia. Ai oprit și pentru tine. Și nu numai cinci la sută. Mult mai mult. Nu face nimic. Nici ceilalți n-au cheltuit acolo unde trebuia. M-au furat și pe mine și statul. Au spoit o cazarmă, au ridicat niște uluci, au lustruit niște trompete și atîta tot. Am să le cer socoteală. Cu tine e altceva. Tu mi-ai vîndut mie antichități care făceau mai mult. Așa că sîntem chit ! Ți s-a părut că m-ai furat, dar te-am furat eu pe tine !

Stavrache Dobrotescu își înfrînă mînia, fiindcă, în sfîrșit, găsise omul căruia să-i vorbească despre el însuși. Pe urmă, un om așa de hazliu nu mai întîlnise. Povestea cu comisionul valora milioane. Era binevenit, odihnitor, amuzant în acele momente de depresiune sufletească pe care le încerca omul care fusese la parada de 10 Mai și mai păstra încă un gust de cenușă pe cerul gurii. Brilanta !

— Ascultă *Monsieur* Jean ! (Lui Arzumanian, Stavrache îi spunea cînd Ohanez, cînd Mogîrdici, cînd *Monsieur* Jean, traducînd în franțuzește pe Ohanez.) Ai început prin a vinde covoare prin cafenele, „*tapis-tapis,* pașa“ !

— Așa, pașa, așa, *tapis-tapis,* efendi ! glumi Ohanez.

În momentul acela, Stavrache remarcă în albul ochilor lui Arzumanian, ca al bolnavilor de icter, un mic punct roșu, vinișoară plesnită, care juca mereu în rostogolirea orbitelor bulbucate. Nu știa de ce, dar i se făcu milă. Poate că Arzumanian e candidat la apoplexie. Să nu-i provocăm moartea. Să-i vorbim cu severitate, dar mai mult literar decît brutal.

— Eu, Mogîrdici, am vîndut brățări de sticlă Pieilor-Roșii, curse de șobolani anamiților și grăsime de focă în Finlanda.

— Asta, ce e drept, efendi, eu n-am vîndut !

— Mi-ai spus odată c-ai dormit pe un cuptor, într-o brutărie de pe strada Mangaliei. Eu am dormit pe pămîntul înghețat. Îmi legam un ștreang de gît ca să mă spînzur dacă nu pot să adorm. Dar eram atît de obosit, Arzumaniene, încît dormeam. Dracul nu m-a luat. Ai mîncat multe picioare-n în spate, *Monsieur* Jean ? Mie mi-a mîncat un pui de lup piciorul în Alaska.

— Nu se cunoaşte. Abia şchiopătaţi puţin !

— Ai dat bani cu camătă, Ohanez. Eu am scos aurul cu unghiile, din măruntaiele pămîntului şi din pietrişul gîrlelor. Te-ai luptat cu dobitocul meu de frate, cu Grigore, căruia i-ai vîndut pe nimic lucrurile din casă. Te-ai luptat cu oamenii de pe aici, care sînt nişte blegi, Mogîrdici. Eu m-am luptat cu toate jivinele din Africa de Sud, cu bancherii din Londra, cu piraţii din Golful Persic.

— Aşa se fac milioanele, paşa !

— Da, dar milioanele nu le-am făcut pentru tine şi pentru alţii ca tine. Pe mine nu m-a furat nimeni pîn-acum, Mogîrdici. M-am lăsat furat de voi fiindcă aşa am vrut. Eu am fost omul care vrea să se-mbete şi a pus atîta la o parte pentru tovarăşii de chef. Acuma nu mai vreau să beau. Acuma vreau să-mi iau banii înapoi, cu dobîndă înzecită. Tu şi cu ceilalţi sînteţi nişte găinari, Ohanez. Eu sînt gangster. Ştii ce e aia ? Dacă ştii sau dacă nu ştii, bagă-ţi bine asta-n cap. Altul în locul meu te-ar fi luat la palme şi te-ar fi aruncat în mare, cu joben cu tot. Eu nu te înec, fiindcă ai mare haz şi am nevoie de tine. Vreau să te folosesc. Cunoşti bine oraşul, judeţul, toată Dobrogea. Ai să fii omul meu, mîna mea dreaptă. Am să-ţi dau cinci la sută din afacerile pe care ai să mi le aduci. Dacă nu-ţi ajunge, dacă vrei să mă ciupeşti, te arunc în mare. Dar nu aici, la Constanţa, să ştie toată lumea că te-am înecat. La Agigea, unde e malul înalt şi nu ne vede nimeni, acolo te arunc în mare !

Aladin vorbea potolit, aproape prieteneşte, mîngîindu-şi din cînd în cînd partenerul pe obrazul măsliniu şi asudat.

Dar Ohanez simţea ameninţarea, era dominat, era înspăimîntat.

Un om nou crescuse-n faţa lui, acolo, la marginea mării, în răcoarea valurilor care loveau şi lăsau dîre albe pe granitul găurit, pe lespezile crăpate ale digului. Un om cu ochii scăpărători, cu un surîs rău sub nările care fremătau. Nu mai era Aladin care zîmbea tuturora şi vîra mereu mîna în buzunarul hainei, scoţînd portofelul şi împărţind hîrtiile de cîte o mie de lei. Aventurierul demobilizat cîteva luni se încorda din nou, tot atît de cumplit ca-n anii cei mai grei de luptă. Cu acest om a stat de vorbă Ohanez Mogîrdici Arzumanian acolo, pe malul Mării Negre, pînă spre ceasurile 2, cînd au plecat fiecare la casele lor, urmînd să se întîlnească la noapte.

Lui Stavrache îi era teamă că, ajungînd acasă, unde era întinsă o masă solemnă, va mai slăbi în hotărîrea lui de a reîncepe. Credea că vederea familiei, atmosfera căminului îl va cuceri, îl va dezarma. Dar n-a fost aşa. Acum îi vedea pe toţi cu alţi ochi. Îi păreau nişte manechine de ceară, viziuni de panopticum, oameni de sticlă, oameni dintr-un dulap de sticlă, ceva depărtat, ireal, în mijlocul cărora numai el trăia o viaţă vie.

Fratele său, prefectul, important. Dar mai importantă, Zoe. Copiii erau şi ei plini de el. Toţi dădeau impresia că sînt eroii centrali ai sărbătorii naţionale, că participaseră la luptele de la Griviţa, cuceriseră Plevna şi cîştigaseră independenţa Principatelor Unite. I se mai păru lui Stavrache că-l luau de sus toţi, că-l tolerau ca pe o rudă săracă, fără un rang în stat şi fără o situaţie precisă în mijlocul atîtor oficialităţi : vicarul episcopiei Tomisului, roşcat şi agil ca o veveriţă, primarul grav, colonelul pudrat, pomădat, strîns în corset şi cu monoclu, poliţaiul încruntat că l-au pus cam pe la coada mesei. Şi celelalte notabilităţi, tot aşa, erau pătrunse de importanţa evenimentului şi neglijau pe binefăcătorul oraşului, pe care doamna prefectoreasă îl aşezase cam la un colţ, între starostele armatorilor şi căpitanul portului.

Poate că Stavrache se înşela crezîndu-se depreciat. Dar cum în el reînviase dîrzenia începuturilor, nesocotirea în care-l ţinuseră stăpînii săi de odinioară, reînvia şi ostilitatea împotriva oamenilor înstăriţi. El nu era acum decît bietul hamal de demult, aventurierul alungat din ţară-n ţară. Toată această burghezie mediocră şi egoistă îi aducea aminte pe cea de dincolo de Ocean, aceeaşi, pretutindeni.

Uita că acea opulenţă o provocase el însuşi, că prosperitatea casei părinteşti, a oraşului, i se datora lui, că era stăpînul tuturor. Omul ajuns, stimat, invidiat, murise în el. Trăia numai haimanaua. Şi această haimana ura pe toţi oaspeţii acelei mese îmbelşugate. Socotea cît costă ospăţul Dobroteştilor, transforma preţul în dolari şi dolarul îl transforma în ore de muncă, orele lungi, nesfîrşitele zile de muncă prestată de el în tinereţe. Cîte zile, cîţi ani de sudoare şi de sînge de-al lui costă acea masă, la care se îndestulau acei oameni scoşi din dulapurile de sticlă ? Socotea şi se revolta. Şi nu socotea în banii cîştigaţi uşor, mai tîrziu, prin munca altora, ci numai în moneda propriilor sale începuturi, penibilele sale începuturi. Se uita la nătîngii lui de nepoţi, Tita, Vivi şi Ticu. Mîncau cu lăcomie, începuseră să se îngraşe de atîta stat în barca „Pacific“, la prinsul guvizilor. Nu erau buni de nimic. Plini de ei, gălăgioşi, pretenţioşi şi mai proşti din zi în zi.

„Pentru măgarii ăştia să fi muncit o viaţă întreagă ?“ se întreba Stavrache. Merită javrele astea un trai de trîntori, astăzi şi mîine şi în vecii-vecilor ? Ce mi-a trebuit să-i înec în miloane, să huzurească o viaţă-ntreagă ? La vîrsta lor ce făceam eu ? A, da, eram fochist negru ca smoala, pe un vapor cu roate, pe fluviul Mississippi. Nici măcar ochii nu-mi rămăseseră albi de atîta praf de cărbune.“

I se perindau prin minte, proaspăt, primele luni, primii ani ai tinereţii lui zbuciumate, imensele lui privaţiuni, gîndurile de sinucidere. I se părea că ei erau de vină, aceşti nepoţi, de toate amărăciunile, de toate suferinţele prin care trecuse.

„De ce i-ai răsfăţat dobitocule ? N-avea dreptate cine te-a numit «Aladin-Prostul» ? Ce ispravă mare ai făcut umplînd de bani toţi oaspeţii ăştia de sticlă ai unui banchet sinistru ? Ce răsplată ai primit ? Ţi-ai făcut fratele prefect. Iată... Politicienii căzuţi în opoziţie au început să colporteze, să amplifice vorbele unei babe care aflase că ai dat bani pentru biserică : «E-hei, maică ! Cine ştie ce păcate o fi ispăşind !»“

Abia aştepta Stavrache să se sfîrşească masa şi să evadeze din acel panopticum dezlănţuit, dominat de ciocnetul paharelor, al farfuriilor, de zgomotul glasurilor atîtor oameni care vorbeau, în acelaşi timp, cu gura plină. Abia aştepta să fie seară şi să se întîlnească cu

Ohanez, pe bulevarul de la marginea mării, pe ale cărui peluze înfloreau primele roze.

S-au întîlnit iar şi iar, au stat pe o bancă în răcoarea brizei marine. Stavrache fuma pipă după pipă. Ohanez nu mai termina de fumat o havană uriaşă. Au vorbit îndelung. Au pus la cale tot felul de combinaţii. Trăit atîtea decenii la Constanţa, Ohanez cunoştea starea tuturor negustorilor, a bancherilor, a funcţionarilor mai răsăriţi. Le ştia toate bogăţiile, toate sărăciile. L-a informat ce case din oraş pot fi cumpărate pe nimic, ce vapoare sînt de vînzare în port, ce terenuri se pot achiziţiona pe coastă, ce gospodării, ce grădinării. El ştia pînă şi ce pietrari, ce pescari, ce marinari fără lucru pot fi angajaţi pentru o pîine. Ce poliţe au fost sau vor fi protestate. Cine duce o viaţă peste puterile lui. Cine e cu funia la gît şi s-ar vinde şi Necuratului numai să scape. Cine e dator şi nu poate plăti, care bancă se clatină, ce staţiune de nămol poate fi monopolizată, ce şosea poate fi luată în întreprindere.

— Bravo, *Monsieur* Jean ! Foarte bine, Mogîrdici ! Bravo, Arzumaniene ! Pun-te pe lucru !

Ohanez se puse pe lucru chiar de-a doua zi şi i-a făcut raport tot aşa, pe-nserat, pe banca de pe bulevard, pînă noaptea tîrziu.

În fiecare noapte, alt raport.

Se vesteau afaceri minunate. Aladin se simţea renăscut. O viaţă nouă s-aprindea în el. Se regăsise. Trebuia să investească la început bani mulţi. Nu-i nimic. Ii va investi. Va şti cum să folosească capitalul adunat dincolo de Ocean. Voia să devină stăpînul cetăţii, al litoralului, al Dobrogei întregi. Îşi aduse aminte de-o nebunie a cumnatei sale, Zoe, care, de cînd era bogată, se scrîntise şi mai mult la cap. Se gătea cu diademe, spunînd că un Mavrodin, strămoşul ei, fusese guvernatorul insulei Rhodos şi că purtase titlul de *bey*. Pe Grigore al ei, născut Dobrotescu, îl socotea urmaş al lui Dobrotici, străvechiul stăpîn al Dobrogei, ţară care-şi trăgea numele de la el. Stavrache zîmbi şi adoptă această versiune. De ce n-ar fi urmaşul lui Dobrotici, din moment ce-l chema Dobrotescu ? Nu-l va costa decît zece-cincisprezece mii de lei : un profesor de istorie, conservator al micului muzeu de antichități din Constanța, va fi fericit să scrie un articol documentat despre voievodul Dobrotici și urmașii săi Dobroteștii. Gata! Cincisprezece mii de lei, cu broșură cu tot: *Dobrotici*. Această descoperire aduse un prestigiu nou marelui binefăcător al urbei. El își puse în aplicare programul schițat în tovărășia lui Arzumanian. Începu prin a ruina o întreprindere de construcții, făcînd să-i scadă vertiginos acțiunile. Cumpără aceste acțiuni, puse mîna pe întreprindere și pe banca ce-o subvenționa și, cu ajutorul personalităților din fruntea orașului și a județului, luă comenzi de la stat pentru tăiat șosele, pentru zalhanale, înființare de pescării-model, fabrici de conserve, instalații de nămol la Eforie, tot ceea ce putea servi „interesului public".

Toate le făcea, bineînțeles, ca om de bine, ca fiu al Dobrogei, ca urmaș al lui Dobrotici. Beneficia de prestigiul milioanelor împărțite pîn-atunci și trăgea foloase nebănuite din risipa lui Aladin. Cine și-ar fi închipuit că un nabab american s-a apucat de afaceri în țara lui săracă?

Își păstra aerul visător, dezinteresat și cam nătăfleț al maniacului-filantrop. Cîteva sute de mii de lei aruncați bisericii grecești, spitalului comunal și coloniei turce, pentru întreținerea moscheii, atestau totala lui dezinteresare, generozitatea lui fără pereche. Corupea pe toți cei ce dețineau un grăunte de putere în stat și păgubea statul cu sume însutite. Avea o teorie: „Corupția jignește morala, dar înlesnește viața". Cumpără pe nimic trei vapoare ale unor armatori greci, pe care îi ruinase provocîndu-le falimente, și angajă cu jumătate preț personalul care-i trebuia pentru cursele Constanța—Constantinopole—Alexandria. Cine nu vrea n-are decît să nu se angajeze!

Ca să-și astîmpere unele vagi mustrări de conștiință, el își reîmprospăta amintirile vieții de rob pe care o dusese în tinerețe, loviturile primite, munca nerăsplătită, umilirile, scrîșnetul de dinți la poarta celor ce-l exploatau. Cu litere de foc și de aur își scrise pe frunte dictonul: „Numai munca altora te îmbogățește". Începuse să se intereseze de acele movile rotunde, mameloanele, numite „gorgane", ridicate pe morminte străvechi. Pare-se că aceste gorgane, care încep din Mangalia și continuă pînă în stepele tătare, ascund comori fără preț. Regii, generalii, bogătașii sciți erau îngropați acolo, în mijlocul unor tezaure imense. Săpături făcute pentru canalul care unește marea cu lacul Liman descoperiseră sub una din aceste ridicături un asemenea mormînt, plin de scule, de giuvaeruri și de arme încrustate cu pietre scumpe.

Erau înmormîntați acolo regii, cu mare fast, și, împreună cu ei, caii favoriți.

Hamuri bogate s-au găsit pe mormîntul de oseminte ale armăsarilor. Alături de marele șef, zăcea un schelet mai mic, cu țeasta găurită: soția era ucisă și ea, prin străpungerea osului frontal, în ziua înmormîntării și era culcată lîngă augustul ei soț și stăpîn, în eternitate. Deasupra criptei boltite, supușii răsturnau pămînt... Veneau de pretutindeni căruțe încărcate, prinosul rudelor, al prietenilor, al sclavilor. Cu cît șeful era mai puternic, cu cît era mai bogat negustorul sau latifundiarul, cu atît era mai mare și numărul căruțelor de pămînt din care se construia movila uriașă.

Tîrziu, veacuri multe după stingerea sciților, în plin ev mediu a trăit acel mare căpitan de oști, stăpînitorul Dobrogei, cneazul Dobrotici, despre care se spune c-ar fi fost înmormîntat cu același străvechi ritual. Gorganul lui uriaș se afla dincolo de Mangalia, la țărmul mării, pe faleza care duce la localitatea 2 Mai. E unul din cele mai mari. Cu el începe imensa procesiune care străbate bătrîna provincie, pînă-n depărtări; strămoșul! Stavrache care acum iscălea Dobrotescu-Dobrotici, îl cumpără, împreună cu terenurile care îl învecinau: fișia de coastă care duce de la vechiul dig al Mangaliei pînă la 2 Mai și se adîncește, în interiorul continentului, pînă la șoseaua Mangalia-Ilanlîc. Cumpără toate acele terenuri cu cîțiva lei metrul, ca să le vîndă însutit peste cîteva luni.

Și iată cum. Începu să construiască, la poalele movilei care domina plaja, o vilă cu vederea spre mare. Paralel cu aceste lucrări, angajă arhitecți să deseneze planul unei localități balneare model, care se va numi Dobrotici. Într-un an, doi, maximum trei, noua așezare va fi gata.

Cea mai modernă, cea mai frumoasă de pe întregul litoral românesc al Mării Negre, ca și de pe cel bulgăresc.

„Mai «brilanta» decît Varna!“ spuneau Ohanez și oamenii săi care împărțeau, confidențial, prospecte, cu vederea în culori a viitorului orășel. Pe aceste planșe: parcurile, aleile, vegetațiile erau verzi, ulițele albe, acoperișurile caselor roșii. Piețe cu fîntîni, biserici și palat cultural împodobeau atrăgătoarele cromolitografii. Pentru pitorescul local era prevăzută și o geamie. Capitaliștii americani vor investi milioane și milioane de dolari în construirea acestui oraș. Ferice de aceia care vor cumpăra din vreme terenurile parcelate. Le vor vinde peste un an de cinci sau de zece ori mai scump! Iar peste trei ani, de o sută de ori...

Și amatorii dădură năvală, întrecîndu-se să pună mîna pe cît mai multe hectare, care se vindeau și se revindeau cu prețuri zilnic sporite. Toți spuneau că-și vor construi vile, dar nu se gîndea nici unul. Fiecare voia să tragă un folos imediat revînzîndu-și parcela. Lupta pogoanelor lua proporții epice.

Faptul că însuși conu Stavrache Dobrotescu ridică prima vilă era o garanție de seriozitate și succes a întreprinderii. Profesorul de istorie din Constanța mai tipări un studiu, în care demonstra că gorganul din viitoarea localitate Dobrotici acoperea pe însuși stăpînitorul de odinioară al Dobrogei. Viața și isprăvile vitejești ale voievodului erau povestite cu lux de amănunte într-o broșură difuzată în mii de exemplare. O hartă colorată, în supliment, reprezenta cetatea de mîine. Reclama era făcută discret, ca să nu se îmbulzească prea mulți amatori. Dar cu atîta creștea numărul cumpărătorilor.

Stavrache își freca mîinile.

Nu rămăsese parcelă nevîndută. Iată adevărata Americă. Ce caută aventurierii peste munți și oceane, cînd paradisul e colea, în propria ta patrie?

Nu numai bogata Românie e un Eldorado, dar însăși această provincie uscată poate deveni, pentru un om inteligent, o Californie!

Prin combinația cu terenurile de la țărmul mării, averea lui Aladin se dublase, se triplase. Nu i-au trebuit mai mult de cîteva luni ca să pompeze sute de milioane de la îmbogățiții din București, ce căutau „plasamente sigure“.

„Dacă orașul se va ridica, voi cuceri gloria nouă a fondatorului de cetăți. Va crește și prețul terenurilor pe care mi le-am rezervat în jurul mormîntului străbun“, își spunea el.

Dacă nu se făcea nimic, vina va fi a celor ce-au cumpărat terenuri ca să le speculeze, în loc să construiască. Își vor scoate ochii unul altuia. Iar el, marele filantrop și organizator, se va mulțumi să trăiască singur la marginea mării, în pustietățile scite, singur, cu gîndurile lui și cu fantoma înfricoșătoare a șefului august din care se trăgea. Va medita asupra ingratitudinii omenești, a celor ce l-au păcălit că își vor ridica locuințe în vecinătatea lui și care acum dezertau de la marea operă constructivă.

*

În vîrtejul numeroaselor afaceri agricolo-urbanistice (cumpărări și vînzări de terenuri, de imobile, exproprieri de bănci, concesii de șosele), Ohanez Mogîrdici Arzumanian era cutreierat de nostalgia îndeletnicirilor sale strămoșești — feeria covoarelor. Îi lipsea. În vîrful degetelor el simțea nevoia de-a mîngîia mătasa unui vechi „Ghiordez“ sau „Ispahan“, împletitura scorțoasă a unui „Sumac“ și chiar bumbacul perlat al vulgarelor produse din Cezareea.

Ochii săi erau dornici de culorile stinse și calde ale preșurilor de rugăciune, ale desenurilor ce-și pierdeau liniile pe un fond albastru-închis sau cărămiziu, romburi, plante, păsări, scorpioni, motive arhitecturale scrise pe un „Belucistan“, pe o „Buhara“, pe destrămatele și augustele petice seculare, care se prăfuiau în cine știe ce moschee uitată de Allah.

Îi lipsea lui Mogîrdici și voluptatea traficului, schimbul, reparațiile, vînătoarea piesei rare, înfruntarea cu levantini mai șireți decît el și cu naivii „conducători“, pe care îi păcălea cu o satisfacție cu atît mai mare cu cît amatorul era mai încrezut.

Din cînd în cînd, *Monsieur* Jean își lua concediu de la patron și de la numeroasele lor întreprinderi, ca să se refugieze și să se reconforteze în exercitarea unui negoț care pentru el devenise o pasiune. Trăia cu intensitate viața covoarelor, fără să urmărească mari profituri bănești. Îi ajungea magia. Era înduioșat, întinerit, fermecat. Respira adînc, închizînd ochii, aerul amestecat cu pulbere fină, cu adieri de naftalină, cu scame microscopice, invizibile, pe care îl împrăștia desfășurarea unui covor sau a unei carpete.

Cumpăra și schimba, asociind și pe conu Stavrache, căruia îi erau destinate exemplarele cele mai prețioase.

O dată a lipsit o săptămînă întreagă, ocupat să fotografieze covoarele geamiei din Mangalia, bucăți de mare preț. Le-a luat dimensiunile, și-a notat culorile și s-a dus la București, unde avea ca asociați niște greci din Asia Mică, negustori de antichități pe Podul Mogoșoaiei. În fabrica lor misterioasă de pe strada Vulturilor au țesut luni în șir imitațiile perfecte, în două serii, ale originalelor din Mangalia. Au lucrat cu material uzat el însuși, cu preparate chimice au învechit țesăturile, au simulat pișcăturile de rigoare ale moliilor și, cînd marfa a fost gata, Arzumanian a dus prima serie la Mangalia. Cu ajutorul unui ceauș al geamiei, a înlocuit zdrențele vechi cu noile zdrențe. N-a băgat nimeni de seamă scamatoria.

A doua serie de covoare antice (antica brilanta !) *Monsieur* Jean a negociat-o ca provenind dintr-un furt, a cărui taină trebuie păstrată cu sfințenie, ministrului unei puteri occidentale.

Acest diplomat estet auzise de bogățiile artistice care se găsesc în România, bogății încă neexploatate de cunoscătorii occidentali, și ceruse postul de la București numai ca să adune din Moldo-Valahia candele de argint, samovare, crucifixe bizantine, mobile și stofe vechi, icoane găunoase și covoare rarisime.

Grijile legației le purtau consilierii, secretarii și atașații, excelența-sa nu făcea decît să schimbe dolarii, cumpărînd pe nimic tezaure de artă orientală și cărîndu-le, vagoane întregi, la el acasă. Printre atîtea comori autentice, ambasadorul a dus și covoarele moscheii din Mangalia, ale căror originale Ohanez le-a dăruit, cu lealitate, patronului său, *Monsieur* Aladin.

La rîndul său, acesta le-a vîndut pe sume considerabile unor muzee apusene, ai căror experți sînt mai greu de păcălit.

Lovitura de la Mangalia Ohanez Mogîrdici Arzumanian a repetat-o și în Bulgaria, la Sunem, unde un hoge bătrîn, care începea să orbească, s-a lăsat păcălit, înstrăinînd vechile și neprețuitele odoare din vestita Tumbul-Geami.

Tot Ohanez a fost cel care, cu asociații săi din Smirna, anticari la București, a înlocuit celebrele covoare de la Biserica Neagră din Brașov cu altele, fabricate în strada Vulturilor, și le-a cedat celui mai important personaj al Regatului. Afacerea a răsuflat, în urma denunțului unuia dintre complici, faimoasele preșuri au trebuit restituite, oricît era de puternic colecționarul.

*

Printre cei pe care Aladin voia cu orice preț să-i fericească erau și membrii propriei sale familii. Le rezervă terenuri centrale, din jurul piețelor cu biserică, palat cultural și monumentala cișmea cu șapte guri, în stil turcesc. Îi sfătui pe fiecare să-și plaseze milioanele în cumpărarea acestor întinse parcele. În felul acesta, unchiul din America își redobîndea banii pe care li-i dăruise și pe care nepoții săi nu-i meritau. Gangsterul și găinarii. Gangsterul știa că cei ce cumpără cu atîta grabă sînt niște găinari cărora numai de construit nu le ardea. Nu se va ridica nici o stațiune balneară. Plantațiile verzi și vilele roșii din prospectul arhitecților vor deveni iarăși paragini dezolante. Poate că Aladin le va mai cumpăra o dată, cînd vor ajunge de o sută de ori mai ieftine, așa cum erau cînd le achiziționase el.

Peste cîțiva ani, după ce le va fi răscumpărat pe nimica, va proiecta din nou la orizont spectrul unui oraș și va vinde iar pămînturile, însutindu-le prețul. Va găsi destui nebuni și atunci. Lăcomia oamenilor e nemărginită, dar memoria le e scurtă. Cu gîndul să se înșele unii pe alții, cad pradă întîiului înșelător.

Îi era perfect egal lui Stavrache Dobrotescu-Dobrotici dacă orășelul de pe marginea mării va lua sau nu ființă. În amîndouă cazurile, el, personal, era asigurat. Afacerile celelalte îi mergeau și ele de minune. Nu știa nimeni că marele filantrop însuși era proprietarul atîtor întreprinderi. La ce ar mai fi fost inventate „societățile anonime“ dacă nu ca să acopere numele unor oameni integri? Secretul era bine păstrat. Ohanez se purta excelent. Își încasa cu regularitate matematică cei cinci la sută care i se cuveneau de drept din afacerile aduse, plus alte cadouri pe care binevoia să i le facă stăpînul.

Era un om discret, ingenios, cu multă experiență și devotament *Monsieur* Jean! Grație sfaturilor sale, Aladin grăbi căsătoria cu Ana Milcovici. În ultima vreme, pasionat de atîtea grandioase afaceri, el își cam neglijase idila. Patima banului devenise mai puternică decît avînturile inimii. S-a însurat, totuși. Poate și dintr-un fel de ciudă, dintr-o diabolică pornire împotriva cumnatei sale, Zoe, care se credea strănepoata unui *bey* din Rhodos. Zoica se înspăimînta la gîndul că odraslele îi vor fi dezmoștenite dacă Stavrache devine tată.

„Am să fiu tată! hotărî Aladin. Nu atît din plăcerea de-a avea copii, cît pentru neplăcerea cumnată-mi, prefectorița!“

Se mută din casa părintească într-o vilă somptuoasă de pe Bulevardul Mării, vilă pe care o cumpără mobilată gata și o înfrumuseță cu obiectele de artă adunate prin intermediul lui Arzumanian. Zoe se uita cu melancolie la aceste antichități, care dezertau, una cîte una, din căminul Dobroteștilor. Dar nu putea spune nimic. Erau ale lui Stavrache. El le răscumpărase. Oricîtă putere ar fi avut Zoe ca nevastă de prefect, n-avea cum să le confiște. Și nici să-și pună cumnatul sub interdicție nu putea. Casa se golea și începea să semene cu aceea pe care o găsise fiul risipitor la reîntoarcere.

Zoe avea o vagă presimțire, o teamă că lucrurile se vor schimba, că feeria nu va mai dura mult. Grigore nu va fi prefect o viață întreagă. Strania impresie de ceva necurat, primejdios, pe care i-o făcuse cumnatul ei în prima zi a reîntoarcerii o cutreiera din nou, cu o intensitate sporită.

Se gîndea să vîndă locurile pe care le cumpărase familia la Dobrotici, dar Stavrache nu voia s-audă de așa ceva.

— Vrei să-ți ruinezi copiii, Ica? Să nu faci una ca asta! Așa noroc n-o să mai întîlnești în viață!

Unchiul se gîndea la satanica lui satisfacție, la ziua cînd zecile de milioane dăruite Dobroteștilor și care se aflau în buzunarele lui acum vor valora cîteva nuci. Strănepoata *beyului* din Rhodos ofta, trecea prin casă cu superioara melancolie a omului care nu a înțeles, ale cărui profeții nu sînt luate-n seamă.

Ofta văzînd cum zi cu zi Stavrache se desparte de ei, ocupat de noul său cămin, cum se înstrăinează, cum îi ocolește, ca și cum le-ar fi pregătit ceva neplăcut.

Împreună cu tînăra-i soție, Anișoara, făceau dese drumuri, în automobil, spre Dobrotici, pe șoseaua Constanța-Mangalia, pe care una din societățile anonime ale lui Aladin o luase în antrepriză de la stat. Locuința de la Dobrotici creștea vertiginos, ajunsese la acoperiș.

Era o vilă simplă, solidă, zidită din piatră și cărămidă, cu giurgiuvelele ferestrelor vopsite în roșu, cu terase care coborau spre mare. Poarta intrării dinspre mare era de o veche arhitectură turcească, iar fațada casei purta triunghiul elin și colonada.

O fericită combinație greco-turcească, așa cum se lucra acum vreo sută de ani la Mangalia, pînă au început să se clădească regretabilele locuințe cubiste, cu cadrul geamurilor vopsit albastru, imitînd modernismul de la Eforie.

Cea mai mare parte a vremii Stavrache o petrecea acolo, în casa lor cea nouă. Instalase pe Anișoara și familia ei în palatul din Constanța, iar el robotea mereu la poalele gorganului. Ciudată căsnicie: nevasta cu părinții, soțul singur, pe pustietățile coastei...

Aladin ducea pe țărmul mării o viață primitivă, supraveghind zidari, pietrari și grădinari la consolidarea terenului, la înfrumusețarea teraselor.

Se îmbrăca ușor, în straie de pînză aspră, umbla cu picioarele goale în espadrile. Nu se mai cănea. Părul i se făcea tot mai cărunt, fața-i era arsă de soarele și vîntul largurilor. Ducea viața obișnuită a salahorilor, muncind mai mult decît ei, mîncînd împreună cu ei, mai puțin decît ei. Retrăia, cu voluptate, zilele de trudă ale tinereții. Cu spiritul eliberat de grija viitorului, el relua viața de eforturi fizice cu care se obișnuise în nesfîrșitele-i peregrinări și-n afară de care se simțea greoi, trist, copleșit. Purta în el puteri care trebuiau cheltuite. De dimineața pînă seara căra materiale. În vremea acesta, sub conducerea dibace a lui Ohanez, milioanele îi sporeau.

Le socotea cu grijă, cu aviditate, ca și cum ar fi fost la primul milion. Nu se mai sătura...

Cîștiga bani numai din plăcerea de a se ști cît mai bogat. N-o făcea nici pentru el, nici de dragul viitorului său copil. Așa simțea el că trebuie să facă. Instinctele milenare ale aventurierului, ale celui care vrea să-și întărească și să-și domine semenii prin avere îl îndemnau să meargă înainte, tot înainte, pînă va plesni. Aduna bani așa cum cîntă privighetoarea, așa cum scrie poetul... Și cu cît aduna mai mult, cu atît nu-i ajungeau. Voia mai mult. Visa comori de legendă, fabuloase comori de aur și de nestemate. Comorile erau colea, lîngă el, în adîncimile gorganului... Le va dezgropa. Mormîntul regelui scit era plin de bunuri fără preț, paftale bătute-n peruzele, șiraguri de mărgăritate mai bogate ca ale lui Aladin, cel cu lampa fermecată.

Vor fi ale lui. Dar nu trebuia să știe nimeni. Va săpa singur, noaptea, pe furiș. Începu să sape. Cînd toți dormeau, cînd nu se mai auzea decît vuietul monoton al valurilor, el se strecura în gaura pe care o scobise în poala gorganului și săpa. Două biete mîini omenești, un biet trup care se încorda într-o pornire nebunească. Îi trebuiau ani și ani, decenii peste decenii ca să adîncească o galerie pînă-n inima uriașei movile, pînă la presupusul tezaur. Peste acest tezaur sclavii de odinioară adunaseră mii și mii de care de țărînă ca să înalțe inviolabila piramidă, acoperind cripta marelui șef, ascunzîndu-i trupul și bogățiile. Poate că acolo unde săpa omul acela cărunt și șchiop nu era îngropat nimeni... Ca să-și apere stăpînul de o profanare postumă, nu o dată vechii locuitori ai acestor pămînturi ridicau movile mincinoase, așa cum oamenii de azi lipesc hîrtii albastre pe ferestre ca să-și ascundă sărăcia și pretențiile. Mortul, împreună cu comorile lui, îl îngropau aiurea. Locul îl știau numai cîțiva inițiați. Mileniile au acoperit orice vestigii.

Iată că Stavrache a pornit să dezlege taina. Săpa, săpa mereu. Nu-i ajungea cît adunase pe pămînt. Îi mai trebuiau și comorile celuilalt tărîm. Nu-l îndestulau avuțiile celor vii. Voia să jertfească și pe mort. Săptămînile, lunile, anii treceau. În fiecare noapte se furișa cîrtița în tunel și scobea, scobea, nevăzută, neștiută.

Ziua se prefăcea om. Un om ca toți oamenii și care dormea, ziua, mai mult decît ceilalți oameni. Într-o bună zi nu l-a mai văzut nimeni. Nu știa nimeni cînd plecase și încotro. De rîndul acesta n-a mai plecat pe mare. S-a strecurat, într-o noapte, prin deschizătura acoperită de bălării, pe care numai el o știa. Și nu s-a mai întors.

Stavrache Dobrotescu nu s-a mai întors din marea călătorie subterană... Cine l-a oprit din drum? Să se fi împlinit străvechiul blestem împotriva profanatorilor de morminte? A-nviat oare acel rege scit sau însuși Dobrotici, voievodul Dobrogei, și l-a apucat de gît și l-a strîns pînă l-a omorît, culcîndu-l pe mormanele de aur și pietre scumpe?

Sau n-a fost nimic mai mult decît o surpare a pămîntului, un perete al galeriei care s-a prăbușit peste el? Cine-ar fi putut răspunde?

Pe malul Mării Negre, asemeni unei uriașe tufe de scaieți, a înflorit cea mai proaspătă legendă:

Gorganul lui Dobrotici.

FEMEIA TĂIATĂ ÎN BUCĂȚI

Cea mai dramatică zi din viața mea am trăit-o la sfîrșitul lui decembrie 1912, pe-o iarnă grea, viforoasă.

Pregătisem acea zi să fie cît mai liniștită, acea totală demobilizare pe care o numim vacanță. Vacanță scurtă, desigur. Crăciunul, cît nu apăreau ziarele și munca noastră era suspendată.

Reușisem să plasez la două gazete cîte o poezie ocazională. Zece lei. Mai luasem zece lei pe o scurtă povestire, cu același subiect, la o revistă. Cu acești douăzeci de lei și cu alți douăzeci pe care urma să-i primesc la capătul anului de la aceleași publicații, pentru trei lucrări pe tema Anului nou, îmi aranjasem favorabil viitorul. Pe-atunci, clepsidra vremii nu se scurgea atît de vertiginos. O săptămînă de repaos, fără grija banului cotidian, însemna un crîmpei de eternitate. Ce se va întîmpla după 1 ianuarie e treaba tinereții optimiste și istețe.

În acea înserare, plin de încredere în destinele mele, ascultam viscolul și-i vedeam isprăvile pe fereastra odăii, care dădea pe grădina din vale. Locuiam în casa, dărîmată azi, a vestitului restaurant „Enescu“, pe strada Sfîntu Ionică.

Crivățul frămînta ninsoarea, o arunca în grămezi capricioase, în pachete inegale, copacii se zvîrcoleau și scîrțîiau a durere, în vreme ce în casă lemnele din cămin trosneau familiar, topindu-se în flăcările roșietice-gălbui... Cît zbucium era afară, atîta calm domnea în cele două odăi, destul de bine mobilate pentru nevoile unui boem, care nu reușea totdeauna să agonisească cei șaizeci de lei ai chiriei lunare.

Pînă la aprinsul lămpii, pusesem să fiarbă apa, să-mi fac un ceai și să-l sorb tihnit, la gura sobei. Mă simțeam mulțumit, dacă nu fericit.

Era una dintre clipele pe care ai vrea să le oprești pe loc și, asemeni poetului, să strigi timpului să-și suspende zborul. Clipe, vai !, prea rare în viața noastră frămîntată !

Surîzător, împăcat cu soarta, eram bucuros să fiu singur și tot atît de bucuros aș fi primit oaspeți, nu numai prieteni, dar și creditori. În mulțumirea și generozitatea mea, mergeam pînă la sacrificiul a cinci și chiar a zece lei. Așteptam... Parcă tot așteptam să-mi sune cineva. Și, într-adevăr, iată țîrîitul clopoțelului electric.

Cel care a sunat îmi călca întîia oară pragul casei. La oricine m-aș fi așteptat, dar numai la el nu. Eu îl vizitasem de cîteva ori, ca invitat la masă. El nu venise la mine niciodată.

Îl vedeam mai în fiecare zi în redacția ziarului *Progresul,* unde făceam cronica dramatică. Era secretarul de redacție, Sandu Cornea, prieten mai vîrstnic ; ne cunoșteam din epoca adolescenței, el cu trei-patru ani mai mare ca mine. Foarte săraci pe-atunci amîndoi, mîncam la o lăptărie de pe strada Academiei, cu douăzeci sau douăzeci și cinci de bani masa. Scriam versuri și el și eu. Îi plăceau mult poeziile mele. Mă încuraja. Pe urmă, încet-încet, am ieșit amîndoi din mizerie, ca să trăim în sărăcie, apoi într-o oarecare destindere.

Cariera lui a fost mai rapidă. S-a lăsat de literatură. Avea un spirit practic, disciplinat, ordonat pînă la meticulozitate. A intrat secretar de redacție la cotidianul *Progresul,* unde și-a adus, unul cîte unul, prietenii.

O inimă de aur. Blînd, afabil, veșnic surîzător, cu o înțelepciune bărbătească, iubindu-și, admirîndu-și colaboratorii, Sandu Cornea întreținea în redacție o atmosferă de frăție. Ne potolea nu numai izbucnirile temperamentale, dar și impetuozitățile stilistice. Cu un zîmbet indulgent, ne atrăgea atenția asupra unui paragraf sau a unei expresii subliniate de el cu roșu :

„Cam tare. N-ai vrea să mai atenuezi ?“

Sau :

„Articolul e foarte viguros. N-ar mai fi nevoie de calificativele astea prea violente. Ce zici ? Le mai menținem ?“

Sau :

„Cam lung. Taie vreo douăzeci de rînduri. Indiferent unde. Articolul nu trebuie să treacă de-o coloană și jumătate.“

Sau :

„Ce nevoie [ai] de polemică, de atacuri personale ? Noi trebuie să combatem stări de spirit, nu oameni !“

Sandu Cornea era ascultat și iubit de toți pentru prietenia ce ne-o arăta și pentru judecata lui liniștită. N-ar fi jignit pe nimeni. Nu ridica glasul niciodată, nu-și impunea voința, era de un echilibru perfect. Ducea o viață ideală cu tînăra-i soție, Adina, o craioveancă frumoasă, vioaie, licențiată în litere și filosofie, profesoară la un liceu de fete din București. O femeie superioară, inteligentă, plină de farmec. Primea cu familiaritate, cu simplitate și grație pe colegii lui Sandu, invitați de el la masă.

În acel ajun de Crăciun, nespusă plăcere mi-a făcut vizita prietenului, mai ales că venea să mă vadă pe-o vreme viforoasă ; l-am ajutat să-și scoată paltonul și șoșonii, i-am oferit o ceașcă de ceai. M-a oprit cu un gest al mîinii și mi-a spus, aproape cu indiferență :

— N-am vreme. Am venit pentru ceva foarte important, foarte grav : am omorît-o pe Adina.

— Cînd ? l-am întrebat tot atît de calm.

Mă mir și azi de felul liniștit, indiferent cu care primisem noutatea și pusesem întrebarea. Fără îndoială, starea de beatitudine potolită în care mă aflam în acea zi îmi interzicea orice izbucniri sonore. Eram într-un fel de letargie a spiritului, o inconștiență care a durat toate cele zece minute cît a stat Sandu la mine și din care nu m-am trezit decît la plecarea lui.

— Am omorît-o ieri. Am tăiat-o în bucăți. Azi-noapte, pe viforniță, am plecat pe cheiul gîrlei, i-am aruncat membrele în Dîmbovița, cînd de pe un pod, cînd de pe altul. Mi-a rămas numai capul. Voiam să-l țin la tine o zi, două, să mai vedem ce e de făcut.

— L-ai adus ?

— Țineam să te-ntreb întîi dacă vrei să mă servești.

— Cu plăcere ! i-am răspuns. Să vedem unde l-am putea ascunde.

Am cercetat scrinurile, sub masă, sub pat și am găsit un cufăr vechi în camera unde dormeam. Apoi mi-am îmbiat prietenul :

— Bea un ceai, să te mai încălzești...

— N-am vreme, mă duc să-ți aduc pachetul ! îmi răspunse Sandu cu același glas blajin cu care ne ruga să tăiem douăzeci de rînduri dintr-un articol.

Se îmbrăcă încet, își puse șoșonii.

În prag, l-am sfătuit :

— Să suni de patru ori, apoi încă de trei ori, ca să știu că ești tu. La alte sonerii nu mai răspund, să nu vină cineva, vreun indiscret.

— Bine ! îmi răspunse Cornea și închise ușa.

Rămas singur, simții, ca o despovărare aproape materială, cum îmi cad la picioare indiferența, inconștiența, letargia care mă stăpînisera pîn-atunci. Visasem ? Înnebunisem ? Mi-am tras degetele să văd dacă sînt treaz. M-am uitat la urmele lăsate-n prag de șoșonii lui Cornea. Erau acolo : zăpadă noroioasă, care se topea. Am revăzut patul sub care căutasem cufărul tras din ungherul lui și lăsat cu capacul ridicat.

Încercam să rememorez scena, controlam replicile ce le schimbasem cu Sandu Cornea și-mi dădeam seama că eram perfect lucid. Scena se petrecuse aievea. Nu înțelegeam, însă, nu-mi explicam seninătatea cu care primisem destăinuirile cumplitei fapte, ușurința cu care deveneam complicele asasinului. Mă întrebam dacă eram în toate mințile sau dacă nu eram numai eu prada unei halucinații. Nu. Nu fusese nici o închipuire. Trecerea lui Sandu Cornea era indiscutabilă. Ce e de făcut ?

Primul gînd mi-a fost să vestesc poliția. Dar m-am scuturat ca de rușinea unei trădări. Orice-ar fi făcut acel om, prea mi-era bun prieten ca să-l dau tocmai eu pe mîna autorităților.

Gînd generos, desigur. Dar pe urmă ? Cum să adăpostesc la mine capul unei femei ucise ? Crima se va descoperi într-o zi. Eu însumi cum aș fi putut trăi cu o bucată de cadavru-n casă ?! Iată întrebări cu care biata minte omenească nu e obișnuită. Cine să le rezolve? După multe frămîntări, m-am gîndit că lucrul cel mai bun, pentru moment, era să evit așteptata întîlnire cu Sandu, să nu răspund la cele șapte chemări ale soneriei. Apoi să iau primul tren și să dispar din București, o zi, două, pînă s-or limpezi lucrurile. Soluție lașă, desigur. Oricare alta, însă, ar fi fost primejdioasă.

Dar dacă Sandu s-a răzgîndit? Poate că a găsit o altă ieșire și nu va mai urca treptele casei mele.

Pe măsură ce minutele înaintau, începeam să mă liniștesc. Nu. N-are să vină. Să mă-mbrac, să plec, să mă afund în zăpadă, să mă biciuiască crivățul, să mă lupt cu nămeții, să respir, să respir.

Deodată, cînd m-așteptam mai puțin, patru sonerii, urmate de alte trei răsunară energic și dureros. Am înghețat. Răsuflarea mi se opri. Cîteva zeci de secunde trecură și alte chemări porniră să sune, străpungîndu-mă de șapte ori. N-am răspuns nici de rîndul acesta: Sandu începu să bată în ușă, întîi cu îndoitura degetelor, apoi cu pumnul, apoi cu picioarele.

M-am stăpînit. După lungi minute care îmi părură ore, zgomotele încetară. Auzii pașii depărtîndu-se. În sfîrșit! Am răsuflat. Am lăsat capacul cufărului, mirîndu-mă cum de m-am gîndit să-l ridic adineauri. M-am dus la fereastră, mi-am lipit fruntea de geamul rece. Viscolul încetase. Acum ningea potolit, cu fulgi mari. Priveam acea catifelată ploaie albă și-mi simțeam inima îmbătrînită.

Se petrecuse ceva în mine. Un pas gigantic în drumul vieții. O mare cotitură, o mare schimbare. Pîn-atunci contemplasem parcul de sub fereastră cu încîntare, cu nedumerirea și poezia tinereții: nopți cu luna plină, pe zăpada albăstruie, covoare de frunză ruginită, pe aleile toamnei, senine nopți de august, cu scăpărări de stele căzătoare... vise trandafirii ale viitorului, care-mi surîdea la toate orizonturile. Acum, după o revelație spăimîntătoare, iată-mă cu ochii halucinați, fixați pe troienele de omăt pe care mă miram că nu le văd însîngerate. În acel pătrar de ceas intrasem, din plin, în drama existenței, în demența omenească.

De atunci am cunoscut multe mizerii ale acestui biet suflet al muritorilor, tragedii banale, comedii sinistre, dar marea revelație o încercasem total abia atunci.

Și era cu atît mai zguduitoare.

Am aprins lampa, zgîndărind îndelung cu bățul de chibrit, vîrful scrumit al fitilului. Întîrziam să fac lumină. Mă refugiam în acea neînsemnată acțiune ca într-o evadare din realitate. Degetele îmi miroseau a petrol... Umbra îmi juca pe perete, uriașă, apoi pitică, apoi lunguiață, apoi lua forme de continente, conture bizare, joc de golfuri și de peninsule.

Am încercat să scriu ceva, să citesc. Ceaiul mi se răcise în ceașcă, nebăut... Mă gîndeam la omul care mi se spovedise. Bietul Sandu! Pe unde-o fi acum? Ce-a făcut? Ce-o să se facă mîine? De ce-a făcut ce-a făcut? Cel mai potolit dintre oameni, să iasă din rîndul oamenilor, să asasineze o soție adorată, să-i ciopîrțească trupul, să-l arunce-n apele murdare ale canalului! Curios!

Acum mi-aduc aminte: fața lui nu exprima nimic din zbuciumul tragic al faptei. În ajun ucisese, iar acum era proaspăt ras, cămașa curată, gulerul scrobit. Nici o dezordine în toată înfățișarea lui. Plecase tot atît de liniștit cum venise. Iar eu eram adînc zdruncinat.

„Ce mai stau aici? m-am întrebat. Să ies în oraș, să văd lume... poate aflu ceva..."

Cînd să-mi pun căciula și paltonul, auzii pașii mai multor inși pe coridorul comun, apoi soneria, bătăi precipitate, glasuri ridicate și-o bubuitură de umăr care încerca să-mi dărîme ușa.

— Deschideți! Poliția! strigau de-afară cei ce voiau să năvălească-n casă.

Am înghețat: nici nu m-am făcut complicele crimei, tăinuitorul, și iată poliția!

Am deschis. Un subcomisar, doi vardiști și cu Sandu Cornea era colea. Cînd mă văzură, cîteșipatru se dădură un pas înapoi, surprinși, înseninați.

— Scuzați! vorbi subcomisarul. Credeam că s-a întîmplat ceva... Ne-a chemat domnul...

„Domnul“ era însuşi Sandu Cornea... Cu glas bun şi privirea limpede cu care comenta un articolaş adus spre publicare, ţinu să mă lămurească :

— Ştii... ne-nţelesem să vin... să sun de şapte ori... te lăsasem acasă. Cînd am văzut că nu-mi răspunde nimeni, m-am speriat. Mi s-a părut că e ceva suspect la mijloc... Mi-era frică să nu te fi asasinat cineva ! Prostii !

Şi Sandu Cornea se depărtă, împreună cu cei trei poliţişti, ducînd două degete la căciulă, în semn de salut. Atunci am băgat de seamă că n-avea nimic în mîini. Ce-o fi făcut cu capul bietei Adina ? Eram uluit. Acest al doilea act al dramei mă impresionase mai mult chiar decît primul. O nouă brazdă simţii că mi se desface şi mi se-nchide în inimă : îmbătrînisem cu zece ani !

N-am mai putut sta acasă. Am ieşit în ninsoarea care mirosea a violete şi a valuri marine. Văzduhul în care fremătau miliarde de fluturi şi de steluţe argintii era înviorat de luminile portocalii ale becurilor de gaz. Zurgălăii săniilor clincheteau neastîmpărat în noapte. Din prăvăliile pline ieşeau doamne îmblănite, încărcate cu bunătăţi pentru sărbători.

Toată acea lume era voioasă. Numai eu, zburat pe altă lume, nu ştiam ce e cu mine. Încheiam într-un tumult bolnăvicios ziua pe care o proiectasem ca pe cea mai senină a vieţii mele. Nu mă mai gîndeam la Sandu. Mă gîndeam la mine însumi. M-am pus să bat oraşul. Am intrat în mai multe cafenele, să aflu ceva... Nimic senzaţional. Am adus vorba de secretarul nostru de redacţie. Numele lui nu stîrnea nici o curiozitate senzaţională. Mi-a fost frică să mă reîntorc în strada Sfîntul Ionică. Mi se părea că mă voi găsi pe mine însumi în pat, asasinat, iar în cufăr, capul livid al bietei Adina. M-aş fi dus la vreun teatru, dar nu mă trăgea inima. Mi-am petrecut noaptea prin mai multe localuri.

În zori, m-am dus să mă culc. Ninsoarea încetase. Un gust amar mi se coclise pe cerul gurii. Am ajuns acasă, m-am vîrît în pat. Am adormit pînă spre seară. Nu mi-a bătut nimeni în uşă. N-a sunat nimeni.

Aşa mi-am petrecut, între vis şi viaţă, cele trei zile ale Crăciunului 1912.

A patra zi m-am dus la redacţie.

Sandu era la biroul său, calm, surîzător, cu guler scrobit şi cravată nouă. Citea şi îndrepta manuscrise...

— Foarte bun articol. Dar prea mult temperament. Învăţaţi-vă să fiţi mai calmi, mai îngăduitori.

— Cîtă putere de stăpînire — îmi spuneam ! — Ce mască ipocrită, cît cinism !

La ora prînzului, surîzătoare, cu un buchet de violete naturale şi parfumate înfipt în manşonul de astrahan, veni la redacţie Adina. Era veselă, ciripea ca o vrăbiuţă ce s-a rostogolit în zăpadă. Ne-a urat sărbători fericite şi ne-a poftit, în bloc, pe redactorii gazetei, la un pahar de vin şi la o felie de cozonac cu stafide. Şase inşi ne-am dus şi-am petrecut în apartamentul luminos al celor doi prieteni. O oră plină de tinereţe şi de voie bună.

Pe cît era de calm Sandu şi pe cît erau de bine dispuşi colegii de breaslă, pe atît eram eu de agitat, de preocupat. Nu mai înţelegeam nimic. Toată vina acestei fantasmagorii o dădeam pe mine însumi, pe atavisme necunoscute, pe spaime încercate de membrii familiei mele, îmi aminteam de-o mătuşă depărtată care închisese ochii într-un sanatoriu de boli nervoase. Îmi aminteam de un unchi al mamei despre care se spunea că e într-o ureche. Îmi căutam genealogii morbide, ca să-mi explic viziunile recente, stările sufleteşti neobişnuite prin care trecusem şi treceam. În acelaşi timp, îmi dădeam seama că, deşi poet exuberant, capricios, boem incorijibil, sînt în toate minţile şi că semnul de întrebare privea pe cel mai potolit, pe cel mai înţelept dintre noi, pe Sandu Cornea. Mă frămîntau cele două vizite ale lui, lugubre, în ajunul Crăciunului.

Nu puteam dezlega misterul. Trebuia, totuşi, să-l dezleg. M-a ajutat însăşi Adina.

Într-o seară de premieră, Sandu m-a rugat s-o iau şi pe dînsa la teatru, cu cele două bilete ale ziarului. El avea treabă la redacţie, pregătea numărul de-a doua zi al *Progresului.*

Piesa la care am fost cu Adina era cenuşie, plicticoasă şi se juca pe întuneric. N-am mai stat la final.

— M-am luminat ! îmi şopti, rîzînd, doamna Cornea la ultimul antract. Haidem la gazetă, să-l vedem pe Sandu !

Am ieșit de la Teatrul Național și ne-am coborît pe strada Matei Millo spre Sărindar, unde era redacția *Progresul*. Pe drum mi-am luat inima în dinți. I-am povestit Adinei toate emoționantele scene petrecute la mine acasă în ajunul Crăciunului, scene al căror erou era soțul ei și al căror nefericit personaj secund fusesem eu însumi. I-am descris stările mele sufletești de atunci, cazul meu de conștiință de mai tîrziu, îngrijorările, nopțile mele nedormite, i-am repetat toate chinuitoarele întrebări care mă frămîntau de-o săptămînă încoace. Adina m-a ascultat cu atenție, dar nu părea prea impresionată.

— Așa e Sandu ! mi-a răspuns ea cu simplicitate.

— Ce vorbă e asta „așa e Sandu“ ? sării eu indignat că drama prin care trecusem era bagatelizată într-o singură replică : „Așa e Sandu !“

— Dumneata nu-l cunoști ! mi-a răspuns Adina. Nu-l cunoaște nimeni. E un băiat liniștit, un soț și un prieten admirabil. Îl știi cît e de calm, de logic, de înțelept în tot ce face... Ca fiecare dintre noi, însă, are și el un punct slab, o obsesie, o nebunie, dacă vrei. O nebunie care nu e periculoasă. Pîn-acum o știam numai eu. Văd că ți-a dat-o în vileag și dumitale. Sper că ai să fii discret ! Să nu vorbești nimănui despre asta. În primul rînd să nu-i vorbești lui Sandu. Din fericire, el uită. Altminteri, cît e de bun, de delicat, ar suferi prea mult amintindu-și.

— N-am să-i pomenesc niciodată, cum am tăcut și pîn-acum. Dar aș vrea să știu — dumneata ești o ființă superioară, nu numai o soție devotată — aș vrea să știu de unde, de cînd are această obsesie, din ce motive ?

— Uite ce e cu Sandu. Înainte de a ne lua, eu eram aproape logodită cu un avocat de la Craiova, corespondent ocazional al gazetei. Într-o zi, Sandu a venit să organizeze redacția craioveană a *Progresului*. Ne-am cunoscut la un bal, la Teatrul Național. Am dansat de cîteva ori cu el. Ne-am plăcut, ne-am îndrăgostit, ne-am luat. Pentru el — și nu regret deloc — am renunțat la proiectul de căsătorie cu celălalt. Sandu m-a adus la București. Sîntem fericiți, precum bine știi. Din cînd în cînd, mă duc acasă la ai mei. La două-trei luni o dată. Lui Sandu însă i-a intrat în cap că tot îl mai iubesc pe

celălalt, că plecările mele sînt pretexte, că nu mă duc la Craiova să-mi văd părinții, ci pe fostul meu logodnic. Degeaba-i spuneam, degeaba-i spun și acum că Marincu mi-e indiferent, că, dacă-l iubeam, mă măritam cu el. Nu-i pot scoate din cap această copilărie. De cîte ori plec în Oltenia, Sandu devine melancolic. E prea delicat ca să mă oprească. Îmi cumpără bilet, mă ajută la făcutul geamantanelor, mă duce la gară, mă instalează în colțul cel mai bun al compartimentului și-mi spune liniștit, ca și cum mi-ar recomanda să nu stau la fereastră sau să nu trec dintr-un vagon într-altul în mersul trenului : „Dragă, dacă aflu ceva, să știi că eu te omor. Te omor, te tai în bucăți și te arunc în Dîmbovița, să știi ! Sau vin după tine la Craiova și te înec în Jiu !“ Apoi mă sărută frățește, îmi urează călătorie bună și nu încetează să-și fîlfîie batista pe peron pînă nu s-a depărtat întregul tren. Și asta se repetă automat, de cînd ne-am luat, la fiecare plecare a mea. De cîteva ori pe an mă amenință. De rîndul acesta nu mi-a spus nimic. La reîntoarcere, însă, mi s-a destăinuit : „Dragă, știi ce-am făcut eu cînd erai la Craiova ? Te-am omorît, te-am tăiat în bucăți și te-am aruncat în Dîmbovița. Un picior pe podul Mihai Bravu, altul la Abator, o mînă la podul Elefterie și alta la Palatul de Justiție. Trunchiul ți l-am îngropat în curtea bisericii Olteni, iar capul ți l-am păstrat în coșul redacției.“ „Bine-ai făcut, Sandule !“ i-am răspuns rîzînd, și n-a mai fost vorba. M-am obișnuit cu el. După ce-și debitează cupletul, uită. Redevine omul normal, ponderat, ordonat, meticulos pe care-l știm cu toții. Mă privești mirat. Am să-ți dau, dacă vrei, și o explicație psihologică sau, cum spun savanții, metapsihică. Precum știi, Sandu a scris și el versuri în tinerețe. Apoi s-a lăsat. Dar fantezia, imaginația își cere și ea dreptul la viață, la cuvînt. În fiecare an trebuie să se dezlănțuie o dată furtuna fanteziei. Voi, poeții, cu fiecare vers, vă descărcați de otrava imaginației. Vă eliberați cu fiecare articol. Bietul Sandu n-are numai povara propriilor sale reverii. Înmagazinează și scrisul vostru, articolele voastre politice, rubrica polițienească. Îl obsedează mai ales straniile „întîmplări din capitală“, reportajele senzaționale, pe care mi le povestește, în fiecare seară. Toate crimele care se-ntîmplă în București și-n provincie. Uneori, cîte trei și patru pe zi, înainte de-a apărea la gazetă, trec prin mîna și mintea lui, o mie de crime pe an. Atît sînge nu poate trece prin el fără să lase urme. Materialul acesta otrăvitor s-adună-n el, se grămădește, se comprimă, se umflă pînă face explozie. Încheierea : asasinatul meu imaginar. O gelozie absurdă, unită cu cine știe ce lecturi din copilărie, romane criminale, ziare, și relatarea celor mai recente omucideri îl posedă cu intensitate. În subconștientul său devine ucigaș și casap. Dar numai o oră, două. În răstimpul acesta, conștiința, luciditatea îl părăsesc. Îl stăpînește fantezia, ca pe somnambuli. După ce-a dat drum liber acestei supape, totul intră în normal, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Și viața continuă calmă, senină, cotidiană.

— Ciudat ! am șoptit, mai mult pentru mine.

— Care dintre noi nu-și are ciudățeniile, capriciile, reacțiunile lui nefirești, maniile, elucubrațiile lui ? îmi răspunse Adina. Fiecare cu nebunia lui ! încheie, amestecînd un surîs de indulgență cu o privire plină de melancolie, femeia tăiată-n bucăți.

UNCHIUL DIN AMERICA[1]

În anii copilăriei mele, într-o mahala depărtată a Piteștilor, oamenii o duceau greu. Vorbesc de oamenii de seama tatălui meu, tîmplar cu ziua, și de cei ca dînsul, care umblau din casă-n casă, unul cu fierăstrăul la spinare, altul cu povara de geamuri, altul cu grămada de donițe pe umeri, din curte-n curte strigîndu-și marfa, cerînd de lucru. Cînd găseau unde să muncească, veneau acasă frînți de oboseală și cu cîțiva gologani în pungă. De cele mai mult ori se-ntorceau cu mîna goală.

Mă întrebam în mintea mea de copil sărac : cine plătește birjele în care se plimbau cucoane frumoase, cu umbrela deschisă, ca să nu le ardă soarele ? Dac-aș fi văzut lîngă ele, sau pe capră, sau agățat la spatele trăsurii, vreun om cu rindeaua la subțioară, sau cu tolba de geamuri în cîrcă, aș fi zis că e bărbatul lor și că a cîștigat trei lei și acuma își duce nevasta la plimbare. Dar nu era nici un bărbat în trăsură. Cînd se opreau în fața cofetăriei, acele cucoane nu se dădeau jos, fiindcă venea repede chelnerul dinăuntru, le spunea „sărut mîna“ și le aducea înghețată verde sau dulceață roșie. Cucoanele nu le plăteau niciodată. Birjarul dădea bice cailor, chelnerul le spunea iar „sărut mîna“, măcar că nu-i plătiseră. Nouă nu ne-ar fi dat nici pe bani. Cîteodată pîndeam să luăm ceștile și farfurioarele din mîna cucoanelor cu umbreluță, să le ducem în cofetărie și pe drum să le lingem. Dar chelnerii ne luaseră la ochi, ședeau la pîndă şi se repezeau să ia ei farfurioarele şi ceştile. Măcar de le-ar fi lins ! Dar ei erau sătui de prăjituri, de dulceaţă şi îngheţată.

---

[1] Prima parte a acestei scrieri reia, într-o formă întrucîtva modificată, pagini din *Feriile copilăriei*, scriere autobiografică, apărută în volumul *Focuri pe Bărăgan. Nuvele*, București, Cugetarea Georgescu-Delafras, [1940], p. 129—141, retipărită în ediția de față, *Opere*, 9, p. 482—490.

Multe nu înţelegeam noi, care nu ştiam cum pot pica banii din cer, cînd părinţii noştri munceau de se speteau şi tot sărăcie lucie era în casă. Bunătăţile din fereastra cofetarului nu le mînca lumea pe degeaba.

Trebuia să plătească cineva cozonacii, cataifurile şi baclavalele.

Dar globurile acelea roşii, verzi, albastre, din grădinile boierilor ? Cine le cumpărase, cu ce bani ! Boboci de trandafir, tufe întregi se răsfrîngeau în ele. Cîteodată ne strecuram şi noi, copiii, în curte, să ne oglindim în bilele acelea mari, pline de culorile curcubeului şi de străfulgerările soarelui. Ne uitam la chipul nostru, răsfrînt în sticla rotundă, şi ne prăpădeam de rîs, văzîndu-ne mici, cu burta mare şi cu picioarele subţiri. Slugile ne luau la goană şi noi fugeam rupînd pămîntul şi rîzînd ca nebunii la amintirea chipurilor strîmbe din globurile fermecate.

Ceilalţi copii nu întîrziau prea mult în preajma jocurilor de curcubee, dar eu nu mă puteam despărţi uşor de o fereastră luminată, de o gînganie stacojie, ochiul-boului stropit cu picăţele negre. Cînd prindeam cîte o lăcustă, nu-mi venea să mă dezlipesc de ochişorii ei bulbucaţi, de aripioarele şi piciorușele ei plăpînde.

De mic îmi era sufletul plin de scăpărări minunate. Adunam frumuseţi mărunte, dacă nu în buzunare, măcar în amintire.

Întîi au fost nişte cioburi de porţelan însemnate, unele cu dungi de aur, altele cu flori albastre de nu-mă-uita, altele cu steluţe roşii ; cineva aruncase în pîrîiaşul din faţa şcolii spărturi de farfurii, care luminau limpede în apă. Eu le-am adunat repede, în mare taină, întemeindu-mi pe ele începutul comorilor de mîine.

Nu ştiu de ce mi se părea că sînt Aladin cu lampa fermecată. Visam în fiecare noapte că zbor, iar fărîmiturile de porţelan roiau în jurul meu, întraripate şi scînteietoare.

Într-o zi, pe inserat, a căzut în curte un gîndac mare cît briceagul. Aripile-i la început mi s-au părut verzi,

dar a doua zi s-au umplut de tot felul de culori, sclipind ca punctele de anilină verde din care ne făceam cerneală violetă.

Cînd a trecut întîiul tocilar prin mahalaua aceea depărtată a Piteştilor şi am văzut cum scapără din piatra ce rodea tăişul cuţitelor rîuri de mărgăritare viorii, scîntei de argint şi nisipuri de foc, am rămas pe gînduri şi n-am mai preţuit gîndacul mort şi cioburile îngheţate ale începutului meu de tezaur ; acea necontenită aprindere şi stingere de constelaţii minuscule, acele cozi de cometă înflăcărată ce aprindeau micul meu univers erau tulburătorii soli ai lumii care m-aştepta. Fulgere de aur şi de azur, în aşteptarea miraculoasei desprinderi.

Mai tîrziu, tatăl meu a găsit de lucru la Orşova. Ne-a luat pe toţi. Nu ţin minte cum am ajuns acolo şi cît am stat în acel orăşel. Pe urmă a trebuit să plecăm spre Bucureşti, unde se pare că tatăl meu, care-şi isprăvise cu bine treaba la Orşova, era să ia în lucru o bina întreagă.

Iată-mă şi pe Dunăre, coborînd spre Turnu-Severin, apoi spre Giurgiu, pe o amiază dogorîtoare. Pe fereastra rotundă, o palmă deasupra fluviului, al cărui ţărm nu-l vedeam, au curs ceasuri întregi, la vale, cruci de arhiereu, bătute-n nestemate. Pe fiecare creastă de val trecea, culcată, o cruce care-ţi lua ochii. Le-am arătat şi fraţilor mei. Ei mărturisesc şi azi că le-au văzut aievea, cu toate că părinţii ne-au spus de atunci că nu se poate.

Am venit la Bucureşti. În amiezile încinse, ca un... oştean, rupt din soare, venea, îmbrăcat într-o uriaşă armură de argint, negustorul de tinichele.

— Cazane, tave, ligheane bune avem !

Cu freamăt de legiune în derută, îşi dezbrăca pe trotuar platoşa ardelenească, răsărind înăduşit din mijlocul cazanelor, ligheanelor, cratiţelor, tăvilor şi a curselor de şoareci. M-am obişnuit curînd cu el. Nu mai era vremea cioburilor de farfurii şi gîngăniilor colorate.

Pe nesimţite, pribegia ochilor mei cercetători şi veşnic uimiţi s-a întors la mine însumi. A început jocul nălucirilor din suflet.

În sufletul meu se strecura, zi cu zi, imaginea unui unchi din America. Nu-l văzusem niciodată. Era un frate al mamei, despre care părinții mei vorbeau pe șoptite, ferindu-se de noi ; tata cu sprîncenele încruntate, mama cu ochii în pămînt. Nu știam dacă e așa, dar mi se părea că acel nenea Tudorache ori luase din zestrea noastră, ori păcălise pe bunicul, storcîndu-i ultimul ban ca să plece-n lume, ori îl sărăcise pe tata însuși. Mai știu că taina în care era învăluit acest om de departe îi țesuse-n casă un chip de penumbre care pe mine mă vrăjea. Mi-l închipuiam ca pe un căpitan de vapor din suplimentul de duminică al gazetei. Avea sprîncene groase, galoane de aur și favoriți, ca în pozele cu Franz Josef.

Cînd am învățat să citesc, mi-au căzut în mînă scrisori de peste Ocean. Unchiul de departe începea să se contureze. Îi aflasem povestea. Era foarte simplă. Plecase de vreo treizeci de ani. Avea douăzeci și opt pe atunci, făcuse de toate și nu izbutise nimic. Ispitit de scrisorile unor prieteni ce-și făcuseră oarecare rosturi pe acolo, voia să se căpătuiască și el. I se părea că țara noastră e prea mică pentru puterile și rîvna lui.

A plecat cu ultimele economii ale bunicului, costul călătoriei, precum și asigurarea existenței pe trei luni, pînă cînd va putea cîștiga și el ceva, în adăstarea milioanelor.

Mulți ca el au plecat goniți de sărăcia de acasă. Oamenii nu vorbeau decît de cei care încropiseră ceva prin străinătate, dar despre cei căzuți în lupta vieții, în goana după dolarii mincinoși, nu mai pomenea nimeni nimic.

Cîteva luni Tudorică n-a scris. Aștepta, se vede, să-și însoțească prima epistolă cu niscaiva bani pentru familia rămasă în țară săracă. Scrisori veniră multe, dar bani niciodată. Dimpotrivă, emigrantul, anunțînd viitoare afaceri mănoase, ruga familia să-i mai trimită ceva, ca să nu fie nevoit să se întoarcă tocmai cînd multașteptatele averi se iveau la orizont. Toată copilăria mea a fost plină de chipul necunoscut al unchiului Tudorache, plecat de ani întregi la capătul pămîntului și care își schimba mereu orașele de reședință.

Ultimele zile ale bunicului, ultimii săi bani fură închinați lui Tudorel, care nici nu venea, nici nu-și plătea datoriile. Bietul tata-mare a închis ochii fără măcar să aibă o veste bună.

După ce răposă bunicul, nenea Tudorache începu să scrie mamei. Dînsa îi trimitea bani, din puținul casei noastre sărace, spre marea supărare a tatii, om muncitor și econom, care nu înțelegea să ia de la gura copiilor pentru haimanaua de peste mare.

Mama îl îmbuna cu vorbe și speranțe.

— Lasă, Evghenie, că tot copiilor va rămîne averea lui Tudor ! Nu s-a însurat acolo, n-are urmași. Nu se poate să nu se pricopsească într-o zi... Ce-i dăm noi acum se va reîntoarce înmiit în buzunarele băieților tăi.

Biata mama ne învăța și pe noi să așteptăm norocul unchiului din America, și-n vremea aceasta ne îndemna să nu cheltuim prea mult, ca să avem ce-i trimite lui nenea Tudorache.

Noi cruțam cu dragă inimă cele cinci parale care ne picau din cînd în cînd, pentru un covrig cu susan sau două acadele, ca să-i dăm pentru unchiul din America.

Așteptam cu nerăbdare sărbătorile iernii, Crăciunul, Moș-Ajunul și Steaua.

Cu Moș-Ajunul, în afară de nuci, mere și colaci, pe care nu le puteam trimite, mai cîștigam cîte 30—40 de bani. Mîncam colacii, merele și nucile, iar banii îi încredințam mamei, tot pentru nenea Tudorache.

Veniturile cele mari, însă, ni le aducea Steaua, vreme de două săptămîni, pînă în seara Sfîntului Ion ; uneori cîștigam și la o băncuță pe noapte !

Bucuroși să-i trimitem acești gologani departe, eram fericiți să primim drept răsplată cîte o carte poștală ilustrată, cu vederi din orașele Americii, care se confunda în imaginația noastră cu însuși nenea Tudorache.

Asociam evenimentele noului continent cu numele lui. Nu se putea ca unchiul nostru să nu fi luat parte la congresele francmasonilor din New York, la ridicarea primilor zgîrie-nori din Chicago, la investițiile lui Edison, la asasinarea președintelui Mac-Kinley sau la vînătorile de Piei-Roșii.

Ni se părea că nenea Tudorache nu era un singur om, el se multiplica la infinit, avînd locuință și afaceri în fiecare oraș, participînd la toate evenimentele, consultat mereu, știind toate, amestecîndu-se în orice mare întreprindere yankee. Îl regăseam în toate reproducerile din reviste. Rareori ni se întîmpla să nu cădem de acord între noi care din senatorii sau bancherii americani, fotografiați în grup este nenea Tudorache.

Realizasem o imagine a lui mai vie decît a multor rude și prieteni de-ai tatii, la care nu ne uitam prea mult, fiindcă ni se păreau mediocri. Pe nenea Tudorache îl aveam permanent în inimile noastre.

Faptul că unchiul era sărac și avea nevoie de ajutorul nostru nu-l cobora din vîrful piramidei unde-l situaseră depărtarea în spațiu și imaginația fragedă și caldă a nepoților.

În tristețea copilăriei noastre, lipsită de neprevăzut și de afecție, el era neprevăzutul. O dulce bucurie de a face bine unui om în nevoie ne anima, ne înălța.

Fiindcă cel care se gîndea cu mai multă patimă la unchiul de departe eram eu, fratele meu mai mare îmi spuse, surîzînd misterios, că în curînd îmi va face o surpriză. Începuse școala. Înserările erau pline de fanarele copiilor din vecini; pepeni verzi, goliți de miez, cu o lumînare la fund și cu coaja străpunsă de tăieturi în formă de cruce, stea, semilună, romburi, ochi. Foiță de toate culorile acoperea aceste desene. Legați cu mai multe sfori petrecute în găurile scoarței, pepenii-felinare se legănau la porți, treceau strada luminînd misterios, tot mai multe, din zi în zi. Noi n-aveam nici o lanternă din aceasta, vegetală, și mă simțeam umilit față de copiii străzii.

Într-un amurg, ducîndu-mă spre casă de la școală, am văzut din curtea bisericii lume adunată în fața porții noastre, la celălalt capăt al străzii.

Am început s-alerg: pe măsură ce înnopta, printre case adia un miros subțire de cărbuni de lemn, aprinși cu petrol.

Pe ulițe lăturalnice, olteni strigau prelung și melancolic:

„A-ain gaz, petroliu, gaaaaz!"

Cînd am ajuns acasă, am rămas și eu uimit de priveliștea care uimea pe ceilalți; un tren de carton, cu o locomotivă și patru vagoane, era purtat de colo pînă colo, tras de sfoară de către fratele meu Mihai, inventatorul și constructorul acelei minuni, cu ferestre de toate culorile, luminate pe dinăuntru: roșii, galbene, verzi, albastre...

Tren înalt de douăzeci de centimetri și lung de aproape doi metri, pereții și roțile de carton, cu ferestre de foiță și osii de chibrit. Vagon pentru Paris, pentru Londra, pentru Vladivostok (cînta pe toate sîrmele de telegraf războiul ruso-japonez), iar ultimul, pentru America. Minunata jucărie își învîrtea într-un ritm sigur cele douăzeci de roți și putea fi întoarsă pe trotuar fără să se răstoarne... Cîțiva băieți, care alergaseră cu felinarele lor rotunde, se simțeau acum rușinați de bieții lor pepeni verzi, cu lumînarea de spermanțet, jucărie copilărească față de acea minune de locomotivă și vagoane de toate culorile. Paraschivescu I. Pepelea și-a spart fanarul de pămînt și l-a făcut bucăți. Iar eu priveam mereu la vagonul meu american, cu care puteam pleca, măcar în imaginație, spre țara de dincolo de mare.

Omul acela cafeniu, cu pene lungi în jurul capului, lipit pe ultimul vagon, nu era oare nenea Tudorache, în ultima lui transformare?

Cu cît creșteam, cu atît creștea și figura celui de departe, al cărui nume mama îl pronunța tot mai rar. Îi era teamă de încruntarea tatii, care vedea cum trec anii fără ca „aventurierul" să dea vreun semn de bună ispravă. Cu un surîs sarcastic și superior, tata ne sublinia povestea cu „unchiul din America", trăind pe spinarea unei familii nevoiașe, cînd era știut că oricine pleacă dincolo își întreține el neamurile și le lasă moșteniri la încheierea socotelilor.

Observațiile practice, spiritul realist al tatii mîhneau pînă la jignire idealismul nostru.

Ca să întrețină în noi cultul fratelui ei, biata mamă ne expunea avantajele bănești pe care le vom avea mai tîrziu de pe urma lui Tudorache, în a cărui victorie finală credea cu înfrigurată încăpățînare. Noi însă n-aveam nevoie de aceste asigurări, căci ziua de mîine n-o vedeam în chip de vulgare bogății.

Cei din urmă ani pe care îi petrecu tata pe acest pămînt au fost marcaţi de o înstrăinare între el şi copii din pricina unchiului din America. Nenea Tudorache era, pentru cei mici, marele calomniat.

O complicitate se iscase între mama şi noi, în favoarea celui de departe. Murind tata, credeam că ostilitatea împotriva şefului nostru spiritual va lua sfîrşit.

Dar n-a fost aşa. Fratele nostru mai mare, Mihai, luînd, oarecum, conducerea casei, se crezu obligat să moştenească şi resentimentul capului familiei împotriva emigrantului.

Nemaiputînd visa, căci greutăţile casei se făceau tot mai mari, Mihai — împlinise 17 ani — avea ceva din surîsul de ironie al tatii cînd vorbea de miraculosul cuceritor al Americii ; îi găsise chiar un nume : noul Cristofor Columb.

Ceilalţi copii înregistrarăm această schimbare de atitudine a lui Mihai cu mîhnirea care însoţeşte orice trădare.

După un an muri şi mama, cu marea durere de a nu-şi fi văzut visul cu ochii, privindu-ne ruşinată că ne-a înşelat atîţia ani şi cerîndu-ne parcă iertare că ne-a amăgit cu mincinoase bogăţii.

Trecură ani. Fiecare din noi trebuia să-şi facă vreun rost în viaţă.

Încetul cu încetul, imaginea de peste Ocean se ştergea din mintea noastră.

Nu mai aşteptam nimic de la nenea Tudorache, care trecuse de mult bărbăţia vieţii, fără să fi dat vreo veste bună. Ne scria tot mai rar, bănuind, fără îndoială, că prin moartea mamei se rupsese legătura sufletească dintre el şi nepoţi.

Dar nu numai această scumpă absenţă ne înstrăina de el : noi înşine, oameni în toată firea acum, nu înţelegeam cum se poate ca, atîtea zeci de ani, un bărbat sănătos, dornic să învingă pămîntul, cum fusese nenea Tudorache, să rămînă un neputincios o viaţă întreagă, să nu aibă nici forţa de a birui, nici curajul de a renunţa. L-am fi primit bucuros, i-am fi adăpostit amurgul printre noi, căci era singurul care mai rămăsese dintre bătrînii casei.

De ce nu venea ? De ce nu venea să-şi încheie zilele printre ai lui, în căsuţa mamei noastre, sora lui, căsuţă făcută din munca tatii, dar şi dintr-a ei ? Nu i-am fi cerut nimic. Nu l-am fi mîhnit cu nici o mustrare. Nu i-am fi adus aminte niciodată. Nu l-am fi întrebat nimic niciodată. Eram băieţi mari acum... Înţelegeam multe... Nălucirea vieţii sale pe continentul depărtat şi toate minunile pe care le aprinsese-n noi le-am fi trecut alături de scăpărarea bricegelor cu prăsele de sidef, alături de cărăbuşii cu mii de curcubeie-n aripile de cremene, alături de crucile episcopale ce lunecau pe Dunăre, la vale, într-o amiază însorită demult, alături de trenul de carton cu ferestre luminate al înserărilor din depărtata uliţă bucureşteană.

Dar n-a vrut să vină.

Fără-ndoială că mai aştepta ceva. Ultima lui încercare nu putea să nu fie încoronată de succes. Trebuia să izbutească într-o zi, nu se putea să nu izbutească !

Într-o bună zi a venit o telegramă din America, semnată cu un nume ardelenesc.

Ne anunţa moartea unchiului Tudorache, înmormîntat de colonia română din Cleveland.

Cel care telegrafia era însuşi preotul care-l slujise. Această veste punea capăt o dată pentru totdeauna basmului copilăriei noastre.

Un capitol de feerie se încheia. Dar, în curînd, a-nceput un alt capitol, mai sumbru, mai tulburător, vecin cu spaima : începură să sosească scrisori de la unchiul Tudorache pe adresa mamei.

Scrisorile unui mort pentru alt mort ! Corespondenţa cu unchiul Tudorache încetase de multă vreme. Nici el nu mai dădea semne de viaţă, nici noi nu-i mai scrisesem de luni întregi. Faptul că se adresa mamei însemna că n-a primit rîndurile noastre, prin care-i anunţam moartea fiinţei atît de dragi tuturora.

Scrisorile din America veneau acuma regulat. Erau datate înaintea telegramei, preotului român din Cleveland care ne vestise decesul.

Spunea unchiul Tudorache că după o viaţă lungă de lipsuri, de zadarnice încercări, de noi întraripări, are impresia că va izbîndi foarte curînd. E adevărat, e cam bolnav, nu vede nimic precis la orizont, dar membrii coloniei române sînt oameni de treabă, miloşi. L-au internat într-un spital, îl ajută, i-au promis o situaţie după ce se va face bine. Scrisorile unchiului Tudorache erau pline de optimism. Vedea viitorul mai roz ca niciodată. După mulţi ani de zbucium, putea, în sfîrşit, să se odihnească pe acel pat de spital.

Avea vreme să ne scrie mai mult acum. Ajunsese, în sfîrşit, la capătul suferinţelor. De la înălţimea bunului liman, putea să se uite înapoi şi să-şi recapituleze anii de lipsuri, de suferinţe, care nu o dată îl împinseseră în pragul disperării.

Acea încredere în viitor ne-ar fi cucerit şi pe noi, atît erau de elocvente paginile unchiului Tudorache, dacă telegrama care-i vestea moartea şi pe care o reciteam la fiecare nouă scrisoare nu ne-ar fi chemat la realitate.

Scrisori lungi, pline de greşeli de ortografie, adică scrise cu ortografia învăţată de el în copilărie, evocau peisaje şi întîmplări din viaţa americană a unchiului nostru.

Rînduri mici, multe, pe care aş dori să le tipăresc odată în întregime... Nu seamănă cu scrisul altor emigranţi care se laudă cu averea şi relaţiile făcute în lumea nouă, se fotografiază în faţa unui automobil care nu e al lor, pe peronul unei vile unde au fost invitaţi odată, întîmplător, şi pe care o trec drept una din proprietăţile lor...

Cine-i poarte controla ? Cine să le ceară socoteală de minciuna în care trăiesc ei singuri, fericiţi, că, în mediocritatea vieţii lor de peste Ocean, pot să stîrnească invidia celor rămaşi acasă ?!

Nu se lăuda, bietul nenea Tudorache !

Singura lui minciună, în care credea el însuşi cel dintîi, era nădejdea milioanelor de mîine. Cita în permanenţă viaţa bogătaşilor de pe atunci, Rockefeller, Vanderbilt, Morgan (Ford nu era cunoscut încă...), oameni plecaţi, ca şi el, de jos, copilărie şi tinereţe amărîtă, ajungînd unii miliardari, alţii preşedinţi de republică, alţii savanţi, ca Edison...

Ca şi el, cîţi nu lustruiseră ghete şi nu vînduseră ziare şi nu spălaseră vase în bucătăriile din porturi, ca s-ajungă, apoi, acolo unde au ajuns !

De ce nu l-ar ocroti norocul şi pe el ? De ce n-ar avea încredere şi în steaua lui, cînd atîţia şi atîţia se ridicaseră şi străluceau acum, preşedinţi de trusturi, directori de bancă, regi ai cutărei paste, fabricanţi de vagoane şi siropuri, creme pentru obraz sau pentru încălţăminte ?

Va munci, va răbda, cum au răbdat şi ei. Curajul nu va trebui să-l părăsească niciodată. Aceasta e prima lozincă a omului care vrea să-nvingă viaţa.

Cînd, silit de foame, se angaja la căratul gunoaielor, al fierului vechi, de pe un maidan pe altul, cînd îi curgea sudoarea broboane şi se vedea acoperit de funingine, el exclama cu amărăciune :

„Asta puteam s-o fac şi la Bucureşti ?“

Dar tot el îşi răspundea :

„Tot aşa a început şi miliardarul cutare !“

Lucrînd în fundul unei mine, de unde a fost concediat cu prilejul unei greve parţiale, clătina capul şi mîrîia :

„Puteam să fac asta şi pe Valea Jiului !“

Dar demonul izbînzii îi şoptea :

„Nu uita că a lucrat în mină şi cutare preşedinte de trusturi, la început !“

A mers ani îndelungaţi între descurajare şi avînturi noi nenea Tudorache.

Fiindcă în scrisorile sale postume amintea din cînd în cînd mamei „cum ţi-am scris acum doi ani“, sau „de „Crăciun ţi-am povestit cum am lucrat la bisericile protestante din Harlem“, curiozitatea ne-a împins să căutăm vechile lui epistole, teancuri întregi, puse în ordine, una după alta, de biata mama. În fiecare, el răspundea, se apăra de unele reproşuri primite din ţară. Fără îndoială, sora lui mai mică îl întreba cum se face că el n-a reuşit încă, în vreme ce alţii trimiteau fotografii şi bani. Unchiul Tudorache se explica. Spunea că în America e foarte greu la început, dar dacă-ai apucat să faci ceva, apoi norocul nu te mai slăbeşte. Nu e ca la noi, unde trebuie s-o iei mereu de la început, chiar dacă nu ţi-a mers bine din cînd în cînd.

„Am lucrat o vreme în Harlem, cartierul negrilor din New York, unde sînt o mulțime de biserici protestante. Întîi am măturat templul «Fraților moravi», închinat Sfîntului Jan Hus din Boemia. Dar n-aveam de lucru decît o dată pe săptămînă. Am trecut într-o altă bisericuță, a Sfîntului Petru-cel-Nou, a Sfîntului Petru-cel-Adevărat, nu-mi aduc aminte bine cum se chema.

Acolo slujea un olandez măruntel, chel, cu barba și cu pletele cărunte, leit capul păzitorului raiului. El vorbea negrilor despre fericirea care-i așteaptă pe lumea cealaltă. Spunea că el e Petru-cel-Veritabil. A fost nevoit să se exileze din pricina papei, care i-a luat locul. Patronul meu împărtășea noilor creștini învățăturile Mîntuitorului, susținînd că adevărații eretici sînt episcopii de la Roma, nu Calvin, Luther și el, Petru-cel-Adevărat.

Cînd se termina predica, în acordurile unui armonium mecanic, eu apăream de după o perdea, în brațe cu un uriaș carton pe care era pictat un cap de negru bătrîn, de trei ori mărimea naturală.

Dinții albi și regulați ai moșneagului care rîdea străluceau. Drept-credincioșii începeau să aplaude. Mica orgă ataca o arie populară, eu întorceam cartonul, pe dosul căruia erau scrise aceste patru versuri :

Faceți toți ca mine
Dacă vreți s-aveți dinți ca ai mei :
Folosiți cu toții pasta
Și peria «Veverița».

Întreaga asistență recita, apoi se punea să cînte, în acompaniamentul instrumentului mecanic, strofa care încheia atît de pămîntește evocarea paradisului biblic.

Cele patru versuri, tipărite pe foi volante, ilustrate cu viziunea raiului, cu Adam și Eva negri, în mijlocul unor plantații de banane, eu le împărțeam bărbaților, femeilor și copiilor negri, care părăseau extaziați micul templu.

Ochii lor erau plini de candidă lumină, iar dinții le străluceau ca ai moșneagului din reclama pastei și periei «Veverița».

Apoi măturam biserica, puneam scaunele la loc, examinam orga și plecam, la rîndul meu, dar mai puțin fericit decît urmașii lui Adam și-ai Evei de culoare întunecată.“

De la sfîntul Petre, unchiul Tudorache a trecut în parohia altui predicator, ce-și spunea „părintele ceresc“, adică Dumnezeu. Un Dumnezeu fără barbă, dar cu motocicletă, trei stenografe și doisprezece ucenici de tipografie, îmbrăcați ca heruvimi, care culegeau și imprimau în văzul tuturora cuvîntările, sfaturile și rețetele medicale pe care le improviza, la cererea asistenței, părintele ceresc.

Și Dumnezeu, ca și sfîntul Petre, recomanda, în foile volante distribuite gratuit neofiților, anumite produse farmaceutice.

Apoi pleca cu motocicleta la alt sector, unde-l ajungeam din urmă cu stenografele și cu heruvimii. Divinul părinte își împărțea cu o celebră misionară, care vorbea gratuit în cartierul negrilor, risipind numai fericire pentru ei în lumea viitoare.

Predicatoarea avea temple personale la New York, Chicago și Boston, care îi aduceau venit cît cea mai reputată cremă de ghete. Cîștiga milioane propovăduind cuvîntul Domnului : „Să nu-ți aduni comori pe pămînt, unde furii „le fură și rugina le ruginește... Adună-ți comori în cer...“

Dar nici sfinții, nici dumnezeii, nici inspiratele misionare nu-l scăpau de sărăcie pe bietul nenea Tudorache.

El povestea fără nici un umor peregrinările prin temple, comerțul cu apostolii moderni ai Mîntuitorului. Le povestea cu aceeași meticulozitate și indiferență de proces-verbal cu care-și desfășura momentele dramatice ale vieții, zilele flămînde, nopțile nedormite, cînd, alungat cu bîta de cauciuc a unui polițist, căuta o altă bancă sau o altă treaptă de piatră pe care să-și odihnească ciolanele frînte. Se învățase cu toate. Se consola gîndindu-se că și Vanderbilt și Rockefeller au suferit ca el, la început.

Îi ajungea această consolare ca să-și ducă pînă la capăt calvarul. Într-una din scrisorile lui cele mai deznădăjduite, al cărui final era, totuși, un imn adus curajului și tenacității, nenea Tudorache reproducea deviza unui milionar : „Munca ta proprie abia dacă-ți dăruiește pîinea cea de toate zilele. Marile averi se fac prin munca altora.“

Această lege era legea universală a celor îmbogățiți. Încropind ceva, el s-a gîndit să-și facă o fermă și să speculeze pe alții, conformîndu-se dictonului adevăratului învingător al vieții. Dar nu i-a mers nici cu exploatarea, fiindcă și meseria aceasta îți cere o anumită vocație, anumite daruri, pe care nu le poate avea oricine. Trebuie să fii egoist, neîndurat, ca să nu-ți pese de suferințele și de umilirea slugilor tale.

„Iar noi, soră dragă, știi că sîntem un neam de oameni timizi, care nu ne bucurăm la averea și ostenelile altora.

Dar nu va trece mult și atît tu, cît și dragii mei nepoți, cărora le sărut părintește fruntea, nu veți mai avea de răbdat. Am să vă trimit mii de dolari, precum și cartea miliardarului Morgan, a cărui viață a fost la început aidoma cu a mea. Am să vă aduc în America, directori la uzinele mele, fiindcă eu nu m-aș mai putea ocupa de ele, fiind obosit și cam bolnav.

Aud că-n țară e mare sărăcie. Mi-e milă de voi, dragii mei, că sînteți nevoiți a trăi acolo. Și pe-aici a fost mare criză, care m-a împiedicat, deocamdată, să reușesc. Multe bănci au dat faliment, greve peste tot, milionarii s-au trezit peste noapte cerșetori. Dar momentul dificil a trecut și-n curînd ne vom reface. Nu știu cum să mulțumesc Celui-de-Sus că mi-a dat gîndul să plec din mizeria de acasă și să vin aici, spre dezrobire, spre avuție. În curînd sper să vă dau veștile multașteptate.“

Bietul nenea Tudorache !

Aceste rînduri le scria cu trei zile înainte de-a muri, pe patul unui spital din Cleveland.

Nici în pragul bătrîneții nu-și schimbase extazele copilăriei, nici la apropierea morții nu renunțase la himera adolescenței.

Ce căutase el printre atîția oameni altfel pregătiți să-nfrunte viața ?

Ce căutase el în clocotul acela uriaș, neîndurat, spre care-l mînase nebunia marii aventuri, visul celuilalt tărîm, cu gîrle pe care curge lapte și miere, cu averi făcute peste noapte ? Ca toate vrăjile iscate din scrisorile mincinoase ale altora, plecați, ca și el, să joace dansul dolarilor, vîrtejul milioanelor, dar rămași, ca și el, în împărăția viselor de aur și-a realităților infame.

A murit bietul nenea Tudorache cu aceeași credință în suflet cu care adepții sfîntului Petru din Harlem întruchipează paradisuri făcute din plantații de trestii, nuci-de-cocos și banane, care sînt ale lor, pe care le lucrează pentru ei, protejați de străbunii Adam și Eva, negri ca și ei, mîntuiți, în sfîrșit, de suferințele pămîntești !

Unchiul Tudorache a murit printre străini, lăsîndu-ne singura moștenire scrisorile-i îngălbenite, lungile scrisori în care povestise mamei planurile, visurile, nădejdile victoriei sale. Mie mi-a lăsat voluptatea de a mă priva de orice bucurie mică a vieții, ca să pot agonisi și ajuta pe cineva care vrea să învingă pămîntul. Dezertor al marilor victorii, al plecărilor înaripate, îmi răscumpăram, în felul acesta, vina renunțării mele.

Nu, unchiul Tudorache n-a fost un om de rînd.

Frații mei ceilalți l-au uitat de tot.

Pentru mine el a rămas o amintire duioasă.

Poate că jertfa vieții lui m-a scutit pe mine însumi de marea călătorie... Ceea ce a făcut el aș fi făcut și eu, m-aș fi prăpădit ca și el, printre oameni care nu m-ar fi înțeles.

Și nu o dată, cînd am un ban de prisos, mi se umezesc ochii la gîndul că nu-i pot trimite, pe furiș, în amintirea mamei și a copilăriei mele, unchiului din America.

CEI TREI MUŞCHETARI

Vă voi povesti despre o noapte petrecută într-o atmosferă cu totul deosebită în Parisul din 1910, într-un palat de pe celebrul bulevard al Cîmpiilor Elizee, în societatea cea mai pretenţioasă a metropolei, printre duci, marchizi, oameni politici, mari financiari, diplomaţi şi actriţe celebre.

Trei tineri români. Eu eram cel mai tînăr, aveam vreo 20 de ani.

Ceilalţi doi, cu cîţiva ani mai vîrstnici, erau feciori de bani-gata, studenţi la Drept, viitori şefi de cabinet ai vreunui unchi ministru, viitori parlamentari şi gineri de moşieri, bancheri şi fruntaşi politici. Nu-şi prea vedeau de carte. Subvenţiile trimise de familie ei le cheltuiau în primele zile ale lunii, iar celelalte săptămîni trăiau din expediente. Băieţi buni, altminteri. Hahalere simpatice, descurcăreţi, fără un pronunţat simţ moral, nu se deosebeau întru nimic de ceilalţi studenţi români înstăriţi ai Cartierului Latin, acel centru al Parisului unde se află şcolile şi unde forfoteau, pe vremuri, mulţime de străini, boemi şi midinete, cartier a cărui viaţă şi farmec au fost celebrate de atîţia scriitori.

Sărac şi singur, mă împrietenisem cu cei doi compatrioţi, ca să nu fiu prea singur şi prea sărac : în compania lor, invitat de ei, puteam mînca, din cînd în cînd, la un restaurant luxos şi puteam petrece ore tîrzii ale nopţii pe terasa cafenelei „Fouquet“, de pe Champs-Elysées.

Seara ne puneam la frac şi, în căutarea aventurii, treceam Sena, spre centrul Parisului, pe marile bulevarde, în jurul Operei şi cabaretelor din Montmartre.

„Aventura“ era întîlnirea cu vreun român bogat, proaspăt picat din ţară şi care venea la Paris să se distreze, înainte de a se duce pe Coasta-de-Azur, să joace cărţi şi la ruletă în cazinourile de la Nisa, Cannes şi Monte-Carlo.

Tineri, eleganţi, intram în cele mai vestite localuri de noapte, uitîndu-ne de sus la ceilalţi clienţi, avînd aerul de-a căuta pe cineva care ne-aşteaptă. Şi nu o dată dădeam peste prada pîndită, bogătaşul moldo-valah, care ne poftea la masa lui.

Cel mai dezgheţat dintre noi era „şeful“, Stelică Fărcăşanu, odrasla unor latifundiari craioveni, al cărui tată fusese de mai multe ori ministru. Al doilea, Barbu Vuculescu, era şi el băiat de moşieri de pe la Buzău. Cunoşteau, prin părinţii lor, multă lume. Eu eram, cum v-am spus, cel mai tînăr şi mai timid. Fracul îl aveam împrumut, jobenul dăruit de un bucureştean care-şi luase doctoratul, plecase acasă şi n-avea cum să-şi care înalta şi rigida pălărie, ce i-ar fi încurcat bagajele.

Precum ştim, Fărcăşanu şi Vuculescu îşi mîncau bursa lunară în prima săptămînă, pierzînd la curse şi chetuind prosteşte : ştiau că nu vor muri de foame, aveau credit la proprietar, încredere în steaua lor şi-n generozitatea compatrioţilor, foşti şi ei studenţi pe vremuri şi care duseseră cam aceeaşi viaţă şi-şi retrăiau propria tinereţe în compania noastră.

Băieţii din Cartierul Latin ne porecliseră „Cei trei muşchetari“. Pe la 9—10 seara, ne scoteam armurile, adică fracul şi jobenul, şi o luam spre „Café de Paris“, „Café de la Paix“, „Café Anglais“ şi atîtea alte restaurante numite *cafés*.

Într-o noapte intraserăm într-un cabaret luxos din Montmartre. Un local plin de lume, pe care-l cercetam cu priviri vultureşti, imperiale, de oameni care-şi caută invitaţii sau amfitrionii. La o masă, trona, singură, o doamnă străină, destul de matură, foarte fardată, încărcată cu bijuterii şi care, văzînd că n-avem loc, ne surîse graţios şi ne pofti la masa domniei-sale. Ne oferi stridii, potîrnichi, şampanie.

Era şi ea, probabil, în căutarea „aventurii“. Trei domni tineri, arătoşi, foarte politicoşi, străini şi ei, îi măguleau, probabil, amorul propriu de frumusețe crepusculară. La un moment dat am remarcat că se uita, peste capetele clienților, la o masă unde supau două doamne, foarte elegante și ele, însoțite de doi domni impozanți și cărunți. Se cunoșteau probabil. Își aruncau zîmbete peste mese. Aveam impresia că amfitrioana noastră se fălește față de celelalte două străine, spunîndu-le, din ochi : „Voi sînteți două, cu doi bătrîni, eu sînt singură, cu trei tineri frumoși !"

Ne-a ospătat ca o adevărată nababă ; ne-a dat adresa hotelului unde locuia („Ritz") și ne-a informat că e singură la Paris și că i-ar face plăcere să ne mai vedem, să ieșim împreună.

Ocupați cu o delegație de economiști naționali, cărora le făceam pe ceronii și care ne răsplăteau cu mese copioase, n-am căutat-o vreo 10 zile.

Într-o seară, după plecarea cetei minsiteriale române, cum eram către sfîrșitul lunii, deci cu buzunarele goale, ne-am dus la hotel „Ritz", să căutăm pe ospitaliera doamnă. Dar plecase în ajun peste Ocean.

— Ce ne facem, fraților ? ne întrebă „șeful", Stelică Fărcășanu.

Fără o lăscaie, scoși ca din cutie, în pantofi de lac și plastron strălucitor, cu jobenele pe sprînceană, o luarăm spre Piața Concordiei, apoi pe strada paralelă cu Avenue des Champs-Elysées, o stradă mărginită de copaci stufoși, cu grădini și „hoteluri particulare" de mare bogăție. Între aceste luxoase „hoteluri particulare", adică locuințe de magnați, se află faimosul palat și parcul marchizei de Pompadour, astăzi reședința președintelui Republicii.

În fața unuia dintre aceste palate staționau echipaje strălucitoare și chiar cîteva automobile. Alte automobile și trăsuri de casă, cu vizitii împopoțonați, soseau mereu, aducînd o lume elegantă, care cobora pe peronul cu arbuști tunși și, pe o scară de marmură, acoperită cu un covor roșu, gros, pătrundea în vastele saloane, luminate de candelabre cu sute de lumini.

O recepție în mare stil.

— Ce-ar fi dac-am participa și noi ? zise Stelică Fărcășanu și o luă spre magnifica scară de marmură, urmat de Barbu Vuculescu, tot atît de important ca el.

Eu îi urmam la doi pași, trăind complexul de inferioritate al omului îmbrăcat într-un frac ce nu-i aparține.

La capătul scării furăm întîmpinați de stăpînii palatului, un domn și o doamnă, amîndoi cu părul alb, ondulat, și cu fața tînără și roză. Ne înclinarăm ceremonios, amfitrionii ne primiră surîzători și cam nedumeriți. Ne aflam în casa unui important personaj financiar, marchiz, în același timp, un metalurgist care avea numeroase uzine și sucursale în străinătate. Ne strecurarăm printre mulțimea de domni în frac și doamne în toalete somptuoase, strălucind de diamante. Nimerirăm, bineînțeles, la bufet, unde serveau valeți în livrele scăpărătoare. Pateuri de ficat de gîscă, sferturi de langustă, păstrăvi în aspic, fazani și potîrnichi se înșirau pe tăvi lungi de argint. Noi nu mai știam ce s-alegem. Ne ospătarăm împărătește. Am băut și multe cupe de șampanie.

Poate că am făcut rău, fiindcă această nobilă băutură ne-a dat o bună dispoziție și o vervă care se cereau consumate. Ne plimbam prin casa milionarului ca vodă-n lobodă, salutînd în dreapta și-n stînga, parcă am fi fost nepoții, moștenitorii acelui marchiz, magnat al metalurgiei. Invitam la dans domnișoare blonde și doamne mature pe care nu le cunoșteam, apoi le conduceam la bufet, cu înclinări grațioase de gentilomi.

— Fiți ca la voi acasă ! ne îndemna „șeful", Stelică Fărcășanu. Sus inimile !

La un moment dat se apropie de grupul nostru un găligan impozant, cu o cicatrice pe obrazul stîng. Își întoarse reverul fracului, ne arătă insigna de inspector polițienesc și, cu o mare politețe, ne întrebă :

— Invitațiile dumneavoastră ?

Cu aceeași politețe ne căutarăm în buzunare, unde, bineînțeles, nu exista nici o invitație.

— Faceți bine și ștergeți-o în doi timpi și trei mișcări ! ne sfătui, poruncitor, reprezentantul Securității publice.

— Înțeles, patroane ! răspunse Fărcășanu, salutînd cu două degete la tîmplă pe omul autorității, gest pe care-l făcurăm și noi ceilalți doi mușchetari.

O luarăm, cîteșitrei, spre ieșire, coborînd scara de marmură încet, cu demnitate, ca niște oameni ordonați, sătui de atîtea recepții și care n-au de pierdut nopțile la petreceri. Iată-ne afară.

Bine dispuși, întîrziam pe trotuar, neștiind încotro s-o luăm. Cînd, văzurăm, venind spre noi, pe ispectorul de poliție, însoțit de alți doi tipi.

— Domnul marchiz regretă plecarea dumneavoastră și vă roagă insistent să vă reîntoarceți ! ne comunică, foarte amabil, polițistul.

Era ceva straniu în această invitație.

— Regretăm... dar trebuie să fim acasă înainte de miezul nopții !

— Vă rog ! insistă, poruncitor, omul cu cicatrice.

Și cei trei agenți ai ordinii ne luară de braț și ne traseră după ei pe treptele de marmură acoperite de covorul roșu. O tăcere ciudată domnea acum în somptuosul palat, cu ușile închise și păzite, ceva insolit. Pasămite, cîteva minute după plecarea noastră, doamna cu părul alb și ondulat, patroana recepției, constatase dispariția triplului ei colier de perle veritabile.

Poliția, prezentă, ca totdeauna, cu discreție, la aceste recepții, unde strălucesc giuvaeruri de miliarde, percheziționa pe fiecare invitat.

Printre aceștia, era bătrînul duce de Montmirail, șeful uneia dintre cele mai vechi familii ale Franței, un aristocrat scăpătat, dar de mare prestigiu, pe care nobilimea și burghezia înstărită erau foarte onorate să-l aibă la seratele lor.

— Eu nu permit să fiu percheziționat ! răspunse cu fermitate ducele polițaiului care-l invita să-și arate buzunarele.

Se făcu un cerc în jurul venerabilului moșneag. Copoiul Siguranței nu îndrăzni să insiste.

Deodată, în tot salonul trecu un freamăt de satisfacție : amfitrioana își găsise colierul de perle, care, prin rochia decoltată, îi căzuse în sîn. Se făcu o mare destindere. Grupurile se sparseră, alte grupuri se închegară.

Cei trei mușchetari se apropiară de șeful casei Montmirail.

— Domnule duce, i se adresă Stelică Fărcășanu, sîntem trei tineri români care ne permitem să vă felicităm pentru ținuta demnă de un mare aristocrat pe care ați avut-o adineauri !

— Tinerii mei amici din România — ne răspunse ducele de Montmirail — n-am făcut-o dintr-un orgoliu de castă, dar aveam în buzunarul pantalonilor un sadviș, pe care-l luasem de la bufet pentru dejunul de mîine, și nu voiam să fie văzut !

PRINŢUL MOLDO-VALAH

Printre tinerii trimişi de părinţi să înveţe Dreptul la Paris era şi Teodor Polizu-Roznovanu, zis Toto, căruia i se spunea Prinţul.

Era aproape un bărbat, înalt, frumos, cu ochii albaştri, grei de vis, cu mîini splendide, cu maniere alese.

Fiu al unui moşier din Moldova, el primea lunar de-acasă o mie de franci, sumă care întrecea pe a celor mai răsfăţaţi dintre colegii săi, al căror plafon nu trecea de trei sute de franci lunar, sumă cu care se putea trăi destul de binişor. Cît despre ceilalţi băieţi săraci din Cartierul Latin, trăgeau pe dracu de coadă, cu îndîrjire şi entuziasm, fericiţi că se aflau în oraşul-lumină, plini de iluzii pentru viitorul care ne aştepta.

Toto Polizu-Roznovanu ducea, într-adevăr, o viaţă princiară cu cei o mie de franci pe care-i primea la Paris lunar.

În primele luni era pilotat de un gnom numit Niţă Jincă, de care-şi aduc aminte toţi studenţii din Cartierul Latin şi care se ocupa cu jocul curselor de cai. El cunoştea bine lumea jocheilor şi aducea informaţii precise privitoare la caii ce vor ieşi la cursele de duminică la Longchamps.

Cumpăra bilete pentru prietenii săi înstăriţi şi nu o dată le aducea cîştiguri însemnate.

Se sfătuia cu ei pe ce cal să ponteze, dar nu totdeauna cumpăra biletele. Spunea numai c-a cumpărat. Şi cînd calul favorit bătea pe ceilalţi, plătea cîştigul, că n-avea încotro. Făcea o stranie echilibristică financiară, care-i permitea să-şi ducă viaţa de azi pe mîine.

Toţi studenţii români din preajma anilor 1900 şi mai tîrziu îşi aduc aminte de Niţă Jincă. Picase într-o zi la

cafeneaua „Vachette". Pusese geamantanele pe masă. Pe unul din ele scria: „Niţă Jincă", dar pe celălalt: „Idem".

Urcat pe o masă a cafenelei, unde ştia că se adăposteşte tineretul moldo-valah, exclamase în auzul tuturor clienţilor:

— *Je Roumain.*

— Dă-te jos, tipule, că ne faci de rîs! îi strigase unul dintre clienţii români, şi-l adoptară cu toţii.

Se învăţase cu viaţa studenţilor Cartierului Latin, ca şi cum trăia de o viaţă întreagă acolo. Într-o lună cunoştea Parisul mai bine decît toţi cei care locuiau în Cartierul Latin şi „dincolo de apă", adică peste Sena.

În cartierele prestigioase ale bătrînei Luteţii, el fu prezentat Prinţului, care-l luă sub ocrotirea sa. Niţă Jincă era un cicerone foarte înzestrat şi începuse să-l ducă pe Toto la cluburi clandestine, unde juca *baccarra* şi *chemin-de-fer.*

Prinţul prinsese gustul jocului de cărţi, al curselor de cai de la Longchamps, al cabaretelor din Montmartre, al localurilor şic mult mai interesante pentru el decît cursurile de la Sorbona.

Ştiindu-l plin de farmec şi înrudit cu toată protipendada Bucureştilor şi a Iaşilor, părinţii lui Toto Roznovanu erau încredinţaţi că, o dată revenit în ţară cu diploma de doctor în Drept, va face o admirabilă carieră politică. Prinţul preferă însă o carieră mondenă.

Cei o mie de franci pe care-i primea lunar îi înlesneau începuturile fastuoase. Maică-sa îl răsfăţase. Tatăl său, boierul Radu Polizu-Roznovanu, fusese şi el, la vremea lui, un parizian remarcabil, tocase zestrea soţiei sale, născută Pandelidis, fiica arendaşului grec, care se umpluse de bani administrîndu-le latifundiile.

Erau mîndri de odrasla lor, care intrase în lumea cea mai bună a Parisului şi se perfecţiona în cunoaşterea limbii franceze, pe care o vorbea într-un încîntător accent francez-român, ceea ce îi adusese în lumea cluburilor renumele de Prinţul moldo-valah.

De la o vreme, lui Toto nu-i mai ajungea mia de franci, trimisă de Radu Polizu-Roznovanu, şi reuşise să-şi mai facă rost de altă mie linguşind pe maică-sa, născută Pandelidis, care venise din Salonic cu tot snobismul grecesc al castei ei.

Românii bogați care-l întîlniseră la Paris pe Toto și cu care el se purtase ca un înger îl lăudau părinților, îi elogiau purtările din societate și farmecul cu care cucerise anumite cercuri pariziene.

De acest farmec își dădea seama și Toto, care, cu 2 000 de franci lunar, deschidea toate porțile croitorilor și ale negustorilor de lenjerie. El devenise favoritul directorilor de restaurant și visa o viață de milionar cosmopolit. Putu pătrunde în cluburile unde se pierdeau și se cîștigau, în fiecare noapte, sute de mii de franci.

Prințul moldo-valah juca și el la sume mari. Demonii ispitei îl cutreierau, îl făceau să cîștige mult și îi deschideau poftele de cîștiguri fabuloase.

Într-o bună zi, o veste tristă i-a sosit de la București. Mama lui, doamna Pandelidis, murise de inimă, binecuvîntîndu-l pe patul de moarte și lăsîndu-i toată imensa ei avere, compusă din douăzeci de moșii în Muntenia și Moldova.

Scrisoarea de doliu tatăl său, Răducu Polizu-Roznovanu, o însoți cu un codicil, cel puțin straniu : îl sfătuia să intre în locuri mai alese și să joace ca un adevărat prinț de poveste pe sume mari, care îi vor aduce alte sume și mai mari.

Conul Răducu îl mai informa că auzise de eleganța cu care fiul său, Prințul, juca și-i dădu o scrisoare către președintele clubului numit „Cercul regal“, care-și avea sediul pe Champs-Elysées, deasupra cafenelei „Fouquet's“, alături de apartamentul celebrei artiste de la Comedia Franceză, Cecil Sorel.

Scrisoarea boierului moldo-valah, prin care-și recomanda odrasla membrilor mai importanți ai clubului, a făcut un efect fulgerător asupra prietenilor de odinioară, colegii din „Cercul regal“.

Tînărul Polizu-Roznovanu fu primit cu mult entuziasm : acești onorabili conți și marchizi auziseră ce avere imensă moștenise noul lor coleg de masă verde și-l primiră ca pe un prinț veritabil ce era.

Tatăl său, conu Răducu, nu-i dădea sfaturile cuminți ale unui părinte iubitor și îi propuse, dacă are nevoie

de bani, să nu-și vîndă moșiile vechililor sau cămătarilor, ci lui însuși, care îi va plăti mai bine decît alții, iar latifundiile vor rămîne tot în familie.

Conu Răducu începu să-i cumpere una după alta moșiile risipite de-a lungul mănoasei Moldove, iar Toto, care se pregătea să devină un mare senior, începu să desfacă fișicurile cu galbeni cu o dexteritate și o eleganță rareori văzute la „Cercul regal“ din Champs-Elysées și la „Cercul sportiv“ din Rue Voissy d'Anglas.

Într-o noapte, cînd s-avîntase prea mult, Toto pierdu o moșie întreagă, prima din cele vîndute tatălui său, și îi scrise să-i mai trimită banii și pe a doua moșie, fiindcă cu întîia a avut ghinion.

Conu Răducu se grăbi să-i satisfacă cererea, sfătuindu-l, în același timp, să joace cu mai mult curaj, fiindcă marile averi așa se realizează.

El începu să se afișeze cu metrese pe care le lua capetelor încoronate, marilor bancheri, proprietarilor de cai de curse de la Londra și din Paris. Începu să facă pe Mecena, încurajînd artele și deschizîndu-și noi centre de influență.

Pe Niță Jincă îl îmbrăca în costume persane și indiene și-l punea în contact cu lumea cea mai bună a Parisului, prezentîndu-l drept pașă egiptean sau maharadjah.

Niță Jincă cunoscu o glorie pe care nu o cunoscuse la cafenelele „Soufflet“ și „Vachette“. Acum nu mai spunea *„je Roumain“*, ci se făcea *„je marquis albanais* și mare duce de Lituania“. El fu de față cînd prințul moldo-valah pierdu prima moșie a doamnei Pandelidis, pierdere care-l cutremură adînc.

Unei actrițe anonime și celebre demimondene Yvonne de Valbelle i se năzări să aibă teatrul ei propriu, unde să se joace piese scrise înadins pentru ea.

Montările fastuoase ale acestor piese îl costară pe Toto al nostru mii de ludovici. Acești ludovici zburau vertiginos, ca și aurul pierdut la cărți. Una după alta, moșiile se duceau, fostele proprietăți ale doamnei Pandelidis.

Dar nici una din aceste pagube nu-l costase cît prima.

La un moment dat, paguba pe care o adusese pierderea primei moşii îl împiedica să mai poată satisface pretenţiile nemăsurate ale mediocrei şi pretenţioasei actriţe pentru lansarea căreia subvenţionase în mod cu totul inutil montarea piesei unui tînăr poet dramatic, piesă în versuri, scrisă înadins pentru *Mademoiselle* de Valbelle. Yvonne juca în cele cinci acte patru roluri diferite, în care avea apariţii superbe : un paj, o castelană, o madonă şi o gitană, dar nici un accent patetic.

Drama romantică a tînărului nou Victor Hugo avu şase reprezentaţii, spre dezolarea Yvonnei, a autorului, a directorului şi a lui Toto, care începu să caute alte satisfacţii. Cele de mecenate nu-l mai interesau. Erau prea costisitoare şi nu-i ofereau emoţiile pe care începu să le caute aiurea.

Nici unul din rafinamentele vieţii de aristocrat nu scăpă feciorului conului Răducu de la Bîrlad. Abia mai bîiguia limba natală, cu accentul distins al parizianului, accent care, pînă acum cîtăva vreme, era visul şi practica supremă a băieţilor noştri de familie. Ca să nu-şi piardă acel prestigios accent, Toto evita contactul cu alţi români.

Se gîndea la o eventuală căsătorie cu o nobilă franceză, dar nu cunoştea nici una, fiindcă trăia în marginea bunei societăţi. La club întîlnise cîţiva baroni şi marchizi scăpătaţi, dar nu-i propusese nici unul să-l înfieze, contra unei anumite sume, şi să-i lase un nume răsunător, de localitate medievală.

Îl impresionase pe Toto acel Dieppe pe care şi-l pusese în coada numelui un bătrîn prinţ român, plecat de tînăr în Franţa, mort şi îngropat acolo. Mult aur cărase şi multă muncă românească acel vestit senior moldo-valah, pe care alţii, mai tineri, căutau să-l imite.

Pe măsură ce se cufunda în traiul îmbelşugat al străinului de marcă, Toto al nostru prindea gustul unui fast din ce în ce mai strălucit.

Festinurile lui trebuiau să consume vînaturile şi peştii cei mai rari, vinurile cele mai fine. Să întreacă *menu*-urile cele mai încărcate, despre care vorbeau gazetele de specialitate.

Croitorii Parisului nu-l mai mulţumeau. Îşi încerca, îşi plătea costumele şi le lăsa neridicate. Începu să se îmbrace şi să-şi spele rufele la Londra, unde se ducea cu prilejul curselor, la care, în lipsa bătrînei regine Victoria, participa prinţul Galilor.

Închirie un *yacht,* aşteptînd ca, la vînzarea unei alte moşii, să-l cumpere. Vîndu tatălui său şi a treia moşie maternă, pe care a pierdut-o într-o singură noapte, la club, sfidînd pe un rege american care deţinea trustul pastelor de dinţi.

O poveste întreagă şi cu această noapte de joc. Prinţului nostru îi intrase în cap să cumpere un castel pe coasta Angliei. Îi povestise unchiului său, ministrul de la Londra, cum fusese invitat de un lord sau mare industriaş, sau amîndouă titlurile la un loc, să petreacă trei zile la proprietatea lui de la ţărmul mării.

Diplomatul român a fost găzduit într-o cameră spaţioasă, mobilată în vechiul stil scoţian, o copie identică a dormitorului Mariei Stuart. Mai erau invitate alte douăzeci de persoane din lumea ambasadelor. Castelul, pătrat, ocolind o mare curte interioară, avea numai pentru musafiri treizeci de odăi. Unchiul lui Toto a petrecut prima noapte în această încăpere, cu splendidă vedere spre ocean.

Cînd a venit să se culce, şi-a găsit geamantanele desfăcute.

Fiecare obiect, haine, rufărie, pantofi, halat, piepteni, perii erau frumos aranjate, la locul lor, pe masa de toaletă, în scrinuri şi-n dulapuri. Contrariat de această indiscreţie a oamenilor de serviciu, care îi cotrobăiseră prin lucruri, el îşi strînse calabalîcul şi-l vîrî la loc în valize, pe care le încuie.

A doua zi, la dejunul matinal, amfitrionul îi spuse surîzînd să aibă încredere în vechii servitori ai castelului şi să nu-şi mai ferece geamantanele. Acest lucru ar jigni pe bunii şi devotaţii camerieri.

A doua noapte ministrul român o petrecu în altă odaie, care dădea în parcul plin de uriaşe tufe de ortensii. Era un dormitor luxos, mobilat în stil francez, secolul Ludovic al XV-lea.

Toţi invitaţii erau purtaţi, în fiecare zi, astfel, din cameră în cameră, ca să se bucure de diversitatea peisajului.

Reprezentantul României dormi a treia și ultima noapte într-un salon modern, care avea ferestrele spre curtea interioară a castelului; se stîrnise, pe înserate, o mare furtună: invitații nu s-ar fi putut odihni în liniște din pricina zgomotului valurilor și al copacilor din parc vînzoliți de uragan și atunci fuseseră găzduiți în apartamentele care înconjurau această curte interioară, ferită de curente.

Pe Toto descripția vechiului palat, cu odăi pentru treizeci de musafiri, l-a impresionat adînc. Voia să aibă și el unul la fel, cu servitori bătrîni și credincioși, care se simt jigniți dacă-ți ferești geamantanele. Unde va găsi banii necesari, castelul și acea domesticitate stilată? Va trebui totuși să găsească toate acestea. Nu se putea să nu le găsească.

Banii îi va cîștiga la „Cercul regal“ din Champs-Elysées de la regele pastelor de dinți.

Oare un frate al bunicului său dinspre mamă n-a cîștigat la cărți un domeniu întins, cu vechi și încăpător conac boieresc la mijloc? N-a cîștigat-o la cărți și pe nevasta celui ce pierduse moșia și conacul?

Toto Roznovanu-Polizu se credea un ales. Nimic nu-i putea rezista. Orice dorință trebuia să i se împlinească, fiindcă el se născuse cu stea în frunte, adică stăpînitor a douăzeci de moșii. S-a întîmplat însă ca norocul să fie de partea americanului... Ca să cîștige un castel pe coasta mării engleze, prințul moldo-valah a pierdut o moșie din țară. O moșie întreagă, cu satele, uneltele, ogoarele, grădinile și țăranii care munceau toate acele pămînturi. Simți greu această lovitură.

Mai avea atîtea și atîtea moșii pe care vicleanul său părinte, Radu Polizu-Roznovanu, i le cumpăra cu un preț foarte scăzut, pretinzînd că tot lui îi va veni diferanța cînd el, conu Răducu, nu va mai fi pe această vale a plîngerii.

Toto reflecta: nu era să le piardă pe fiecare într-o noapte. Dimpotrivă, cînd îi vor sosi banii pe a patra, își va scoate pe cei pierduți pe a treia și va mai cîștiga alte două-trei. Cu toate aceste gînduri optimiste, paguba pe care o încercase îl apăsa prea greu.

La club, în fața companionilor mesei verzi, știuse să rămînă calm, surîzător, punînd în valoare acel „flegm britanic“ de care îi vorbise de-atîtea ori unchiul său, diplomatul de la Londra.

Dacă nu i-ar fi intrat în cap să cumpere un domeniu britanic, n-ar mai fi pierdut unul moldav.

Știuse bine să-și ascundă supărarea în fața celorlalți membri ai cercului, vînturînd, alene, cu mîinile sale splendide aurul vechi al ludovicilor și aurul nou al banilor republicii. Mai mult: oferise chiar rivalului o sticlă de șampanie. Tot el. Gest boieresc.

Plecau, unul după altul. Nimeni nu se oferise să-l întovărășească. Un om care a pierdut e contagios. Ghinionul se ia.

Și, totuși, cineva-i rămăsese credincios.

*

Se pomeni bătut pe umăr de un omuleț sprinten, care se luase după el, un stîlp al tripoului, vicontele de Bragelona, un individ de vreo 50—60 de ani, cu fața palidă a noctambulului-cocainoman, cu mustățile și bărbuța de aceeași culoare spectrală a obrazului. Părea că și-ar fi muiat tot capul în făină.

Vicontele de Bragelona purta un monoclu cu șnur negru, jiletcă și ghete albe. Avea ceva dintr-o altă lume, ceva fantomatic, ireal. Om din Marte? Vrăjitor de teatru? Doctor Coppelius sau Caligari, director de circ, clovn pensionar, maestru de balet, șef de protocol sau *tapeur,* pianist în casele cu storurile trase? În zorile livide, el apărea cu toate aceste avatare jucătorului de cărți, încă amețit de imensa pagubă a nopții. I se părea acel om ciudat, o pasăre de noapte făcută din cenușă, un phoenix care s-a renăscut, o mogîldeață de praf alb care s-ar fi spulberat la prima adiere de vînt, un manechin de ceară, ursit numai vieții nocturne și care s-ar fi topit în primele raze ale soarelui.

Numitul viconte surprindea prin aparența lui stranie și mai ales prin numele său. Se explica imediat, jenat și mieros:

— Într-adevăr, e ciudat să mă recomand aşa, dar nu e vina mea. Aşa mă cheamă. Nu-mi pot schimba numele strămoşesc fiindcă Alexandre Dumas a avut fantezia să-şi boteze aşa un erou de roman!

Vicontele de Bragelona, care se purtase totdeauna ceremonios cu prinţul moldo-valah, care nu-i ceruse nimic niciodată, îi vorbi şi de rîndul acesta parcă mai politicos ca de obicei, serviabil pînă la umilitate, linguşitor pînă la dezgust. Dar Toto nu era dezgustat. În starea lui de suflet, cuvintele colegului de club îi făceau bine, îi dădeau curaj.

— Aţi pierdut cu o eleganţă supremă, monseniore! Se cunosc secolele princiare! Astă-seară aţi avut un ghinion, un ghinion neobişnuit. Dar n-are importanţă. Cu atît mai formidabilă va fi revanşa. Am urmărit toată vremea siguranţa, calmul cu care aţi jucat. Un semizeu! Pe măsură ce pierdeaţi, mă gîndeam la cîştigurile înzecite care v-aşteaptă! Dar nu la *baccara,* nu la *chemin-de-fer!* Destinul excelenţei-voastre e la ruletă. Plecaţi la Monte-Carlo, monseniore! Veţi face să sară banca. Imponderabilii sînt mult mai activi în goana căişorilor, magia voastră personală se va exercita mult mai intens acolo decît la mediocrul, la absurdul joc de soţ sau făr'dă care este bacaraua. Îmi permit să vă ofer concursul meu. Am un sistem personal de calcule... un sistem infailibil. Cînd inima vă va spune, stau la dispoziţia excelenţei-voastre. Vă voi urma pe Coasta-de-Azur. Eu am sistemul, dar îmi lipseşte magia. Excelenţa-voastră are magia. Vom reuşi. N-aveţi să-mi faceţi decît un semn. La ordinele voastre, monseniore!

Omuleţul salută adînc, fără să intre în alte explicaţii, şi se depărtă repede, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l prindă răsăritul soarelui şi să-l volatilizeze.

Teodor Polizu rămase iarăşi singur. Speranţa unor cîştiguri fabuloase pe Coasta-de-Azur nu-l consola de imensa pagubă reală pe care o încercase.

*

În răcoarea sfîrşitului nopţii de vară, coborînd Avenue des Champs-Elysées, el vedea cum mijesc livizii

mesageri ai aurorei pe obeliscul din Piaţa Concordiei, pe copacii Tuileriilor, pe acoperişele Luvrului.

Singur, descurajat, frînt, junele *clubman* simţea un gust de cenuşă pe cerul gurii. Sufletul îi era pustiu, fără nici un îndemn spre ziua de mîine. Măcar de-ar fi putut să se ameţească, adineauri, cînd ciocnise cu americanul. Dar nu reuşise.

Fumul şampaniei trecuse prin el ca un simplu pahar de apă minerală. Era lucid, superlucid. Ar fi vrut să cunoască acea uşoară beţie care face sîngele şi sufletul să spumege optimist. Nu-i era dat! Toto nu putea să se îmbete, oricît ar fi băut. De cîte ori n-a încercat să cunoască această euforie! Alţii erau veseli, vorbăreţi, entuziaşti după cîteva pahare. El, dimpotrivă, se întrista pe măsură ce partenerii deveneau mai exuberanţi. Îi va fi scris şi lui, cîndva, să cunoască întraripare a pe care ţi-o dă un vin vechi, o cupă de şampanie după o masă bună?

Iată, ce n-ar fi dat el acum să coboare şoseaua clătinîndu-se, să se ducă acasă şi să se culce îmbrăcat, să reîndoarmă, să uite banii pierduţi, să aştepte alţii, să reînceapă, să se refacă.

Clubul unde jucase era deasupra cafenelei „Fouquet's“, în colţ cu Avenue d'Alma, iar locuinţa lui pe bulevardul Saint-Germain. Faubourgh Saint-Germain! nume prestigios, cuibul aristocraţiei franceze. De aceea se şi mutase acolo.

Nu-i venea să se ducă acasă. Ar fi umblat la infinit. Simţea în el prezenţa unui strigoi rătăcitor. Parcă nu era din această lume. I se părea că acasă îl aşteaptă cineva, să-l mustre. Poate el însuşi, într-o oglindă.

Mai avea o bucată de drum. Cele din urmă stele păleau pe cerul vînăt. Coaja arborilor şi primele frunze moarte miroseau a început de toamnă, deşi vara bătea din plin. Toto voia să se gîndească la altceva, dar amintirea imensei pierderi îl împungea ca un jungher. Niciodată nu fusese atît de deprimat. Îl mai sleia şi o oboseală fizică. Parcă voia să se ascundă. De cine? Mai mult căzu decît se aşeză pe o bancă, într-un colţ retras sub un grup de arbori. Se simţea dîrz, încordat, plin de ură. Nu se ura pe sine însuşi, autorul propriei sale decăderi, şi nu-l ura pe americanul care-i cîştigase moşia. Era ostil în general.

Ar fi voit să se judece, să se acuze, dar nu ştia de ce să se acuze, în ce categorie de oameni să se aşeze. De cîte ori nu-l găsiseră zorii pe aceeaşi Avenue des Champs-Elysées, cîte nopţi nu le pierduse aşa, la masa verde, între noctambuli ca el, între feciori de bani-gata, care trăiau în preajma societăţii, nu în viaţa normală, plină, viaţa zilei de muncă şi de alese desfătări... „Un noctambul, în marginea societăţii"...

În momentul cînd găsi această formulă, auzi, sub el, un sforăit, apoi glasul dogit al unei bătrîne care vorbea în somn :

— *Chéri,* nu te agita !

Se ridică, neliniştit. Sub bancă, în acel colţ tăinuit, ferindu-se de agentul de stradă, dormea o bătrînă, una din acele cerşetoare pe care le întîlneşti şi astăzi la ora bufniţelor şi a liliecilor... Iarna stau culcate pe cîte un grătar al metropolitanului, pe răsuflătoarea unde aerul care vine de sub pămînt e mai cald decît al văzduhului. Jumătate nebune, îmbrăcate în zdrenţuite rochii de bal, cu pălării care au fost la modă în 1890, cu pene colorate, decolorate, jumulite şi pleoştite, aceste femei bătrîne şi sulemenite se strecoară prin viaţă, în marginea vieţii şi a societăţii, sărmane păsări de noapte, fără cuib, fără familie, fără prieteni...

„*Cheri,* nu te agita !" strigase femeia în somn.

Prinţul Theodor Polizu-Roznovanu se ridică mai mult dezgustat decît speriat, ieşi în lumina zorilor... Tînăr, frumos, bogat, dispreţuitor, el nu s-ar fi gîndit o clipă că, în fond, cu tot contrastul dintre el şi cerşetoare, era şi el un declasat : frate bun cu acea nefericită momîie, cu acea soră a zorilor, a neantului, a periferiei vieţii pămînteşti, cu acea exilată din societatea oamenilor ! Doi declasaţi.

Nu se gîndea Toto la lucrul acela. Cum ar fi putut să facă o asemenea absurdă alăturare ?...

*

Peste cîteva zile, însoţit de vicontele de Bragelona, Theodor Polizu-Roznovanu pleca spre Coasta-de-Azur, să-şi încerce norocul la ruletă, la Monte-Carlo.

Schimbarea de aer îi făcu bine. În răstimp, primise arenda pe un an de la cinci moşii. Era bine înarmat, cu fişicuri de napoleoni. Se instalară la cel mai elegant hotel. Seara jucară. Într-adevăr, sistemul vicontelui şi fluidul magic al Prinţului se manifestară favorabil în prima noapte. La fiecare lovitură norocoasă, Bragelona primea a zecea parte din cîştig. Într-o săptămînă realiză cîteva zeci de mii de franci, în afară de întreţinere, pe care i-o plătea integral excelenţa-sa, semizeul.

Nopţile următoare debutului fură mai puţin fructuoase. Prinţul pierdea copios. Bineînţeles că magul nu participa cu zece la sută din deficit. După o săptămînă de Monte-Carlo, Prinţul se plictisi. El venise să spargă banca, nu să facă diferenţe de cîteva mii de franci pe noapte. Căişorii nu-i dădeau emoţiile violente de la masa verde. Îşi făcu bilanţul. Se alegea cu un excedent de patruzeci de franci.

Toto se uită lung la cei doi napoleoni din palmă. Aurul lor răspîndeau un fluid straniu, o optimistă magie. Erau primii bani pe care îi cîştiga în viaţă. Contagiat de literatura mistică a victontelui de Bragelona, începuse şi el să practice o vagă metafizică, să aprecieze jocul imponderabilelor, conjuncturile astrale şi capriciile matematice ale destinului.

— Aş vrea să mai rămînem o seară, să încerc norocul cu aceşti doi napoleoni. Cred că spargem banca !

Vicontele de Bragelona încruntă sprîncenele. Nu-i convenea să mai rămînă la Monte-Carlo, deşi personal cîştigase. Poate că avea treabă la Paris, poate că-i era frică de ispita care-l gîdilase în noaptea precedentă, îndemnîndu-l să joace pe cont propriu, cu proprii săi bani, ceea ce însemna un risc periculos. Augurii nu-i păreau favorabili unei prelungiri a jocului.

Luă din mîna prinţului cele două monede, începu să le examineze, să le frece una de alta, să le verifice datele, înfloriturile, magnetismul. Se mai uită la ele în zare, suflă pe efigii, le aburi, le șterse și, cu un gest hotărît, irevocabil, le vîrî în buzunarul de sus, din stînga, deasupra inimii, în jiletca prințului moldo-valah. Apoi, cu glas de oracol :

— Nu ! Ora acestor ludovici n-a sosit încă. Fiecare destin la momentul său. Într-un mormînt egiptean s-au găsit, în mîna unei principese imperiale, șapte semințe. Le-au pus în pămînt. Din ele au răsărit șapte crini. Acești crini era firesc să înflorească acum cinci mii de ani, dar, iată, le-a fost scris să capete viață abia în zilele noastre. Păstrează cu sfințenie acești ludovici. Le va veni rîndul, asemeni celor șapte crini ai mumiei fetei faraonului.

— S-aștept cinci mii de ani ? ripostă, cu amară ironie, Toto.

Vicontele de Bragelona nu remarcă ironia replicii și continuă :

— La un moment dat, inspirația, spiritul dumitale bun, arhanghelul alb care ne protejează pe toți te va vizita și-ți va indica ce trebuie să faci pentru a fructifica aceste talismane. Dar pîn-atunci, nici o inițiativă !

Marele senior moldovean făgădui nu numai să nu se atingă de cei doi napoleoni, dar nici măcar să mai poarte jiletca în care erau depuși.

În tren spre Paris, consultînd niște horoscoape, vicontele de Bragelona constată că nu nimeriseră în conjuncturi astrale favorabile spargerii băncii. Se vor reîntoarce la un anumit moment de încrucișare a planetelor. Atunci vor realiza domeniul englezesc pe care vicontele se oferi, cu multă grație, să-l pună la punct și să-l administreze în lipsa marelui senior.

Iată-i în metropolă.

Oricît ai fi de bogat, la Paris vei găsi totdeauna pe altul mai bogat, printre industriașii europeni, sau maharadjahii indieni, printre posesorii de mine de diamant din Africa de Sud, printre armatorii greci, negustorii de bumbac din Egipt sau plantatorii brazilieni. Prințul Polizu-Roznovanu trebuia să vîndă o moșie ca să echivaleze venitul pe o lună al acestora.

Din lipsă de brațe, pămîntul din județul Tutova n-avea un preț prea mare. Conu Răducu îi scria că, dacă nu e mulțumit cu sumele pe care le primește de la dumnealui, să vîndă altora.

Toto nu se gîndea la așa ceva, fiindcă știa că tot lui o să-i rămînă moșiile coanei Catinca. Așa a și fost. Muri conu Radu Polizu-Roznovanu. Fiul său începu să vîndă moșiile iar, de rîndul acesta arendașilor, logofeților, samsarilor, care le dădeau tîrcoale de multă vreme.

De la Yvonne de Valbelle, care întîlnise un negustor bogat și voia să-l urmeze în Argentina, prințul nostru trecu la Esmée de Tourraine, apoi la Fredegone de Pouilly, apoi la Claire de Mirmonde și la alte cîteva cîntărețe sau dansatoare, pe care le răpea cînd regelui Leopold II al Belgiei, cînd unui arhiduce austriac, cînd unui pașă din Asia Mică, ministru al sultanului Abdul-Hamid la Paris.

Toate aceste capturi costau imens.

Cele douăzeci și patru de moșii din Tutova ale boierilor Polizu-Roznovanu, Stratilescu-Balș și Chrisoverghi-Lenș s-au topit în apele verzui și unsuroase ale Senei.

Sărim aceste lungi capitole, ca s-ajungem la anul 1900, cînd prințul moldo-valah nu mai avea nici „hôtel privé“, cu grajd propriu, în Avenue Montaigne, nici cai de curse, nici metrese cu echipaje luxoase, nici posibilitatea de a tăia bănci de cîte o mie de napoleoni la clubul de pe Champs-Elysée sau la cercul din Rue Boissy d'Anglas.

Și-a vîndut tot ce mai avea, s-a mutat într-o pensiune modestă, în Place Clichy, făcînd cele mai mari economii, dar purtînd tot costume elegante, ca să nu dea impresia că e ruinat.

Apărea, din cînd în cînd, grație unor cunoștințe cărora le cedase loja, la Operă și la Bouffes, se ducea să mănînce din cînd în cînd la restaurantele cele mai reputate, ca să fie văzut și să-și păstreze vechiul prestigiu.

La un moment dat, însă, a trebuit să renunțe și la acest joc al aparențelor. Începea s-o ducă greu și nu înțelegea. Nu-i venea să creadă că un tînăr răsfățat ca el poate s-ajungă s-o ducă atît de greu. Spadele, pistoalele, armurile medievale se duseseră de mult. Nu mai avea decît o duzină de pantofi și cîteva rînduri de haine, plus o rufărie fină, de care nu s-ar fi despărțit în ruptul capului. Aştepta. Nu se putea să nu-i pice ceva. Cînd ai semănat în toate vînturile atîtea grăunţe de aur, nu se poate să nu-ţi răsară cîteva spice. Capitalul bănesc investit în atîta fast, numele aristocratic, renumele de gentilom trebuiau să rodească sub o formă sau alta.

Într-o zi, trecînd întîmplător pe Rue Caumartin, îşi aduse aminte de un croitor căruia cu vreo doi ani înainte îi comandase şi-i plătise, fără să le ridice, trei costume. Cum de nu-i trimisese acel croitor hainele, cum neglijase el însuşi să le reclame, nu-şi explica. Dealtfel, avusese atîţia furnizori ! Cine să-i mai ţină minte ?

Intră. Patronul îl salută pînă la pămînt, îl asigură că-i ţine costumele la dispoziţie, că-l aştepta de mult.

— S-au cam demodat ! răspunse, cu un înalt surîs, prinţul moldo-valah. Ţi le cedez, pe orice preţ vrei.

Şi, cu un gest într-adevăr princiar, încasă banii, fără să-i numere.

Această neaşteptată sumă îi permise cîteva supeuri la „Café de Paris“, la „Paillard“ şi o apariţie senzaţională pe cîmpul de curse de la Longchamps. Jacheta, jobenul cenuşiu nu le vînduse încă.

Pe urmă, altă pauză, plină de privaţiuni, în decursul căreia luară drumul exilului şi jobenul şi jacheta cenuşie.

Zilele de mîine se vesteau întunecate. Dar, iată, mai răsărea ceva din aurul risipit odinioară.

Într-o seară, ieşind de la hotel „Ritz“, unde depusese o carte de vizită unui văr al său, noul ministru al ţării la Paris, fu acostat în Place Vendôme de un individ care-l salută pînă la pămînt, cu un emfatic *mon prince, votre serviteur !*

Era un crupier care se retrăsese de la cercul din Boissy d'Anglas şi fondase, pe seama lui, un club. Căuta de multă vreme pe generosul senior ca să-l poftească la el, să-i onoreze noul local.

— Aş fi fericit, domnul meu — îi răspunse Theodor Roznovanu — dar situaţia mea financiară momentană nu-mi permite să mai tai băncile de odinioară !

— Oh, *mon prince,* dar nu banii dumneavoastră ne interesează, ci prestigiul dumneavoastră, onoarea pe care ne-o veţi face ! Nu ne ocoliţi, vă rog ! Poftiţi la cerc. Veţi juca cu banii noştri, la orice sumă. Dacă pierdeţi, pierdem noi. „Cîştigul“, însă, îl vom împărţi pe din două.

Afacerea era excelentă pentru amîndouă părţile. Numele tînărului senior, care mînuise cărţile cu atîta eleganţă la cele mai alese cluburi pariziene, corect ca un perfect gentilom, fără întîrzieri în onoarea cuvîntului, fără să se impresioneze oricît ar fi pierdut sau cîştigat la masa verde, era o atracţie, un lustru pentru noua instituţie din Avenue de l'Opéra.

Dar, spre ghinionul său şi al asociaţilor, prinţul n-avu mîna norocoasă. În prima noapte i-au rămas numai douăzeci de napoleoni cîştig, iar în nopţile următoare a pierdut cîteva mii. Cu aceeaşi eleganţă, desigur, dar spre dezolarea omului care-l subvenţiona.

Socoteala ieşise prost şi lui şi, mai ales, fostului crupier, actualul patron, care începu să-l privească întîi melancolic, pe urmă încruntat, pe urmă dispreţuitor.

Toto înţelese că nu mai avea ce căuta pe acolo.

Această întîmplare îi sluji, totuşi.

La noul club întîlni pe fosta lui prietenă, întîia lui metresă oficială, Yvonne de Valbelle, care începea să se treacă, dar era încărcată de bijuterii şi juca pe sume mari : îi cîştigase Prinţului, într-o singură lovitură, opt sute de napoleoni. Fosta actriţă nu ştia că banii aceia n-aparţineau scumpului ei Toto. Îl credea tot bogat. Îl invită la ea. Locuia într-un apartament somptuos, un etaj întreg, în Avenue Hoche, mobilat cu un lux extraordinar. Yvonne de Valbelle era printre cele dintîi pariziene care-şi schimbase echipajul pe un automobil. N-o mai chema Valbelle. Se măritase în răstimp cu un mare exportator de cereale din Argentina, Saturnino Lopez, care murise după doi ani şi-i lăsase o avere imensă.

Văduva Lopez îşi făcuse planul să schimbe acest nume banal pe acela, mai nobil, de Polizu-Roznovanu. Voi să devină prinţesă. Ar fi dorit să trăiască departe de viaţa obositoare a Parisului, unde o cunoştea prea multă lume. S-ar fi mulţumit să-şi ia reşedinţa pe unul din pămînturile vechiului ei prieten şi, eventual, să prezideze, la Bucureşti, reuniunile doamnelor din aristocraţia moldo-valahă.

Frumosul Toto ascultase această propunere în tăcere, fără s-o întrerupă.

Apoi îi mărturisi, în toată sinceritatea, că e ruinat, că nu i-ar putea oferi o viață vrednică de ea.

— N-are nici o importanță ! îi răspunse văduva Lopez. Averea mea ne-ajunge la amîndoi.

Și-i povesti, în amănunt, cît era de bogată.

— Nu mai sînt mica Yvonne pe care o știi. M-am cumințit. Am prins gustul lucrurilor serioase. Îmi plac lecturile, expozițiile, călătoriile, filantropia. Patronez leagăne de copii, opere de asistență socială. Nici dumneata nu mai ești atît de tînăr, scumpul meu. Ți-ar sta bine și dumitale să-ți întemeiezi un cămin. Întîlnirea noastră la masa verde să fie ultima noastră noapte pierdută în asemenea localuri !

În vreme ce Yvonne vorbea, Prințul își simțea inima plină de bucurie la gîndul acestei neașteptate eliberări dintr-o viață de privațiuni pe care n-ar mai fi putut să le suporte.

În același timp, aceeași inimă i se strîngea la gîndul că va trebui să dea vechiul său nume unei femei de teapa acestei Juana Lopez, fostă Yvonne de Valbelle, pe numele ei adevărat Hélène Boucher, el, Theodor Polizu-Roznovanu, coborîtor al unei vechi familii boierești din Moldova, cu strămoși care, dacă nu domniseră, numărau în rîndurile lor mari vornici, logofeți și mitropoliți.

Să-și sfîrșească zilele ca întreținut al unei aventuriere ? ! Dacă nu știa cîți bărbați trecuseră prin viața Yvonnei înaintea lui, aflase cîți îl urmaseră... Și lucrurile acestea nu le știa numai el, le știau toate rudele lui, care din tinerețe îi reproșaseră legătura cu acea actriță obscură, care-și masca, sub fardul scenei, situația ei reală în societate.

Se gîndea Toto la toate aceste rubedenii și simțea că-i trec fiori prin șira spinării. În același timp, la gîndul că i-ar scăpa din mînă providențialul prilej de-a ieși din sărăcie pentru totdeauna, el se cutremură ca în fața unei prăpăstii căscate.

— Văd că eziți ! îi surîse Juana Lopez. Bănuiesc din ce motive. Ai să te mai gîndești. Te aștept. Nu lăsa prejudecățile să atîrne prea greu în cumpăna hotărîrii dumitale !

Theodor Roznovanu plecă de la bogata văduvă cu sufletul tulburat, plin de întrebări și de remușcări.

Nu și-ar fi închipuit niciodată cît de strînse erau legăturile lui cu afecțiunile și constrîngerile trecutului. Niciodată nu trăise o oră atît de solemnă ca aceea pe care o petrecu plimbîndu-se agitat pe străzile din jurul Arcului-de-Triumf și reflectînd la viitorul său, atît de misterios.

Pînă atunci nu se gîndise decît la felul cît mai ingenios de-a face noi cheltuieli, de-a inventa cît mai multe prilejuri de „luarea ochilor“ celorlalți. Altă preocupare decît furia de-a cheltui el nu avusese pînă atunci.

Acum, o problemă gravă i se punea în fața conștiinței : mizeria materială sau mizeria morală, sărăcia sau mezalianța, tot atît de cumplită fiecare.

Neîndrăznind să înfrunte viitorul, polemiza cu trecutul. După cum atunci cînd socotea cu cifre, el număra în limba românească, tot așa acum, cînd își scruta cugetul, nu se mai gargarisea în dialectul parizian, ci folosea graiul străbunilor.

„Ce-am făcut pînă acum ? Unde mi-a fost capul ? De ce n-am păstrat măcar a zecea parte din avere ? Aș fi putut trăi o viață întreagă. Cu ce m-am ales din toată această risipă ? Cenușă pe cerul gurii... Atît. N-am fost capabil să-mi iau măcar o diplomă. Puteam să fac în țară cea mai frumoasă partidă. M-am mulțumit să cumpăr femei plătite, la vîrsta mea ! La vîrsta mea, cu numele meu, cu averea și frumusețea mea, n-am fost în stare să cuceresc o dragoste mai de soi, așa cum aveau toți colegii mei de club. Metrese scump plătite, și atît. N-am nici un prieten. Cîtă vreme zvîrleam aurul pe fereastră, roiau în jurul meu ca muștele. Acum mă ocolesc toți ! Să fie oare numai vina mea ? Ce mi-a trebuit Nancy, din copilărie, ce mi-a trebuit în adolescență ? E și vina conului Radu, taică-meu, că s-a dezinteresat de mine, că mi-a dat atîția bani pe mînă și nu m-a sfătuit niciodată.

E vina rudelor mai în vîrstă că nu m-au ținut de scurt. Profitau toți de generozitatea și inexperiența mea.

Acum, cînd vreau şi eu să mă căpătuiesc, o să se ridice toate neamurile ca un singur om împotriva mea. Fiecare o să vină cu ciolanele unui strămoş în cîrcă, să-mi strige că m-am declasat. Ei da, sînt un declasat. Treaba mea ! Cui nu-i place n-are decît să-mi întoarcă spatele. Mi-am vîndut moşiile, o să-mi vînd şi numele.

E al meu ! Fac ce vreau cu el !"

Toto se lăuda atunci cînd îşi striga lui însuşi că o să facă tot ce vrea.

Înainte ca vreun văr sau vreo mătuşă să fi protestat, protesta însăşi fiinţa lui. Din convorbirea cu Yvonne înţelesese că ambiţioasa văduvă a lui Saturnino Lopez nu s-ar fi mulţumit cu o viaţă obscură, la Paris sau în alte oraşe, în alte continente. Voia să-şi ţină rangul de nobilă veritabilă, intrînd în lume, arătîndu-şi bijuteriile, răţoindu-se, făcînd pe aristocrata franceză la Bucureşti şi pe prinţesa moldo-valahă la Paris, tratînd de *„ma chère cousine"* pe Oltea Balş şi de *„mon cher oncle"* pe Şerban Polizu-Roznovanu, ministrul de la Londra.

O ştia Toto pe Yvonne cît era de autoritară, de încăpăţînată cînd voia ceva, mai ales cînd voia să i se uite originile modeste şi să-şi facă relaţii în societatea aleasă ! Îi inventă genealogii distinse. Asemeni aventurierilor care, urmărind tronul Moldovei sau al Munteniei, se lăudau marelui vizir că sînt bastarzii cutărui domn, tot aşa Hélène Boucher spunea că mama ei, vînzătoare în Hale, o făcuse cu un baron, baronul de La Bouchinerie.

Înainte de a consimţi, Toto încercă să vadă ce efect ar avea, printre ai săi, anunţul căsătoriei cu această îndrăzneaţă şi neliniştitoare femeie.

Scrise la Londra ministrului, unchiului său, şi făcu o vizită în Rue de Washington bătrînei doamne Văcărescu, mama poetei, cu care se înrudea de departe. Într-o săptămînă, vestea proiectatei împerecheri ajunse la Bucureşti, de unde începură să curgă telegrame şi scrisori alarmante.

Prinţul fu informat că un important consiliu de familie se ţinuse în palatul de pe bulevardul Lascăr Catargiu, locuinţa celui mai bătrîn Polizu-Roznovanu. Asistaseră toţi membrii, tineri şi bătrîni, precum şi familiile încuscrite.

Consiliul fu prezidat de Coca şi Bebe. În ciuda acestor diminutive personale, care se numeau aşa, erau doi venerabili bătrîni. Bebe, un domn cu barbă albă, lungă, bine îngrijită, care începea de la ochi şi se lărgea în evantai pe jiletcă, una dintre cele trei sau patru bărbi celebre din Bucureşti. I se mai spunea „tatăl lui Dumnezeu". Coca era mătuşa lui Bebe, o octogenară grasă, brună, cu părul ca pana corbului şi cu mustăcioara pudrată. Cei doi matusalemi continuau să se numească, drăgălaş, Coco şi Bebe, aşa cum au fost răsfăţaţi cu vreo şaptezeci de ani în urmă. Acum conduceau cu solemnitate importantul consiliu de familie.

Emoţia, indignarea conclavului erau unanime. Asemenea epitalam ar fi fost cea mai grea lovitură dată Roznovenilor, înrudiţi cu cele mai vechi case din Muntenia, de peste Olt şi de peste Milcov.

Un emisar a fost trimis la Paris, să vorbească imprudentului urmaş al atîtor mitropoliţi şi vornici. Ministrul de la Londra sosi şi el. Toto fu convocat şi judecat cu blajine cuvinte părinteşti. Află de revolta familiei şi de cutremurul subteran care agita criptele străbune.

Nu. Această căsătorie nu se putea face. Nu se puteau uita originile plebeie ale văduvei Lopez, nici, mai ales, viaţa ei scandaloasă. A aduce în sînul familiei asemenea femeie, a cărei reputaţie o cunoşteau toţi românii care trecuseră pe la Paris, a o introduce în societatea bucureşteană, era o sfidare pe care n-ar fi putut-o suporta nimeni, nici viii şi mai ales nici morţii. Aşa vorbiră acei prezidenţi ai reuniunii de la Bucureşti.

Toto recunoscu şi el că situaţia ar fi fost delicată, dar n-avea încotro, se ruinase şi, ceea ce era mai grav, era plin de datorii. Prefera dezonoarea unei mezalianţe reputaţiei de escroc. N-ar fi fost primul aristocrat cosmopolit care, ca să-şi salveze numele, s-ar fi împerecheat cu o femeie mai puţin nobilă, dar favorizată de zeiţa Fortuna.

Un nou schimb de telegrame şi de scrisori fu rezultatul acestei ambasade. Rudele adunară mînă de la mînă suma necesară plăţii datoriilor lui Toto, în schimbul cuvîntului său de onoare că nu va mai avea nici un fel de raporturi cu doamna Juana Lopez. Dealtfel, nici văduva lui Saturnino nu admitea alte raporturi decît acelea oficiale, de soţ şi soţie, cu fruntea sus, în lumina zilei.

Afacerea se aranjă. Prinţul va rămîne holtei, dar pur. Plătindu-şi datoriile la diverşi furnizori, oprindu-şi o sumă care-i ajunse pentru cîteva luni, Theodor Roznovanu ieşi din acest impas momentan şi începu să cugete cum îşi va rezolva problemele existenţei de mîine.

De la Bucureşti soseau destul de des dacă nu rude, cel puţin prieteni bogaţi, pe care vechiul parizian îi ducea la diferiţi furnizori pentru cumpărături şi la restaurantele unde *„Monsieur le prince“* era cunoscut şi salutat reverenţios.

La început din simplă amabilitate, iar mai tîrziu din interes, el unea interesele cumpărătorilor cu ale celor ce vindeau.

Într-o bună zi se pomeni că primeşte apreciabile comisioane de la numiţii furnizori. Cei ce-au trăit viaţa Parisului de odinioară îşi amintesc cîte mii de români, unii mai bogaţi decît alţii, soseau în fiecare an în eleganta capitală, să viziteze, să achiziţioneze la magazinele din centru, la casele de modă, la bijutieri.

De la inelul de briliant ales pe Rue de la Paix pînă la cravata cumpărată în Place Vendôme sau pe Rue Castiglione sau pe Rue de Rivoli, de la masa luată la restaurantul „La Tour d'Argent“ pînă la şampania consumată noaptea în Montmartre, la taverna „Abbaye-Thélème“, prinţul moldo-valah, amabil şi prea distins intermediar încasa atîta la sută.

Pînă şi croitorul din Rue Caumartin îi deveni asociat. Toto reluă raporturile cu patronul cercului din Avenue de L'Opera, fostul crupier de la clubul din Rue Boissy d'Anglas, căruia, prin clienţii români aduşi la masa verde, îi mai scoate din paguba de odinioară.

Industria prinţului moldo-valah prospera.

El începu să-şi agaţe victimele din Gara-de-Est sau de Lyon, agitînd un buchet de trandafiri şi întrebînd pe marii voiajori din ţară dacă în acelaşi tren nu venea din Bucureşti doamna de onoare de la palat, mătuşa domniei-sale. Elegantul cavaler, care se exprima atît de dificil în româneşte, impresiona pe toţi compatrioţii prin marea-i distincţie. Călătorii moldo-valahi se simţeau şi ei foarte distinşi intrînd în relaţii cu un domn atît de binecrescut, care-i iniţia în viaţa metropolei.

*

Povestea ţinu cîţiva ani.

În august 1914 izbucni marele război. Români nu mai veneau. Parisul se golea de străini, fapt care aduse o lentă, dar sensibilă amorţire a vieţii exuberante de odinioară.

Unul după altul se închideau magazinele şi restaurantele de lux, luminile se acoporeau, bătrîna Luteţie se cufunda în întuneric şi îngrijorare.

Theodor Polizu-Roznovanu nu mai avea atîtea prilejuri să facă pe ciceronele compatrioţilor în vizită la Paris.

Făcuse oarecare economii, se mai aciuă pe lîngă vreo misiune diplomatică sau militară pînă în 1916, cînd, intrînd şi România în război alături de aliaţi, simpatia pentru noi crescu, iar bugetul lui Toto se amelioră.

Pe urmă iată înfrîngerea, retragerea la Iaşi, pacea separată de la Buftea. O mare decepţie şi o mare tristeţe apăsau pe francezii obosiţi de război. Ei crezuseră în intervenţia hotărîtoare a Regatului de la Dunăre.

Prinţul moldo-valah înregistră şi el valul de frig care se făcea în jurul românilor de la Paris.

Şi iată armistiţul, entuziasmul victoriei, viaţa nouă care începea.

Acestea toate îl încălzeau prea puţin pe Theodor Polizu-Roznovanu. Trecuse de 50 de ani, hainele i se uzaseră, puterile îl părăseau. I-ar fi fost greu să mai ia în antrepriză pe puţinii compatrioţi care descindeau în Gara-de-Est sau de Lyon. Aceşti români nu mai veneau doldora de bani, ca odinioară. Greutăţile valutare provocate de război în lumea moşierilor şi afaceriştilor interziceau vechii clientele să mai forfotească pe bulevardele cetăţii.

Veneau mai mult studenți, mici diplomați, atașați de presă, pîlcuri de ardeleni cu misiuni nedefinite și, din cînd în cînd, destul de rar, cîte un tip mai de vază. Toți aveau bani numărați.

Nu era o afacere pentru Toto. Unde să-i mai ducă ? Cît ținuse războiul, își uzase creditul. Furnizorii îl uitaseră, se schimbaseră, își lichidaseră negustoria.

Cine-și mai aducea aminte de marele senior care desfăcea, cu degete fine, nervoase, fișicuri de napoleoni, risipind la dreapta și la stînga, salutat pînă la pămînt de valeți ceremonioși, directori de restaurante, negustori, portari de hotel și crupieri ?

Odată cu tinerețea și gloria lui Toto se dusese, parcă, și Parisul elegant, nepăsător, de odinioară. Prințul se simțea străin... Sărac, singur, uitat. Bătrînețea îl pîndea.

În sufletul exilatului se trezeau amintiri din copilărie, doruri pentru locurile părintești, dor de țară. Îi încolțea în inimă gîndul reîntoarcerii... Îl urmărea, îl chinuia, îi umplea sufletul de surîsuri. O viață nouă, o nouă tinerețe, nu nou Toto îl aștepta care nu se va lăsa pînă nu va face o ispravă bună, la București. Un nou el însuși, dar altul, un bărbat pînă nu va dovedi lumii că n-a fost numai o simplă secătură. Mai avea rude bogate, influente. Îl vor ajuta. La urma-urmei, din pricina lor era el azi atît de sărac. Se sacrificase ca să lase blazonul imaculat.

Și, totuși, inima i se strîngea la gîndul că va trebui să părăsească Parisul pentru totdeauna.

Mai purta, în fundul sufletului, o nădejde. Avea două talismane. Le ținea ca pe o comoară în buzunarul unei jiletci pe care n-o vînduse odată cu restul costumului. Trebuiau să înflorească într-o zi, asemeni celor șapte semințe de crin găsite într-un mormînt egiptean.

Le venise rîndul. Venise rîndul minunii. Theodor Polizu îi căută cu emoție, îi cercetă ca într-un ritual. Cei doi napoleoni sau ludovici nu purtau pe ei nici profilul vreunui Bourbon, nici barbișonul lui Napoleon al III-lea. Erau două monede recente, cu un cocoșel și cu emblema republicii. O deziluzie.

I-ar fi plăcut să vadă efigia unui monarh. În cazul acesta, i-ar fi jucat cu mai multă încredere. Se întreba, în fond, dacă sosise momentul prorocit de vicontele de Bragelona sau dacă nu recurgea la acești bani de aur numai ca să mănînce cîteva zile. Îi era foame. Foamea a fost mai puternică decît ispita jocului, a eventualelor milioane. Nu s-a mai dus la tripou. Pierduse încrederea în destinul său. Poate că, renunțînd să joace, dădea norocului cu piciorul, își sugruma ora predestinată, momentul suprem al ecloziunii celor șapte crini.

Nu mai avea nici o încredere. Era bătrîn și-i era foame. A trăit cîteva zile pe urma celor doi bani de aur, pînă a putut pleca spre țară. În drum spre București își făcea bilanțul.

Pierduse o avere imensă, liniștea unei bătrîneți demne de el. Iată, femeia și avuțiile care erau să fie ale lui se duceau acum spre altul. Văduva Lopez nu se lăsase pînă nu devenise prințesă moldo-valahă. Se măritase cu un ofițer, venit în misiune la Paris, colonelul State Movilescu. Acest urmaș de răzeși, din Movileștii Fălciului, n-avea prejudecățile boierului tutovean.

Băiat frumos și dezghețat, se introduse ca un adevărat stăpîn, de multă vreme așteptat, în luxosul apartament din Avenue Hoche. Din vremea cînd era prietena lui Theodor Roznovanu, Yvonne păstrase legături cu românii. Începuse chiar să vorbească românește, adresîndu-se fiecăruia, cu accentul ei parizian : „Ce mai faci, domole ? E formos la Bucureștii ? M-ai adus bonbon de la «Șapca» ?“ (Voia să spună „Capșa“.) Și așa mai departe.

State Movilescu îi plăcu de la prima întîlnire.

Era mai tînăr decît ea cu cîțiva ani. Purta monoclu, corset și se pudra mereu cu niște hîrtiuțe roz care le ținea între bancnote.

Logonda și nunta au mers foarte repede. Parcă se cunoșteau și se pețiseră de cînd lumea.

La cererea aristocratei doamne, frumosul cavalerist își comandă cărți de vizită cu coroană. Demisionă din oștire și-și luă numele de *„prince de Movileschti“*. Acest „de“ era destul de uzitat la noi pe vremuri. Am și azi un cartonaș îngălbenit, pe care scrie *„Zoe de Georgesco, née de Vasilesco“*.

State de Movileschti își aduse consoarta la București.

Cumpără un vechi palat boieresc, cu mobilă cu tot şi cu portrete de caimacani şi vornici, palat pe care îl împodobiră cu obiecte de artă aduse din Franţa. Nu se mutară definitiv în ţară. Continuau să ocupe apartamentul de lîngă Arcul-de-Triumf. Îşi împărţeau viaţa între Bucureşti, Paris şi Nisa, unde Yvonne de Valbelle poseda, încă din anii tineri, o splendidă vilă.

Fostul colonel nu se mulţumea cu zestrea şi titlul princiar. Vrea să facă o carieră personală.

Începu să se agite.

Subvenţionă partide politice recent întemeiate, intră în Parlament şi se puse pe vînat o legaţie. Nu numai că nici un spectru ancestral nu-i tulbura fericirea casnică, dar însăşi protipentada bucureşteană se simţea onorată să fie primită în saloanele cu palfonul de aur şi picturi mitologice, cu coloane de marmură roşie şi capiteluri de bronz autentic.

Veneau în palatul de pe Calea Victoriei mai ales soţiile deputaţilor de peste munţi, care începeau să înveţe limba şi manierele franceze. Făceau tot ce putea ca să intre în graţiile doamnei Juana de Movileschti.

Ca o culme a ironiei destinului, membrii cei mai scorţoşi ai familiilor Polizu-Roznovanu, Stratilescu-Balş, Chrisoverghi-Lenş nu pregetau să frecventeze recepţiile fastuoase din fostul palat Tipalados, actuala proprietate a fostului ofiţer, care se trăgea, de la o vreme, din Ieremia Movilă, domnul Moldovei.

Madame de Movileschti vorbea cu o graţie încîntătoare limba dramaturgilor pe care îi jucase la teatrul „Porte Saint-Martin“, o vorbea însă cu distincţia interpretelor lui Racine de la Comedia Franceză. Era Berenice şi era marchiza din dramele lui Lavedan şi Hervieu. Era divina Bartet şi era Maria Leconte.

Ce bucureşteană din elită n-ar fi dorit să fie în graţiile acestei perfecte pariziene ?

Nimănui nu i-ar fi părut că fiica baronului de la Bouchonerie nu merită titlul de prinţesă, chiar dacă originile voievodale ale soţului român erau întrucîtva discutabile. Graţia şi aurul Juanei Lopez aruncau un lustru orbitor. Avea bijuterii superbe, dădea recepţii strălucite.

Celor ce aveau onoarea să fie primiţi în cerc restrîns, prinţesa le spunea versuri din Verlaine şi Rodenbach, în lumina discretă, cu *abat-jour* violet, într-o atmosferă mistică.

Printre oaspeţii vechiului palat boieresc se găseau, tot mai des, venerabilii Coca şi Bebe, patriarhii familiei Polizu-Roznovanu.

Yvonne de Valbelle ştia că cei doi bătrîni prezidaseră consiliul de familie care hotărîse decapitarea ei şi că-i fuseseră duşmanii cei mai înverşunaţi. Dar se făcea că nu ştie.

Prin nişte cunoştinţe comune, intră în raporturi cu ei şi-i fermecă de la întîia întîlnire. Simţea diabolica plăcere să-i aibă în saloanele ei cît mai des, să-i hrănească, să-i umilească. Pe Toto nu l-a poftit niciodată. Era o răzbunare rafinată, perversă.

Voia să-i arate nătîngului cum i se prosternă la picioare cei ce o nesocotiseră odinioară, în numele distincţiei supreme. Să vadă imprudentul de Toto cît preţuia orgoliul boieresc al celor ce le stricaseră viaţa cu aerele lor de regalitate ofuscată.

Nu se ruşinau, acum, să primească favorurile celei repudiate odinioară ! Fosta actriţă le simţise slăbiciunea : lăcomia. Coca şi Bebe, care, acasă, ţineau dietă, ca să evite congestia cerebrală, familiară neamului lor, îşi dădeau drumul cînd erau invitaţi undeva şi mîncau pînă se făceau vineţi.

Coca, de pildă, îşi uita diabetul şi dădea iama în dulciuri, iar Bebe, bolnav de gută, se repezea numai la icre, cărnuri afumate, peşti conservaţi, tot ce-i era interzis, începînd cu vinul roşu.

Perfida Juana Lopez, înainte ca alţi invitaţi să fi trecut la bufet, îi instala pe amîndoi pe scaune la cele două capete ale mesei, îi îmbia, punea valeţii să le servească toate bunătăţile. În afară de dulciuri, Coca mînca numai sandvişuri cu icre negre, sau, mai bine zis, numai icrele de pe pîine, pe cari le culegea cu dantura, iar felioarele de pîine le punea alături, una peste alta, pe-o farfurie, pînă făcea un mic monument. Pînă şi slugile erau dezgustate, necum invitaţii.

— *Laissez-la faire !* (Lăsaţi-o în pace !) spunea, cu un surîs ironic, valeţilor aduşi de la Paris, doamna de Movileschti, încîntată să constate şi să arate şi altora lipsa de maniere a acestor boieri pretenţioşi, care socotiseră o degradare înrudirea cu ea, Yvonne de Valbelle.

Extrem de amabilă, cu o graţie exagerată, amfitrioana aducea singură un alt platou cu sandvişuri de icre moi şi le punea în faţa Cocăi, îndemnînd-o să mănînce. Prinţesa era însoţită de două-trei doamne din aristocraţia bucureşteană, pe care le alegea printre cele mai bune de gură : ştia că a doua zi tot oraşul va vorbi despre foamea celor doi aristocraţi.

— Hai să vedem ce mai face scumpa noastră Coca... Veniţi să servim pe scumpul nostru Bebe...

Şi Coca, răsfăţată, alintîndu-se ca o fetiţă, se dădea în spectacol, culegînd, cu dinţii ei falşi, icrele de pe pîine şi punînd resturile franzeluţei deasupra celorlalte felioare, pe untul căreia se cunoşteau urmele protezei.

La celălalt capăt al mesei, nepotul ei, Bebe, cu barba albă, răsfirată ca o coadă de păun, oficia solemn, solitar şi absent. Nu vedea pe nimeni, nu mai cunoştea pe nimeni, nu vorbea nimănui. Era numai al mîncării. Se uita cu ochi abrutizaţi la tăvile cu sardele, cu felii de salam, cu fazani întregi... Întindea mîini protectoare, apărîndu-le să nu le atace vreun inoportun. Colora cu vin roşu cupa de şampanie şi o sorbea pînă la fund, mînca prăjituri şi bea bere, apoi ciugulea cîteva boabe de struguri, ca să treacă la buchetele de homar conservat, ce luminau roze, ca nişte flori, printre torturile negre.

Îşi alimenta, din plin, scleroza arterelor. Cînd simţea la spate un valet cu altă tavă, el întorcea capul, îşi înălţa fruntea, ridica furculiţa şi cuţitul, ca să se servească, şi se uita la purtnătorul tăvii, implorîndu-l cu ochi de muribund. Omul cu tava, însă, nu trebuia rugat ca să-l îndestuleze.

Cînd începeau să sosească la bufet invitaţii care pîn-atunci ascultaseră un concert de violoncel sau o cîntăreaţă de la Operă, Bebe îşi făcea cruce, ca popii după-masă, îşi scutura şi-şi netezea, dîndu-i bobîrnace la vîrf, barba, care începea de la pomeţi şi se sfîrşea la al treilea nasture al jiletcii. Apoi se ridica, oferind, cu mare distincţie şi cu un aer de sacrificiu amabil consimţit, locul pe care-l ocupase o oră.

Reintra în viaţă surîzător, sacerdotal şi congestionat. Acum recunoştea pe toată lumea, spunea cîte-o vorbă bună fiecăruia. Ochii, pîn-atunci încremeniţi ca ai şalăului fiert, înviau şi scăpărau scîntei maliţioase.

Tot Bucureştiul vorbea de pofta cu care mîncau nepotul şi mătuşa. Toto a auzit şi el şi era indignat de această familiaritate, de această înjosire. Aflase că familiile Polizu-Roznovanu, Stratilescu-Balş şi Chrisoverghi-Lenş regretau amestecul lor insolit în proiectul de mariaj al bietului Toto.

Prinţul simţi această compătimire, interceptă uşoarele remuşcări ale neamurilor şi se gîndi să le industrializeze.

Devenise oaspete cînd poftit, cînd nepoftit al rudelor, le cerea bani, şedea ore nesfîrşite la cafeneaua „Capşa“, care, imediat după război, devenise un fel de bursă politico-gazetărească.

Acolo, la cafenea, prinţul de la Paris făcea guverne, fuziona partide. Exercita un oarecare prestigiu, dat fiind numele său, reputaţia imensei averi tocate în tinereţe, accentul franţuzesc cu care vorbea. Era elegant îmbrăcat, avea rude cu nume sonore, dădea tuturor impresia că „e tare la palat“. Cît p-aci să fie ales deputat într-un partid conservator-progresist, o proaspătă combinaţie, hibridă ca atîtea altele, născută şi moartă între cele două războaie. Era format acest partid conservator-progresist din rămăşiţele ultimilor fanarioţi, combinaţi cu avocaţi, directori de bancă şi popi din noile provincii, popi de modă nouă, tunşi, cu bărbuţa ascuţită şi cu permise de export între foile *Evangheliei*.

Noul partid expiră în braţele conului Alecu Constantinescu, care-l înmormîntă în cavoul „marelui partid istoric“, mai mult sau mai puţin liberal.

Theodor Polizu-Roznovanu, dacă nu fusese autorul însuşi al acelei combinaţii politice, participase, poate fără voie, la pertractările de rigoare.

*

Asemeni contemporanilor săi din protipendadă, prințul Theodor Polizu-Roznovanu trece prin frămîntarea postbelică la fel ca un somnambul. Nu vede nimic. Nu-și dă seama de nimic. El e prinț. A fost și va rămîne prinț. Îl urmărește un singur gînd : să participe, să se înfrupte și el într-un chip oarecare din prosperitatea care se însămînțează la „Capșa". Are atîta drept și el, urmașul atîtor oameni de vază. Va încerca și el ceva. Poate să-i pice și lui un permis, un consiliu de administrație, un castel de vînătoare. Iată, rudele lui încep să pună la cale tot felul de afaceri cu oamenii noi, veniți de la periferia țării.

Boierii „se democratizează". Nu mai pot rămîne în turnul de fildeș. Țara are nevoie de ei. Alianța nobilimii cu poporul e absolut necesară bunului mers al națiunii.

Un Roznovanu e deputat, un Stratilescu e senator, un Chrisoverghi va intra în cabinet, în vreme ce alții, mai tineri, pleacă în ambasade, consilieri și miniștri.

De ce-ar sta numai Toto cu brațele încrucișate ?

Se întreabă :

Ce-ar putea cere ? Ce i s-ar putea oferi ? Și de către cine ?

Nu se îmbulzește nimeni să-l înfigă undeva.

Și bietul Toto rămîne din nou la marginea societății, pe o bancă, noaptea, într-un parc, și sub bancă sforăie o babă în zdrențe colorate, cu pălărie mare, cu pene de struț și de papagal. Bătrîna aceea îl ține în loc pe Toto. Nu vrea să-i dea drumul. Dac-ar încerca să se ridice, să pornească la drum, simte prințul nostru că baba i-ar apuca de picioare, l-ar opri și i-ar striga :

„*Chéri,* nu te mai agita !..."

La un moment dat i se păruse că are de jucat un rol în această panoramă vie, în această imensă lume răscolită.

Era vremea cînd primul-venit putea să ocupe unul din numeroasele locuri vacante ce se făceau în viața publică a României. Puțin talent, multă îndrăzneală ajungeau. Tocmai era și elegant, manierat, cu reputația unui om care trăise și cheltuise multe milioane bune

în străinătate, înrudit cu cele mai pretențioase familii, cu o serie de înalți demnitari în trecutul țării, cu cîteva busturi ale bunicilor prin parcurile provinciale...

Dar toate aceste avantaje se topeau în fața neantului său sufletesc, a totalei sale incapacități. Nu era bun de nimic bietul Toto. Era uscat și sec ca o roșcovă. Nu făcuse nimic toată viața, nu era să mai facă nimic nici de azi încolo. Era stors de orice vlagă. Nu ducea pînă la capăt nici cea mai neînsemnată însărcinare. Descuraja toate bunăvoințele. O partidă de cărți la unul dintre numeroasele tripouri ce răsăriseră ca ciupercile după furtuna războiului, un supeu în „separeul" de la „Capșa" îl făceau să uite orice obligație mai serioasă.

Primit, la început, cu brațele deschise, pentru numele și prestigiul său de boier român care speriase Parisul, era lăsat acum să cadă din brațe, fiindcă n-avea putere să se agațe, să fie folositor la ceva. Roșcovă și iască. Își dădea el singur seama că nu e decît iască și roșcovă.

Cum de reușise să trăiască la Paris atîția ani din propriile lui eforturi, din captarea românilor bogați pe care îi amăgea în Gara-de-Est cu un buchet de trandafiri, se întreba el singur.

Cum de-a putut să scoată zece la sută din cumpărăturile făcute la atîția furnizori de atîția compatrioți, se mira și el acum, cînd nu mai era capabil de nici o inițiativă. Roșcovă și iască !

Acum nu mai interesa pe nimeni, nici măcar cînd își povestea amintirile. N-avea nici o vervă, nici un haz, nici un dram de fantezie. Partenerii începeau să caște, plecau unul cîte unul cînd îl auzeau spunînd :

„Într-o zi, tocmai venise la Paris Leopold al Belgiei. Eu mă încurcasem cu metresa lui oficială..."

Sau :

„Calul meu, Parsifal, cîștigase marele premiu la Longchamps. Baronul Rotschild era furios. A venit la mine, să-mi propună să-mi cumpere pe Parsifal, dar eu i-am răspuns..."

Sau :

„Ali-Paşa, ambasadorul Turciei, mă provocase la duel fiindcă-l părăsise Esmée pentru mine..."

Sau :

„N-am văzut femeie mai pasionată ca Marion de Castelroche, după care alerga arhiducele Iosif. Într-o zi..."

Sau :

„Vizitam coastele Franţei cu *yacht*-ul meu «Pelişor», cînd, ajungînd la Cannes, am făcut să sară banca. Fraţii Miltiades, care ţineau cazinoul, mi-au propus să nu mai joc, oferindu-mi..."

Sau :

„Arhibald Stephenson, regele pastei de dinţi «Alfa», din New York, s-a luptat o noapte întreagă pînă să-mi cîştige o moşie, la clubul nobilimii din Paris. În zorii zilei, tot eu eram mai în formă ca el. I-am oferit o sticlă de şampanie. Canalia, a primit... Cînd te-ai îmbogăţit vînzînd perii şi pastă de dinţi, rămîi meschin toată viaţa !..."

Prinţul îşi retrăia trecutul fără nici o intensitate. Parcă vorbea de-o cafea cu lapte. Nu suscita nici un fel de interes. I se uzaseră pînă şi cravatele. Nu-l mai înconjurau la „Capşa" nici măcar tinerii afacerişti care se îmbulziseră la început să-i copieze tăietura hainelor. Aceste haine erau obosite şi ele, necălcate, lustruite, decolorate, ca şi cel ce le purta.

Toto îşi pierduse orice farmec.

Cei de seama lui îşi căutau alte relaţii, iar tineretul care se îmbulzea din toate provinciile n-avea nimic de cîştigat sau de învăţat de pe urma lui. Se ridicau vertiginos aceşti tineri, fără cine ştie ce merite. Ştiau însă să dea din mîini, să-şi taie drum prin viaţă. Prinţul Polizu-Roznovanu nu mai ştia nimic. Devenise clasicul şi anostul stîlp de cafenea, impersonal ca ultimul scaun sau cuier.

Cîte un client bătrîn, care-l ştia din vremurile de splendoare sau îi cunoscuse părinţii, îi mai plătea un aperitiv sau un şvarţ, îi trecea o sută de lei. Cîte un văr de departe îl invita la masă, la „Continental".

Cîţiva dintre clienţii săi de odinioară, cărora le servise drept cicerone prin Paris, păstrau amintiri excelente despre el. I-ar fi fost, poate, de folos, dar el nu-i cultiva. Nici el nu ştia de ce nu-i cultiva. Roşcovă şi iască.

La un moment dat deveni companionul de petreceri al unor tineri tîrgovişteni, trei fraţi, pe pămînturile cărora, în judeţul Dîmboviţa, izbucneau acum torente de petrol, preţuite la cîteva sute de milioane de lei anual. Toto bea cu ei, se degrada cu ei prin toate localurile de noapte, deşi putea să le fie tată.

La un moment dat, plictisiţi, îl abandonară şi petroliştii dîmboviţeni : moşul n-avea nici un haz.

Cel din urmă ţambalagiu care-i însoţea din local în local îi distra mai mult decît „prinţul".

„Prinţul" ajunsese un fel de poreclă care mirosea mai mult a bătaie de joc.

În vreme ce Yvonne de Valbelle strălucea, împreună cu nobilul ei State, în societatea bucureşteană, admirată şi stimată de-o lume-ntreagă, superbă, încă, la 55 de ani, Theodor Polizu-Roznovanu, cu doi ani mai tînăr decît ea, devenea un maniac bătrîn, încovoiat, cu părul cărunt, cu mîinile tremurătoare ale cocainomanului.

Ajunsese şi acolo...

Intrase în societatea unor exportatori levantini, în frunte cu Matheos Cricorioglu, care deţinea monopolul fisticurilor din Siria, furniza pe vestitul fabricant de locum din Constantinopole, Hagi Bekir, şi venise în ţară să cumpere scînduri pentru Palestina.

Theodor Polizu-Roznovanu se oferise să le procure cantităţile dorite de la nişte neamuri care aveau munţi întregi împăduriţi, dar n-a fost capabil să ducă afacerea pînă la capăt. Era fascinat de amica lui Cricorioglu, o *diseuse* scandinavă, numită Krimhilda, nefericită, palidă ca nopţile septentrionului, care cînta englezeşte prin baruri, fuma necontenit, bea şampanie aspră şi priza cocaină.

De la ea Toto a mai învăţat ceva. A învăţat paradisul stupefiantelor. Era o beţie care-l consola de decăderea unde se cufunda, îi dădea elanuri optimiste, încredere în viitor.

Nu se putea să nu-i surîdă norocul într-o zi !...

Mai avea el prin fundul Moldovei mătuși bătrîne, fără urmași direcți. De ce nu i-ar lăsa averea lui, lui, care practicase atît de strălucit cariera de moștenitor ?

Prințul se învățase nu numai cu cocaina, dar și cu morfina. Se înțepa des. Își găsise un rost în viață. Toate preocupările lui n-aveau altă țintă.

Renunțase și la marele său prestigiu : eleganța vestimentară.

Hainele îi erau uzate, cămașa mototolită.

Așa l-a găsit într-o dimineață, la „Capșa“, Bebe Roznovanu, „tatăl lui Dumnezeu“, care venise întîmplător acolo, să-și ia șocolata matinală.

Toto era nedormit, neras de cîteva zile, avea ochii roșii, blegi, după o noapte pierdută. Un total faliment omenesc.

— *Voyons, Toto !* exclamase, cu milă și indignare, acel văr mai vîrstnic. *Voyons, Toto,* se poate una ca asta ? ! Dacă nu pentru tine, cel puțin pentru familia noastră, poartă-te mai decent !

Și *oncle* Sebatian, zis Bebe (Toto îi spunea „unchiule“ fiindcă acest văr avea cîțiva ani mai mult decît el), îl duse la el acasă, îl îmbrăcă de sus pînă jos și-i dădu o mie de lei...

Bătrînul boier era îngrijorat, incapabil să-și ascundă panica. Îl ruga, îl implora să nu se mai arate așa în lume.

Toto avu revelația importanței pe care o acordau ai săi ținutei demne a unui membru al familiei. Socoti, diabolic, că acest „filon“ ar putea fi folosit cu succes vreme îndelungată. Neamurile lui, care îl primiseră cu oarecare simpatie cînd, asemenea fiului risipitor, se reîntorsese la vatră, îl neglijau de la o vreme, îl ocoleau, îi întorceau spatele. Acum îi avea la mînă.

Oncle Sebastian se trădase ; la „Capșa“, îi trădase. Îl informase că, tîrîndu-și mizeria pe trotuarele Bucureștiului, își compromitea rubedeniile. Ei bine, dacă rubedeniile nu voiau să fie compromise, n-aveau decît să ia măsuri, să înfrumusețeze viața fiului risipitor. Într-un moment de mare luciditate, Toto hotărî să exploateze sentimentul lor de jenă, exagerîndu-și decrepitudinea, ieșindu-le mereu în drum într-un hal fără hal, făcînd să se vorbească de ignominia în care-l lăsau rudele, obligînd aceste rude să-l invite cît mai des la ele acasă și să-l ajute, să-i dea haine, rufe, bani de buzunar.

Ajunsese spaima verilor, unchilor și nepoților. Terorizați, la rîndul lor, de mătuși, nepoate și verișoare, acești nepoți, unchi și veri se întreceau să supravegheze ținuta scumpului lor Toto, splendid specimen de parazit și declasat.

Teroarea în care trăiau Roznovenii și ceilalți cărora strigoiul familial le ieșea în drum, la porțile cluburilor și ale locuinței lor, pe stradă, la cafenea, la restaurante, pe Dealul Mitropoliei, sau la Senat, ori unde-i putea afla ca să le arate paltonul rupt, ghetele scîlciate și barba lăsată inadins cîte o săptămînă, teroarea aceasta era, ca și morfina, voluptatea supremă a scumpului Toto.

Iată-l alintat de nevoie, răsfățat de cei care o vreme nu-l mai luau în seamă. Ajungea să se arate în acel hal de decrepitudine pentru ca, imediat, mătușile, nepoțelele, verișoarele, verișorii să se alarmeze, să se înduioșeze, nu de dragul ticălosului, dar pentru ca să-și scape propriul obraz.

— Ce va spune lumea ! E doar unul de-ai noștri ! Pe noi ne stropește noroiul în care se bălăcește ! Nu-l putem lăsa așa, *chérie,* nu se poate una ca asta !

Iar Toto jubila.

Toto vindea astăzi paltonul primit în ajun, vindea mîine perechea de haine căpătată azi, ieșea din nou la colțul străzii dezbrăcat, cerșind 100 de lei.

Dar jocul acesta al boierului scăpătat care dîrdîia de frig pe Podul Mogoșoaiei, în viscolul lui decembrie, n-a putut ține prea mult. Toto a căzut în propria-i cursă. A răcit, a zăcut, a murit.

A murit de congestie pulmonară, de tutun, de alcool, de morfină și de noblețe.

În familie a fost o mare ușurare.

— *Ce pauvre* Toto ! Ce om distins, fermecător ! spuneau ai săi, în sfîrșit eliberați de prezența înfricoșătorului moroi.

De bucurie că au scăpat de el, rudele îi făcură o înmormîntare fastuoasă. De unde au cules, în toiul iernii, atîtea garoafe roșii, atîtea crizanteme galbene ?

Buchete grele, ghirlande uriașe acopereau catafalcul de la Biserica Albă.

Mai importantă decît toate era o coroană de liliac alb, pe-a cărei panglică se răsfăța o dedicație romanțioasă și impudică :

„A mon prince charmant,
La princesse Juana de la Bouchonerie de Movileschti.“

*

Printr-o stranie coincidență, cu o zi înainte de moartea prințului moldo-valah, s-a stins din viață și o mătușă de-a lui din Bacău și care mătușă, în amintirea gentileței lui Toto, cel ce-o primise la Gare-de-Lyon din Paris, întîmpinînd-o cu un braț de garoafe albe și purtînd-o prin localurile cele mai *„chic“* ale bătrînei Luteții, îl lăsase legatar universal. Prea tîrziu. Moștenirea imensă a tantii Veronica venise prea tîrziu. Bietul Toto n-avea cînd s-o mai toace.

OMUL DIN BAZIN

Plecasem din București la niște băi de la periferia țării, să-mi lecuiesc anumite racile ale încheieturilor, numite reumatism, care meteahnă nu știe nimeni ce este, de unde provine și cum s-ar putea tămădui. Tot așa, dacă sîntem informați, cîte mii de ani-lumină sînt de la cutare astru defunct la cutare luceafăr din direcția contrară, nu cunoaștem încă sursa durerilor de cap și a altor boli, mult mai grave. Cînd le vom afla originile, vom găsi și leacul.

În ce prviește reumatismul, guta, artritismul, eu am încercat toate apele făcătoare-de-minuni din țară și de dincolo de țară, și nu m-am ales, după cura de rigoare, decît cu noi și mai acute dureri, despre care specialiștii spuneau că sînt efectul băilor, reacțiunea care dovedește eficacitatea apelor consumate. Aceiași specialiști m-au asigurat că numitele dureri mă vor lăsa peste două-trei săptămîni. Dar peste două-trei săptămîni vine toamna, vremea se schimbă și e fatal ca, odată cu schimbarea vremii, să te apuce iarăși văicăreala oaselor.

Destul de sceptic în privința tămăduirii junghiurilor încuibate în schelet, mă gîndeam, totuși, că, ducîndu-mă în acea vestită localitate, voi scăpa o vreme de reumatismul telefoanelor, al vizitelor, al intervențiilor, al confesiunilor, al plîngerilor, al propunerilor literare („din viața mea poți să faci un roman“). Voi pleca în împărăția sulfului. Voi fi singur, în sfîrșit !

Voi putea lucra în liniște la propriul meu roman. N-am să mai vorbesc și n-am să mai aud vorbind pe alții. Nu voi avea răspunsuri de dat. Am să fac o imensă cură de tăcere. N-am să mai fiu nevoit să-mi concentrez atenția, să ascult și să pricep și să-mi însușesc doleanțele altora, să le dau sfaturi, consolări și cugetări de calibrul acesta : „Viața e plină de necazuri ; omul tare trebuie să le suporte cu resemnare ; după zile rele vin și zile bune“.

Am început, deci, să mă scald în fiecare zi în bazinul unde un cap de leu, cu gura căscată, vărsa apă călduță. Mă simțeam cît se poate de mulțumit.

Într-o zi, cînd, așezat pe banca de piatră din interiorul piscinei, îmi dădeam iluzia că merg spre înzdrăvenire, bucurîndu-mă, în același timp, de anonimatul general al scăldătorilor, privirile îmi fură atrase ca printr-o poruncă imperioasă, magnetică, de figura unui cetățean de la celălalt capăt al bazinului, care cetățean mă privea cu o curiozitate amabilă, căutînd să-mi stabilească identitatea.

Cînd se convinse că eu eram acela și nu altul, gura i se lărgi într-un surîs care-i ajungea pînă la urechi. Și omul de la celălalt capăt porni spre mine. Apa fiind compactă și destul de tulbure, nu-i vedeam decît capul dominînd și înaintînd spre victimă ca-n ilustrațiile cu crocodili care traversau înot Nilul. La un moment dat, sub amenințarea necunoscutei cunoștințe, am avut o halucinație : mi s-a părut că se îndreaptă spre mine capul retezat al lui Ioan Botezătorul, cu care Salomeea urma să joace o partidă de *foot-ball*. Dar halucinația nu ținu mai mult decît cîteva secunde. Cetățeanul mă ajunsese și-mi întindea, deasupra elementelor termale, o mînă prietenească.

— Ne-am cunoscut acum șase luni la Ada-Kaleh, începu el. Am trecut Dunărea în aceeași barcă. Îmi pare bine că ne-am întîlnit după atîta vreme. E frumos la Ada-Kaleh !

Companionul meu de scaldă, odihnit, cu fața rumenită de aburi salutari, avea chef de vorbă. Probabil, necunoscînd lume, nu conversase de mult. Pe măsură ce vorbea, debitul i se precipita. Avea multe să-mi spună, ca o rubedenie cu care nu ne-am văzut de-atîta vreme. Eu însă, pre a mea lege, nu mi-l mai aminteam. Uitasem chiar că am trecut Dunărea vreodată, într-o barcă spre faimoasa insulă.

Pe măsură ce vechiul meu companion de la Ada-Kaleh vorbea, punctele și virgulele începeau să se subtilizeze, ca un apendice inutil, subiectele se amestecau, intrau unul într-altul, se izgoneau, iar eu, meduzat, încremenisem pe lespedea submarină. Asociațiile de idei ale cetățeanului se precipitau, se confundau, alcătuiau un fel de pastă irezistibilă, în care mă contopeam ca într-un mulaj din care voi încremeni statuie.

— Bicazul e fleac, domnule, acum se lucrează la Porțile-de-Fier cea mai mare hidrocentrală din Europa de Est, dacă nu din lumea întreagă, noi ne-am avut bine cu sîrbii totdeauna, voievozii noștri s-au căsătorit cu prințese de la Belgrad. Dunărea e făcută să ne unească nu să ne despartă, ce plăcută e o călătorie pe Dunăre pînă la Viena și Delta e o minunăție mai ales prin septembrie cînd s-adună păsările migratoare să plece spre Africa, am un văr la Turnu-Severin care are legături cu pescarii, ne poate procura crapi și păstrugă chiar cînd e oprit pescuitul, eu politică n-am făcut niciodată, fiecare e dator să-și vadă de obligațiile lui și să folosească statului, băiatul meu cel mare a terminat liceul iar fetița umblă să se facă balerină, are unsprezece ani, dar dansează și spune poezii ca una de optsprezece, cînd vom ieși din bazin am să vă arăt fotografiile, le port cu mine mereu nu că sînt tată dar am niște copii excepționali, să-mi trăiască, nu seamănă cu cei de azi dealtfel și soția mea e de bună familie și le-a dat o educație aleasă, nu ne-am mai văzut de la Ada-Kaleh, îmi pare bine că ne-am întîlnit, să mai stăm de vorbă, fiindcă viața la băi e monotonă și fără distracții, numai conferințe, dacă e vorba de conferințe le ascult la radio că nu sînt specialiști prin stațiunile balneare, vin numai diletanți și nu poți obține ceva serios de la ei, mai ales cînd ai studii universitare și o practică îndelungată la zootehnie, apele astea sînt foarte bune pentru reumatisme, la început nu se vede efectul dar după trei ani în șir se constată o ameliorare, eu sînt în anul al doilea de cură dar trebuie ținut și regim, fiindcă una fără alta nu merge și pentru inimă e bine să mai scazi cîteva kilograme, trebuie evitate mîncărurile cu sos și pîinea, pîinea e cel mai mare dușman al omului, uitați-vă la ţărani, ei au siluetă din cauza mămăligei şi a regimului lactat vegetarian, care nu depune colesterină pe artere, deşi s-a constatat în vremea din urmă că orice-ai mînca după vîrsta de cincizeci de ani se adună colesterină în sînge, vrei nu vrei cel mai bun lucru e mişcarea în aer liber şi puţină gimnastică nu strică, aici mîncărurile sînt grase şi piperate, nu e bine să staţi prea mult în baie, primele zile nu trebuie abuzat ca să se obişnuiască organismul încetul cu încetul uite, eu mai am cinci minute de baie, le respect cu stricteţe, dar putem sta de vorbă şi-n altă parte, pe băncile din parc e foarte răcoare şi plăcut numai de n-ar ploua, am să vă prezint şi pe soţia mea care nu face băi din cauza inimii dar se distrează cu lectura şi se ocupă cu corespondenţa trimite-n fiecare zi ilustrate părinţilor şi unei surori măritată la Gherla, scrie frumos, am să vă arăt şi nişte poezii, deşi dînsa nu vrea să se ştie pînă n-are tot volumul gata, păcat că nu se împrospătează mai des apa din bazin, clientelă e destulă, aşa că ar putea domnii ăştia să ţină mai multă curăţenie, cum ajung la Bucureşti, am să reclam la Ministerul Sănătăţii, fiindcă e păcat de reputaţia băilor de aici unde au început să vină mulţi străini chiar de la Karlsbad, acum îi zice Karlo-Vivari, mă duc să fac niţică transpiraţie, îmi pare bine că ne-am întîlnit şi să ne vedem cît de des că aici altă distracţie nu e...

Omul din bazin mi-a mai acordat două minute de monolog. Am avut, totuşi, la un moment dat, o vagă impresie că nu-l mai interesez. Năucit, nu deschisesem gura toată vremea, iar cetăţeanul care da să iasă acuma din apă avea din nou capul retezat al lui Ioan Botezătorul şi părea că reflectează :

„Imbecilul ăsta putea să spună şi el o vorbă, două, că eu n-am venit la băi să-l distrez !..."

SCENE BUCUREŞTENE

O scenă petrecută deunăzi în troleibuz mi-a adus aminte de-o întîmplare de acum vreo treizeci de ani, foarte asemănătoare cu cea de atunci, adusă în faţa justiţiei.

Reclamantul : Un tînăr grăsun, frumuşel, pudrat, cu haine noi şi ochi galeşi, pe care îi rotea în toate părţile, amabil, cuceritor şi indulgent, ca orice om care se simte un erou. Dreptatea era de partea lui, incontestabil. Trebuia, numai, să fie consacrată solemn şi sonor, în templul divinităţii legate la ochi.

Împricinatul : un domn foarte gras, de vreo 50 de ani, care îşi sprijinea greutatea corpului într-un singur picior sănătos şi într-un baston menit să înlocuiască rigiditatea celuilalt picior, care se bălăbănea. Nefiind decorat, el nu dădea impresia unui invalid de război, aşa că infirmitatea aceasta mai mult îl deservea.

Interogatoriul şi jurămintele de rigoare.

Martorii atestară că domnul obez tratase de „porc" în tramvai, în dreptul statuii lui Pache, pe tînărul simpatic, care se ridicase de pe scaun ca să cedeze locul distinsei doamne aici de faţă, *martora principală,* o tînără ieşancă, frumoasă, elegantă şi care vorbea peltic, cu cea mai moldovenească graţie.

— Tinere, eşti un porc !... îi aruncase în faţă, în auzul întregului tramvai, acel pasager gras, cu hainele obosite, cu lavalieră şi picioarele nesigure, în momentul cînd politicos, simpaticul tînăr domn se ridicase şi-şi oferise locul doamnei aici de faţă, martora principală.

Acum energumenul lipsit de educaţie era tras la răspundere. Soarta îi era pecetluită, cum se scrie în comunicatele din presă.

Ce putea să mai îndruge, nefericitul, în fața evidenței, a oprobriului general ?

Venise fără avocat. Cînd începu să vorbească — o voce subțire de scapete — ostilitatea sălii spori.

Pe măsură ce vorbea, însă, glasul acela de tenor lipovean, de diacon recent hirotonisit se încălzea și mîngîia catifelat acele cîteva duzini de urechi prezente, printre care ale subscrisului îi deveneau tot mai favorabile.

— Recunosc, domnule președinte și onorată Curte, că am proferat acea insultă și nu era nevoie de atîția martori ca s-o confirm. Precum am răspuns la interogatoriu, sînt publicist și profesor particular de limba română. N-am mai fost deferit justiției : sînt un om pașnic, nu-mi place să supăr lumea. Ca să nu-i supăr, n-am adus aici, ca martori, cîțiva cunoscuți, care ar fi putut să vă asigure că sînt cetățean de treabă, blînd din fire, răbdător și gata să treacă orice nedelicatețe ce i se face, numai ca să nu iasă gălăgie.

— L-ai făcut sau nu pe reclamant ceea ce l-ai făcut ?

— Da, domnule președinte. La statuia lui Pache Protopopescu i-am spus : „Tinere, ești un porc !“ Era cît p-aci să proclam același lucru la statuia lui Rosetti, ba și la a lui Brătianu, dar m-am stăpînit. Abia cînd am ajuns în dreptul lui Pache, nu m-am mai putut ține și i-am spus : „Tinere, ești un porc !“

— Inutil să repeți insulta. Aceasta nu-ți poate decît agrava situația ! Spune-ne ce te-a făcut să fii atît de ireverențios față de reclamant ?

— Să vedeți, domnule președinte și onorată Curte. M-am urcat în tramvaiul numărul 24 în dreptul Gării-de-Nord, la stația Witting. Pînă să scot banii să plătesc, domnul acesta, reclamantul, mai sprinten decît mine și fără nici un pachet în brațe, s-a strecurat pe la spatele meu și a ocupat singurul loc liber. „Treaba dumnealui, mi-am spus, nu e vina dumisale dacă eu sînt gras, am un picior slăbănog și aș putea să-i fiu tată. Nici cucoană nu sînt, ca să-mi cedeze locul. Pînă la Gara-de-Est, unde merg eu, e drum lung și s-o scula, dacă nu el, altul.“ Cu mîna liberă m-am agățat de curea, la spatele reclamantului, și am așteptat. La statuia lui Enăchiță Văcărescu, iată o cucoană bătrînă, cu gogeamite geanta în mînă. Poate era o pensionară, poate o moașă : nu știu ce avea în ghiozdan, dar acel ghiozdan era doldora. M-așteptam să se ridice tînărul și să-i lase locul. Dar tînărul se uită pe fereastră, foarte preocupat de peisajul primăvăratic. La Cobălcescu urcă un domn foarte bătrîn, care putea fi un general la pensie sau un fost consilier de Curte, un om distins, deși îmbrăcat modest. Aceasta îi sporea prestigiul în ochii mei : a fost înalt demnitar al statului și a rămas sărac. S-a strecurat între mine și tînărul de pe scaun și se uita cu jind la scaun și la tînăr, dar tînărul se cufunda și mai mult în meditație, parcă era inspector al Cișmigiului, așa număra copacii și sulițele grilajului. „Ar putea lăsa locul bătrînului“, m-am gîndit eu. Bărbații în etate înaintată au și ei acest drept. Nu este obligatoriu să te ridici numai la ivirea doamnelor. Tramvaiul nu este un salon în care se schimbă politețuri : cucoanele se înșală închipuindu-și că este un avantaj al lor ; oferta locului este o amabilitate a bărbaților, nu o obligație. Doamnele tinere trebuie să se scoale și dumnealor ca să lase scaunul alteia mai în vîrstă, sau cu pachete, sau chiar unui domn mai bătrîn, sau mai corpolent. Dar cucoanele nu se ridică niciodată, chiar dacă ar fi domnișoare sau fetițe. Au o concepție eronată a politeții. Li se pare că trebuie să beneficieze la infinit de avantajul sexului slab. E momentul să lămurim lucrurile. Trebuie să ne înlesnim unul celuilalt, fără deosebire de sex sau condiții sociale...

— Considerațiile dumneavoastră sînt foarte interesante, dar nu vedem legătura ! întrerupse președintele, care, impresionat de vocabularul prețios al delicventului, îi vorbea acum cu mai multă deferență.

— Să vedeți, domnule președinte și onorată Curte, la liceul „Lazăr“ s-a mai dat jos ceva lume, dar scaunele din față au fost repede ocupate. Unul care se făcuse liber în fața tînărului puteam să-l revendic eu, care am o gambă defectuoasă și transpiram abundent din pricina poverii de cărți ce trebuia purtată pînă la Gara-de-Est. Dar l-am cedat, acel loc liber, doamnei cu ghiozdan. Regret că acea doamnă nu este aici, ca să ateste. V-ar fi împărtășit și privirea de dispreț cu care a învăluit pe tînărul impasibil, reclamantul de față. În Brezoianu, altă urcare. Multe persoane în vîrstă căutau loc, din ochi. Domnul a sesizat freamătul. Abil, a scos un carnețel din buzunar și a început s-adune cifre, cu un aer grav, cu fruntea încruntată, ca să pară că e străin de toate urcările și coborîrile din tramvai. Evita privirile companionilor din vagon. Eu îi simțeam mișcarea și-l urmăream, fierbînd. Trăgea cu coada ochiului la fiecare stație și se cufunda și mai adînc în logaritme. La Universitate se urcă o femeie cu un copil în brațe. Copilul era dolofan, dar bucuria de a vedea asemenea specimene sănătoase răsărind din sînul poporului mi-era întunecată de suferința bietei mame, care trebuia să-l țină-n brațele slăbănoage, pe picioare obosite. N-avea loc, se chinuia între mine și domnul comod instalat, care făcea socoteli în carnețele. Fierbeam de-a binelea. Ce-ar fi dacă l-aș pofti să se scoale ? Ce-ar fi dacă i-aș striga că e un nesimțitor ? M-am stăpînit, fiindcă, precum v-am spus, nu sînt scandalagiu din fire. Și-apoi, cine-mi spunea mie că tînărul acela nu era un savant absorbit de speculațiuni metafizice, o glorie a neamului, un deschizător de drumuri, într-adevăr distrat și merita, prin personalitatea-i excepțională, sacrificiul cîtorva pasageri mediocri ? La statuia Rosetti, tînărul, văzînd că mai urmă lume și că femeia, cu copilul în brațe ar avea poate dreptul să se așeze și dînsa, și-a prins fruntea în amîndouă mîinile și și-a lăsat fața-n jos, ca un mare cugetător, ca un filosof detașat de contingențele pămîntești, total izolat în abstracțiunile-i stratosferice, absent din cercul derizoriilor umanității înconjurătoare. Pînă la statuia Pache nu s-a trezit din meditare. La Pache, însă, cu un efluviu de parfum, s-a urcat doamna de aici de față, martora dumisale. Precum vedeți, e frumoasă, foarte elegantă și, mai ales, foarte tînără. Ca prin farmec, filosoful nostru s-a trezit din profunda-i dumisale meditație, s-a ridicat surîzînd și, cu un gest *à la d'Artagnan*, a arătat distinsei și tinerei doamne scaunul liber. Așadar, vedea ce se petrece în jurul dumisale, nu era atît de distrat cum voia să pară.

Nu remarcase nici pe doamna cu geantă voluminoasă de la statuia lui Enăchiță Văcărescu, nici pe distinsul bătrîn urcat la stația Cobălcescu, nici pe femeia cu copil de la Universitate, nici alte venerabile persoane. Această frumoasă doamnă, însă, l-a smuls ca printr-o incantațiune din siderala-i reverie. Nemaiputîndu-mă stăpîni, i-am aruncat în obraz insulta pentru care am fost adus înaintea domniilor-voastre, adică i-am spus : „Tinere, ești un porc !“ A urmat ceea ce știți. Indignarea pasagerilor împotriva brutalei mele apostrofe, procesul-verbal de insulte, redactat în conformitate cu ordonanța domnului prefect de poliție al Municipiului București, și aducerea mea în fața acestei onorate Curți. Nu mai am nimic de spus în apărarea mea, domnule președinte. Zarurile s-au aruncat. Nu numai aparențele, dar și realitățile sînt împotriva mea. Îmi aștept osînda. Îmi aștept osînda cu fruntea plecată, supus și recunoscător. Îmi puteți da cea mai grea pedeapsă, dar, pedepsindu-mă pe mine, respectuos vă atrag atenția că încurajați pe toți măgarii care nu se scoală decît în fața cucoanelor nostime și a domnișoarelor dezvoltate și lasă pe bătrînii de ambele sexe kilometri întregi în picioare, atîrnați de o iluzorie curea sau nici măcar atîta !

Pare-se că vocea de tenor, moale, grasă și dulce ca untul, epica relatare a odiseei din tramvaiul 24 și considerațiile inculpatului-moralist au vrăjit Curtea, fiindcă, spre consternarea părții reclamante și fără nici un respect al codului, insultătorul *a fost achitat în unanimitate*.

Sentința și comentariile de rigoare au fost publicate în ziare, cu dezvoltările și interpretările personale al fiecărui domn redactor.

Opinia publică a trecut de partea acuzatului — publicist și profesor particular de limba română — și se pare că, de atunci, numărul porcilor și al măgarilor din tramvaie a scăzut simțitor.

LAMBÒ

Fecior de beizadea, Lambò avea legături cu toată protipendada Bucureştilor şi a Iaşilor, unde bunicul său a hospodărit cîteva luni. Toate cancanurile unei societăţi apuse, toate nunţile, divorţurile, cumpărările de moşii, adulterele, mezalianţele, jocurile de cărţi, unde se pierdeau conacele şi nevestele, cine e boier veritabil şi cine e proaspăt levantin, care ramură a familiei este cea adevărat Cantacuzină şi la ce epocă se rupe firul Comăneştilor, Lambò le ştia mai bine ca oricine şi le povestea, fără punct şi virgulă, fără să-şi aleagă adjectivul, fără să menajeze nici o susceptibilitate, nici un vecin de masă, boier şi el, poate rudă cu bătrînul, sau veşnica tînără doamnă, ce trecea în cupeu pe Podul Mogoşoaiei sau picase proaspăt de la Paris.

Astăzi nu mai sînt mese pe trotuarul cofetăriei „Capşa“. Şi chiar de-ar fi, cine s-ar mai aşeza la ele ?... Ce scoborîtori ai vreunui neam ilustru şi-ar mai lua mazagranul printre temuţii polemişti şi actorii fără angajament de acolo ? Cine să mai treacă în caleaşcă, să aprindă amintirile şi verva fiului de beizadea ? Vremuri apuse. Oraşul s-a schimbat prea mult.

Lambò e posomorît. Nu mai are cui vorbi. Nu mai cunoaşte pe nimeni. Nu-l mai ascultă nimeni. Ţine sprîncenele încruntate şi-şi loveşte, brusc, mustaţa cănită, aruncînd-o în sus. Nu ştiu de ce, mi-aduc aminte de Jean Moréas, aşa cum l-am apucat acum cincizeci şi cinci de ani în Cartierul Latin...

Odinioară, Lambò avea mustaţa căruntă şi o purta în sus, ca Wilhelm II.

Astăzi, o are neagră, ca pana corbului, şi-o ţine cu unul din vîrfuri ţanţoş spre monoclul bine înfipt, iar cu celălalt vîrf mai puţin rigid, mai fantezist, înflorit, lăsat în voie într-o renunţare.

A sărăcit : abia de-l mai cunoaşte cîte un chelner bătrîn.

Prietenii de demult s-au dus. E singur, într-o lume nouă. Trăieşte numai din amintiri. Amintirile sînt stigmatul cel mai grav al bătrîneţii. Nu vorbiţi de trecut, nu vă gîndiţi la el niciodată dacă vreţi să rămîneţi în viaţa veacului. Trăiţi numai printre tineri. Lăsaţi-i pe ei să vorbească şi ascultaţi-i, că sînt mai vii ca amintirile voastre. Dacă bătrîneţea se ia, şi tinereţea e contagioasă.

Bravul nostru Lambò nu ştie că n-ajunge să-ţi căneşti părul ca să fii tînăr. El vorbeşte despre lucruri de acum patruzeci de ani unor oameni pe care nici măcar ziua de azi nu-i interesează, căci se gîndesc necontenit la ziua cea de mîine.

*

Penultima oară l-am întîlnit între cele două războaie mondiale, pe scările Ministerului Agriculturii, după o recentă schimbare de guvern, şi l-am felicitat.

— Bravo, şefule, veniră ai noştri !

— Era şi vremea ! îmi răspunse Lambò fără convingere, fără prea mult entuziasm.

Lumina searbădă a începutului de decembrie cădea fals pe obrazul vechiului meu prieten, îi dădea tonuri neverosimile de pergament şi piersică, îi îngroşa albastrul vinelor de la tîmple şi, mai ales, detaşa brusc negrul de corb al mustăţii şi al părului de rădăcina aceluiaşi păr, cenuşiu-roşcată. Stranii efecte de lumină pe-o lamentabilă scară de minister, unde te-ai dus să cauţi, fără succes, detaşarea unui agent silvic de la Tulcea la Sighetul-Marmaţiei !

Ca şi mine, prinţul acesta e puţin cam dezarticulat de noua schimbare a stăpînirii.

Fireşte, au venit „ai noştri“, dar „ai noştri“ sînt ai noştri numai în opoziţie, la guvern se fac ai partidului, ai rudelor, ai patriei, dar numai ai vechilor prieteni nu mai rămîn.

Au trecut cîteva luni de la acea posomorîtă zi de decembrie. M-am întîlnit cu prietenul Roznovan la un sfîrşit de primăvară. Un prieten care vrea să-şi cumpere vie pe drumul Văcăreştilor ne-a luat cu automobilul, pe Lambò şi pe mine. Cînd am ajuns în faţa cimitirului Bellu, fiul beizadelei a făcut un semn că vrea să se oprească. Ne-am dat jos cîteşitrei. O splendidă zi de mai. Mormintele îşi aruncau, unul altuia, ramuri înflorite şi cintezi. Era un joc graţios al morţilor, o veselie primăvăratică mult mai intensă şi mai pură decît maiul oraşului.

În această dezrobire, în această feerie de verde, galben şi roş, sub imensul cer azuriu, în liniştea tăiată de zborul rîndunelelor, ne aminteam, cu un cutremur de groază, toate localurile „de petrecere", cavourile umede, cu lumini spectrale, unde ne „distraserăm" peste iarnă. Ce melancolie! Respirăm liberi şi fericiţi, acum, în cimitir. Liberi, optimişti, dornici de viaţă.

Însuşi Lambò se înseninase. Fruntea i se descreţi. Începea să surîdă. Descifra inscripţii pe morminte şi, pe măsură ce recunoştea nume familiare, pe măsură ce ne afundam în alei, ochii i se aprindeau, voia bună îi sporea. Se regăsea... La un moment dat ne-a luat pe fiecare de mînă :

— Te uiţi la pezevenghiul ăla ? (Pezevenghiul era un grilaj ruginit, o lespede acoperită de bălării...) Nu era din adevăraţii Văleni. A tocat trei neveste şi a mai trăit cu mama uneia din ele zece ani. Acum nu mai are nici de-un trandafir. Eu i-am spus că aia de acolo o să-l ducă de rîpă. („Aia de acolo" era, sub o cruce de marmură, o nostimă boieroaică bucureşteană, care făcea admiraţia adolescenţei noastre.)

În fond, el era băiat de treabă — continuă Lambò — dar l-a nenorocit muierea. Asta îşi ipotecase moşia la escrocul ăla de colo, care mai are tupeul să fie înmormîntat lîngă nevastă-sa. A ofticat-o, săraca. După ce i-a mîncat tot, i-a adus în casă şi băiatul servitoarei, ăla de s-a împuşcat la Monitorul Oficial cînd era ăsta ministru de Interne. Ce bandit, domnule! Mai avea pretenţia de şef de partid, credea că dacă-l împinge Momuloaia — da' Momuloaia unde-o fi îngropată ? mi se pare la Bîrlad — o să poată să-l răstoarne pe *oncle* Jorj cu una, cu două. Ia te uită ce palat şi-a ridicat Merchedecian ! N-ar trebui să lase pe băcani să-şi facă aşa cavouri. Nu vezi, domnule, cum ascunde toate mormintele ? E o porcărie, am să protestez !... Ce om şarmant beizadea Gligore, şi, uite, nu se mai cunoaşte... L-au pus lîngă papina aia de Didina Negromanti, care şi-a făcut statuie la Paris... *mon cher*, dar e o diferenţă de treizeci de ani, aici e tînără, cînd a murit avea şaizeci şi cinci de ani, cum de au lăsat-o cu bustul ăsta ? E o porcărie... Trăia cu un Prîscovean, la Paris, pe vremea mea, se dusese să se lanseze, dar n-a avut trampă, s-a degradat prin şantanuri, pînă a luat-o conu Manuc şi i-a lăsat douăsprezece moşii. Ce-a făcut cu ele, să-ţi spună ăsta de aici, că i-a fost avocat pînă la moarte, şi a jefuit-o cu ăla de colo, erau tovarăşi amîndoi, nevestele surori, una s-a înecat, ailaltă n-a vrut să fie îngropată în cavoul familiei. Ia daţi-vă încoa'... îl găsim noi ! A, uite şi pe licheaua asta ! Aşa oameni trimite ţara la Paris... Eu le-am spus de-atunci, domnule ! Era Lahovari la Externe...

*

Lambò şi-a regăsit verva de demult. Vorbeşte cum nu l-am mai auzit de zece ani. E printre ai lui acum.

Strigoi, în oraş, acum e la el acasă. Cunoaşte pe toţi. „Ăla" şi „asta" nu mai sînt morminte, ci fiinţe cu nume care vibrau sonor odinioară, făpturi aievea, reînviate de năvala fără punct şi virgulă a prinţului.

E mare freamăt în văzduh, printre fantomele celor de sub pămînt.

Nu le-ar putea aduce un omagiu mai mare, nu le-ar putea face mai multă plăcere decît tratîndu-i ca pe nişte bucureşteni în viaţă, chemîndu-i pe nume, mîngîindu-i, insultîndu-i familiar, cu zburdălnicie tinerească... Ramurile lungi şi subţiri, înflorite cu mii de steluţe galbene, aleargă din mormînt în mormînt, ca nişte mesageri, împreună cu cintezii.

În cimitir, e veselie mare. Nu mai sînt morţi ! I-a înviat, pe toţi, Lambò, cel mai tînăr dintre ei.

CRONICI

REGELE ȘI DUMNEZEU

Pe vremuri se aciuaseră într-un vechi cimitir de la marginea Parisului niște vraci care făceau tot felul de minuni : dădeau vederea orbilor, pe ologi îi scăpau de cîrje, dezlegau limba muților și a gîngavilor, iar femeilor sterpe le citeau din cărțile sfinte latinești, le îndopau cu tot felul de leacuri, ca să rodească peste nouă luni. Ba le întrebau și ce vor să fie pruncul, fată sau băiat, ca să-l facă băiat sau fată, după voia părinților.

Venea lumea din toate mahalalele orașului, ba și din alte tîrguri și sate ale Franței și Navarrei, să se tămăduiască în cetatea morților, care făcuse izvor de viață nouă.

Veneau bolnavi și se vindecau în văzul tuturor, nu numai din auzite. Veneau acolo în cîrca altora sau purtați pe targă.

Pe orbi îi aducea de mînă cîte un copil, o rudă sau un prieten. Alții se tîrau, sprijiniți și ei, oftînd și văicărindu-se.

— Credință și răbdare ! le spunea mai-marele vracilor, un popă răspopit, care, după ce se lăsase de popie, învățase carte la vestita școală a meșterului Sorbon și ieșise doctor.

Îl chema Gill-cel-Învățat și era mereu pe drumuri cu ciracii și ortacii săi ; oamenii îi mai spuneau și sfîntul Gill.

Sfîntul Gill nu ședea prea mult locului, fiindcă-l pîndeau și ștreangul și rugul. Dar în vreme ce stăpînirea îl prigonea, mulțimile care auziseră de minunile lui îi sărutau curelele încălțărilor și-l pomeneau în rugăciunile lor către Maica Domnului.

Iată-l acum pe meșterul Gill-cel-Învățat și la Paris.

Renumele i se răspîndi repede şi acolo. Cei care pierduseră nădejdea în doftori erau încredinţaţi că sfîntul îi va mîntui.

Înnebuniţi de fericire, o luau razna pe poteci, pe morminte, între cruci, să vadă că visul e aievea, că nu s-au înşelat. Tot aşa făceau şi ologii, care alergau rîzînd şi strigînd, sărutau mîinile şi poala hainelor celor ce-i mîntuiseră şi le cădeau în genunchi.

Altora, care aşteptau minunea, şi minunea nu se făcea, sfinţii doctori le spuneau :

— Răbdare şi credinţă !

Toată mulţimea aceea care se adunase în jurul vechiului şi depărtatului cimitir al Parisului scumpise viaţa, plătind cu bani grei odăile de locuinţe pe la hanuri şi pe la casele oamenilor, iar cei care nici nu închiriau odăi, nici nu vindeau merinde erau nemulţumiţi foarte. Pierduseră liniştea. Nu-şi mai vedeau capul de atîta forfoteală de lume. Beţiile, bătăile, furtişagurile se înteţiseră. Pînă la urmă, se hotărîră oamenii locului să facă plîngere regelui, rugîndu-l să izgonească pe acei venetici, vracii pripăşiţi în cimitir.

Regele auzise şi el de minunile făcute acolo, pusese iscoade şi aflase că toţi acei bolnavi vindecaţi în văzul tuturora făceau parte din ceata răspopitului, care îi învăţase cum să vină plîngînd şi căindu-se şi să plece, unul cîte unul, tămăduiţi, să vină iar peste cîteva zile şi iar să plece.

Aceşti derbedei lucraseră pîn-atunci prin tot felul de oraşele şi de sate ale Franţei şi ale Navarrei. Abia acum se încumetaseră să prostească şi marele oraş de reşedinţă. Dar nu le-a fost a bună. Într-o dimineaţă se pomeniră cu poarta cimitirului închisă şi pe această poartă cu o tăbliţă pe care scria :

„Din ordinul regelui e interzis lui Dumnezeu să facă minuni în acest loc".

Citind aceasta, vracii, bucuroşi că au scăpat teferi, pieriră ca prin farmec, plînşi de toată acea mulţime de bolnavi care rămaseră şi cu banii luaţi, şi cu metehnele nevindecate în mădulare. Lumea cealaltă era mulţumită foarte.

Cartierul îşi redobîndi liniştea de altădată şi fiecare-şi vedea de treabă, scăpaţi de văicărelile şi zbieretele celor veniţi de la dracu-n praznic să-şi afle sănătatea în locaşul celor duşi din lume.

Numai unul era nemulţumit foarte : cardinalul Théobald du Valentinois, arhiepiscopul Parisului. Preasfinţitul ceru suveranului o grabnică audienţă. Fu primit numaidecît şi se înfăţişă măriei-sale cu o falcă-n cer şi cu alta-n pămînt.

— Blasfem şi damnaţiune, sire ! Cu adîncă supunere am venit să aduc mustrări maiestăţii-voastre că a vorbit în asemenea nemaipomenit chip despre Domnul-Dumnezeul nostru. Sînteţi un rege atotputernic, dar Domnul-Dumnezeul nostru e mai puternic decît toţi regii şi împăraţii pămîntului. Rog pe maiestatea-voastră ca în trei zile cel mult să scoată de pe poarta cimitirului acea inscripţie în care e luat în deşert numele Domnului-Dumnezeului nostru. Dacă nu faceţi lucrul acesta, toate urgiile cerului vor cădea pe capul maiestăţii-voastre şi toate plăgile Egipetului se vor revărsa asupra nefericitului popor al Franciei şi al Navarrei.

Regele îl ascultase cu mare linişte şi tot cu mare linişte îi răspunse :

— Uite ce e, monseniore ! Eu sînt rege de drept divin şi mă înţeleg mai bine decît alţii cu Domnul-Dumnezeul nostru. De aceea hotărăsc aceasta : Îţi dau trei zile să te răzgîndeşti şi să-ţi retragi anatemele şi damnaţiunile pe care le-ai aruncat asupra capului meu şi al bunului popor al Franciei şi al Navarrei. Iar dacă nu te răzgîndeşti în trei zile, vei binevoi să părăseşti scaunul arhiepiscopal şi să intri umilit călugăr la monastirea Cordelierilor, unde vei mînca pîinea neagră a pocăinţei şi vei bea apa rece a izvorului tămăduirii ! Afară numai dacă Cel-de-Sus, măsurînd credinţa şi supunerea preasfinţiei-tale, cu puterea lui nemăsurată, se va îndura şi te va face papă la Roma sau antipapă la Avignon ! Aşa, monseniore ! Ai trei zile să alegi între Dumnezeu şi rege !

Înaltul prelat ieşi de la Curte mai puţin falnic de cum intrase. N-a aşteptat să treacă cele trei zile cerute de monarh şi chiar a doua zi puse să se atîrne de poarta cimitirului cu pricina o tăbliţă pe care scria :

„Noi, arhiepiscopul Parisului, prin puterea dată nouă de Sfîntul Scaun şi prin încrederea graţiosului nostru suveran, întărim porunca de mai sus a regelui şi interzicem lui Dumnezeu să facă minuni în locul acesta.

Semnat :
Cardinalul Théobald de Valentinois,
Arhiepiscop al Parisului"

GILL CEL ÎNVĂŢAT ŞI SFÎNT

— Cu ajutorul Maicii Domnului şi al sfîntului Ion, mă fac drac şi-mi plătesc datoriile !

Cel ce hotăra aceasta era Gill, doctor în medicină şi teologie de la Sorbona (cel puţin aşa spunea el), popă răspopit (asta n-o mai spunea, dar aşa era), comediant, vagabond, companion al poetului François Villon, cu care, împreună, făcea tot felul de blestemăţii : chefuri, scandaluri, jefuire a drumeţilor, jocuri de noroc cu măsluiri, bani luaţi de la femei bătrîne şi cheltuiţi cu altele tinere, şi nu o dată împlîntarea pumnalului între coastele unui cîrcotaş. Scăpau prin fugă sau erau scoşi din temniţă de către un puternic al zilei, fermecat de baladele meşterului François.

Aflîndu-se odată în oraşul Chartres, vestit prin catedrala lui fără pereche şi unde se pregătea reprezentarea unui „miracol", Gill cel învăţat şi sfînt se gîndi să se înfăţişeze şi el, ca actor, la spectacol.

„Miracolele" sau „misterele" erau piese lungi, nesfîrşite, piese în versuri. Pregătite cu lunile, ele se jucau în faţa marilor biserici, în faţa unui public compus din zeci de mii de spectatori. Reprezentaţii fastuoase, subiecte religioase, împrumutate din *Biblie*, şi care s-au desfăşurat secole întregi în ţările catolice. Decorul avea trei etaje, împărţite fiecare în zeci de compartimente, în care se petrecea, rînd pe rînd, acţiunea.

Jos se deschidea o gură de balaur, care reprezenta infernul, etajul II era pămîntul, iar sus, cerul, cu Maica Domnului, îngerii şi sfinţii.

Rolul cel mai bine plătit era al Diavolului, fiind cel mai greu : nefericitul era aşteptat la terminarea spectacolului şi bătut de drept-credincioşii care asistaseră la desfăşurarea „misterului", după ce pe scenă fusese înţepat de lăncile şi paloşele arhanghelilor, apărute într-o flacără de pucioasă care-l pîrlea de-a binelea, era aruncat de la înălţime, iar Dumnezeu îl zgîlţîia de urechi să i le rupă şi-i trăgea picioare în şezut, ca să-l pedepsească fiindcă, sub chipul şarpelui, ispitise pe Adam să muşte din mărul păcatului. Într-un cuvînt, bietul drac îndura toate chinurile iadului şi era adevăratul mucenic al „miracolului".

Prea puţini se încumetau să joace asemenea personaj. O făceau la mare ananghie, cum s-a întîmplat cu preasfîntul şi multînvăţatul nostru Gill, răspopitul.

Risipitor din fire, nu-i ajungeau niciodată banii şi n-ar mai fi avut obraz să iasă printre ai săi dacă nu le înapoia împrumuturile. El duse această viaţă de prigoană pînă îmbrăcă haina bălţată a măscăriciului, îşi puse coarne şi coadă, încropi ceva gologani, scăpă de datornici şi se gîndi că a venit vremea să se căpătuiască. Oricîte păcate ar fi avut, le răscumpărase prin viaţa de martir a Necuratului, numit în limba ebraică Hasmodeu.

Tot jucînd în „miracole", prinsese gustul teatrului şi minunilor şi îşi puse în gînd să se pricopsească făcînd teatru şi minuni pe seama lui, nu pe a altora.

Prin felurite tîrguri şi oraşe pe care le cutreierase în îndeletnicirile lui de drac, şi-a adunat dintre comedianţii mai înzestraţi care jucau cu el o ceată de haimanale, vreo doisprezece ipochimeni. Aceştia erau apostolii, iar el Mîntuitorul.

Doi copii, trei femei, trei moşnegi şi patru bărbaţi alcătuiau trupa lui Gill.

Printre ei vom numi, în primul rînd, pe Gaspard-le-Lion, adică Leul, carele în spectacole făcea pe Dumnezeu şi carele, tot trăgînd pe Gill de ureche şi de coadă, dîndu-i picioare în spate, devenise măreţ şi se credea mai presus de ceilalţi companioni, în scurtă vreme ajunse mîna dreaptă a Dracului. El era însărcinat cu vistieria trupei, adunînd arginţii întreprinderii şi, pînă la urmă, asemeni strămoşului său Iuda Iscariotul, îşi vîndu stăpînul şi învăţătorul, Allain-le-Léoaprd era bărbatul femeii sterpe, pe care o juca Geneviève Dalcourt din Grenoble. Mai era o femeiuşcă frumoasă foc, numită

La Mirandolle, o navareză cu părul lung, roşcat şi nepieptănat, revărsat pe umerii rotunzi şi albi, pe sînul tînăr şi greu. În spectacolele sacre, La Mirandolle făcea pe Maria-Magdalena, iar în trupa lui Gill juca pe leproasa : îşi vopsea un sîn cu tot felul de zugrăveli galbene şi vinete, de culoarea putregaiului, de-ţi era mai mare mila, scîrba şi spaima, iar celălalt sîn îl lăsa alb şi neted, de-ţi era mai mare bucuria.

Aşa se înfăţişa ea prin bîlciuri, smulgîndu-şi cămaşa, arătîndu-şi pieptul, bocindu-se, ameninţînd că se va arunca în gîrla ţinutului şi, la urmă, înzdrăvenindu-se mulţumită doftoriilor, rugăciunilor şi binecuvîntărilor sfîntului Gill.

Pe băieţaşul Jacquelot-Orfelinul, care în „mistere" umbla însoţit de un miel şi înfăţişa un drăgălaş Ioan-Botezătorul-copil, învăţatul şi sfîntul nostru îl hărăzi să fie epileptic. Pe taica Simon îl unse olog, pe taica Mathieu orb, pe altul mut, şi aşa mai departe. Toţi aceşti ucenici îşi îndeplineau însărcinările cu un meşteşug desăvîrşit.

Cîrdul poposea în curtea unui han, în preajma unei biserici. Discipolii se făceau că nu se cunosc între ei. Ajunşi unde trebuia, crainicii anunţau că a sosit în localitate vestitul Gill cel învăţat şi sfînt şi chemau bolnavii să-i vindece cuvioşia-sa de orice beteşug, cunoscînd toate leacurile, afară numai învierea morţilor, minune ce nu era în căderea lui. Se adunau oameni din toate părţile şi-şi spuneau păsurile, gemînd şi blestemînd pe vracii care îi cercetaseră pînă atunci.

Gill îi sfătuia să aibă răbdare şi credinţă, le lua parale bune, îngenunchea, se ruga cu capul în ţărînă, bolborosind descîntece latineşti, încurajînd pe fiecare şi dîndu-le leacuri dintr-o dăsagă pe care rînjea un cap de mort şi se încrucişau două ciolane. Pe partea cealaltă a dăsagii era zugrăvit un înger care se ridica la cer, purtat de un nor.

Lumea nevoiaşă se aduna în jurul sfîntului, care-i încerca pe fiecare şi-i povăţuia să aibă răbdare şi credinţă. Printre bolnavii cei adevăraţi se strecurau şi apostolii săi, care îşi arătau beteşugurile şi-l îmbiau cu bani buni.

Femeile aduceau coşuri cu merinde, damigene cu vin, pîini mari, găini fripte şi jamboane. Sfîntul le mulţumea cu mîna pe inimă, dar nu se atingea de aceste bunătăţi : le împărţea bolnavilor, adică celor doisprezece apostoli.

Uneori mai dădea şi altora, care se uitau cu jind, iar el se mulţumea cu un colţ de pîine şi cu apă proaspătă, pe care i-o aducea într-un ulcior cîte o babă milostivă. Seara, însă, după ce se risipea mulţimea, mînca şi bea vîrtos. Cel puţin o sută de betegi veneau în fiecare zi să-i tămăduiască, şi toţi îi strecurau în palmă ceva gologani, după puterea fiecăruia. Vraciul nu-i număra, nici măcar nu se uita la banii dăruiţi.

— Dumnezeu să vă răsplătească după gîndul fiecăruia ! Mie banii voştri nu-mi trebuiesc, dar sînt mulţi săraci pe lume care trebuie să-i ajutăm. Eu vreu să mă fac vrednic de sfinţii Cosma şi Damian, doctorii fără arginţi !

Pioasele lui cuvîntări erau întrerupte de cîte o femeie care venea cu copilul în braţe şi i-l punea la picioare.

— Scapă-l, înţeleptule ! Nu-l lăsa pradă demonilor ce se cuibăresc în trupşorul lui !

Copilul era, bineînţeles, ca şi maică-sa, unealtă a fostului drac. El linştea pe nefericita mamă, netezea cu mîna fruntea băiatului sau a fetiţei, care se zvîrcolea pradă lui Ducă-se-pe-pustii. După cîteva mîngîieri şi descîntece spuse în limba cărţilor sfinte, copilul înceta să se cutremure şi să se zbată, deschidea nişte ochi miraţi, se uita în juru-i şi surîdea liniştit, în vreme ce fericita mamă îngenunchea în faţa vrăjitorului şi-i săruta poala vesmîntului. Sfîntul îi strecura în mînă un bănuţ şi-i spunea, binecuvîntînd-o :

— Du-te cu Dumnezeu, mămucă... Băiatul tău nu va mai cădea pradă demonului. Credinţa ta te-a mîntuit !

Şi femeia îşi lua plodul de mînă, ca să lase locul unui moşneag, care se căina amarnic, sprijinit pe două cîrji.

— De cînd nu mai umbli, tătucule ? îl întreba preacinstitul vraci.

— Am ologit acum treizeci de ani.

— Ce te-a adus la mine ?

— Credinţa !

— Credinţa ta te va mîntui ! Ţine sticluţa asta cu doftorii şi să vii peste trei zile.

Peste trei zile, ologul se înfăţişa din nou, sfîntul îi punea mîna pe creştetul capului şi, cu ochii la cer, rostea din vîrful buzelor o rugăciune.

— Credinţa ta te-a mîntuit ! Umblă !

— Cum să umblu ?

— Umblă, n-auzi ? Îţi poruncesc să umbli !

Lumea se aduna în jurul bătrînului care nu se încumeta să se încredinţeze picioarelor şi se sprijinea mai abitir pe cîrji.

Înfuriat, sfîntul îi smulge cîrjele şi le azvîrle cît colo. Ologul se prăbuşi. Încercă să facă un pas. Îl făcu. Mai făcu doi paşi şi, înnebunit de fericire, rîzînd într-un urlet, o luă la goană, spre uimirea celorlalţi. A doua zi numărul bolnavilor crescu. Se dusese vestea în toate împrejurimile. Alte coşuri cu de-ale mîncării se adunau în jurul făcătorului-de-minuni, alte damigene cu vin.

Veni rîndul unui mut, care se tot bătea cu palma peste buze şi scîncea şi încerca să spună ceva, dar nu putea. Vraciul îi deschise gura, se uită la omuşor, îi luă limba între degete, i-o răsuci de cîteva ori, îi trase trei palme.

— Vorbeşte ! îi porunci.

— De ce mă baţi, preasfinte şi înţelepte ? grăi mutul.

— Ca să vorbeşti !

— Păi eu sînt mut de cînd eram copil, cum să vorbesc tocmai acum ? !

Gill îi mai trase trei palme.

— Nu mai da, preasfîntule, uite că vorbesc !

Şi toată lumea rîdea şi se bucura de bucuria mutului care-şi recăpătase graiul. Sărutau toţi mîna vrăjitorului. Unul îndrăzni :

— Eu sînt aici de o săptămînă şi nu simt nici o îmbunătăţire !

— Credinţă şi răbdare ! îi porunci făcătorul-de-minuni.

— Nici eu nu pot să mişc mîna ! Aşa eram cînd am venit, aşa sînt şi acum ! Cît o să mai stau aici ?

— Mie-mi cade mereu pielea și carnea de pe mine. Au început să mi se vadă oasele ! Cînd o să mă vindec ?

Aceștia erau bolnavi adevărați, nu prefăcuți. Alți nefericiți se alăturau și ei celor nemulțumiți. Cînd strigătele lor se întețeau, se pomeneau cu cîte o femeie care țipa de răsuna văzduhul și le acoperea glasurile.

— M-am plîns și eu ieri, n-ați auzit toți cum urlam și blestemam pe sfîntul nostru, și uite că astăzi m-am făcut bine ! Iartă-mă, preacinstite învățate, că m-am îndoit de puterea sfinției-tale ! Uite, rana pe care o aveam de cinci ani s-a închis peste noapte ! Nu mai curge nici sînge, nici puroi ! Iartă-mă ! Iar vouă vă spun ! răbdare și credință !

Și le arătă tuturor sînul care era neted ca o palmă și purta urmele unei cicatrice.

Cam vreo două săptămîni ținea povestea în fiecare orășel, tîrg sau sat. După ce se vindecau și mulțumeau cu glas tare sfîntului, în auzul tuturora, cei doisprezece apostoli, comedianți iscusiți, plecau pe rînd, să-și aștepte în altă parte învățătorul. Rămîneau o sută, două de bolnavi adevărați, care aveau metehne ceva mai greu de tămăduit și cărora Gill cel învățat le făgăduia că va veni peste o lună să-i mai cerceteze o dată, îi sfătuia să aibă răbdare și credință și, cu buzunarele pline, pleca, ștergîndu-și fruntea și rozînd o coajă de pîine, sprijinit pe toiagul pribegiei, ca orice cuvios mucenic.

Ținu treaba asta vreo doi-trei ani. În răstimp, se mai ducea în cîte un tîrg unde fusese cu nouă luni înainte și unde veneau să-i mulțumească, purtînd noul-născut în brațe, femei pe care vraciul le găsise sterpe anul trecut și care, acum, îl binecuvîntau că, prin farmecele lui, Dumnezeu se îndurase să le facă mame. Acele femei erau însoțite de soții lor, îmbrăcați în haină de sărbătoare, care răsplăteau cu pungi pline de scuzi și tot felul de bănuți de aur, de argint și de aramă pe binefăcătorul lor. Bineînțeles că atît femeile, cît și bărbații aceștia făceau parte din ceata apostolilor lui Gill. Dar cui să-i treacă prin gînd o asemenea drăcovenie ?

Toate au mers cum au mers, pînă-i veni sfîntului năstrușnicul gînd să încerce și Parisul. Acolo își desfășura negustoria într-un vechi cimitir mărginaș, dar n-apucă s-o încropească bine, că simți copoii stăpînirii adulmecîndu-i urmele. Ca să scape de închisoare, ștreang sau rug, se lăsă păgubaș, își luă rămas bun de la cei doisprezece ucenici care îl slujiseră cu răbdare și credință și care se duceau acum cu buzunarele doldora. Gill cel învățat și sfînt plecă și el în lume, să-și caute bunul prieten, pe François Villon, poetul, de care mult îi fusese dor. Îl găsi și, de bucuria revederii, tocă, împreună cu el, în chefuri și dezmățuri, banii adunați cu meseria de mîntuitor. Curînd de tot ajunse fără lăscaie, se înglobă iar în datorii, pînă cînd, cu ajutorul Maicii Domnului și al sfîntului Ion, începu să facă iar pe Dracul în „miracolele“ înfățișate în fața catedralelor.

O luă dacapo, înțepat de arhangheli, bătut de spectatori, ars de focul pucioasei și al catranului și cu șezutul învinețit de picioarele pe care i le trăgea sfîntul și milostivul nostru părinte al tuturora, făcătorul cerului și al pămîntului, al tuturor celor văzute și nevăzute.

Într-o bună zi, cucernicul doctor în medicină și teologie de la Sorbona, Gill cel învățat, popă răspopit, Dracul din „miracolele“ vremii, a fost vîndut de ajutorul său, de discipolul său cel mai drag, de mîna lui dreaptă, Dumnezeu, pe numele-i adevărat Gaspard-le-Lion, adică Leul, care nu se mulțumi să-l dea pe mîna copoilor stăpînirii, dar ceru să mînuiască el însuși ștreangul. Clericii, în frunte cu episcopul din Reims, cerură trupul spînzuratului și-l arseră pe rug ca pe-al unui eretic. Toate acestea din nimica toată. Dintr-o ceartă pentru o femeie cu părul ruginiu și nepieptănat, leproasa.

MAI PRESUS DE LEGE

Tribunalul suprem din Veneția se întrunise în plinul său festiv să judece pe tînărul Lorenzo Carmonatti, un nobil bogat, cunoscut pentru viața-i fastuoasă, duelurile, serenadele și, mai ales, pentru colecțiile de artă.

Palatul Carmonatti se răsfrîngea în apele verzui ale Marelui Canal, rivalizînd în lux și frumusețe cu al Morosinilor, al Lucreziei Borgia și Casa-de-Aur.

Stofe grele, mobile sculptate aduse din Orientul Depărtat, covoare persane, arme din Toledo și din Albania, șaluri spaniole se amestecau cu șalurile venețiene, broderiile florentine și statuile romane, menite să sprijine — piedestal de preț — întraripatele picturi ce împodobeau zidurile și plafoanele.

Lorenzo Carmonatti era urmașul unor negustori și bancheri ai căror reprezentanți în Albionul cețos, în Flandra, în Francia, în insulele Arhipelagului, la Constantinopole, pînă la Smirna și Brusa, erau adevărați ambasadori ai regalității — *Banul*.

Tatăl lui Lorenzo, Antonio, ocupase înalte demnități în republică, lăsînd fiului său un nume onorat, o avere imensă și gustul pentru artele frumoase.

Acum, în fața dogelui, tînărul Carmonatti trebuia să răspundă pentru „confiscare de persoană".

Plîngerea era făcută de Savina Alamari, o femeie superbă, tipul veneției clasice, al cărei păr roșcat și ochi verzi, ai cărei sîni frumoși, pereche fără de pereche, ajunseseră cunoscuți nu numai în cetate, dar peste mări și insule, prin portretele pe care i le făcuse maestrul Cirillo del Ambra.

Întîi model, apoi soție a pictorului, Savina Alamari chema în judecată pe Lorenzo Carmonatti, care-i răpise bărbatul.

Nările îi fremătau, ochii îi distilau venin verde, buzele roșii lăsau să se vadă strălucirea dinților, fie cînd, de mînie, acești dinți albi mușcau roșiile buze, fie cînd ura o făcea să rîdă și să amenințe pe cel care-i ținea bărbatul confiscat de cîteva luni.

Întîi se crezuse că pictorul a fost ucis și cadavrul aruncat, cu o piatră de gît, în lagună. Abia de cîteva zile aflase fermecătoarea Savina adevărul și reclamase tribunalului suprem. Acuzatorul public vorbi :

— Republica se mîndrește cu libertatea cetățenilor ei ; nimeni n-are dreptul, fie el bogat și atotputernic ca Antonio Carmonatti, să închidă pe un venețian ales, un pictor cu renume, să-l țină cu forța, luni întregi, în palatul său. E un atentat fără pereche, o pată pe fruntea leului nostru protector. Cerem imediata liberare a maestrului Cirillo del Ambra și condamnarea, după legile republicii, a celui ce i-a furat lumina soarelui !

Acuzatul, sigur de dreptatea cauzei sale, știindu-se protejat de doge, care nu o dată îi fusese oaspe și-l felicitase pentru frumusețile de artă ce-i împodobeau palatul de pe Canal Grande, se apără singur, tînăr, frumos, impetuos, disprețuitor, parcă, al tuturor ființelor și lucrurilor ce-l înconjurau.

— Ilustrisimă și clarisimă adunare, o, nobili judecători ai cetății lui San Marco, își începu Lorenzo Carmonatti pledoaria. Dacă toată lumea știe că maestrul Cirillo del Ambra a fost descoperit și încurajat de veneratul meu părinte, nu știe nimeni că donna Savira Alamari del Ambra a fost descoperită de mine într-un bal pe lagună... Astăzi universul întreg a aflat cît e de frumoasă Savina Alamari. Glorie maestrului și glorie ei ! Fată din popor, era menită unui destin regretabil. Tinerețea și frumusețea ei nu puteau rămîne ascunse în locanda de la Lido, unde oficiau sărmanii ei părinți, și nici nu trebuiau lăsate pradă desfrîului care-o pîndea. Am cules-o dintr-o gondolă și i-am adus-o lui Cirillo, pictorul casei noastre, s-o imortalizeze. Trebuia să înfățișeze pe Eva în *Zorile Paradisului* și pe Magdalena în *Amurgul pe Golgota.* Maestrul a pictat-o, pictorul s-a îndrăgostit. Modelul a devenit soție. Și, din acea clipă, Cirillo del Ambra n-a mai văzut decît pe Savina... A cîntat-o cu toate culorile paletei sale miriadare, i-a închinat cele mai suave simfonii pe care penelul le-a putut smulge vopselelor crude, transformate în armonii cerești... Dar toată această muzică a fost înlocuită de sunetul drăcesc al arginților. Primul ei portret l-a vîndut pe aur greu și cu inima grea unui negutător armean din Salonic. A făcut al doilea portret, care a luat drumul Rotterdamului. Al treilea, al patrulea, al zecelea, al cincizecilea au urmat, vîndute scump corăbierilor și călătorilor din Portugal și Helespont. O corabie genoveză a dus pe mare și pe Dunăre chipul venețienei noastre pînă în palatul voievodului moldav. Și-n vremea aceasta, aripile artistului se strîngeau tot mai mult, tot mai inguste descreșteau orizonturile lui. Cirillo del Ambra începuse o vastă lucrare în casa Carmonatti, *Zorile Paradisului,* comandată de preaiubitul meu părinte pentru plafonul primului etaj. Al doilea plafon, *Amurgul pe Golgota,* voiam să-l realizez eu însumi. Nu o dată i-am vorbit prietenului, l-am mustrat, l-am implorat, l-am amenințat... Mă amîna mereu... Îndrăgostit de frumoasa lui soție, maestrul nu s-a mai gîndit cîteva luni, cîțiva ani la alt subiect. L-am lăsat în voie, să iubească, să se inspire, să stoarcă tot azurul și toată mierea entuziasmului său pentru femeia care-l domina, care-l copleșea... Era el oare pe deplin mulțumit? Într-o zi, în palatul de pe Canal Grande, privindu-și opera începută și lăsată în părăsire, Cirillo del Ambra a gemut adînc, ochii i s-au umezit. I-am surprins durerea, l-am iscodit... Suferea la gîndul că nu va mai putea sfîrși, desăvîrși acele *Zori ale Paradisului,* necum *Seara pe Muntele sfințit.* Am înțeles că devenise robul modelului. La început o pictase pe Savina din dragoste, din admirație, din patimă. Acum o picta pentru bani. Cîștiga mult vînzîndu-i portretele, din ce în ce mai goală. Savinei îi trebuia aur peste aur, rochii de preț, bijuterii rare. Priviți-o, clarisimi și ilustrisimi judecători, cît e de bogat înveșmîntată! A ridicat palat la Lido, pe locul vechii locande a părinților, a început să-și clădească locuință de marmură și mozaic în umbra turlelor bisericii Santa Maria del Salute. Robul ei muncea de dimineață pînă seara, furîndu-și pînă și orele somnului... Nu mai avea prieteni, nu-l mai fulgera nici un vis... Savina, mereu Savina, chipul ei din ce în ce mai pămîntesc, mai aproape de înțelegerea și prețuirea profană... Pînă cînd? Cine a dat dreptul acestei femei de-a îngenunchea la infinit geniul unui mare artist, oprindu-l să-și realizeze opera căreia i-a fost destinat? Ce foloase trage patria din truda unui meșter al ei care nu zugrăvește decît o singură femeie, ale cărei imagini nu sînt menite a spori patrimoniul cetății, tezaurul nostru de artă, ci iau calea depărtărilor, ascunzîndu-se în casele bogătașilor străini unde nu le va mai contempla niciodată un ochi italian? „Confiscare de persoană"? Dar cine-a confiscat geniul, munca și destinul unui mare artist decît vanitatea și lăcomia de bani a acestei femei? Puteam sta eu nepăsător în fața prăbușirii unui artist de geniu? M-aș fi simțit vinovat de complicitate, un laș vrednic de disprețul republicii, nevrednic de numele părinților mei, care au făcut atîta pentru gloria ei! I l-am smuls pe Cirillo del Ambra și l-am închis în palatul meu. Da! Recunosc! I-am răpit libertatea! L-am făcut prizonierul meu. Astăzi el lucrează cu frenezie, înconjurat de ucenici, plafonul reprezentînd *Zorile Paradisului.* Lucrează cu patima unui neofit, cu flacăra ce i-a fost înăbușită atîta vreme și care crește azi, se înalță ca o uriașă aripă de foc, ca pînza de purpură a unei corăbii umflată de uraganul interior al geniului. Veniți să-l contemplați, clarisimi și prea iluștri judecători, și mă veți înțelege și nu va mai fi nevoie să mă apăr. Șapte luni îi mai trebuie maestrului ca să-și desăvîrșească opera!... După șapte luni îl voi reda libertății, dacă frumoasa Savina înseamnă libertate. Pînă atunci, îl voi păzi în casa mea ca pe o comoară!... Aceasta aveam de spus, o, clarisimi și serenisimi judecători! Voi încheia totuși spunînd că nu sînt eu cel dintîi protector al artelor care a făcut din meșterul zugrav un prizonier. Suverani, pontifi și principi ai Florenței, mecenați auguști ne-au dat adesea exemplu atît de favorabil. Și nu Cirillo del Ambra e primul sclav al menirii sale. Însuşi Michelangelo a trebuit să fie „confiscat“ ca să-şi desăvîrşească nemuritoarele-i plăsmuiri. Opera de vaste proporţii n-o poate da artistul creator decît prin constrîngere : liber, el se iroseşte în zbuciumul cotidian, în îndeletniciri facile, trecătoare. Tot ce a stîrnit universala admiraţie — piramidele, catedralele, *Judecata din urmă* — a fost ridicat prin truda şi jertfa zilnică a creatorului. Eu mă mîndresc să las eternităţii opera şi numele unui artist de geniu, care, altminteri, s-ar fi risipit în profanarea talentului său. Dac-ar trebui s-o mai fac o dată, aş mai face-o ! Aştept senin hotărîrea înţelepciunii voastre, a înţelegerii de care aţi dat dovadă totdeauna, o, serenisimi şi clarisimi conducători ai cetăţii !

Pare-se că frumoasa pledoarie a lui Lorenzo Carmonatti n-a mers la inima judecătorilor supremi : spre satisfacţia femeii cu păr roşcat, ai cărei ochi erau acum plini de verdele cel mai înflăcărat şi-ai cărei dinţi luminau într-un rîs triumfător, tînărul mecenate fu condamnat la şapte luni închisoare.

Aflînd sentinţa, palid şi roşu de mînie, Lorenzo Carmonatti năvăli în camera de consfătuire, trecu furtunos printre judecători şi se anunţă dogelui, care-l primi numaidecît.

— Cum, preaputernice şi ilustrisime, cum ai putut să faci una ca asta ? Erai prietenul cel mai bun al tatălui meu, m-ai iubit ca pe propriul fiu al strălucirii-tale, şi-acum îmi dai drept răsplată această grea, degradatoare pedeapsă ?

— Scumpul meu Lorenzzacio, îi răspunde înţeleptul doge, prietenia este prietenie, iar legea este lege. Tot ce am putut să fac pentru tine a fost să schimb numele de pe sentinţă şi-n loc de Lorenzo Carmonatti am pus Cirillo del Ambra. Aşa că cele şapte luni de închisoare le va executa în palatul tău divinul nostru maestru, care va avea astfel răgazul să-şi desăvîrşească opera. Prietenia e prietenie, legea este lege, dar arta este mai presus de lege ! Şi-acum te du cu bine, tinere amic ? Trebuie să intrăm iar în şedinţă : judecăm un cămătar evreu, un oarecare Shylock...

CUPRINS

Argument editorial 5

O NUNTĂ ARISTOCRATICĂ

NUVELE

[1952]

O nuntă aristocratică 13
O datorie de onoare 24
Cămaşa de frac 75
Furtul de bijuterii 95

POVESTE HAIDUCEASCĂ

[1953]

NEGUŢĂTORUL DE IDEI

NUVELE ŞI POVESTIRI

[1971]

Neguţătorul de idei 161
Cea mai frumoasă noapte 195
Crima din Parcul Central 213
Gorganul lui Dobrotici 250
Femeia tăiată în bucăţi 292
Unchiul din America 303
Cei trei muşchetari 318
Prinţul moldo-valah 324

Omul din bazin 359
Scene bucureştene 363
Lambò 368

CRONICI

Regele şi Dumnezeu 373
Gill cel învăţat şi sfînt 377
Mai presus de lege 384

VERIFICAT
1987

Lector : VICTOR IOVA
Tehnoredactor : ION GHICA

Bun de tipar 06.04.1982. Coli ed. 20,51.
Coli tipar 24,5.

Tiparul executat sub comanda
nr. 866 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România